

Ellen Huyge
Hanne Vandenberghe
Julie De Smedt
Manon Bertrand
Evelien Meylemans

OTHER TALK 2021

Een onderzoek naar
de attitudes over
migratie en **mediagebruik**
bij jongeren in Vlaanderen

**STAMP
MEDIA**

INFO@STAMPMEDIA.BE

INHOUDSOPGAVE

INHOUDSOPGAVE	1
VOORWOORD	2
DANKWOORD	3
1. PROBLEEMSTELLING	4
2. SAMENVATTING CONCLUSIES	5
3. METHODOLOGIE	9
3.1. SURVEY	9
3.2. FOCUSGROEPEN	14
3.3. DIALOOGGESPREKKEN	18
3.4. IMPACTMETING	18
4. ANALYSE ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELIJNGEN	19
4.1. ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELIJNGEN	19
4.2. INVLOED VAN SOCIO-DEMOGRAFISCHE VARIABLEN	36
4.3. INVLOED VAN <i>JUST WORLD BELIEFS</i>	52
4.4. INVLOED VAN NABIJHEID VAN MENSEN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND OF VLUCHTVERHAAL	58
5. ANALYSE MEDIA EN INFORMATIEVERWERVING	64
5.1. SLEUTELFIGUREN	64
5.2. MEDIAGEBRUIK EN VERTROUWEN IN NIEUWS	80
5.3. INTERESSEVELDEN	101
6. ANALYSE VAN PROFIELEN	106
7. ANALYSE VAN FRAMES	114
7.1. ASSOCIATIES MET 'MIGRANT'	117
7.2. CARTOON 1: WIE EERST AAN DE OVERKANT IS KRIJGT ALLES	122
7.3. CARTOON 2: WIE IS DE GROOTSTE BANDIET?	126
7.4. CARTOON 3: VOILÀ, MIGRATIEPROBLEEM OPGELOST	129
7.5. CARTOON 4: DAT IS 10 EUR VOOR EEN REEP	136
7.6. CARTOON 5: EEN WIN-WIN: JIJ HEBT EEN JOB EN IK KAN BIJBRUIJEN	138
7.7. OP ZOEK NAAR VERKLARINGEN	142
8. EVALUATIE VAN HET ONDERZOEK	146
8.1. STERKTES EN BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK	146
8.2. RESULTATEN UIT IMPACTBEVRAGING	147
9. CONCLUSIES	154
9.1. CONCLUSIES SURVEY-ANALYSE EN VERDIEPENDE FOCUSGROEPEN	154
9.2. CONCLUSIES FRAMEANALYSE	156
10. AANBEVELINGEN VOOR HET ONDERWIJSVELD	159
10.1. INZICHTEN VOOR HET ONDERWIJSVELD	159
10.2. VERSCHILLEN TUSSEN ONDERWIJSVORMEN EN -GRADEN	161
10.3. ERVARINGEN MET DIALOOGGESPREKKEN	163
11. BIJLAGEN	168
11.1. VRAGENLIJST SURVEY	168
11.2. TABELLEN SURVEYANALYSE	183
11.3. GESPREKSGIDS FOCUSGROEPEN TER VERDIEPING SURVEY	199
11.4. GESPREKSGIDS FOCUSGROEPEN OVER FRAMES	203
11.5. METHODIEK DIALOOGGESPREKKEN	209
11.6. VRAGENLIJST IMPACTBEVRAGING	217

VOORWOORD

In 2020 voerde StampMedia dit onderzoek naar de posities van jonge mensen tegenover vluchtelingen en migratie, en het informatiegebruik dat daarmee samenhangt. Dat gebeurde in het kader van Other Talk¹, een programma rond beeldvorming en migratie dat wordt gecoördineerd door 11.11.11 en Vluchtelingenwerk Vlaanderen met de steun van Porticus. Als jeugd- en mediaorganisatie met een sterke focus op het versterken van de stem van jongeren kreeg StampMedia hierdoor nieuwe inzichten in de manier waarop jonge burgers hun posities vormgeven.

Migratie en diversiteit zijn maatschappelijke fenomenen waarrond heel wat standpunten ontwikkeld worden. Navigeren tussen al deze meningen en visies is voor iedereen uitdagend. Door de sterke polarisatie in dit debat is het niet vanzelfsprekend om op een veilige manier van gedachten te wisselen. Dat is voor volwassenen zo, maar het is ook zo voor jongeren. Zij bevinden zich nochtans in een groeifase waarin gesprek, aftoetsen van meningen en dialoog cruciaal zijn om zich te ontwikkelen tot bewuste burgers. Voor hen is het extra belangrijk om voldoende de mogelijkheid te krijgen om hun ideeën over migratie te ontwikkelen, erover te discussiëren, te onderzoeken vanwaar hun ideeën komen en te kijken welke andere ideeën er bestaan over dit thema. Maar op welke manier kan het gesprek nog gevoerd worden? Hoe gaan we opnieuw naar een constructieve uitwisseling van ideeën en standpunten met jongeren?

Om die vragen te beantwoorden, hadden we meer wetenschappelijk inzicht nodig in de actuele attitudes van jongeren. Hoe denken zij zelf over migratie? Hebben ze al een standpunt ontwikkeld? Hoe vormen zij hun positie en past die in een bepaald wereldbeeld? Kennen zij zelf mensen met een migratieachtergrond? Heeft dat invloed op hun attitudes? Wie heeft het meeste invloed in hun omgeving en welke media gebruiken ze?

Aan de hand van een grootschalige bevraging kregen we inzicht in de verschillende attitudes en verklarende factoren. Nadien zijn die posities en frames uitgediept in focusgroepen. Tot slot werden er dialooggesprekken gevoerd tussen klasgroepen en jongeren met een vluchtverhaal, om de onderwerpen van al die meningen en attitudes tastbaar te maken.

In dit onderzoeksrapport geven we de resultaten weer van al deze inspanningen. Door de grote hoeveelheid data is het een lijvig document geworden. We hopen van harte dat onze uitgebreide bevindingen de bestaande inzichten verrijken en een opstap vormen om structureler over migratie in gesprek te gaan met jongeren uit het secundair onderwijs.

¹ Voor meer informatie over het Other Talk project: 11.be/othertalk

DANKWOORD

Dit onderzoeksproject was onmogelijk geweest zijn zonder de hulp, medewerking en betrokkenheid van vele mensen. Hieronder een onvolledige opsomming van mensen en organisaties zonder wie we dit ambitieuze project niet hadden kunnen realiseren.

Dank in de eerste plaats aan de vele jongeren die de survey invulden of deelnamen aan de focusgroepen en dialooggesprekken. Bedankt om jullie stem te laten horen!

Dank ook aan de talrijke scholen en leerkrachten die ondanks een jaar vol *lockdowns* en afstandsonderwijs toch de nodige ruimte vrijmaakten om de bevraging tot bij hun leerlingen te krijgen en de boeiende klasgesprekken mogelijk te maken.

Dank aan de onderzoekers die onze wetenschappelijke basis vormden, advies gaven, mee nadachten, data verzamelden en de resultaten analyseerden: Hanne Vandenberghe, Julie De Smedt, Ellen Huyge, Manon Bertrand, Baldwin Van Gorp en Bart Vyncke.

Dank aan Evelien Meylemans voor de coördinatie en productie van het gehele onderzoek, alle schoolcontacten, het verwerken en bundelen van al die inzichten.

Dank aan Mediawijs, Caritas België, IOM, School zonder Racisme, Pax Christi, Djapo, UNHCR, Vluchtelingenwerk Vlaanderen en Kazerne Dossin voor de input en constructieve feedback.

Dank aan Porticus België voor de broodnodige financiering en aan Kathelijne Houben van 11.11.11 voor de coördinatie en de ondersteuning.

Dank aan Tumult vzw voor de fijne samenwerking met de dialooggesprekken. Dank ook aan alle jonge vrijwilligers met een vluchtverhaal van Tumult vzw die naar scholen in heel Vlaanderen trokken om in gesprek te gaan met leerlingen: Amir Jafari, Elias Jafari, Jihad Alkhateeb, Mohadisa Jafari, Mahabba Almamar, Mohammed Kassab, Rose Asomaning en Wali Sediqi. Ook dank aan Hodan Hussein, Mohammed Arif, Rose Asomaning en Wali Sediqi voor de getuigenissen in de video's. Bedankt voor het delen van jullie verhalen, voor de openheid en het enthousiasme.

Dank aan de collega's van StampMedia en ook aan de vrijwilligers die hielpen met het transcriberen van de focusgroepen: Rebecca Segers, Vincent Weiss, Laura De Pauw, Hanne De Vleeschouwer, Fenne Verbeeck, Fleur De Backer, Eli Naegels, Stella Drowart, Khanali Asad, Robin Michiels, Anouk Torbeyns, Nathalie Van Laer, Glenn Haex, Céline Vermeulen, Jef Cauwenberghs, Helena Van Hemeldonck, Finne Anthonissen, Jente Lombahe en Lorena Torres Gonzalez.

1. PROBLEEMSTELLING

In dit onderzoek brengen we de attitudes van jongeren tegenover ‘migratie en vluchtelingen’ in kaart aan de hand van volgende onderzoeksvragen:

- Hoe kijken jongeren naar migratie en vluchtelingen?
- Met welke frames kijken jongeren naar migratie en vluchtelingen?
- Op welke manieren verwerven ze informatie om tot hun opinies te komen en welke rol spelen media hierin?
- Welke andere factoren spelen een rol en beïnvloeden hun opinies?

Dat onderzochten we door middel van verschillende methodes van dataverzameling:

- Een survey waaraan 2.492 leerlingen uit het Vlaamse secundair onderwijs deelnamen. Dit onderdeel brengt de attitudes ten opzichte van migratie en vluchtelingen in kaart, bekijkt welke factoren een invloed kunnen hebben en heeft bijzondere aandacht voor de rol van media en sleutelfiguren. Die bevraging werd uitgevoerd door onderzoekers Julie De Smedt en Ellen Huyge, met advies van KU Leuven.
- 30 focusgroepen die dienden om de resultaten uit de survey verder uit te diepen. Die bevraging werd uitgevoerd door onderzoekers Ellen Huyge en Manon Bertrand.
- 17 focusgroepen met als doel te onderzoeken vanuit welke frames of denkkaders jongeren naar migratie kijken. Die bevraging werd uitgevoerd door postdoctoraal onderzoeker Hanne Vandenberghe van KU Leuven.

Een meer educatief doel van dit project is om het vermogen tot **constructieve dialoog** bij jongeren te versterken. Tijdens het traject hebben we de methodiek van dialooggesprekken getest en verfijnd. We hielden in totaal 40 dialooggesprekken, waarbij 33 keer een jongere met een vluchtverhaal zich bij een klasgroep voegde om in gesprek te gaan en 7 keer een presentatie met videogetuigenissen gebruikt werd.

Tenslotte wil dit project ook een wetenschappelijke basis voorzien om de **educatieve vaardigheden** rond het thema migratie te versterken. Het wil meer inzicht geven in hoe jongerenorganisaties, scholen en educatieve programma’s optimaal aan de slag kunnen gaan met de verscheidenheid aan attitudes bij jongeren. Onze aanbevelingen rond educatieve vaardigheden zijn verzameld op het einde van het rapport.

2. SAMENVATTING CONCLUSIES

Doorheen het rapport zijn er per hoofdstuk gedetailleerde conclusies geformuleerd. We hebben door de lengte van het rapport ervoor geopteerd om vooraan een eerste samenvatting van de conclusies te presenteren. Die conclusies werden uit de context van het rapport gehaald en dus moeten we natuurlijk opletten bij het interpreteren van de verbanden. Het is niet omdat we een verband zien tussen A en B dat we automatisch kunnen concluderen dat A de oorzaak is en B het gevolg, of dat dat verband bij elke individuele jongere aanwezig is. We vragen de lezers dus om de resultaten met de nodige voorzichtigheid te benaderen.

- Veel jongeren hebben een open, neutrale tot positieve houding tegenover personen met een vluchtverhaal:
 - Iets meer dan de helft van de jongeren schrijft vluchtelingen positieve kenmerken toe, terwijl een belangrijke groep neutraal blijft.
 - Bijna 8 op 10 is eerder wel bereid om te participeren in sociaal contact met vluchtelingen.
- Jongeren hebben een genuanceerde mening over migratie. De helft van de jongeren vindt de invloed van migratie op België noch positief, noch negatief. Er zijn meer jongeren die de invloed van migratie op België negatief vinden dan jongeren die dit positief vinden.
- Jongeren hebben vaak basiskennis over het thema, maar er is ook onduidelijkheid:
 - Jongeren hebben doorgaans een goed begrip van wat migranten zijn en hoe breed de redenen voor migratie kunnen zijn. Het onderscheid tussen migranten, nieuwkomers, vluchtelingen en mensen zonder papieren is soms minder duidelijk.
 - De meeste jongeren (70% tot 80%) overschatten het aandeel mensen met een migratieachtergrond en aantal vluchtelingen in de samenleving.
 - De overschatting van het aantal vluchtelingen heeft een klein effect op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen: hoe hoger jongeren het aantal vluchtelingen inschatten, hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden, hoe negatiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven en hoe minder ze bereid zijn tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen.
- Gender heeft een significant effect op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen: jongens vinden de invloed van migratie op België iets negatiever, beschrijven vluchtelingen iets negatiever en zijn iets minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen dan meisjes.
- Hoe ouder de leerlingen, hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden. Het valt op dat leerlingen uit de 1^e graad positiever kijken naar migratie en vluchtelingen.
- Leerlingen uit het ASO vinden de invloed van migratie op België iets positiever dan leerlingen uit het TSO en BSO, schrijven vluchtelingen iets positievere kenmerken toe en zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen.
- Jongeren die moslim zijn, vinden de invloed van migratie op België iets positiever, schrijven vluchtelingen iets positievere kenmerken toe en zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen.

- Jongeren die in een stedelijke context wonen, beschrijven vluchtelingen significant positiever dan jongeren die op het platteland wonen en hebben ook een iets positievere algemene houding tegenover migratie. Dat geldt ook voor jongeren die in een gemeente met hoge diversiteit wonen.
- Er zijn maar weinig jongeren echt overtuigd dat de wereld rechtvaardig is.
- Hoe sterker jongeren ervan overtuigd zijn dat de wereld rechtvaardig is, hoe negatiever de kenmerken die ze toeschrijven aan vluchtelingen, hoe minder ze bereid zijn tot sociaal contact met vluchtelingen en hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden.
- Hoe frequenter (of dichter) het contact van jongeren met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal is, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven, hoe meer bereid ze zijn tot sociaal contact met vluchtelingen en hoe positiever ze de invloed van migratie op België vinden.
Er is een opvallende uitzondering op deze conclusie: jongeren die zelf een migratieachtergrond of een vluchtverhaal hebben, zijn iets minder bereid tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen.
- Jongeren vinden de mening van hun ouders, hun lief en hun broers of zussen het meest belangrijk. Ze vinden de mening van leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers het minst belangrijk. Het belang van de mening van anderen neemt af naarmate jongeren ouder worden.
- Hoe belangrijker jongeren de mening van vrienden, leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers vinden, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven.
- Jongeren wiens ouders vluchtelingen op een positieve (of negatieve) manier beschrijven, zullen zelf vluchtelingen eveneens positief (of negatief) beschrijven, en zijn vrienden met mensen die vluchtelingen ook positief (of negatief) beschrijven.
- Jongeren praten in het algemeen niet zo vaak over migratie. Ze praten het meest over migratie met hun ouders, leerkrachten en vrienden op school.
- Hoe vaker jongeren met anderen over migratie spreken, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven.
- Leerlingen vinden dat het thema te weinig aan bod komt op school en willen hierover graag meningen uitwisselen met hun leerkrachten. Daarbij willen ze de mening van hun leerkracht wel graag horen, maar niet opgedrongen krijgen.
- Het thema migratie wordt besproken in gezinnen. Sommige jongeren ervaren de discussies als een verrijking, anderen ervaren eerder spanning.
- Het thema migratie wordt niet altijd besproken met vrienden. Wanneer het wel aan bod komt, valt de tolerantie en verdraagzaamheid op: ze kunnen goed om met meningsverschillen over het thema.
- Jongeren krijgen informatie en nieuws hoofdzakelijk binnen via meldingen op hun smartphone. Het nieuws dat zo bij hen binnenkomt, bepaalt vaak waarover ze onder elkaar praten. Jongeren gebruiken het delen van berichten op sociale media als een vorm van activisme. De combinatie van klassieke media en sociale media lijkt jongeren een meerzijdige kijk te geven op de actualiteit.
- Er is een verband tussen het mediagebruik van jongeren en hoe ze vluchtelingen beschrijven:

- Het gebruik van Facebook, YouTube, Snapchat, Discord en Belgische televisiekanalen om het nieuws te volgen (maar niet de krant lezen) hangt samen met een negatieve beschrijving van vluchtelingen.
- Het gebruik van Twitter, WhatsApp en buitenlandse televisiekanalen om het nieuws te volgen hangt samen met een positieve beschrijving van vluchtelingen.
- De verbanden worden doorgaans verklaard door de interesses van jongeren: jongeren met bepaalde interesses hebben bepaalde visies op vluchtelingen en gebruiken ook bepaalde media. De uitzonderingen zijn Facebook en Snapchat: ongeacht de interesses hangt gebruik van deze sociale media samen met een negatiever beeld van vluchtelingen.
- De meerderheid van de jongeren is het ermee eens dat nieuws in het algemeen en nieuws dat ze zelf lezen of kijken te vertrouwen is. Jongeren vertrouwen nieuws op sociale media het minste.
- Jongeren met een migratieachtergrond hebben doorgaans minder vertrouwen in het nieuws, behalve zij die een migratieachtergrond uit een West-Europees land hebben.
- Hoe meer jongeren het nieuws vertrouwen, hoe positiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven en hoe positiever ze de invloed van migratie op België vinden.
- Hoe meer contact jongeren hebben met mensen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal, hoe meer ze het nieuws vertrouwen.
- Hoe meer jongeren interesse hebben in maatschappelijke thema's in het algemeen, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven, hoe positiever ze staan tegenover migratie in het algemeen en hoe meer bereid ze zijn tot contact met vluchtelingen.
- Hoe meer jongeren interesse hebben in jobs en politiek (zonder interesse in maatschappelijke thema's), hoe negatiever ze vluchtelingen beschrijven.
- Jongeren zonder migratiegeschiedenis zijn het minst geïnteresseerd in het thema vluchtelingen, terwijl jongeren met migratiegeschiedenis uit Afrika, Midden-Oosten en Turkije het meest geïnteresseerd zijn.
- Jongeren noemen migratie vaak in één adem met het thema racisme. Racisme of anti-migratieattitudes worden algemeen weggezet als iets van de 'oudere generaties'. Racisme onder jongeren wordt erkend voor te komen, maar slechts enkelen geven aan dat zelf aan te hangen. Het is vooral een fenomeen van 'andere jongeren', waarbij racisme vaak wordt weggezet als 'het is maar een mopje'. Jongeren gaven in de gesprekken niet aan dat racisme onder de jeugd een probleem is of een reële trend.
- Uit de gesprekken blijken drie frames dominant zijn bij leerlingen uit het secundair onderwijs: 'kosten en baten', 'het onschuldig slachtoffer' en 'we zijn allemaal mensen'.
 - Het frame 'kosten en baten' is een boekhoudkundige berekening, gebaseerd op nutsdenken. *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn profiteurs. De lokale bevolking met écht kwetsbare mensen en échte vluchtelingen blijven in de kou staan. Vluchtelingen en migranten moeten voor hun eigen onderhoud instaan en bijdragen aan het systeem.
 - Het counterframe 'het onschuldige slachtoffer' benadrukt dat iemand een schokkende, traumatische gebeurtenis heeft meegemaakt. *Migratie is geen probleem*. Mensen in

nood zijn een probleem. Slachtoffers van vervolging, oorlogsgeweld, armoede, racisme en discriminatie hebben het thuisland noodgedwongen verlaten. Wanneer die kwetsbare mensen in Europa aankomen, verdienen ze hulp en steun.

- Het counterframe 'we zijn allemaal mensen' stelt dat iedereen op aarde bepaalde kenmerken deelt die hen tot mensen maakt. *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn mensen van vlees en bloed met dezelfde dromen en verlangens als alle andere mensen. Alleen al daarom hebben zij recht op een menswaardig bestaan.

3. METHODOLOGIE

Dit onderzoeksproject bestaat uit vier grote onderdelen:

1. **Kwantitatief onderzoek op basis van een survey:** In het voorjaar van 2020 vulden 2.492 leerlingen in het secundair onderwijs uit heel Vlaanderen een online survey in.
2. **Kwalitatief onderzoek op basis van focusgroepen:** In het najaar van 2020 zetten we 49 focusgroepen op met in totaal 461 jongeren uit het secundair onderwijs. 47 focusgroepen werden meegenomen in de analyses, 2 focusgroepen waren testgesprekken.
3. **Dialogogesprekken:** In het najaar van 2020 hielden we, doorgaans aansluitend op een focusgroep, een dialooggesprek tussen de klasgroep en een jongere met een vluchtverhaal. Daarnaast ontwikkelden we ook een alternatieve vorm met videogetuigenissen. Alle 461 leerlingen die deelnamen aan een focusgroep, namen ook deel aan een dialooggesprek².
4. **Impactmeting:** In het najaar van 2020 vulden 274 leerlingen uit het secundair onderwijs een online vragenlijst in over hun ervaringen met de focusgroep, het dialooggesprek en de survey.

3.1. SURVEY

PROPORTIONEEL GESTRATIFICEERDE STEEKPROEF

De focus ligt in dit onderzoeksproject op leerlingen in het **secundair onderwijs** uit heel **Vlaanderen**. Er werd vertrokken van de ambitie om **2.500** leerlingen te kunnen bereiken via de survey. Op basis van de onderwijsstatistieken van de Vlaamse overheid³ stelden StampMedia en KU Leuven samen richtlijnen op voor de verdeling van een steekproef. Die richtlijnen stemmen zo goed mogelijk overeen met de reële verdeling van leerlingen tussen de grote steden en het platteland, de vijf Vlaamse provincies (waarbij het Brussels Hoofdstedelijk Gewest bij Vlaams-Brabant wordt gerekend), de drie graden van het secundair onderwijs en de verschillende onderwijsvormen (ASO, BSO, BuSO, KSO, TSO).

Uiteindelijk vulden **2.492** jongeren de survey volledig in. **2.357** jongeren werden geselecteerd voor verdere analyse. Respondenten die de hoofdvariabelen niet beantwoordden en/of niet-consistente antwoorden gaven, lieten we uit de analyse.

De kans dat een gerealiseerde steekproef de perfecte afspiegeling is van de populatie, is klein. Procedurefouten tijdens de steekproeftrekking en/of non-respons van respondenten, zorgen altijd voor vertekeningen. Daarom is het belangrijk om na te gaan in welke mate de gerealiseerde steekproef representatief is voor de populatie.

² We deden in totaal 40 dialooggesprekken, waarvan 33 gesprekken met personen met een vluchtverhaal en 7 gesprekken waarin we de videogetuigenissen als alternatief gebruikten. Soms werden kleine groepen van de focusgroepen samengevoegd tot één grote groep voor de dialooggesprekken. Daardoor komen we op een totaal van 40 dialooggesprekken, in vergelijking met de 49 focusgroepen.

³ Bron: <https://onderwijs.vlaanderen.be/nl/onderwijsstatistieken>

Voorstelling van de gerealiseerde steekproef

Hier stellen we de gerealiseerde steekproef kort voor.

De intentie was om jongeren uit alle **graden** van het secundair onderwijs te bereiken, waar we ook in geslaagd zijn. 19% van de deelnemers kwam uit de eerste graad, 29% uit de tweede graad en 52% uit de derde graad.

Op basis van de postcode van hun woonplaats werden jongeren ingedeeld in twee categorieën: **stad en platteland**.⁴ 29% van de jongeren die deelnamen aan onze bevraging, woont op minstens één adres in een stedelijke context, terwijl 72% op het platteland woont. We bereikten met onze survey dus jongeren van beide groepen.

Gender		
	Populatiecijfers in secundair onderwijs ⁵	Respondenten survey
Jongens	51,6%	37,9%
Meisjes	48,4%	61,8%
X		0,3%

Als we kijken naar het **gender** van de respondenten, blijkt er een oververtegenwoordiging van meisjes (61,8%) te zijn, een ondervertegenwoordiging van jongens (37,9%) en een heel klein aandeel van jongeren die zich identificeren als 'X' (0,3%).

Onderwijsvormen		
	Populatiecijfers Vlaams Gewest (1/1/2020) ⁶	Respondenten survey
ASO	40%	45%
TSO	28%	36%
BSO	24%	12%
BuSO	7%	1%
KSO	1%	2%

De bovenstaande tabel toont de uiteindelijke verdeling van respondenten over de verschillende

4 De grootsteden en centrumsteden in Vlaanderen en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden als 'stad' benoemd, de rest als 'platteland'. Indien jongeren op twee plaatsen met verschillende postcodes woonden, werden ze tot de categorie 'stad' gerekend van zodra minstens één van beide adressen zich in de 'stad' bevond, ervan uitgaand dat ze dan vertrouwd zijn met de stedelijke context. Grootsteden en centrumsteden: Brussel, Antwerpen, Gent, Roeselare, Kortrijk, Oostende, Brugge, Leuven, Aalst, Sint-Niklaas, Genk, Hasselt, Mechelen, Turnhout.

5 Schooljaar 2019 – 2020. Bron: Statistisch jaarboek Vlaams onderwijs, 2019-2020; laatst geraadpleegd op 15 december 2020; <https://www.vlaanderen.be/publicaties/vlaams-onderwijs-in-cijfers>

6 Bron: <https://statbel.fgov.be/nl>

onderwijsvormen. 4% van de leerlingen duidde A-stroom of B-stroom aan, maar dit percentage kan niet vergeleken worden met de populatiecijfers ⁷. Het doel was om jongeren uit alle onderwijsvormen te betrekken. Leerlingen uit BuSO (1%) zijn ondervertegenwoordigd in onze steekproef. Leerlingen uit het ASO (45%) en TSO (36%) zijn daarentegen oververtegenwoordigd.

Provincies		
	Populatiecijfers Vlaams Gewest (1/1/2020) ⁸	Respondenten survey
Antwerpen	28%	36%
Oost-Vlaanderen	23%	25%
West-Vlaanderen	18%	18%
Vlaams-Brabant	17%	20%
Limburg	13%	1%

Voor de survey probeerden we jongeren uit alle Vlaamse **provincies** te betrekken. Jongeren uit provincie Antwerpen (36%) zijn iets oververtegenwoordigd en de provincie Limburg (1%) is sterk ondervertegenwoordigd.

Geloofsovertuiging		
	Cijfers uit JOP-schoolmonitor 2013 ⁹	Respondenten survey
Christelijk	46,4%	42%
Moslim	10,2%	9%
Niet-gelovig of vrijzinnig	42,1%	47%
Andere (vb. boeddhistisch)	1,3%	2%

Bovenstaande tabel toont de geloofsovertuigingen van jongeren die deelnamen. We bereikten jongeren die het christendom en de islam aanhangen, net als jongeren die aangeven vrijzinnig of niet gelovig te zijn. Jongeren uit andere geloofsovertuigingen zoals het jodendom, boeddhisme of hindoeïsme bereikten we bijna niet. Leggen we de cijfers van de geloofsovertuigingen bij de surveyrespondenten naast die uit de JOP (JeugdOnderzoeksPlatform) schoolmonitor van 2013, dan blijken ze vrij gelijkaardig te zijn.

⁷ De onderwijsvormen van leerlingen uit de 1e graad heten officieel A-stroom of B-stroom, maar omdat veel leerlingen dit zelf toch nog ASO, BSO, etc. noemen kregen ze in de survey de keuze om het aan te duiden zoals ze zelf wilden. Aangezien sommige leerlingen uit de A-stroom of B-stroom dus hun onderwijsvorm als ASO, BSO, etc. aanduiden, is het aantal A- en B-stroom leerlingen hier dus niet representatief is voor het echte aantal A-stroom of B-stroom leerlingen in onze survey. Daarom werden ze niet meegenomen in deze grafiek.

⁸ Bron: <https://statbel.fgov.be/nl>

⁹ Cijfers over 2e en 3e graad secundair onderwijs in Vlaanderen en Brussel (n=2768). Bron: https://www.jeugdonderzoekplatform.be/files/Facts_and_Figures__religie.pdf

Van de deelnemers aan onze survey heeft 21% een migratieachtergrond: minstens één van beide ouders heeft een nationaliteit uit een land dat niet België is. Als we dat vergelijken met cijfers van Vlaanderen¹⁰, blijkt dat sterk overeen te komen: in 2017 had 21% van de bevolking in het Vlaams Gewest een buitenlandse herkomst¹¹.

Een representatieve steekproef?

Zoals hierboven aangetoond, bleek de steekproef niet helemaal representatief. Daarom zijn de data gewogen om de steekproef representatiever te maken voor de reële populatie, althans voor de factoren waarvoor we wegen. Dat is belangrijk wanneer we algemene uitspraken willen doen over de populatie.

De data uit de steekproef zijn gewogen op basis van volgende variabelen: geslacht, onderwijsvorm en provincie. De wegingsfactoren werden bepaald op basis van de reële vertegenwoordiging van de groepen in Vlaanderen¹² om een dataset te bekomen die representatief is voor de populatie van jongeren in het Vlaamse secundair onderwijs.¹³

Sommige groepen zijn té ondervertegenwoordigd in onze data. Het gaat dan bijvoorbeeld om leerlingen uit de provincie Limburg en leerlingen die de opleiding BuSO volgen. We doen daarom geen uitspraken over de sterk ondervertegenwoordigde groepen.

We hebben de data gewogen voor de descriptieve of beschrijvende analyses (zie ook onder 'Analysemethode' op de volgende pagina voor meer uitleg). Vanaf dit punt in het rapport werken we met de gecorrigeerde, gewogen dataset¹⁴.

VERLOOP

De survey werd online in Qualtrics afgenomen gedurende een periode van drie maanden, tussen 20 april en 12 juni 2020. Het duurde voor 70% van de jongeren 13 tot 31 minuten om de vragenlijst in te vullen. De volledige vragenlijst van de survey is te vinden in de bijlagen.

Leerlingen in het secundair onderwijs bereikten we via hun leerkrachten, die hen vrijblijvend vroegen om deel te nemen. Aangezien leerlingen vanwege de coronacrisis thuis moesten blijven en

¹⁰ Bron: <https://www.statistiekvlaanderen.be/monitor-lokale-inburgering-en-integratie>

¹¹ Personen met een buitenlandse herkomst worden gedefinieerd als personen die zelf een niet-Belgische nationaliteit hebben of hadden, of van wie de moeder of vader als eerste gekende nationaliteit in het Belgisch Rijkregister een niet-Belgische nationaliteit had. Bron: <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/bevolking-van-buitenlandse-herkomst-totaal-en-naar-herkomstgroep>

¹² Bron: <https://statbel.fgov.be/nl>

¹³ Jongeren die in de steekproef ondervertegenwoordigd zijn, krijgen daarbij een gewicht dat groter is dan 1, opdat hun antwoorden zwaarder doorwegen in de analyses. De groepen van jongeren die daarentegen oververtegenwoordigd zijn in de steekproef, krijgen een gewicht dat lager is 1, opdat hun antwoorden minder zwaar zouden doorwegen in de analyses. Wanneer de steekproefaantallen echt heel klein zijn en deze bijvoorbeeld zouden 'vertienvoudigd' moeten worden om tot representativiteit te komen, wordt dat niet gedaan. Daarom wordt de weging gelimiteerd: 1 persoon in de data kan het maximale gewicht krijgen van a rato maximum 5 personen.

¹⁴ Voor de verklarende regressieanalyses hebben we de weegfactoren opgenomen als covariaten waardoor er automatisch gecontroleerd wordt voor de scheeftrekkingen. In de rapportage hebben we dat echter niet vermeld omdat de resultaten die werden gecontroleerd voor de weegvariabelen slechts marginaal anders waren dan wanneer ze niet gecontroleerd werden.

afstandsonderwijs volgden, creëerde dat een aantal bijkomende uitdagingen. Het is best mogelijk dat we daardoor bepaalde jongeren moeilijker hebben kunnen bereiken: jongeren die schoolmoeheid ervaren, jongeren uit kwetsbare gezinnen zonder laptop of smartphone, jongeren die extra ondersteuning nodig hebben om een survey in te vullen, ... Een gevolg van die omstandigheden zou kunnen zijn dat we de stemmen van de meest kwetsbare jongeren minder kunnen laten horen.

ANALYSEMETHODE

De data die werden verzameld in het kader van de survey, werden door onderzoekers ingevoerd in het statistische computerprogramma SPSS. Er werden zowel descriptieve als verklarende analyses toegepast.

- **Descriptieve analyses** beschrijven de antwoordpatronen van jongeren, eventueel naargelang het geslacht of een ander kenmerk.
- **Verklarende analyses** hebben de ambitie om de samenhang tussen onafhankelijke variabelen en afhankelijke variabelen aan te tonen. Daarbij wordt verondersteld dat onafhankelijke variabelen voorafgaan in de tijd aan afhankelijke variabelen, en dus met andere woorden de afhankelijke variabelen 'verklaren'.

Descriptieve analyses

De descriptieve analyses zijn statistische analyses die zicht geven op de data en beschrijven hoe jongeren de vragen in de survey beantwoorden. De data werden hiervoor gewogen zodat ze representatiever zijn. In het voorgaande deel van het rapport over de steekproef werden de data niet gewogen, zodat we konden tonen wie we hadden bereikt met onze survey. Vanaf dit punt in het rapport wordt voor descriptieve analyses alleen nog maar met gewogen data gewerkt.

Verklarende analyses

De verklarende analyses werden voornamelijk door middel van regressieanalyses gedaan. Regressieanalyses zijn statistische analyses die gebruikt worden om het effect te bepalen van een verklarende (onafhankelijke) variabele op een afhankelijke variabele. De afhankelijke variabelen die centraal staan in dit onderzoek, zijn:

- de algemene houding tegenover migratie.
- de kenschetsing van vluchtelingen.
- de bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen (ook '*social closeness*' genoemd).

Dankzij regressieanalyses kunnen we de afhankelijke variabelen in dit onderzoek verklaren op basis van de onafhankelijke variabelen (socio-demografische variabelen, mediagebruik, interesses...).

In sociaalwetenschappelijk onderzoek hebben we een meetschaal nodig die ons helpt de effecten van verschillende soorten variabelen (bijvoorbeeld het effect van geslacht, het effect van percepties rond migranten en het effect van een specifiek mediaconsumptiepatroon) onderling te vergelijken. Het probleem is immers dat variabelen niet altijd uitgedrukt worden in dezelfde schaal.¹⁵ In de

¹⁵ Leeftijd wordt uitgedrukt in jaren, geslacht wordt uitgedrukt in 'man' versus 'vrouw', frequentie van gebruik van sociale media wordt bijvoorbeeld uitgedrukt in termen als 'nooit', 'wekelijks', 'dagelijks'. Daarom gebruiken we gestandaardiseerde parameters, uitgedrukt in standaarddeviaties: 1 standaarddeviatie ($d=1$) betekent een toename van 1 standaarddeviatie (=

rapportage van regressieanalyse vermelden we steeds de gestandaardiseerde parameters, de β , die een indicatie geven van de effectgrootte van een onafhankelijke variabele en ons toelaten om de effecten onderling te vergelijken.

Hoe kunnen we deze β dan interpreteren?

β	Interpretatie
Minder dan 0,10	Verwaarloosbaar effect
0,10 – 0,49	Zwak effect
0,50 – 0,79	Redelijk effect
0,80 of hoger	Sterk effect

3.2. FOCUSGROEPEN

In het najaar van 2020 organiseerden we, verspreid over heel Vlaanderen, 49 focusgroepen met leerlingen uit het secundair onderwijs. De groepsgesprekken werden afgenomen in een periode van 2 maanden, van **25 september tot 23 november 2020**. De focusgroepen duurden telkens 1 lesuur van 50 minuten.

De 47 focusgroepen werden begeleid door verschillende onderzoekers en bestonden uit twee deelonderzoeken:

1. **Focusgroepen ter verdieping van surveyresultaten:** 30 focusgroepen zoomden in op thema's ter verdieping van de survey-analyse zoals de rol van media, de rol van bepaalde sleutelfiguren, etc.
2. **Focusgroepen over frames:** 17 gesprekken focusten op de frames waarmee jongeren naar migratie kijken.

Naast deze 47 focusgroepen werden ook **twee testfocusgroepen** opgezet. Die tests werden niet meegenomen in de analyses.

Hieronder volgt meer uitleg over de steekproef en de inhoud van de twee deelonderzoeken.

STEEKPROEF

Leerlingen uit 16 secundaire scholen, verspreid over de vijf provincies van Vlaanderen, namen deel aan de focusgroepen. Onderstaande tabel toont alle scholen waar klassen zich aansloten bij een focusgroep. We vermelden de namen van de scholen niet om de anonimiteit te vrijwaren. Zoals de tabel toont, bevinden de scholen zich over heel Vlaanderen, al namen er wel meer scholen uit de provincie Antwerpen deel. (Omdat StampMedia gevestigd is in Antwerpen, heeft het daar al

gemiddelde afwijking) op de afhankelijke variabele. Een effectgrootte van 1 standaarddeviatie is enorm groot in sociaalwetenschappelijk onderzoek (Cohen, 1988) - Cohen, J. (1988). *Statistical power analysis for the behavioural sciences* (Herziene editie). Hillsdale, NK: Erlbaum.

een sterker uitgebouwd netwerk.) We waakten er verder over dat er zowel scholen uit groot- of centrumsteden als scholen die zich eerder op het platteland bevinden, werden aangesproken.

Overzicht van scholen die deelnamen aan de focusgroepen

Datum gesprekken	Onderwijsnet school	Stad? ¹⁶	Provincie
25/09 en 09/10/2020	Gemeenschapsonderwijs	Ja	West-Vlaanderen
28/09/2020	Gemeenschapsonderwijs	Nee	Vlaams-Brabant
05/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Nee	Antwerpen
05/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Nee	Antwerpen
06/10 en 07/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Nee	Antwerpen
12/10/2020	Gemeenschapsonderwijs	Ja	Oost-Vlaanderen
13/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Ja	Limburg
14/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Ja	Antwerpen
19/10/2020	Officieel gesubsidieerd onderwijs	Ja	Antwerpen
20/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Ja	Antwerpen
21/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Ja	Oost-Vlaanderen
26/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Ja	Antwerpen
27/10/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Nee	Limburg
30/10/2020	Gemeenschapsonderwijs	Nee	West-Vlaanderen
20/11/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Nee	West-Vlaanderen
23/11/2020	Vrij gesubsidieerd onderwijs	Ja	Antwerpen

De intentie was om 500 leerlingen te bereiken via 50 gesprekken met groepen van ongeveer tien leerlingen. Uiteindelijk slaagden we erin 49 gesprekken te organiseren met in totaal 461 jongeren. De groepen bestonden gemiddeld uit negen jongeren. In de meeste deelnemende klassen had een significant aantal tot een meerderheid van de leerlingen een migratieachtergrond. Het aantal bereikte leerlingen lag iets lager dan gepland doordat de klassen die bereid waren deel te nemen, gemiddeld iets kleiner waren dan voorzien. Een voordeel was wel dat de leerlingen daardoor meer ruimte kregen om te spreken.

¹⁶ Volgende grootsteden en centrumsteden zien we als de categorie 'stad': Brussel, Antwerpen, Gent, Roeselare, Kortrijk, Oostende, Brugge, Leuven, Aalst, Sint-Niklaas, Genk, Hasselt, Mechelen, Turnhout.

Aantal focusgroepen per graad en onderwijsvorm

1 ^e graad		2 ^e en 3 ^e graad	
A-stroom	8 focusgroepen	ASO	11 focusgroepen
B-stroom	9 focusgroepen	BSO	10 focusgroepen
		TSO	9 focusgroepen
<i>Totaal</i>	<i>17 focusgroepen</i>	<i>Totaal</i>	<i>30 focusgroepen</i>

Bovenstaande tabel toont de verdeling van de focusgroepen over de verschillende onderwijsvormen en graden. We kozen ervoor om te focussen op de onderwijsvormen met de meeste leerlingen: ASO, BSO en TSO. KSO en BuSO werden niet betrokken om pragmatische redenen: minder leerlingen maken er deel van uit en die groepen bleken ook bij de survey moeilijker bereikbaar te zijn.

FOCUSGROEPEN TER VERDIEPING VAN DE SURVEYRESULTATEN

30 focusgroepen mikten op thema's ter verdieping van de survey-analyse. De algemene onderzoeksvragen binnen dit project: Hoe kijken jongeren naar migratie en vluchtelingen? Welke factoren spelen een rol en beïnvloeden hun opinies? Op welke manieren verwerven ze informatie om tot hun opinies te komen?

De focusgroepen ter verdieping van de surveyresultaten probeerden niet enkel dat te achterhalen, maar ook hoe jongeren praten over migratie. Welke woorden gebruiken ze? Welke verhalen halen ze aan? Welke aspecten benadrukken ze wanneer ze praten over de mening van hun ouders, hun vrienden en hun leerkracht?

Thema's waar in de gesprekken bijzondere aandacht aan besteed werd:

- **Attitudes tegenover migratie en vluchtelingen:** Hoe definiëren jongeren nieuwkomers, vluchtelingen en migranten? Met welk soort discours praten ze over het thema?
- **Gesprekken over nieuwkomers:** In welke context en met welke inhoud praten jongeren over het thema? Hoe ervaren ze deze gesprekken en welk belang hechten ze eraan? Hoe willen ze dat de gesprekken verlopen? Hoe ervaren ze gesprekken in de schoolcontext in het bijzonder?
- **Media:** In welke mate interesseert actualiteit jongeren? Hoe gebruiken ze media? Hoe percipiëren ze media in het algemeen en berichtgeving over nieuwkomers in het bijzonder?
- **Contact met personen met een vluchtverhaal of migratieachtergrond:** In welke mate hebben jongeren contact met personen met een vluchtverhaal of migratieachtergrond? Hoe ervaren ze dat?

We bevroegen de leerlingen aan de hand van een gespreksgids (zie bijlage). We gebruikten een semigestructureerde vragenlijst als leidraad. We lieten vooral de leerlingen het gesprek bepalen. Sommige groepen hadden niet veel te zeggen en dan overliepen we alle vragen. Bij andere groepen konden leerlingen veel vertellen bij bepaalde vragen en dan gingen we daar dieper op in. Kwalitatief onderzoek gaat over exploratie en descriptie van sociale processen en is interpretatief van aard. Hoe 'dieper' je als onderzoeker kan ingaan op een bepaald onderwerp, hoe rijker de data. Gezien de focusgroepen telkens vijf tot tien leerlingen telden en een vrij lange vragenlijst

voorgeschiedeld kregen in slechts 50 minuten tijd, kozen we ervoor eerder de interesses en het enthousiasme van de leerlingen te volgen dan gewoon de hele vragenlijst volledig te overlopen. We vroegen ook door wanneer iets interessants de kop opstak.

Ook de dialooggesprekken waren voor ons een manier om de leerlingen beter te begrijpen, te observeren welke vragen ze stelden en in het algemeen, om 'de temperatuur' te meten bij een bepaalde klasgroep.

FOCUSGROEPEN OVER FRAMES

17 focusgroepen gebruikten cartoons om de frames waarmee jongeren naar migratie kijken, te bevragen en analyseren.

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden - 'Hoe kijkt de Vlaamse schoolgaande jeugd naar migratie?' -, zijn focusgroepen aan de hand van een gespreksgids (zie bijlage) gehouden. De gespreksgids werd opnieuw gebruikt als een semigestructureerde vragenlijst waarbij de formulering van de vragen niet vastlag, zodat de opvattingen en belevingen van de leerlingen centraal stonden. Tijdens het focusgesprek werden, afhankelijk van hoe het gesprek verliep, minimaal drie en maximaal vijf cartoons getoond en besproken. Die cartoons werden getekend door professor Baldwin Van Gorp en zijn gebaseerd op een frameanalyse met frames en counterframes over migratie (zie hoofdstuk 7). Na het tonen van de cartoons werd met de leerlingen gesproken over migranten die recent naar België waren gekomen.

Eerder onderzoek toont aan dat cartoons geschikt zijn om een gesprek te activeren en te stimuleren. Het tonen van beelden helpt namelijk om op een toegankelijke manier dieperliggende informatie uit het menselijke bewustzijn op te roepen. Onderzoeken (Figoureux & Van Gorp, 2020)¹⁷ toonden aan dat via beeldmateriaal de deelnemers:

- andere soorten informatie deelden.
- vlotter en informeler hun visies deelden.
- makkelijker konden reflecteren over de dagelijkse activiteiten in hun leven waardoor ze beter hun gedachten en gevoelens konden verwoorden.
- een betere relatie opbouwden met de onderzoekers.
- gemakkelijker herinneringen konden oproepen en delen.

Niet alleen zorgen cartoons voor het losweken van diepgaande informatie bij deelnemers, ze zijn ook uitermate geschikt om verschillende visies over eenzelfde werkelijkheid te bespreken (Figoureux, & Van Gorp, 2020). Via die methodiek is geprobeerd om de verschillende visies die leerlingen hebben op migratie, bespreekbaar te maken. Tijdens de gesprekken konden leerlingen hun persoonlijke interpretaties van de cartoons en dus het thema migratie vanuit hun eigen leefwereld geven en delen met elkaar met als ultiem doel de dialoog over migratie te bevorderen.

¹⁷ Figoureux, M., Van Gorp, B. (2020). Cartoons as Bridge-Builders: Dialogues on radicalization with the 'Suspect Community'. Presented at the 70th Annual International Communication Association Conference, Gold Coast, Australia, 21 May 2020-25 May 2020.

De cartoons zijn gebruikt als middel om de gesprekken vlotter te laten verlopen en lieten toe dat de leerlingen associaties maakten met migratie zoals zij dit interpreteerden. De cartoons zijn dus niet gebruikt om de (counter)frames stelselmatig met de leerlingen te bespreken. Bij het tonen van de cartoons werd de afspraak gemaakt om enkel met de leerlingen te spreken over migranten die recent naar België waren gekomen.

3.3. DIALOOGGESPREKKEN

Naast het onderzoek dat we voerden, had dit project ook een ander, eerder educatief doel: dialooggesprekken organiseren tussen klasgroepen en jongeren met een vluchtverhaal. Dat gebeurde doorgaans aansluitend na een focusgroep gedurende één lesuur. De methodiek van de dialooggesprekken is te vinden in de bijlagen. Daarnaast ontwikkelden we ook een alternatieve vorm met videogetuigenissen. In hoofdstuk 10.3 is meer te lezen over onze ervaringen met de dialooggesprekken.

3.4. IMPACTMETING

Het doel was om 250 leerlingen die deelnamen aan een deel van het project, een korte vragenlijst te laten invullen om een globaal idee te krijgen van hoe leerlingen de focusgroepen, dialooggesprekken en survey evalueerden. Uiteindelijk vulden 274 leerlingen deze online bevraging in. De volledige vragenlijst is te vinden in de bijlagen. De volledige resultaten werden verwerkt in hoofdstuk 8.2.

4. ANALYSE ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Dit hoofdstuk bespreekt de attitudes van jongeren tegenover migratie en vluchtelingen. Bovendien wordt ook bekeken welke factoren een invloed hebben op deze attitudes. De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op analyse van de survey en 30 focusgroepen.

Aan de survey namen 2.492 leerlingen deel. Die werd afgenomen van april tot juni 2020.

De analyse van de focusgroepen is gebaseerd op 30 focusgroepen met in totaal 299 leerlingen. De focusgroepen werden uitgevoerd van september tot november 2020.

De verdeling van die gesprekken op vlak van onderwijsvormen en graden zien we in onderstaande tabel.

1 ^e graad		2 ^e en 3 ^e graad	
A-stroom	6 focusgroepen	ASO	6 focusgroepen
B-stroom	7 focusgroepen	BSO	6 focusgroepen
		TSO	5 focusgroepen
Totaal	13 focusgroepen	Totaal	17 focusgroepen

4.1. ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Het eerste deel van de analyses bekijkt vanuit verschillende invalshoeken hoe jongeren naar migratie en vluchtelingen kijken. In dit deel wordt besproken:

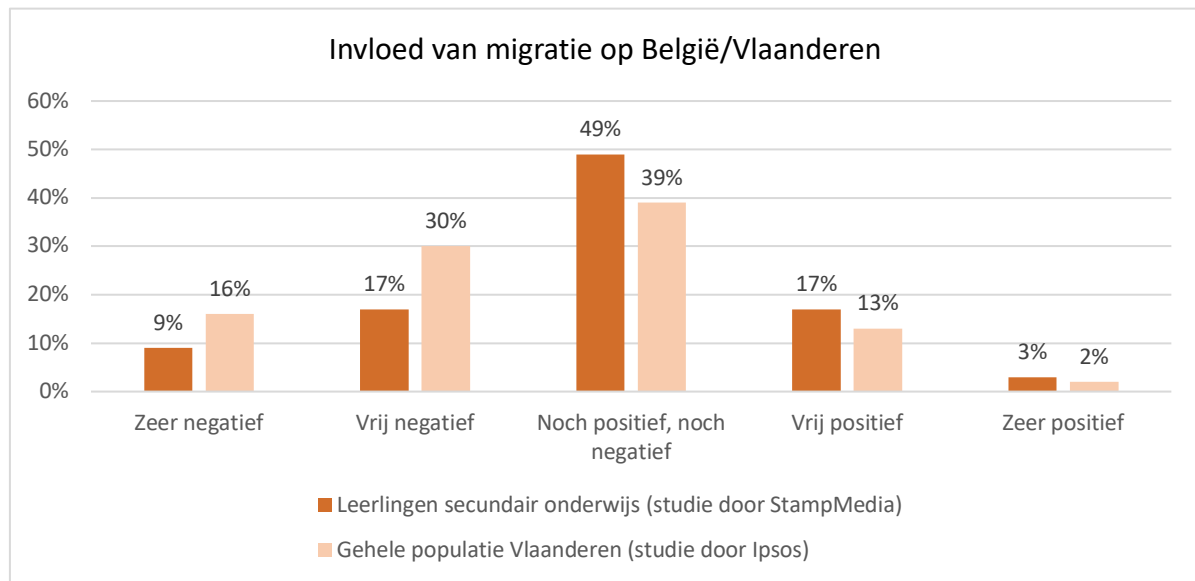
- Wat jongeren vinden van de invloed van migratie op België.
- Hoe jongeren migranten definiëren.
- Welk beeld jongeren van vluchtelingen hebben: welke kenmerken schrijven ze vluchtelingen toe? Met welke discoursen praten ze over vluchtelingen?
- In welke mate jongeren bereid zijn om te participeren in sociaal contact met vluchtelingen.
- Hoe jongeren de aanwezigheid van mensen met een migratieachtergrond en vluchtverhaal in de samenleving percipiëren: hoe schatten ze het percentage mensen met een migratieachtergrond en het aantal vluchtelingen in onze samenleving in? Is er een verband met hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

INVLOED VAN MIGRATIE OP BELGIË

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Over het algemeen, vind je dat migratie een positieve of negatieve invloed op België heeft?

Onderstaande grafiek geeft een overzicht van hoe leerlingen in het secundair onderwijs op die vraag antwoordden en vergelijkt dat met hoe de gehele populatie in Vlaanderen hierover denkt.

De helft van de jongeren (49%) vindt dat migratie noch een positieve, noch een negatieve invloed heeft op België. Vrij negatief en vrij positief zijn even groot (telkens 17%) en de groep jongeren die zeer negatief staat (9%) is groter dan de groep die vindt dat migratie een zeer positieve invloed heeft op België.

Er zijn iets meer jongeren die vinden dat migratie een vrij negatieve of zeer negatieve invloed heeft (samen 26%) dan jongeren die migratie vrij positief of zeer positief vinden (20%).

De surveyvraag werd gebaseerd op een vraag die ook in een studie van IPSOS gesteld werd¹⁸. De studie onderzocht de attitudes tegenover migranten en vluchtelingen bij volwassenen (16- tot 75-jarigen) in Vlaanderen.

Als we de resultaten vergelijken, blijken bij volwassenen de groepen 'vrij negatief' of 'zeer negatief' groter dan bij jongeren (30% vs. 17% 'vrij negatief' en 16% vs. 9% 'zeer negatief'). De groep die dat noch positief, noch negatief vindt, is bij volwassenen kleiner dan bij jongeren (39% vs. 49%).

Ook de groepen met een positieve visie zijn bij volwassenen ook kleiner dan bij jongeren (13% vs. 17% vrij positief en 2% vs. 3% zeer positief). Al kunnen we de resultaten niet exact vergelijken omdat de vraagstelling niet exact dezelfde was, toch zou dat een indicatie kunnen zijn dat jongeren de invloed van migratie vaker neutraal en positief vinden dan volwassenen en dat volwassenen dat vaker iets negatiefs vinden.

Het is een genuanceerd verhaal dat duidelijker wordt als we verder vragen: 580 jongeren gaven in een open veld in de survey meer uitleg over hun antwoord op bovenstaande vraag.

¹⁸ Vraag in survey van IPSOS studie: "Globaal genomen, vindt u dat immigratie een positieve of negatieve invloed op Vlaanderen heeft?". Bron: Versweyveld D., Braeckman S. (2018). Opinions & attitudes towards migrants and refugees in Flanders.

Waarom vinden jongeren de invloed eerder negatief?

“Als er te veel mensen in België komen wonen, wordt het te druk. Maar het is natuurlijk supererg voor mensen die anders in slechte omstandigheden wonen.”

“Als ze op dit tempo verder doen, spreekt België binnen 5 jaar geen Nederlands of Frans meer maar Turks of zo.”

“Belgen passen zich aan aan de migranten i.p.v. omgekeerd.”

“Belgen hebben vaak een negatieve kijk op migratie.”

“België kan het economisch niet echt aan.”

Het hangt er allemaal van af...

“Als de migranten een goeie invloed hebben in België, is dat positief, maar als ze het crapuul gaan uithangen, is dat dan weer negatief.”

“Als die mensen echt een slechte situatie hadden in hun geboorteland, vind ik het positief, anders niet.”

“Als deze personen een job vinden en onze taal leren praten, dan is het goed, als ze hier komen wonen en geld krijgen door niks te doen, dan vind ik dit niet kunnen.”

“Als het gaat om migratie vind ik dat men deze mensen kan onderscheiden in twee groepen. Migrant die iets willen maken van hun leven en migranten die gewoon naar hier komen om van ons profiteren.”

Waarom vinden ze de invloed eerder positief?

“Alle mensen verdienen gelijke kansen, dus ook het gelijke recht op een goede welvaart.”

“Als er geen immigratie is, dan zou België NOG saaier worden en zou er geen diversiteit tussen cultuur en godsdienst zijn.”

“Als mensen dat doen (migreren), is dat altijd om een reden, wat die reden ook mag zijn, ik zou het altijd kunnen aanvaarden en ik vind dat niet erg.”

“Als we het juist aanpakken, zou het een positieve invloed kunnen hebben op België.”

“Als ze zich goed integreren in de maatschappij, heb ik hier geen probleem mee.”

“Culturen komen samen en we kunnen zo veel van elkaar leren.”

HOE DEFINIËREN JONGEREN MIGRANTEN?

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Uit analyses van de 30 focusgroepen, ter verdieping van de surveyresultaten, blijkt dat de meeste leerlingen een goed begrip hadden van wat migranten precies zijn.

Ze zien ook hoe breed de categorie ‘migranten’ is: de mensen die verhuizen voor werk, familie, maar ook door oorlog of hongersnood. Zij konden meestal de verschillen duiden tussen migranten en vluchtelingen: migranten zijn niet altijd vluchtelingen. In de verdere bevraging gaven we eerst aan dat we het over nieuwkomers zouden hebben. Dat kunnen zowel migranten als vluchtelingen zijn die recent naar ons land zijn gekomen voor welke reden dan ook.

We merkten dat tijdens de focusgroepen, nadat we de definities hadden overlopen, een nieuwkomer of migrant al snel gelijkgesteld werd aan een vluchteling of iemand zonder papieren. Dat kwam naar voor uit hun beargumentering of uit opmerkingen die ze maakten. Als wij bijvoorbeeld vroegen hoe zij een nieuwkomer zouden herkennen, antwoordden de leerlingen: door verschillen in huidskleur, taal, voeding, geloof, gewoontes, kledij, het al dan niet dragen van een hoofddoek, ... Een andere link die sommige leerlingen maken bij het horen van ‘migrant’ of ‘nieuwkomer’, is dat zij automatisch denken dat deze mensen moslim zijn. De reden waarom jongeren nieuwkomers al snel gelijkstellen aan enerzijds vluchtelingen of anderzijds moslims, is misschien omdat beide voorstellingen vaak in de media lijken voor te komen. Het zou kunnen dat ze die voorstellingen het vaakst zien, waardoor de impact op de jongeren en hun omgeving het grootst is.

Andere woorden die zij gebruiken, zijn asielzoekers, buitenlanders, vreemdeling, allochtoon of ‘bruine’ (vooral als zij aanhalen wat ze in hun omgeving horen).

BEELD VAN EN DISCOURS OVER VLUCHTELINGEN EN MIGRANTEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

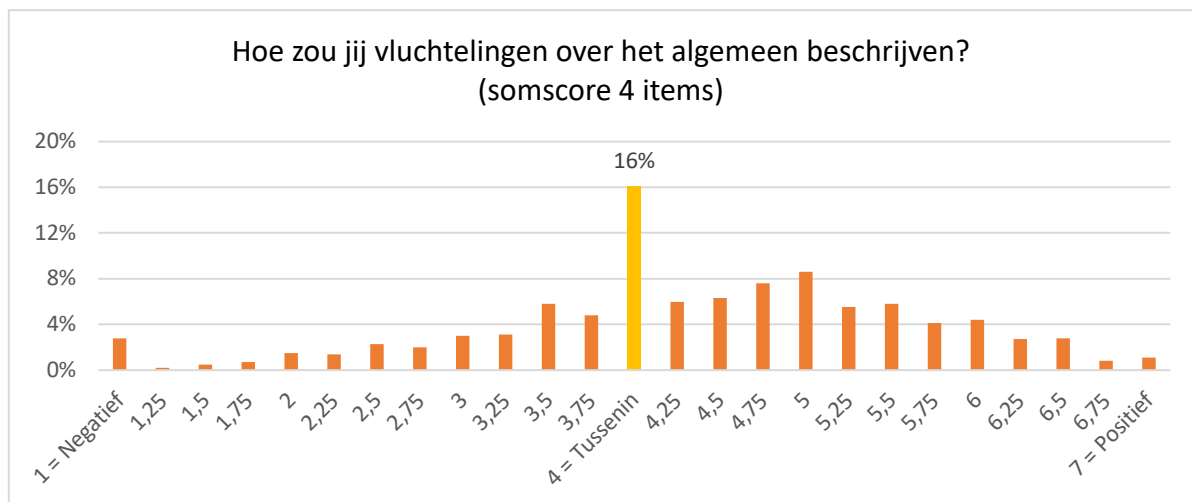
In de survey werd gepeild naar de **kenschetsing van vluchtelingen**: de mate waarin jongeren positieve of negatieve stereotypen toeschrijven aan vluchtelingen. Dat werd gedaan op basis van een vraag die eerder in ander wetenschappelijk onderzoek werd gebruikt: “Hoe zou jij vluchtelingen over het algemeen beschrijven?”¹⁹ Vervolgens werden 4 sets van kenmerken voorgelegd:

- Hardwerkend - Lui
- Eerlijk - Oneerlijk
- Betrouwbaar - Onbetrouwbaar
- Vriendelijk - Vijandig

Er kon telkens op een schaal van één tot zeven worden geantwoord, waarbij antwoordcategorie ‘één’ telkens stond voor de positieve eigenschap (bijv. hardwerkend) en antwoordcategorie ‘zeven’ de negatieve eigenschap impliceerde van de meetschaal. In onderstaande grafiek werden de antwoordmogelijkheden omgedraaid waardoor in deze figuur hogere scores wijzen op een meer

¹⁹ Hameleers, M. (2019). Putting Our Own People First: The Content and Effects of Online Right-wing Populist Discourse Surrounding the European Refugee Crisis. *Mass Communication and Society*, 22(6), 804-826.

positieve kenschetsing, in tegenstelling tot de oorspronkelijke vraagstelling.

Voor elke respondent werd zijn/haar gemiddelde score berekend op basis van zijn/haar antwoorden op de vier verschillende items. De grafiek met de somscore geeft dus een overzicht van de mening van de jongeren over de vier kenmerken heen. 56% van de jongeren beschrijft vluchtelingen met eerder positieve kenmerken en bevinden zich dus rechts van het absolute midden, aangeduid door de gele balk. Een grote groep (16,1%) blijft neutraal en 28% beschrijft vluchtelingen eerder negatief (en zitten in de figuur links van het absolute midden).

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Op basis van de 30 focusgroepen over omgevingsinvloeden op attitudes tegenover migratie en vluchtelingen zijn er een aantal duidelijke **discoursen** te onderscheiden waarmee jongeren praten over migranten, vluchtelingen en in het algemeen het fenomeen migratie.

Met discours bedoelen we de manier waarop individuen de werkelijkheid betekenis geven: welk taalgebruik overheerst, vanuit welk perspectief bekijken zij migratie en hoe analyseren ze bepaalde dynamieken in onze samenleving? Met welke verhalen illustreren zij hun mening, welke actoren zetten zij centraal in hun uitleg en wie heeft er macht?

Discours wordt vormgegeven door de eigen positie binnen de maatschappij (leeftijd, klasse, gender, etniciteit) en is dus eigenlijk de veralgemeende manier waarop een bepaalde groep personen denkt over een specifiek onderwerp. Dat wil zeggen dat het ook een inherente politieke lading heeft en gelinkt is aan je eigen normen en waarden.

We overlopen hieronder de discoursen die opvielen in de focusgroepen. Hierbij kunnen we geen kwantitatieve uitspraken doen over hoe vaak deze discoursen voorkomen onder jongeren. Het zijn discoursen die we opmerkten omdat ze hier en daar terugkwamen. Sommige discoursen, zoals het 'empathische' discours, kwamen bij de meeste focusgroepen voor. In het algemeen werden eerder positieve discoursen gebruikt door de leerlingen, al werden het voorwaardelijke discours en 'migranten als factor die gemanipuleerd kan worden' ook soms door deze eerder positief ingestelde leerlingen gebruikt.

Empathisch

Het grootste deel van de leerlingen heeft een empathische instelling. Zij proberen zich in de plaats van de ander te zetten en bekijken hen vooral als een zwakkere andere (*“Ze hebben veel meegemaakt”*). Ze proberen zich in te beelden wat zij zouden doen indien het er in hun land niet goed aan toeging. Hier zien we opnieuw dat het beeld van een vluchteling voor hen het meest sprekend is.

“Ze laten alles achter, hun familie, hun vrienden, hun bezittingen, dus die hebben veel meegemaakt en het minste dat wij die kunnen aanbieden, is een deftig opvangnet om terug efkes op start te komen en terug efkes dat te verwerken en een normaal leven te lijden. Want ge gaat niet zomaar uit uw thuisland vertrekken en alles achterlaten.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

“Die mensen willen gewoon een beter leven en ik denk dat wij dan toch zoveel mogelijk moeten proberen om die mensen een plaatsje te geven.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Ze begrijpen dan ook niet dat die mensen als schuldig worden weggezet in onze samenleving, of hen geen hulp wordt geboden:

“Ze kunnen er niets aan doen dat ze gevlucht zijn, ze zijn alles kwijt.” (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)

“Die zoekt vrede, waarom ga jij die buitensluiten?” (3e graad, BSO, provincie Antwerpen)

Het beeld dat ze hebben over vluchtelingen die moeten vertrekken uit landen in oorlog of waar hongersnood heerst, valt niet te rijmen met de haat en het onbegrip van sommige mensen hier:

“Ik zeg altijd: zet alle Belgen in een land waar er zoveel oorlog is en hongersnood, waar jij als vrouw verkracht kan worden en als man geëxecuteerd voor niks. Doe dat en dan zullen we zien wat zij doen: gaan ze blijven of gaan ze naar een ander land?” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Als jij zou moeten weggaan, dan zou jij ook liever weggaan dan blijven.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Niet iedereen wil weg van zijn familie, van zijn vrienden, van zijn geliefden, snapt u? Dus ik vind dat heel raar dat die politiciers dan zo heel vaak zeggen van ja, wij hebben er genoeg van en wij kunnen niet meer opvangen. Zoek dan waar het probleem ligt en probeer dat aan te pakken.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Soms leggen leerlingen hierbij de link met de eigen migratiegeschiedenis in hun familie:

“Onze voorouders zijn ook allemaal uit andere landen gekomen, dus waarom zouden anderen niet mogen komen?” (3e graad, BSO, provincie Antwerpen)

Het zijn ook mensen

In lijn met deze empathische instelling, gebruiken ze heel vaak de woorden “het zijn ook mensen”:

“We hebben maar 1 ras en da is de mens dus ik begrijp het ni waarom die mensen buiten laten en de andere binnenlaten, begrijpt ge.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“Elke mens is evenveel waard” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Het kwam ook in een aantal klassen voor dat zij de connotatie van de woorden die wij gebruiken in de focusgroep, in vraag stellen. Of ze geven aan dat het ook maar mensen zijn, als wij hen vragen of ze graag meer contact zouden willen met vluchtelingen.

*“- Dat is zo attaquerend als je zegt ‘vluchteling’. Dat is toch ook gewoon een persoon.
- Als je hen zo noemt, is dat alsof dat een ‘item’ is. Alsof het een voorwerp is, terwijl het ook gewoon een persoon is. Want zelf vinden we het ook niet fijn om zo genoemd te worden, maar dan gaan we wel andere mensen zo noemen. Ik vind dat zij ook gewoon de kans moeten krijgen om als ‘normaal’ gezien te worden.” (2e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

Dat discours komt ook terug in de frameanalyse van hoofdstuk 7, waar het als counterframe ‘we zijn allemaal mensen’ besproken wordt.

Sommige zijn slecht, sommige goed

Leerlingen maken ook vaak de afweging: ja, migratie kan zorgen voor problemen, maar soms ook niet, omdat het eerder gaat over individuen. Er zijn “goede” en “slechte” migranten.

“Ik ga eerlijk zijn, Mevrouw. Niét alle migranten zorgen voor problemen. Sommige wel. En da's waar ik op zei: de goei en de slechten.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

“Maar er zijn er kweeni hoeveel goeie mensen tussen, maar der zitten er ook slechte tussen van IS en zo. En daarom worden er soms aanslagen gepleegd, denk ik. Dat zijn de slechte, maar anders zijn die mensen wel goed. Denk ik.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

“Je hebt overal wel slechte mensen maar het merendeel van de mensen zijn eigenlijk wel goed. Het is hetzelfde als bij Belgen eigenlijk. Precies hetzelfde.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Culturele verrijking

Sommige leerlingen vinden dat migratie zorgt voor een culturele verrijking in België: het zorgt voor diversiteit, meer mening en culturen.

*“- Dat brengt leven op de markt.
- Als in België alleen maar Belgen zouden leven, dan zou het hier niet zo fijn zijn.” (3e graad, BSO, provincie Antwerpen)*

“Ik denk ook dat mensen meer andere culturen leren kennen en ook dat je dan respect kan

tonen naar elkaar. Dat denk ik dat wel positief is.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Dat discours komt ook terug in de frameanalyse van hoofdstuk 7, waar het als counterframe ‘diversiteit’ besproken wordt.

Het zijn er te veel

Uiteraard zijn niet alle leerlingen positief over migranten en de komst van vluchtelingen. Ongeacht hun verdere instelling tegenover mensen die van elders komen, halen zij aan dat je niet iedereen naar België kan laten komen omdat er niet genoeg plaats is en het land vol zit. Migrant en vluchtelingen helpen kan ook zorgen voor een aanzuigeffect, waardoor er nóg meer mensen komen en België uiteindelijk niet voor iedereen kan zorgen.

“Dat is extra bevolking, zij blijven hier, krijgen misschien ook kinderen. Dan komen er nóg vluchtelingen bij. Maar na een tijd is er geen plaats meer. Waar ga je die steken?” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Ik snap wel waarom een land vluchtelingen niet wil binnenlaten. Ik vind dat natuurlijk niet goed, maar ik zal je eens een voorbeeld geven. Je zit in een groep van zes en je geeft een iemand een koek. Dan gaat de rest ook een stuk van je koek willen. Stel je voor: je laat buitenlanders binnen, dan gaat de rest ook naar daar willen komen en dan is er overbevolking en dat is ook weer niet goed. Snap je? Ze weten dat ze worden binnen gelaten en dan denken ze: ‘Ah ja, dan gaan wij ook.’ En dan zit je met een massa.” (2e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Economische bedreiging

In lijn met het vorige discours, is er het idee dat hulp en de middelen ervoor eindig zijn: er is niet genoeg geld om iedereen te helpen. Er is competitie voor de middelen, waardoor de eigen bevolking het onderspit delft. Dat is een discours van een tekort van budgetten en keuzes maken. Migratie kost België veel geld, dat bovendien niet aan de ‘autochtonen’ gegund wordt. Waarom krijgen vluchtelingen wél iets en ‘wij’ niet? Dat is een discours dat kadert binnen een gevoel van tekortgedaan te worden, van uitgebuit te worden door de staat en er niets voor terugkrijgen. Vluchtelingen krijgen dingen ‘gratis’ terwijl anderen ervoor moeten werken. De minderheid leerlingen die dat discours gebruikt, ziet hulp voor hen als een ongelijke transactie, waarvoor vluchtelingen niets terugdoen. Er is dus een tekort aan ruimte, maar ook aan middelen en kansen, waarvan een beperkte hoeveelheid beschikbaar is.

“Er zijn bij ons ook gewoon mensen die geldproblemen hebben of dakloos zijn of zo. Allez, dat is even erg allebei, maar die eerste wonen wel al in België en die anderen hebben het dan misschien lastiger. Dan kun je zeggen dat ze die plek afnemen maar ja, dat zijn ook gewoon mensen en die komen ook gewoon vluchten van hun eigen probleem, zeg maar.” (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)

“- Mijn vader doet dat ook, die stemt ook op Vlaams Belang, die is nog slechter. Mijn vader is ook tegen buitenlanders en vluchtelingen. Mijn vader wordt ook volledig genaaid door de

staat.

Interviewer: Wat wil dat zeggen?

- *Die wordt gekloot door de staat.*

- *Ja, gekloot. De staat kloot die overal waar ze kan. Mijn oma ook. Daarom haat hij die ook zo. Dan ziet hij buitenlanders alles krijgen en mijn oma die krijgt niks.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

Dat doet denken aan de sociale conflicttheorie (Sherif, 1954)²⁰ die suggereert dat verschillende groepen in conflict geraken doordat zij in competitie zijn met elkaar voor beperkte middelen. Denk aan (werkloosheids)uitkeringen en andere vormen van overheidssteun of -hulp. Wat hierbij opvalt, is dat de tweede uitspraak werd gedaan door jongeren die zelf migranten zijn (die zelf tweede of derde generatie ‘migranten’ waren) die zich vervolgens negatief opstellen ten aanzien van nieuwkomers. Zij voelden zich niet cultureel bedreigd, maar wel economisch: wij denken dat dat waarschijnlijk is vanwege het gevoel dat zij voorbijgestoken worden om steun te krijgen.

Problemen naar hier brengen, criminaliteit

Een aantal leerlingen haalde aan dat migratie kan zorgen voor problemen omdat er criminaliteit en grensoverschrijdend gedrag geïmporteerd worden vanuit het land van herkomst. Hiervoor wijzen leerlingen naar recente verhalen in de media als grond voor hun beeld van ‘de buitenlander’ of ‘de vluchteling’.

“In Duitsland was er ook zo een periode dat er echt zo heel veel verkrachtingen waren, dat waren echt zo buitenlanders.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Sommige vluchtelingen beginnen dan ineens ruzie te zoeken en dan denk ik ook bij mezelf allez ja, snapte?” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Dat discours komt ook terug in de frameanalyse van hoofdstuk 7, waar het als frame van de ‘vijandige indringer’ besproken wordt.

Voorwaardelijk - mensen die migreren, zijn hier voorwaardelijk

In onze gesprekken met leerlingen - ongeacht hun positieve of negatieve attitude tegenover migratie - sijpelde al snel een bepaald soort discours binnen: dat migranten hier voorwaardelijk mogen zijn. Een toegangsticket tot België moet je verdienen door een modelburger te zijn, met als mogelijke diskwalificatie uit het land gezet te worden. Hulp en menslievendheid kennen voorwaarden en hebben een vervaltermijn. Een belangrijke focus in deze voorwaardelijkheid, is werk vinden en de taal leren.

“- Ze zijn allemaal welkom, maar dan moeten ze zich wel goed gedragen. Niet dat iemand elke dag eentje gaat doodmaken. Zij zijn niet welkom.

- Ze zijn welkom maar ze moeten gewoon de wet volgen van dat land.

- Het is hier een heel rustig land en wij willen dat zo houden. Niet dat er één buitenlander voor

²⁰ Sherif, M. (1966). In *Common Predicament: Social Psychology of Intergroup Conflict and Cooperation*. Boston: Houghton Mifflin Company. pp. 24–61.

oorlog gaat zorgen.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“Ze geven dan geld, dat ze dan zes maanden geld geven maar dat je dan in die zes maanden wel moet zorgen dat je zeker al voor werk hebt gekeken.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Ze moeten zich aanpassen

Ook integreren is een belangrijke voorwaarde.

“- Wij hebben ook respect voor hun cultuur, geen enkel probleem. Maar hou u gewoon aan de regels en gaat de (rest?) niet begaaien. Dan ga je meer en meer problemen veroorzaken. En dan kan er sprake zijn dat sommige mensen racist worden genoemd.

[...]

- Dat is ook belangrijk, regels he. Dat je respect toont. En dat je dan ook terug respect krijgt.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Dat discours komt ook terug in de frameanalyse van hoofdstuk 7, waar het als frame van de ‘botsende beschavingen’ besproken wordt.

Migranten als factor die gemanipuleerd kan worden

Dat wil zeggen dat sommige leerlingen migranten en vluchtelingen zien als een probleem dat ‘gemanaged’ moet worden, op een efficiënte en kordate manier. Dat is in lijn met hoe de media vaak spreken over migranten²¹: het is een vluchtelingen‘stroom’, een vluchtelingen‘kamp’, een vluchtelingen‘centrum’ waarover vluchtelingen ‘verdeeld’ moeten worden (Santeddu, 2018). Zij vormen een probleem dat gecontroleerd en *contained* moet worden.

“Wat ik zou doen in deze situatie – er is echt een groot probleem met migratie – is nu gewoon de grenzen sluiten en zien wat je kunt doen met de migranten die nu hier zijn. En als dat is opgelost en je ziet: wij kunnen nog meer mensen aannemen – dan pas de grenzen terug openen.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“- Amerika neemt 10.000 migranten aan, maar niet meer. En als ze daarover gaan, sturen ze die gewoon terug.

- Ik vind dat België ook zoiets moet doen. Zoveel migranten kunnen er in België binnen en dan ondersteun je die. Oké, niet alles gratis dan.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Anekdotische format

In enkele focusgroepen viel sterk op hoe leerlingen anekdotes aanhaalden om hun punt te ‘bewijzen’. Zo was er een meisje dat meerdere keren terugkwam op een verhaal, waaraan ze vasthield doorheen de focusgroep, als een soort van ‘genesis’ voor haar wantrouwen voor

²¹ Bron: Santeddu, C. (2018). De beeldvorming van vluchtelingen in De Standaard en Het Laatste Nieuws : een kritisch discoursanalyse naar de beeldvorming van vluchtelingen in de Vlaamse kranten HLN en DS (Masterproef). Geraadpleegd op https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/002/509/595/RUG01-002509595_2018_0001_AC.pdf

migranten. Ze leek vooral misnoegd en herhaalde meerdere keren “en als je dat zegt ben je een racist”.

“Op het station of zo, dat was nu bij mij gebeurd. Ik stond ergens en er was iemand aan het zingen, dat waren TikTok-liedjes, maar dat was toevallig iemand, hoe moet ik zeggen, die was bruin, en je zat die heel de tijd aan te kijken gewoon omdat die aan het zingen was, en dan is het van: 'Waarom kijk je zo?' Wat denk je zelf als je gewoon van die kinderachtige liedjes zit te zingen, dan is het toch normaal dat iemand kijkt? En dat is dan gewoon toevallig dat die een bruine huidskleur had.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

In een andere klas borrelden meerdere verhalen op rond de overtuiging dat de staat heel wat cadeau doet aan vluchtelingen.

“- Dat was Hasselt, dat waren vluchtelingen. Je ziet die gewoon in een [dure auto]tje rijden. Vrouw met hoofddoek om, komt uit Syrië. Da's toch gek, die stomme politiciers moeten ons eerst helpen in plaats van die vluchtelingen.

- Er is een jongen, 20 jaar, die is gevlucht uit Marokko, die rijdt hier met een Mercedes A45, mijn vader kan die niet eens betalen. Snap je, zo van die praktijken.

Interviewer: En hoe denk je dat die dat dan betaald heeft?

- Die krijgt dat.

- Die krijgt dat hé.

Interviewer: Van wie dan?

- Of nee, die krijgt geld van de overheid.

- Van de staat hé.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Er was ook nog dit opvallend gesprek tussen een leerlinge en de interviewer:

“- Soms vind ik het raar dat vluchtelingen dat ze vanaf gelijk ze in ons land zijn en ze kunnen nog geen Nederlands, maar ze hebben dan wel al een BMW om mee rond te rijden en echt zo enorm... ik weet ni ... stoefen zal ik niet zeggen, maar soms zo echt met dure dingen rondlopen. Met de duurste gsm's en zo en dat ik dat zo raar vind dat ik hen dan zo naar de nachtwinkel zie gaan. Ik snap soms de mengeling niet. Soms is dat ze echt zo de duurste dingen kopen en dan hebben ze niet genoeg geld om andere dingen te kopen. Dat snap ik soms zelf ook niet. En dan zeggen ze van: 'Ja we hebben geen geld genoeg' - ik weet het soms ook niet.

Interviewer: Nog mensen die dat vinden?

- Ikke!

Interviewer: Ja. En waar heb je dat dan gezien?

- Zo in Oostende of zo. Je ziet zo een beetje overal.

Interviewer: en hoe zie je dat dat een vluchteling is?

- Soms... Ik weet het niet. Soms zie je dat wel, aan de kledingstijl of de manier waarop ze spreken soms. Of aan hun andere kleur, maar dat zijn dan niet per se vluchtelingen, maar ja.

Interviewer: moet ik daar dan uit afleiden dat mensen met een andere huidskleur niet rijk kunnen worden in België?

- Nee.

- Nee, maar gewoon dat als ze andere kleren... dat je gelijk ziet dat ze... zo wat meer van armere landen komen. Ik zeg nu zo maar iets: van Afrika of ik weet ni. En dat ze dan wel met BMW's rondrijden. Soms snap ik de mengeling niet. Da's niet omdat ze dan per se arm zijn, ik

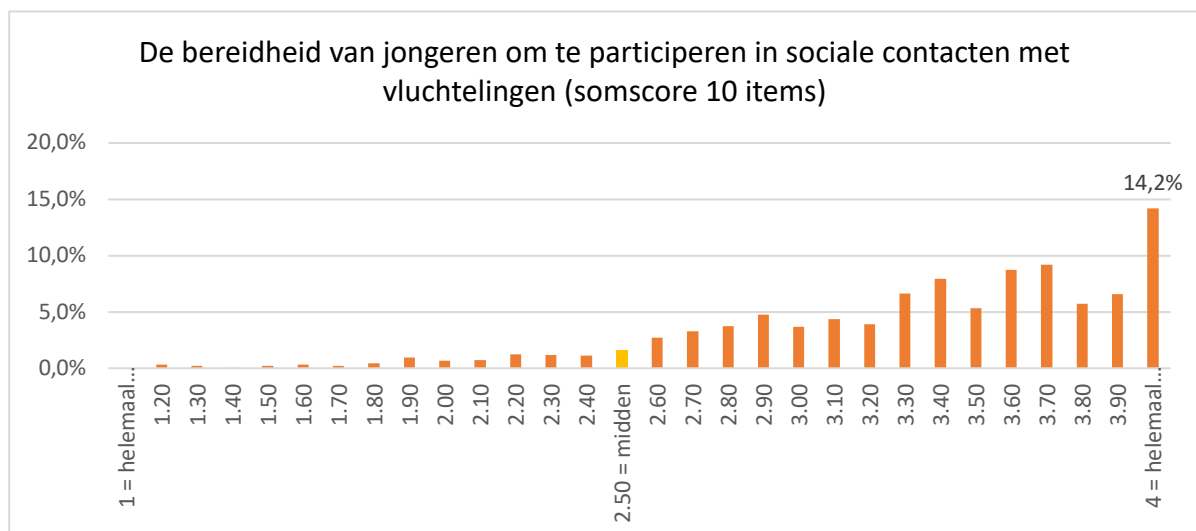
snap gewoon de mengeling niet.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

BEREIDHEID TOT SOCIAAL CONTACT MET VLUCHTELINGEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Om de bereidheid van jongeren tot sociaal contact met vluchtelingen te meten, werd in de survey een schaal met tien stellingen gebruikt²². De stellingen zijn:

- Ik zou bang zijn om met een jongere die gevlucht is, te praten.
- Ik zou het niet vervelend vinden om met een jongere die gevlucht is, in de klas te zitten.
- Ik kan me voorstellen dat ik vrienden word met een jongere die gevlucht is.
- Als de persoon die naast me zit in de klas een jongere is die gevlucht is, zou ik liever ergens anders zitten.
- Ik zou geen jongere die gevlucht is, uitnodigen voor mijn verjaardagsfeestje.
- Ik zou geen jongeren die gevlucht is, meenemen als ik met mijn vrienden afspreek.
- Als ik op uitstap ga met school, zou het beter zijn als jongeren die gevlucht zijn, thuis blijven.
- Ik zou nooit verliefd kunnen worden op een jongere die gevlucht is.
- Vluchtelingen zouden niet mogen werken in een job waarbij ze zorgen voor kinderen.
- Een jongere die gevlucht is, zou niet naar een gewone school mogen gaan.

De bovenstaande grafiek geeft een samenvatting weer van de antwoorden van jongeren over de tien stellingen heen.²³

²² Schaal gebaseerd op onderzoek naar contact met iemand die schizofrenie heeft, aangepast naar het thema van dit onderzoek. Bron: Schulze, B., Richter-Werling, M., Matschinger, H., & Angermeyer, M. C. (2003). Crazy? So what! Effects of a school project on students' attitudes towards people with schizophrenia. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 107(2), 142-150.

²³ Daarbij werden de antwoorden allemaal in eenzelfde richting gecodeerd. Sommige stellingen werden immers positief geformuleerd terwijl andere stellingen negatief werden geformuleerd. De stellingen werden daarom uniform gecodeerd in de richting van bereidheid tot sociaal contact.

Jongeren zijn over het algemeen eerder wel bereid tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen. Op basis van de antwoorden op de tien verschillende stellingen, bevindt 90,8% van de leerlingen zich rechts van de middelste antwoordcategorie en neigen ze dus naar eerder wel bereid zijn tot sociaal contact met vluchtelingen. 73,9% heeft een score die schommelt rond 3 (eerder eens) of neigt naar 4 (helemaal eens). Bij deze laatste berekening werden alle leerlingen geteld die hoger scoorden dan 2,70. Het is op basis van de figuur duidelijk dat de overgrote meerderheid van de leerlingen affirmatief antwoordde op de stellingen inzake bereidheid om sociale contacten aan te gaan met vluchtelingen.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

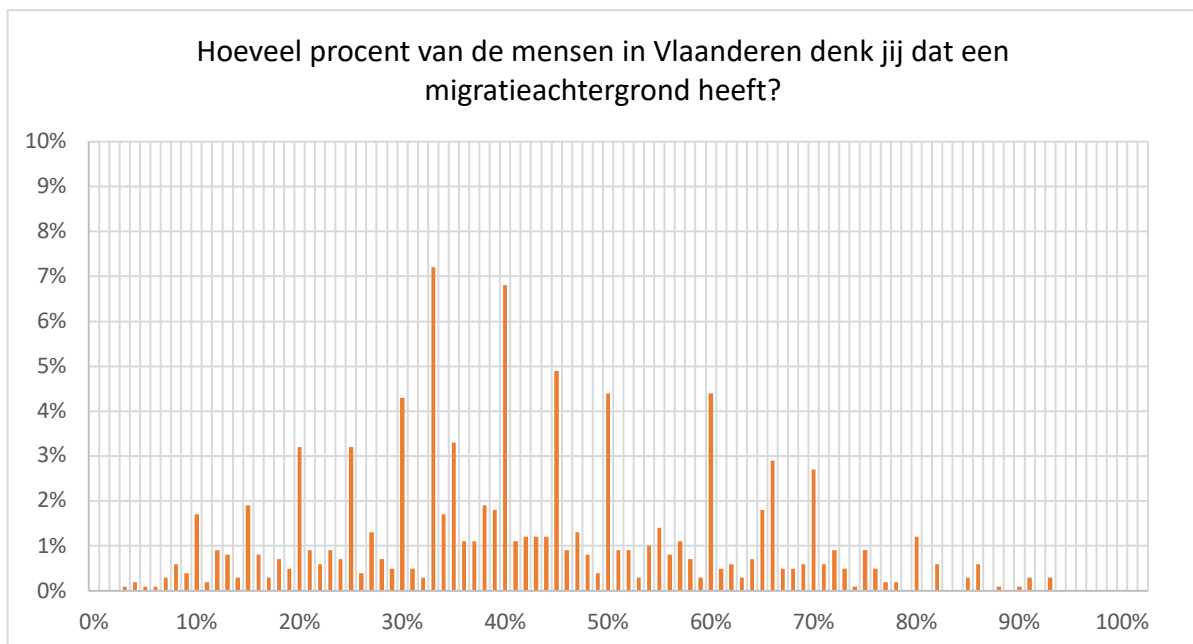
In de focusgroepen gaf de meerderheid van de leerlingen aan bereid te zijn kennis te maken met een vluchteling. Vaak gevolgd door de veralgemenende uitspraak *"het zijn ook maar mensen"* (zie ook hoofdstuk 4.1 bij 'Beeld van en discours over vluchtelingen' en hoofdstuk 7 'Analyse van frames' bij counterframe 'We zijn allemaal mensen'). Het gaat hen er niet om dat ze vluchteling zijn, maar of dat ze wel goed zullen overeenkomen als vrienden:

"Ik wil niet bevriend worden met iemand omdat die nieuweling is, maar wel als dat iemand is die dezelfde interesses heeft als mij." (2^e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

PERCEPTIE VAN DE AANWEZIGHEID VAN MIGRANTEN EN VLUCHTELINGEN IN DE SAMENLEVING

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Hoeveel procent van de mensen in Vlaanderen heeft een migratieachtergrond volgens jongeren?
Respondenten konden hun antwoord in de survey aanduiden op een balkje van 0 tot 100%.

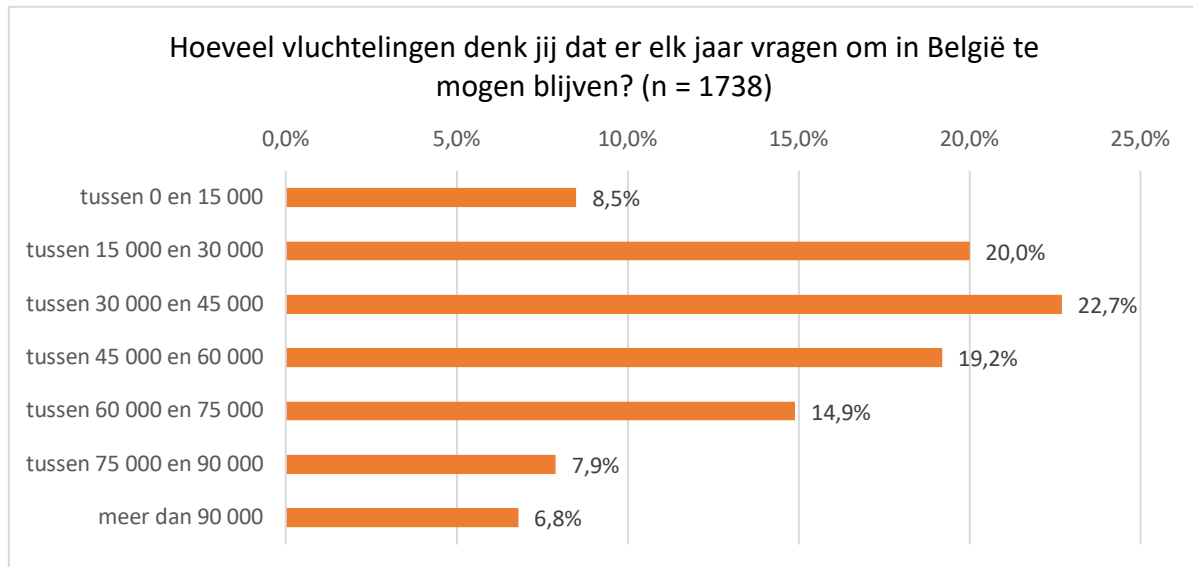

De meeste antwoorden van de jongeren liggen tussen het gemiddelde antwoord (43%) plus en min de standaardafwijking (19%), dus **tussen 24% en 62%**. Wat opvalt, is dat de percepties van jongeren

over het aandeel mensen met een migratieachtergrond heel sterk uit elkaar lopen en dat jongeren dat aandeel heel vaak overschatten. In 2017 was 21%²⁴ van de bevolking in Vlaanderen van buitenlandse herkomst²⁵. 14% van de jongeren deed een schatting die correct is of daaronder ligt. 78% overschat dat percentage en denkt dat het meer is dan 30%, wat erg opvallend is. Bijna 8 op de 10 jongeren denkt dat er meer mensen met een migratieachtergrond in Vlaanderen zijn, dan dat er werkelijk zijn.

Hoe schatten jongeren het aantal personen dat elk jaar asiel aanvraagt in België in?

Hierbij kregen leerlingen zes mogelijke antwoorden.

Het antwoord is optie twee, 'tussen 15.000 en 30.000'. In 2019 waren er bijna 28.000, in 2018 iets meer dan 23.000. Het valt op dat de meeste jongeren (72%) dat overschatten. Bijna 30% van de jongeren denkt zelfs dat het aantal jaarlijkse asielaanvragen twee tot drie keer zo hoog ligt als het reële cijfer.

In welke mate kan de inschatting van het aantal vluchtelingen of de inschatting van het percentage mensen met een migratieachtergrond dan voorspellen hoe jongeren kijken naar migratie en vluchtelingen?

De statistische analyses²⁶ suggereren dat enkel de inschatting van het aantal vluchtelingen dat België jaarlijks toelaat, een significante voorspeller is voor hun houding tegenover migratie, hun kenschetsing van vluchtelingen en hun bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen. De perceptie van het aandeel mensen met een migratieachtergrond in België heeft geen significant effect²⁷ op de attitudes van mensen ten aanzien van vluchtelingen of op hun houding tegenover

²⁴ Bron: <https://www.statistiekvlaanderen.be/monitor-lokale-inburgering-en-integratie>

²⁵ Personen met een buitenlandse herkomst worden gedefinieerd als personen die zelf een niet-Belgische nationaliteit hebben of hadden, of van wie de moeder of vader als eerste gekende nationaliteit in het Belgisch Rijkregister een niet-Belgische nationaliteit had. Bron: <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/bevolking-van-buitenlandse-herkomst-totaal-en-naar-herkomstgroep>

²⁶ Regressieanalyse, zie ook tabel 1 in de bijlagen.

²⁷ Regressieanalyse, zie ook tabel 1 in de bijlagen.

migratie in het algemeen²⁸.

Des te hoger jongeren het aantal vluchtelingen inschatten dat ieder jaar vraagt om in België te mogen blijven, des te negatiever hun algemene houding tegenover migratie, des te negatiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven en des te minder bereid ze zijn tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen. Het effect van die (mis)perceptie op de houdingen tegenover migratie is vrij duidelijk. Het effect van die (mis)perceptie op de andere afhankelijke variabelen (kenschetsing van vluchtelingen en bereidheid tot sociaal contact) is kleiner.

Is er een verband tussen socio-demografische kenmerken en inschatting van het aantal vluchtelingen?

Uit regressieanalyse²⁹ blijkt dat leerlingen uit het KSO en BUSO ('Andere studierichting', $\beta = -0,07$) het aantal vluchtelingen dat jaarlijks een aanvraag doet om in België te mogen blijven, lager inschatten dan leerlingen uit het ASO. Ook leerlingen uit de provincie Oost-Vlaanderen ($\beta = -0,08$) schatten het aantal vluchtelingen significant lager in dan leerlingen uit de referentiecategorie³⁰. Ten slotte schatten jongens het aantal vluchtelingen significant hoger in dan meisjes ($\beta = 0,06$). Voor andere kenmerken werd er geen significant verband gevonden.

Is er een verband tussen iemands mediagebruik en diens inschatting van het aantal vluchtelingen?

Uit regressieanalyse³¹ is gebleken dat er geen effecten zijn van mediagebruik op de inschatting van het aantal vluchtelingen dat elk jaar vraagt om in België te mogen blijven. De uitzondering is sociale media: hoe meer jongeren sociale media gebruiken om op de hoogte te blijven van informatie en nieuws, hoe hoger ze het aantal vluchtelingen inschatten.

Is er een verband tussen iemands mediagebruik en diens inschatting van het percentage mensen met een migratieachtergrond?

Uit regressieanalyse³² is gebleken dat hoe vaker jongeren sociale media ($\beta = 0,05$) of buitenlandse televisie ($\beta = 0,05$) gebruiken om op de hoogte te blijven van informatie en nieuws, hoe hoger ze het percentage mensen met een migratieachtergrond inschatten. Het gaat hier om kleine effecten die wel overeind blijven na controle voor socio-demografische kenmerken en *just world beliefs*.

Het komt er dus op neer dat het aandeel migranten en vluchtelingen door de meerderheid van de leerlingen overschat wordt. De overschatting van het aantal vluchtelingen heeft een negatieve invloed op de attitudes tegenover vluchtelingen en migratie. Dat wil niet zeggen dat elke jongere die het aantal vluchtelingen overschat negatief kijkt naar vluchtelingen en migratie. Het gaat hier om een klein effect op de algemene houding tegenover migratie, de kenschetsing van vluchtelingen en bereidheid tot sociaal contact, waarbij jongeren over het algemeen iets vaker een beetje negatiever

²⁸ Zie tabel 3 voor uitleg over het verband tussen iemands socio-demografische kenmerken en diens inschatting van het percentage mensen met een migratieachtergrond.

²⁹ Regressieanalyse, zie ook tabel 2 in de bijlagen.

³⁰ De referentiecategorie hier zijn leerlingen uit Vlaams-Brabant, Brussel, Limburg, Wallonië en Nederland. Deze categorie werd in de regressieanalyses vergeleken met de provincies Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen.

³¹ Regressieanalyse, zie ook tabel 4 in de bijlagen.

³² Regressieanalyse, zie ook tabel 5 in de bijlagen

kijken naarmate ze het aantal vluchtelingen hoger inschatten. De inschatting van het aandeel migranten speelt hierbij geen betekenisvolle rol.

De perceptie omtrent vluchtelingen verschilt volgens gender (jongens overschatten vaker) en onderwijsvorm (ASO overschat ook) en provincie (Oost-Vlaanderen onderschat).

Uit dit onderzoek blijkt tevens dat het gebruik van sociale media aanleiding geeft tot overschatting van het aandeel migranten en/of vluchtelingen in onze samenleving. Ook het gebruik van buitenlandse media zou hen het aandeel migranten ietwat doen overschatten. De effecten zijn weliswaar klein.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Wanneer de vragen werden voorgelegd aan jongeren in de focusgroepen, blijkt dat het merendeel de cijfers sterk overschat. Wanneer we hen de correcte aantallen vertellen, waren de leerlingen meestal verrast. Ze halen dan aan dat ze veel mensen met een ander uiterlijk zien in hun omgeving: op straat, op het nieuws en op school.

"Ik zie vaak mensen die van een ander land komen, in de winkel." (2^e graad, BSO, provincie Oost-Vlaanderen)

"Ik verschiet ervan dat het heel weinig is want je hoort op het nieuws niks anders." (1^e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

CONCLUSIES OVER ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

- Veel jongeren hebben een open, neutrale tot positieve houding tegenover personen met een vluchtverhaal:
 - Iets meer dan de helft van de jongeren schrijft vluchtelingen positieve kenmerken toe, terwijl een belangrijke groep neutraal blijft.
 - Bijna 8 op 10 is eerder wel bereid om te participeren in sociaal contact met vluchtelingen.
- Jongeren zijn minder overtuigd van de algemene invloed van migratie op België:
 - De helft van de jongeren vindt de invloed van migratie op België noch positief, noch negatief.
 - Er zijn meer jongeren die de invloed van migratie op België negatief vinden dan jongeren die dat positief vinden.
 - Ze hebben een genuanceerde mening.
- Jongeren hebben vaak basiskennis over het thema, maar er is ook onduidelijkheid:
 - Jongeren hebben doorgaans een goed begrip van wat migranten zijn en hoe breed de redenen voor migratie kunnen zijn.
 - Het onderscheid tussen migranten, nieuwkomers, vluchtelingen en mensen zonder papieren is soms minder duidelijk.
 - De meeste jongeren (70% tot 80%) overschatten het aandeel mensen met een migratieachtergrond en het aantal vluchtelingen in de samenleving.
 - De overschatting van het aantal vluchtelingen heeft een klein effect op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen: hoe hoger jongeren het aantal vluchtelingen inschatten, hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden, hoe negatiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven en hoe minder ze bereid zijn tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen.
- Jongeren praten over het thema met veel verschillende discourses:
 - Het vaakst gebruikte discours benadrukt empathie en menselijkheid.
 - Ze praten over voordelen zoals culturele verrijking, maar ook nadelen, zoals hun bezorgdheid om de hoeveelheid migranten, economische bedreiging of criminaliteit.
 - Ze praten ook over migratie als iets voorwaardelijks: het idee dat migranten in België mogen blijven als ze aan bepaalde voorwaarden voldoen, zoals werk vinden en de taal leren.

4.2. INVLOED VAN SOCIO-DEMOGRAFISCHE VARIABELEN

In welke mate hebben socio-demografische kenmerken van jongeren een invloed op hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

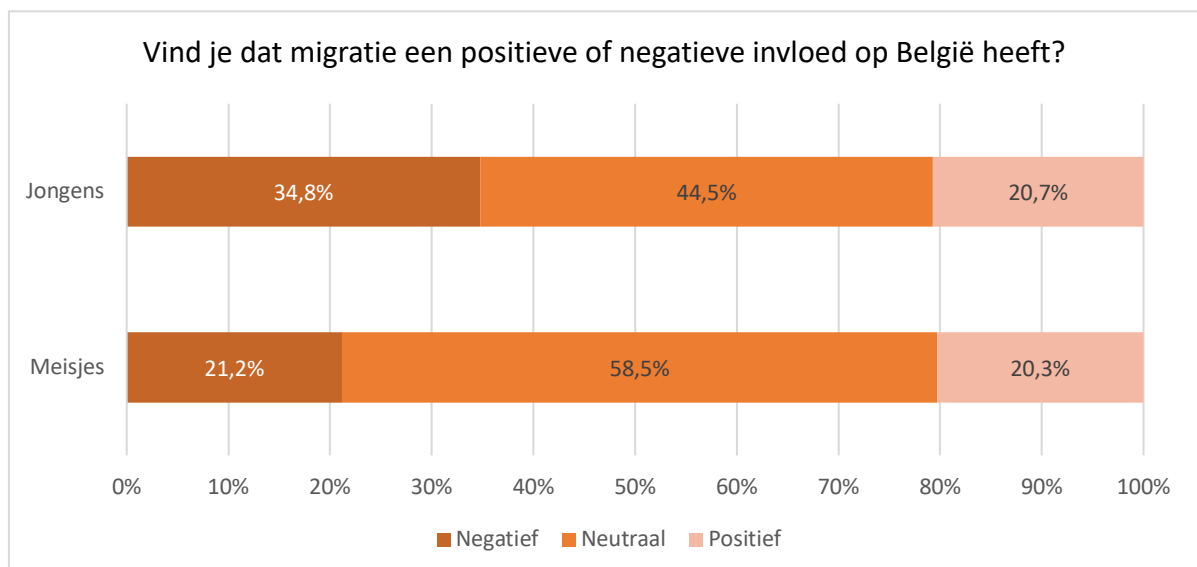
In het komende hoofdstuk bekijken we de mogelijke invloed van deze kenmerken:

- gender
- leeftijd
- onderwijsvormen
- geloofsovertuiging
- woonplaats in een stads- of plattelandscontext
- diversiteit in de woonplaats
- provincie
- lidmaatschap van organisaties en verenigingen
- thuissituatie
- met wie leerlingen samenwonen
- welke talen ze thuis praten

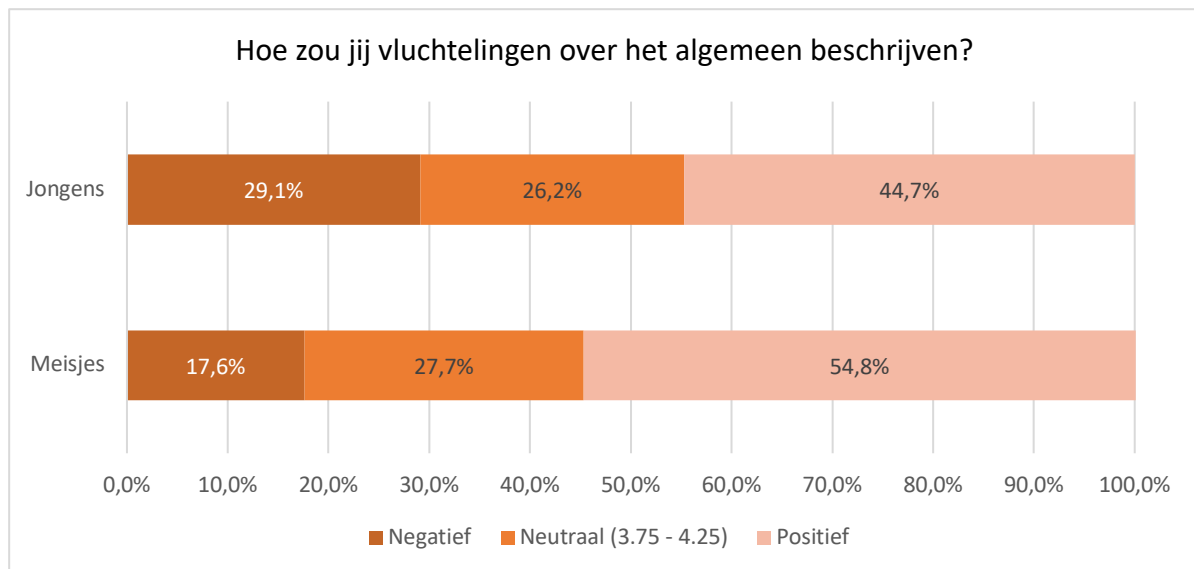
GENDER

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

We bekijken de invloed van gender op onze centrale afhankelijke variabele. We willen de lezer eraan herinneren dat we meer meisjes hebben bereikt dan er verhoudingsgewijs zijn in de populatie, en dat we hebben gecorrigeerd (gewogen) in de volgende analyses. De jongeren die zichzelf identificeerden als 'x', laten we uit deze analyses aangezien ze een te kleine groep vormen om betrouwbare analyses op te baseren.

Uit bivariate analyses blijkt dat de attitudes van jongens en meisjes tegenover migratie en vluchtelingen onderling verschillen. Bovenstaande grafiek³³ toont dat meer jongens (34,8) in onze bevraging vinden dat migratie een negatieve invloed op België heeft dan meisjes (21,2%). De meisjes in onze bevraging antwoorden vaker neutraal dan jongens (58,5% versus 44,5%). Dat genderverschil werd bevestigd in de regressieanalyse³⁴, waar gender een significante voorspeller voor de houding tegenover migratie is, na controle voor de effecten van andere relevante kenmerken. Ook daar bleek dat, vergeleken met meisjes, jongens ($\beta = -0,12$) negatiever staan ten opzichte van migratie in het algemeen. Het netto-effect van 'jongen-zijn' op de algemene houding tegenover migratie bedraagt $\beta = -0,12$. Dat is dus het effect van 'jongen-zijn' na controle voor andere variabelen die mogelijks de relatie tussen geslacht en algemene houding tegenover migratie verstoren.

Uit bovenstaande grafiek³⁵ blijkt bovendien dat de groep jongens die vluchtelingen negatief omschrijven, ook groter - bijna twee keer zo groot - is dan de groep meisjes (29,1% versus 17,6%).

De groep die vluchtelingen positief beschrijft, is ook groter bij de meisjes (54,8%) dan bij de jongens (44,7%). Ook hier werd dat verband bevestigd in de regressieanalyses³⁶: vergeleken met meisjes, beschrijven jongens ($\beta = -0,13$) vluchtelingen significant negatiever.

Als ten slotte in de regressieanalyse³⁷ gekeken wordt naar het verband tussen gender en de bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen, blijkt dat jongens ($\beta = -0,14$) significant minder

³³ Om tot deze grafiek te komen werden de antwoordmogelijkheden 'zeer negatief' en 'vrij negatief' samengenomen in één categorie van 'negatief', hetzelfde werd gedaan voor categorieën 'vrij positief' en 'zeer positief'.

³⁴ Regressieanalyse, zie tabel 6 in bijlagen

³⁵ Om tot deze grafiek te komen werden de somscores lopende van 1 tot 7 waarbij 1 staat voor een negatieve eigenschap (waaronder 'lui') en 7 staat voor een positieve eigenschap (waaronder 'hardwerkend'), ingedeeld in drie nieuwe categorieën. Somscores van 1 tot 3,75 werden gezien als negatieve kenschetsing. Scores die schommelden rond 4 (van 3,75 tot en met 4,25) werden aanschouwd als een neutrale kenschetsing van vluchtelingen. Somscores hoger dan 4,25 werden als positieve kenschetsing gezien.

³⁶ Regressieanalyse, zie tabel 7 in bijlagen

³⁷ Regressieanalyse, zie tabel 8 in bijlagen

bereid zijn tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen dan meisjes.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

In één van de focusgroepen merkten een aantal leerlingen spontaan op dat er volgens hen een verschil is tussen meisjes en jongens, qua attitude tegenover migratie maar ook wat betreft de manier waarop er gediscussieerd wordt:

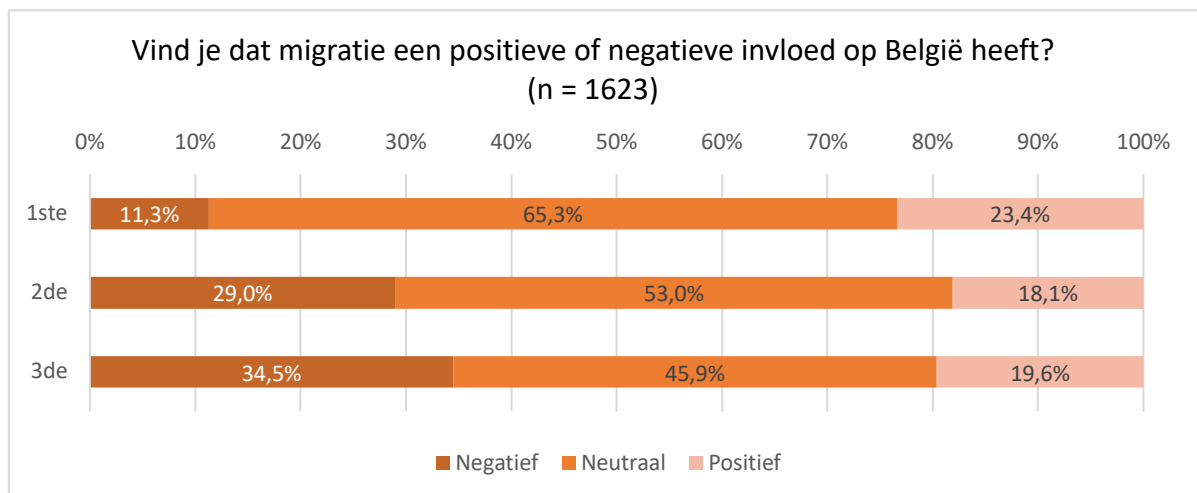
"Weet ge wat dat is? Hoe noemt ge dat? Ik heb dat gisteren gezegd tegen u... Die 'fra-gi-li-teit'. Dat mannen zo niet durven opkomen voor dingen waar denk ik de meeste meisjes zoiets over hebben van, dat is nu misschien een stom voorbeeld, maar jongens met rokken ofzo dat dat geaccepteerd mag worden. En dan zijn jongens zo van 'eih nee'. Ik denk dat dat met migratie zowat hetzelfde is. Ik zeg ook niet alle jongens, maar meisjes hebben zoiets van 'dat zijn ook mensen dit en dat', en voor sommige jongens is dat dan te gevoelig weer of zo." (3^e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)

LEEFTIJD

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

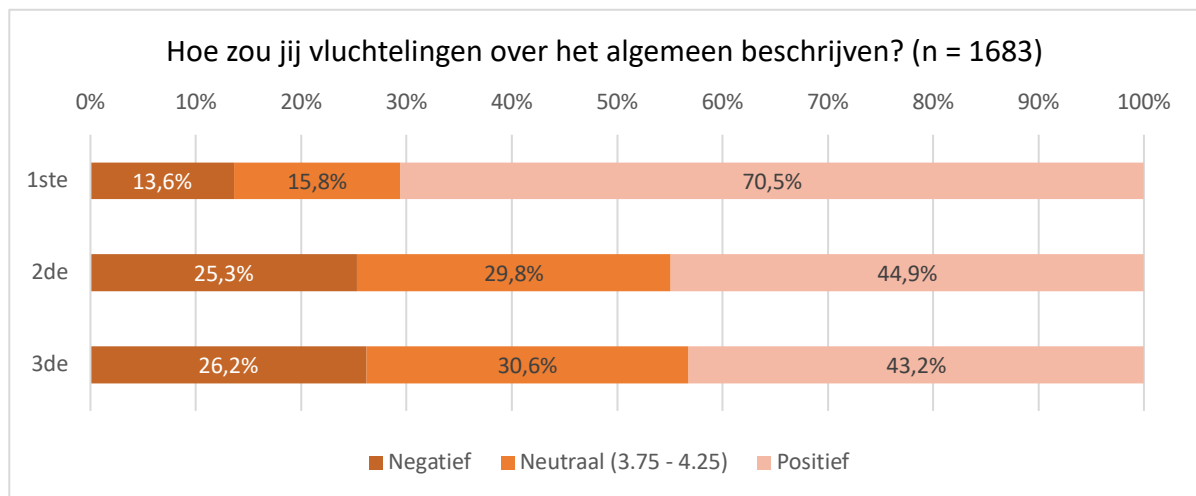
Is er een verband tussen de leeftijd van jongeren en hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

Om dat te bekijken maken we een vereenvoudiging van de werkelijkheid door te kijken naar de verschillen tussen de onderwijsgraden. Het is immers zo dat door de praktijk van zittenblijven, we er niet steeds van kunnen uitgaan dat de onderwijsgraad ook correspondeert met de leeftijd. Niettemin is dat voor de meerderheid van de leerlingen wel het geval. In de regressieanalyses gebruiken we daarentegen wel de leeftijd van de respondenten.

Als we kijken naar het verband tussen onderwijsgraad van leerlingen en de algemene houding tegenover migratie in bovenstaande grafiek, blijkt dat de groep jongeren met een negatieve kijk groter is bij leerlingen in de 2^e en 3^e graad dan bij leerlingen in de 1^e graad. Als we kijken naar de grote groep van leerlingen uit de 1^e graad die neutraal heeft geantwoord, lijkt het erop dat zij hun mening nog minder gevormd hebben. Het verband tussen de leeftijd en de houding tegenover

migratie van leerlingen wordt bevestigd in de regressieanalyses³⁸, waar er een significant effect van leeftijd ($\beta = -0,08$) is: hoe ouder men is, hoe negatiever men kijkt naar migratie. Het gaat hier echter om een klein effect dat in verhouding tot de andere effecten weinig betekenisvol is.

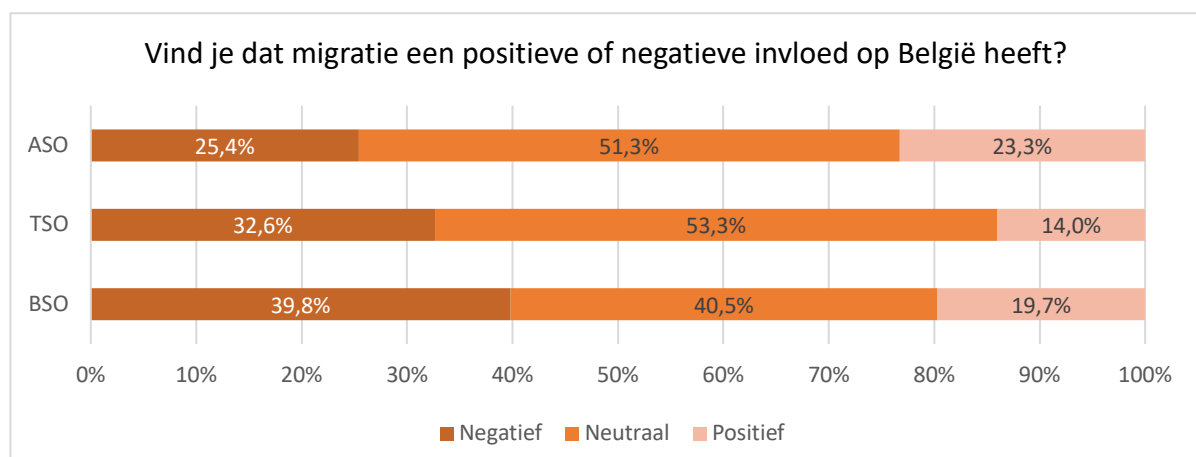
Bij het verband tussen de onderwijsgraad en de kenschetsing van vluchtelingen in bovenstaande grafiek blijkt dat voornamelijk de leerlingen uit de 1^e graad die deelnamen aan onze survey vluchtelingen met positievere kenmerken beschrijven. Uit de regressieanalyses³⁹ blijkt echter dat leeftijd hier geen significant effect meer heeft.

Ten slotte blijkt uit analyse⁴⁰ ook dat er geen significant verband is tussen de leeftijd van een jongere en zijn of haar bereidheid tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen.

ONDERWIJSVORMEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen de onderwijsvorm (ASO, BSO, KSO, TSO, BuSO) van leerlingen en hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

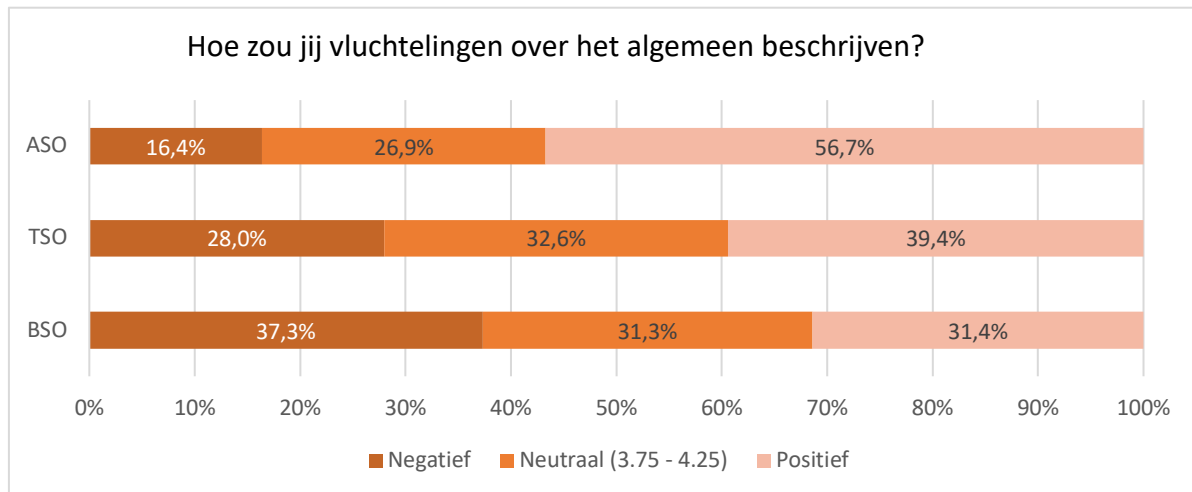

³⁸ Regressieanalyse, zie tabel 6 in de bijlagen

³⁹ Regressieanalyse, zie tabel 7 in bijlagen

⁴⁰ Regressieanalyse, zie tabel 8 in bijlagen

Bovenstaande grafiek toont hoe leerlingen uit het ASO, TSO en BSO naar de invloed van migratie op België kijken. KSO en BuSO werden niet betrokken in de analyse omdat we een te kleine groep leerlingen van deze onderwijsvormen bereikten. Uit de grafiek blijkt dat in onze bevraging leerlingen uit het BSO (39,8%) het vaakst negatief kijken naar de invloed van migratie op België, gevolgd door TSO (32,6%) en ten slotte ASO (25,4%). De regressieanalyse⁴¹ toont enkel een eerder klein significant verschil tussen leerlingen in het TSO en ASO: vergeleken met het ASO, staan leerlingen van het TSO ($\beta = -0,10$) significant minder positief ten opzichte van migratie. Er werd geen significant verschil gevonden tussen leerlingen uit het BSO en het ASO.

In de grafiek hierboven valt het op dat leerlingen uit het BSO in onze bevraging vluchtelingen het meest negatief beschrijven. Leerlingen uit het ASO beschrijven vluchtelingen het meest positief. In de regressieanalyse⁴² blijken er significante verschillen te zijn tussen jongeren in de verschillende onderwijsvormen. Jongeren in het ASO beschrijven vluchtelingen het meest positief. Zowel leerlingen van het BSO ($\beta = -0,15$) en TSO ($\beta = -0,17$) schrijven hen significant meer negatieve kenmerken toe, waarbij leerlingen uit het TSO net iets negatiever zijn dan die uit het BSO.

Ten slotte toont de regressieanalyse⁴³ ook een verband tussen de onderwijsvormen en de bereidheid tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen. Jongeren in het ASO zijn het meest bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. Leerlingen uit het BSO ($\beta = -0,18$) en TSO ($\beta = -0,15$) zijn significant minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen, waarbij leerlingen uit het BSO hier net iets minder voor open staan dan leerlingen uit het TSO.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Wanneer bij jongeren in de focusgroepen afgetoetst werd welke verschillen zij zien tussen leerlingen van de verschillende onderwijsvormen op vlak van attitudes tegenover migratie en vluchtelingen, benadrukken leerlingen dat die attitudes meer te maken hebben met de persoon dan met de studierichting:

"- Ik denk dat het afhangt van persoon tot persoon en niet echt van welke richting dat je doet."

⁴¹ Regressieanalyse, zie ook tabel 6 in bijlagen

⁴² Regressieanalyse, zie ook tabel 7 in bijlagen

⁴³ Regressieanalyse, zie ook tabel 8 in bijlagen

Je kan nog altijd zelf beslissen of je daarover praat of niet en daarvoor moet je niet een soort richting doen of zo.

- Ja dat denk ik ook niet, want het is niet dat dat onderwerp van je richting afhangt. Dat dat er niet echt mee te maken heeft." (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Het verschil tussen de onderwijsvormen kwam ook één keer aan bod bij de focusgroepen over frames, toen jongeren het hadden over leerlingen die sympathie voor Vlaams Belang tonen door stickers op hun kluisjes te plakken of sokken van Vlaams Belang te dragen:

"- Of mensen die dat sokken van Vlaams Belang dragen en al die dingen.

- Maar het is niet dat iemand zo racistische uitspraken doet.

- Jawel. Zo vaak gebeuren er racistische uitspraken.

- Maar misschien bij ons, bij ons in het ASO heb ik dat niet echt gemerkt dat wij echt 100%... Maar ik denk dat er misschien wel zijn.

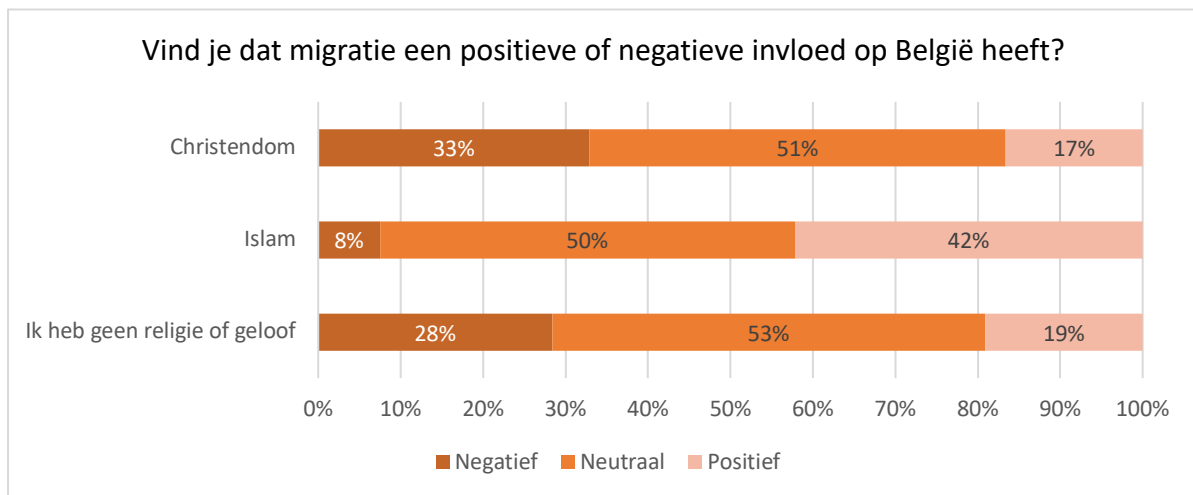
Interviewer: Het is vooral in TSO en BSO?

- Nee, niet per se. Er is overal wel racisme hé, maar in onze klas, onze klassen vind ik niet dat racisme echt een grote rol speelt. Ik denk niet dat het voor ons echt veel uitmaakt of iemand een andere huidskleur heeft." (Andere schudden ook duidelijk nee.) (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

GELOOFSOVERTUIGING

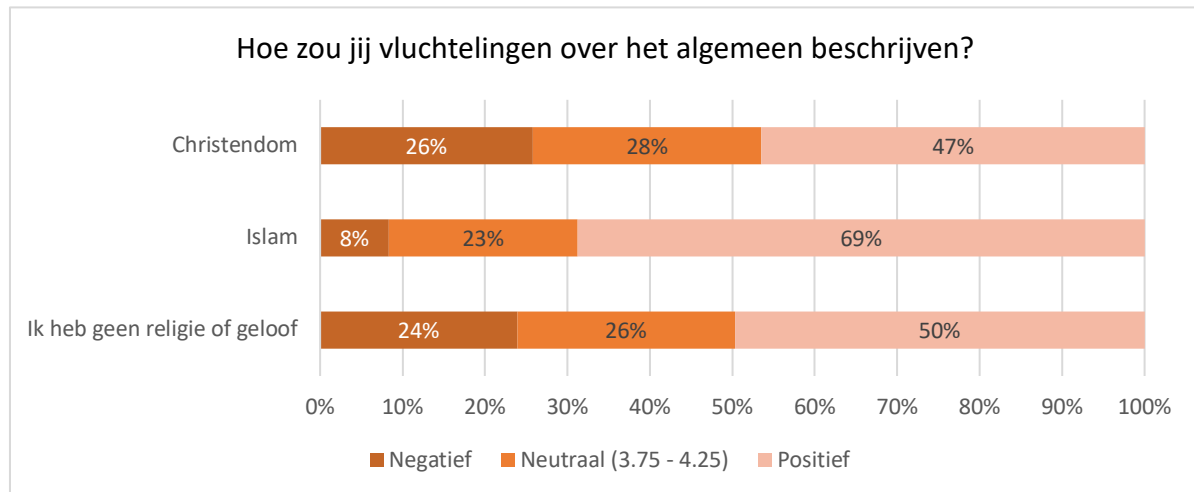
BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen de geloofsovertuiging van jongeren en hoe ze kijken naar migratie en vluchtelingen?

Het verband tussen de geloofsovertuiging en de algemene houding tegenover migratie wordt getoond in de grafiek hierboven. Enkel de jongeren die als geloof 'christendom', 'islam' of 'ik heb geen religie of geloof' aangevonden, worden in deze grafiek meegenomen, omdat er van de andere groepen heel weinig deelnemers waren. Uit de grafiek blijkt dat jongeren met geloofsovertuiging 'islam' positiever staan tegenover migratie dan jongeren die 'christendom' of 'ik heb geen religie of

geloof' aanduiden. Dat blijkt ook uit de regressieanalyse⁴⁴. Moslimjongeren ($\beta = 0,11$) vinden de invloed van migratie voor België significant positiever dan jongeren die een ander geloof of overtuiging (hindoeïsme, boeddhisme, jodendom en andere overtuigingen) aanhangen. Het effect is hier enkel dat van de geloofsovertuiging en niet te verklaren door het al dan niet hebben van een migratieachtergrond. Andere geloofsovertuigingen zijn geen significante voorspellers voor de houding tegenover migratie.

Bovendien blijkt uit bovenstaande grafiek dat jongeren met geloofsovertuiging 'islam' vluchtelingen positiever beschrijven dan andere jongeren. Ook dat werd bevestigd in de regressieanalyse⁴⁵. Moslimjongeren ($\beta = 0,14$) schrijven vluchtelingen significant meer positieve kenmerken toe dan jongeren met een ander geloof (hindoeïsme, boeddhisme, jodendom en andere overtuigingen), opnieuw na dezelfde controle voor het effect van het hebben van een migratieachtergrond.

Tenslotte blijkt uit regressieanalyse⁴⁶ ook dat jongeren met een ander geloof of overtuiging (hindoeïsme, boeddhisme, jodendom en andere overtuigingen) het minste te vinden zijn voor sociaal contact met vluchtelingen, terwijl christenen ($\beta = 0,20$), moslims ($\beta = 0,11$) en jongeren die geen geloof hebben ($\beta = 0,25$) significant meer bereid zijn tot sociaal contact.

STAD - PLATTELAND

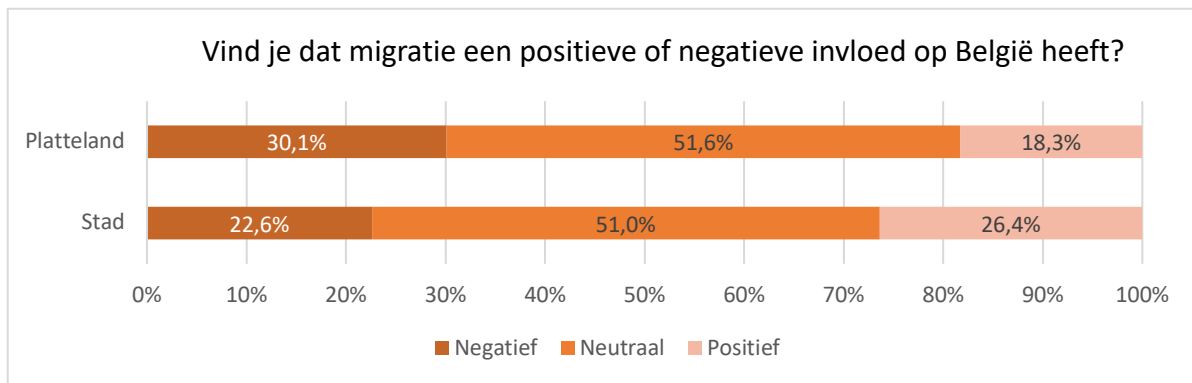
BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen de woonplaats van de jongeren – in de stad of op het platteland – en hoe ze kijken naar migratie en vluchtelingen?

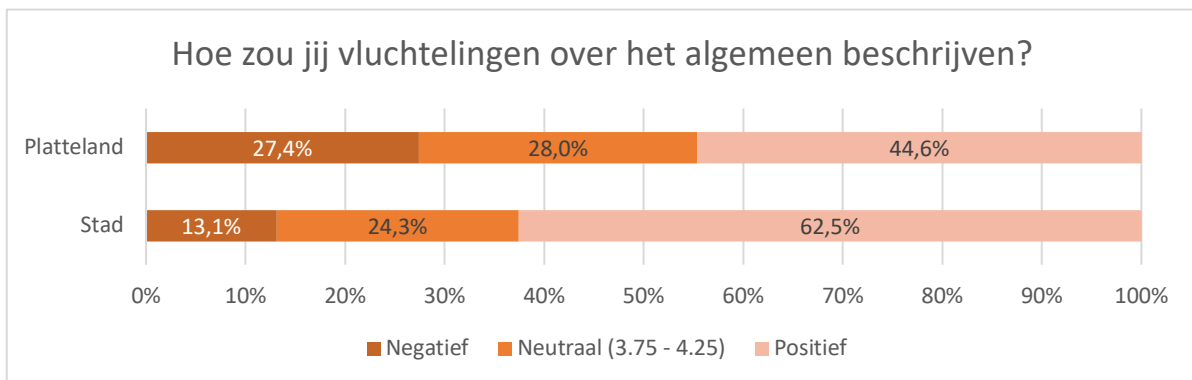
⁴⁴ Regressieanalyse, zie ook tabel 6 in bijlagen

⁴⁵ Regressieanalyse, zie ook tabel 7 in bijlagen

⁴⁶ Regressieanalyse, zie ook tabel 8 in bijlagen

Op basis van de grafiek hierboven lijken jongeren uit stedelijke en plattelandscontexten vrij gelijkaardig te kijken naar de invloed van migratie op België. De neutrale groep is even groot. Jongeren die in een stedelijke context wonen, vinden vaker dat migratie een positieve invloed heeft. Uit regressieanalyses⁴⁷ blijkt er wel een klein positief effect te zijn van wonen in de stad op de algemene houding tegenover migratie: stedelingen ($\beta = 0,06$) vinden de invloed van migratie op België in het algemeen dus iets positiever dan zij die op het platteland wonen.

Bovenstaande grafiek toont hoe jongeren uit stedelijke en plattelandswoonplaatsen vluchtelingen beschrijven. Het valt op dat jongeren die in de stad wonen, vluchtelingen positiever beschrijven dan jongeren die op het platteland wonen: 62,5% van de stadsjongeren beschrijft vluchtelingen positief tegenover 44,6% van degenen die op het platteland wonen. Uit regressieanalyses⁴⁸ blijkt ook dat mensen uit de stad vluchtelingen iets positiever beschrijven ($\beta = 0,08$). Dat ligt niet aan het feit dat het bij hen gaat om mensen die zelf een migratieachtergrond of vluchtverhaal hebben, en ook niet aan het feit dat het vaker om moslims gaat, want daarop werd gecontroleerd. Het gaat dus wel degelijk om een stadseffect.

Ten slotte blijkt ook uit de regressieanalyses⁴⁹ dat er geen significant effect is van het wonen in een stedelijke of plattelandscontext op de bereidheid van jongeren tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen.

⁴⁷ Regressieanalyses, zie ook tabel 6 in bijlagen.

⁴⁸ Regressieanalyses, zie ook tabel 7 in bijlagen.

⁴⁹ Regressieanalyses, zie ook tabel 8 in bijlagen.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

In de focusgroepen⁵⁰ haalden jongeren zelf ook aan dat ze verschillen tussen de stad en het platteland zien, ook op het vlak van het aantal migranten en de gevolgen daarvan:

"Ik denk als je kijkt naar Brussel, dat is een heel drukke stad, dat ze daar wel heel veel geconfronteerd worden met migratie enzo en met migranten. Maar hier zo in Oostende of in de omstreken van Oostende vind ik nu niet dat je dat zoveel meemaakt." (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

"- Ik denk dat er gewoon veel mensen vooroordelen hebben en dat die geen eerlijke kansen geven bij het begin.

- Dat vooroordelen echt wel een grote barrière ook zijn.

- Waardoor zij zich dan weer gaan moeten bewijzen terwijl dat eigenlijk niet zo zou mogen zijn.

- Ik denk...dat het ervan af hangt in welke omgeving je bent. Als ge bijvoorbeeld in een boerengat [gemeente waar school gevestigd is] wordt geplaatst (Leerlingen lachen heel hard.) dan...

Interviewer: Is het hier een boerengat?

(Leerlingen lachen opnieuw.)

- Anders dan als we kijken naar bijvoorbeeld Antwerpen als migrant rondloopt omdat dat meer diversiteit had.

Interviewer: Dus je denkt dat hier je sneller wordt veroordeeld dan in een grotere stad.

- Omdat hier de hoeveelheid migranten veel minder is dan in een stad Antwerpen. En dat ge volgens mij u daarom anders gaat voelen omdat ge misschien als, want als ge hier op 't school rondkijkt hier zit bijna niemand met een andere huidskleur of toch zeer weinig, en ik denk als ge dan hier belandt als enige dat dat wel effe raar is en dat ge uw eigen wel anders voelt. Terwijl dat dat eigenlijk niet zo zou mogen zijn.

Interviewer: Dus het is afhankelijk van de omgeving. Der zijn contexten waarbij iemand met een andere huidskleur hetzelfde traject heeft. Niet die hordes heeft. Denkt iedereen dat zo?

- Ik denk niet dat dat echt zo is, maar ik vind wel dat dat zo zou moeten zijn. Maar ik denk dat als ge in Antwerpen op school zit ge minder die hordes hebt, dat ge er altijd nog wel een paar hebt, maar wel minder dan hier." (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

DIVERSITEIT IN DE WOONPLAATS

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

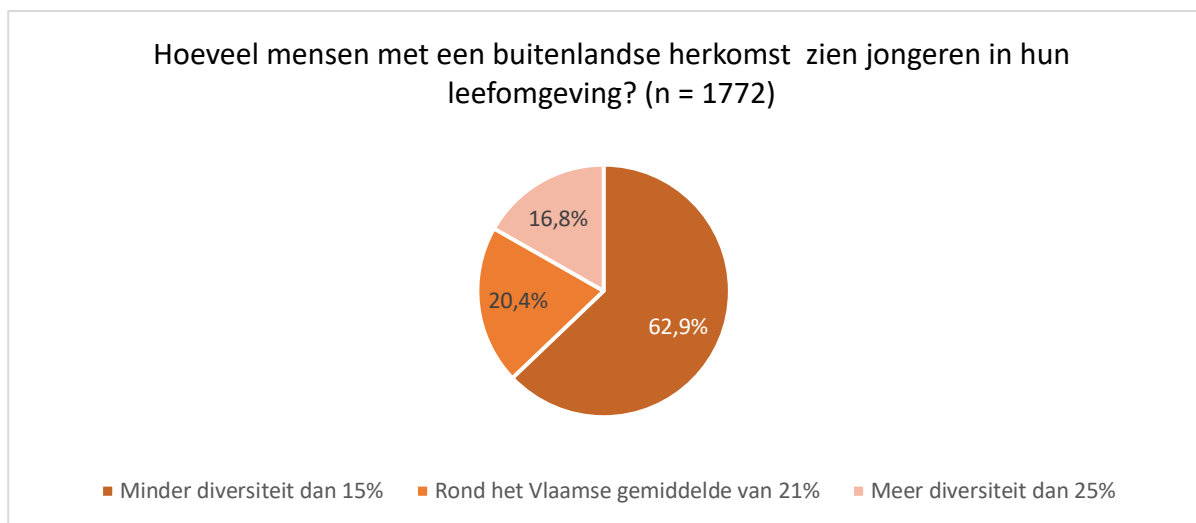
Is er een verband tussen de diversiteit in de woonplaats van jongeren en hoe ze kijken naar migratie en vluchtelingen?

Op basis van cijfers van het aantal personen van buitenlandse herkomst per gemeente, gedeeld door de totale bevolking per gemeente, kwamen we tot percentages die de diversiteit in een gemeente weergeven⁵¹. Vervolgens werd op basis van de postcode van respondenten gekeken hoeveel diversiteit

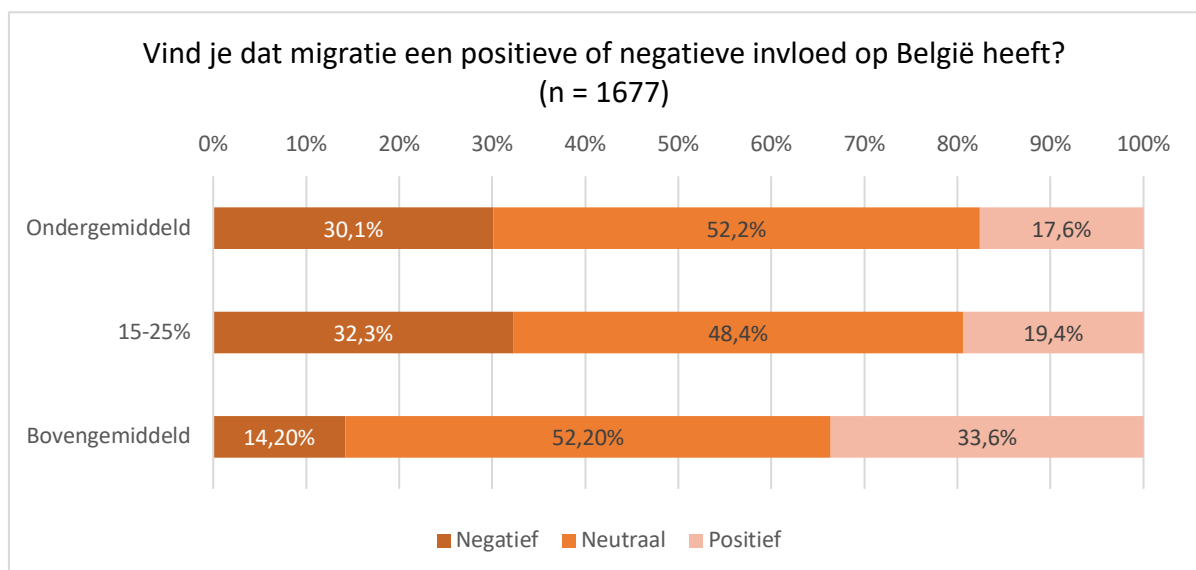
⁵⁰ Deze quotes komen zowel uit de 30 verdiepende focusgroepen als uit de 17 focusgroepen voor de frameanalyse.

⁵¹ Bron: Lokale Inburgerings- en Integratiemonitor 2017: <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/monitor-lokale-inburgering-en-integratie>

er in hun woonplaats is.

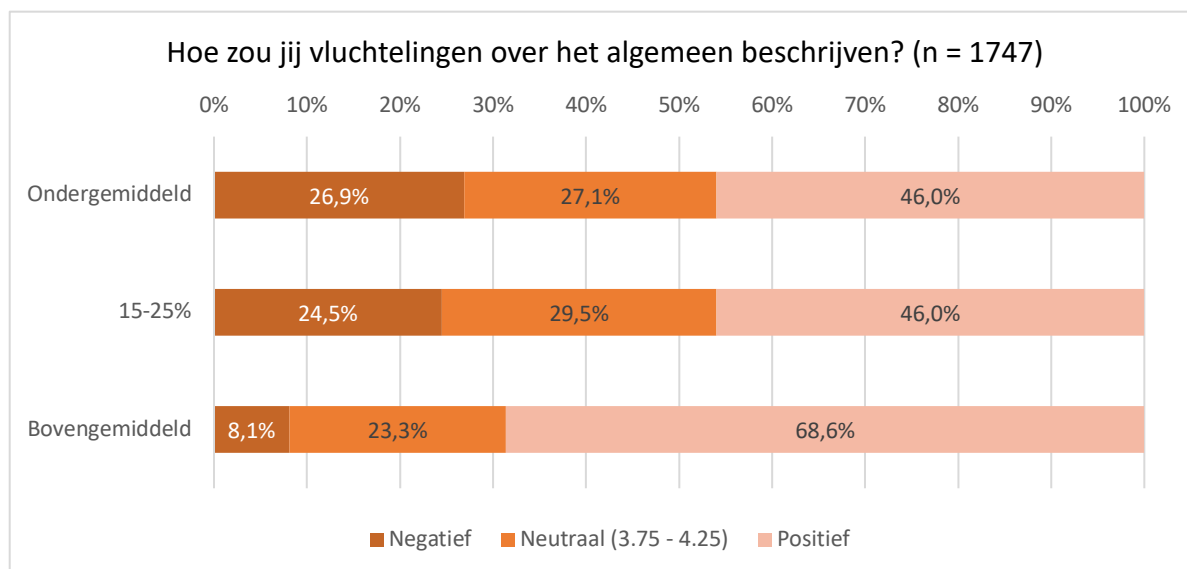

Twee derde (62,9%) van de leerlingen uit het surveyonderzoek woont dus in een gemeente of stad waar er minder dan 15% mensen zijn met een buitenlandse herkomst⁵². 1 op 5 respondenten (20,4%) woont in een gemeente waar er min of meer evenveel diversiteit is als het gemiddelde, dat in 2017 op 21% lag in het Vlaams Gewest. 1 op 6 (16,8%) woont in een gemeente met bovengemiddelde diversiteit.

De grafiek hierboven toont hoe respondenten in woonplaatsen met ondergemiddelde, gemiddelde en bovengemiddelde diversiteit kijken naar migratie. Het valt op dat degenen die in een gemeente met veel diversiteit wonen, migratie veel vaker positief (33,6%) vinden voor België dan zij die in een woonplaats wonen met gemiddelde (19,4%) of ondergemiddelde (17,6%) diversiteit.

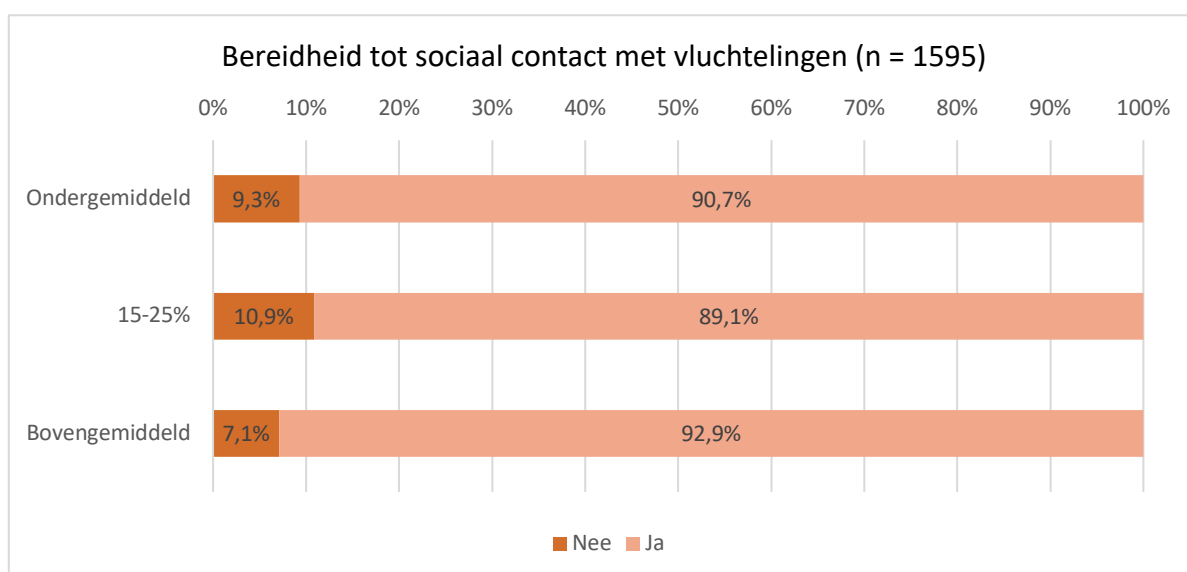
⁵² Personen met een buitenlandse herkomst worden gedefinieerd als personen die zelf een niet-Belgische nationaliteit hebben of hadden, of van wie de moeder of vader als eerste gekende nationaliteit in het Belgisch Rijkregister een niet-Belgische nationaliteit had. Bron: <https://www.statistiekvlaanderen.be/nl/bevolking-van-buitenlandse-herkomst-totaal-en-naar-herkomstgroep>

Ook als we kijken naar hoe jongeren met verschillende woonplaatsen vluchtelingen beschrijven, valt iets gelijkaardigs op. Jongeren die in een gemeente wonen met een groter aandeel personen met een buitenlandse herkomst, beschrijven vluchtelingen opvallend positiever (68,6%) dan jongeren uit gemeentes met gemiddelde (46%) of ondergemiddelde diversiteit (46%).

Wat hierbij opvalt, is dat er geen lineair verband is tussen de diversiteit in de woonplaats en de centrale afhankelijke variabelen. De positieve invloed van diversiteit in je omgeving zien we niet bij jongeren die in een gemeente met ondergemiddelde of gemiddelde diversiteit wonen. Enkel bij de groep met een bovengemiddelde diversiteit (meer dan 25% van de populatie heeft een buitenlandse herkomst) zien we een positieve invloed op de algemene houding tegenover migratie en de kenschetsing van vluchtelingen. Die invloed groeit dus niet stelselmatig maar treedt pas op wanneer een gemeente meer dan gemiddeld divers is.

Op vlak van bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen zien we weinig opvallende verschillen.

PROVINCIE

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen de provincie waar jongeren wonen, en hoe ze kijken naar migratie en vluchtelingen?

De provincies van de deelnemers van de survey werden achterhaald door de ingegeven postcodes. In de regressieanalyses werden de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen van jongeren uit de referentiecategorie⁵³ vergeleken met jongeren uit Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen.

Uit de analyse blijkt dat inwoners van de **referentiecategorie** (Vlaams-Brabant, Limburg, Wallonië, of Nederland) het meest positieve beeld hebben: ze vinden de invloed van migratie op België het meest positief. Ze beschrijven vluchtelingen het meest positief en ze zijn het meest bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. De attitudes van jongeren uit **Oost-Vlaanderen** verschillen telkens opnieuw significant van de referentiecategorie: ze vinden de invloed van migratie op België negatiever ($\beta = -0,13$), ze beschrijven vluchtelingen negatiever ($\beta = -0,09$) en zijn ook het minst bereid tot sociaal contact met vluchtelingen ($\beta = -0,11$). Ook jongeren uit **West-Vlaanderen** beschrijven vluchtelingen negatiever dan de referentiecategorie ($\beta = -0,09$). Ze zijn minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen ($\beta = -0,08$), al zijn ze iets minder negatief dan Oost-Vlamingen. Ze verschillen echter niet significant van de referentiecategorie op vlak van hun algemene houding tegenover migratie. Jongeren uit de provincie **Antwerpen** zijn ten slotte ook minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen ($\beta = -0,08$) dan de referentiecategorie. Er zijn geen significante verschillen met de referentiecategorie op vlak van hun algemene houding tegenover migratie en hun kenschetsing van vluchtelingen.

Bij die analyses werd gecontroleerd op de effecten van andere variabelen zoals onderwijsvormen, leeftijd, gender, etc. Het effect is hier dus enkel een effect van de provincie waar jongeren wonen, en is niet te verklaren doordat de jongeren die we in een bepaalde provincie bevroegen, bijvoorbeeld vaker jongens zijn, vaker op het platteland wonen of andere vertekeningen.

LIDMAATSCHAP VAN ORGANISATIES OF VERENIGINGEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

In de survey werden jongeren gevraagd of ze lid zijn van bepaalde organisaties of verenigingen.

⁵³ De referentiecategorie hier zijn leerlingen uit Vlaams-Brabant, Brussel, Limburg, Wallonië en Nederland.

De bovenstaande grafiek toont aan dat meer dan de helft van de deelnemende jongeren lid is van een sportclub (53,3%). Bijna 1 op 4 jongeren is lid van een jeugdbeweging of jeugdorganisatie (23,7%), gevolgd door culturele vrijetijdsbestedingen zoals muziekles of toneelgroepen (14,1%). Tenslotte is een heel kleine groep jongeren die deelnam aan onze survey, actief lid van een geloofsgemeenschap (2,3%), een politieke partij (0,9%) of een andere organisatie of vereniging (6,3%).

In welke mate verklaart lidmaatschap van organisaties of verenigingen de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen van jongeren?

Uit regressieanalyse⁵⁴ blijkt dat het lid zijn van een **cultuurorganisatie** het meest robuuste effect heeft, al gaat het wel om een klein effect. Vergeleken met jongeren die geen lid zijn van een organisatie, beschrijven leden van cultuurorganisaties vluchtelingen iets positiever en zijn ze iets meer bereid tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen. Er is echter geen significant effect op de gepercipieerde invloed van migratie op België in het algemeen. Tezamen suggereert de analyse dat leden van cultuurorganisaties positiever staan ten opzichte van vluchtelingen, maar niet migratie, vergeleken met de jongeren die geen lid zijn van een organisatie.

Jongeren die lid zijn van een **geloofsgemeenschap** beschrijven vluchtelingen iets positiever dan jongeren die geen lid zijn van een organisatie of vereniging. Jongeren die in een **jeugdbeweging** actief zijn, zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. Jongeren die aangeven dat ze lid zijn van een **'andere' organisatie of vereniging** zijn iets minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen dan jongeren die van geen enkele organisatie of vereniging lid zijn. Het gaat hier telkens om vrij kleine effecten.

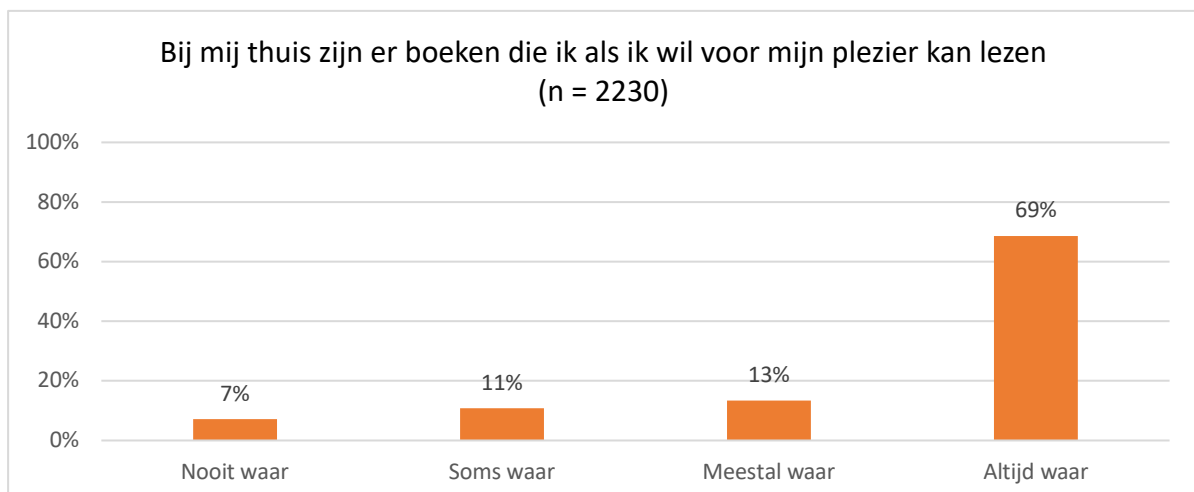
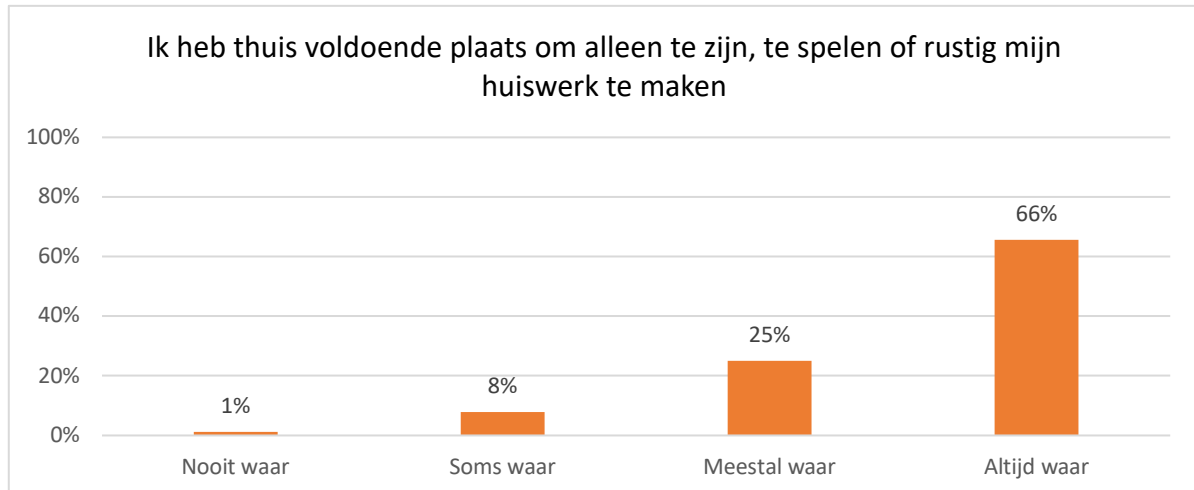
Het lid zijn van een sportclub heeft geen enkel effect op onze centrale variabelen, niet in positieve zin, maar ook niet in negatieve zin. De helft van de Vlaamse jongeren is aangesloten bij een sportclub, maar het lidmaatschap heeft geen effect op de attitudes tegenover vluchtelingen en migratie.

⁵⁴ Regressieanalyse, zie ook tabel 9 in bijlagen

THUISSITUATIE, SAMENWONEN EN TALEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

De survey stelde ook een aantal vragen over de thuissituatie van jongeren: met wie ze samenwonen, hoe comfortabel en veilig hun huis is en welke talen ze met hun ouders spreken.

Om een indicatie te krijgen van de **socio-economische status** (SES) van de deelnemende jongeren besloten we hen, naar analogie met het onderzoek 'Hoe kinderen en jongeren denken over hun stad. Een memorandum'⁵⁵, twee stellingen voor te leggen: 'Ik heb thuis voldoende plaats om alleen te zijn, te spelen of rustig mijn huiswerk te maken' voor de economische component van SES en 'Bij mij thuis zijn er boeken die ik als ik wil voor mijn plezier kan lezen' om zicht te krijgen op de culturele component. Zoals bovenstaande grafieken aantonen, geeft 1% aan nooit voldoende plaats te hebben thuis om alleen te zijn, te spelen of rustig huiswerk te maken en heeft 7% geen boeken thuis om voor het plezier te lezen. Die percentages liggen iets lager dan in het 'memorandum' onderzoek, waar dat respectievelijk 11,6% en 23,8% was.

⁵⁵ Bron: Het Antwerps Jeugdsectoroverleg i.s.m. Nathalie Van Ceulebroeck (2017, 2018) Hoe kinderen en jongeren denken over hun stad. Een memorandum. <http://www.kenniscentrumisos.be/wp-content/uploads/2018/01/Hoe-kinderen-en-jongeren-denken-over-hun-stad.-Een-memorandum.pdf>

Uit de regressieanalyses⁵⁶ bleek echter dat er geen significante verbanden waren tussen deze variabelen en de houding tegenover migratie, de kenschetsing van vluchtelingen en de bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen van jongeren. Dat wil dus zeggen dat met wie jongeren samenwonen, hoe hun thuissituatie is en welke talen ze thuis spreken, geen aantoonbare invloed heeft op hoe ze kijken naar migratie en vluchtelingen. De uitzondering is de variabele 'samenwonen': jongeren die afwisselend bij beide ouders wonen ($\beta = -0,07$), kijken iets negatiever naar migratie, als we dat in het algemeen vergelijken met jongeren die met hun beide ouders samenwonen. Het gaat hier echter om een klein effect dat niet consequent opduikt in alle analyses en dus ook minder interessant is.

⁵⁶Regressieanalyse, zie ook tabellen 6, 7 en 8 in bijlage. De variabele 'samenwonen' werd in sommige regressieanalyses niet meegenomen omdat er geen significant verband was.

CONCLUSIES OVER DE INVLOED VAN SOCIO-DEMOGRAFISCHE VARIABLEN

- **Gender** heeft een significant effect op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen: vergeleken met meisjes, vinden jongens de invloed van migratie op België iets negatiever, beschrijven ze vluchtelingen iets negatiever en zijn ze iets minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen.
- **Leeftijd** heeft een klein significant effect op hoe jongeren de invloed van migratie op België vinden: hoe ouder men is, hoe negatiever men de invloed van migratie op België vindt. Het valt op dat vooral leerlingen uit de 1^e graad positiever kijken naar migratie en vluchtelingen.
- **Onderwijsvormen** hebben een significant effect op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen: leerlingen uit het ASO vinden de invloed van migratie op België iets positiever dan leerlingen uit het TSO en BSO, schrijven vluchtelingen iets positievere kenmerken toe en zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen.
- De **geloofsovertuiging** van jongeren heeft een significant effect op hun attitudes: jongeren die moslim zijn, vinden de invloed van migratie op België iets positiever, schrijven vluchtelingen iets positievere kenmerken toe en zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen dan jongeren zonder geloof.
- De **woonplaats** van jongeren heeft een effect op hun attitudes:
 - Jongeren die in een **stedelijke** context wonen, beschrijven vluchtelingen significant positiever dan jongeren die op het platteland wonen en hebben ook een iets positievere algemene houding tegenover migratie.
 - Jongeren die in een gemeente met **veel diversiteit** wonen, vinden migratie vaker positief voor België en beschrijven vluchtelingen positiever dan anderen.
 - Jongeren uit de **provincie** Oost-Vlaanderen vinden de invloed van migratie op België negatiever, beschrijven vluchtelingen negatiever en zijn het minst bereid tot sociaal contact met vluchtelingen, gevolgd door jongeren uit de provincies West-Vlaanderen en Antwerpen.
- **Lidmaatschap** van organisaties of verenigingen heeft een klein effect op de attitudes, wanneer vergeleken met jongeren die geen lid zijn van een organisatie:
 - Leden van **cultuurorganisaties** en **geloofsgemeenschappen** beschrijven vluchtelingen iets positiever.
 - Leden van **cultuurorganisaties** en **jeugdbewegingen** zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen.
 - Lid zijn van een **sportorganisatie** heeft geen effect.
- Met wie jongeren **samenwonen**, hoe hun **thuisituatie** is en welke **talen** ze thuis spreken heeft geen aantoonbare invloed op hoe ze kijken naar migratie en vluchtelingen.

4.3. INVLOED VAN *JUST WORLD BELIEFS*

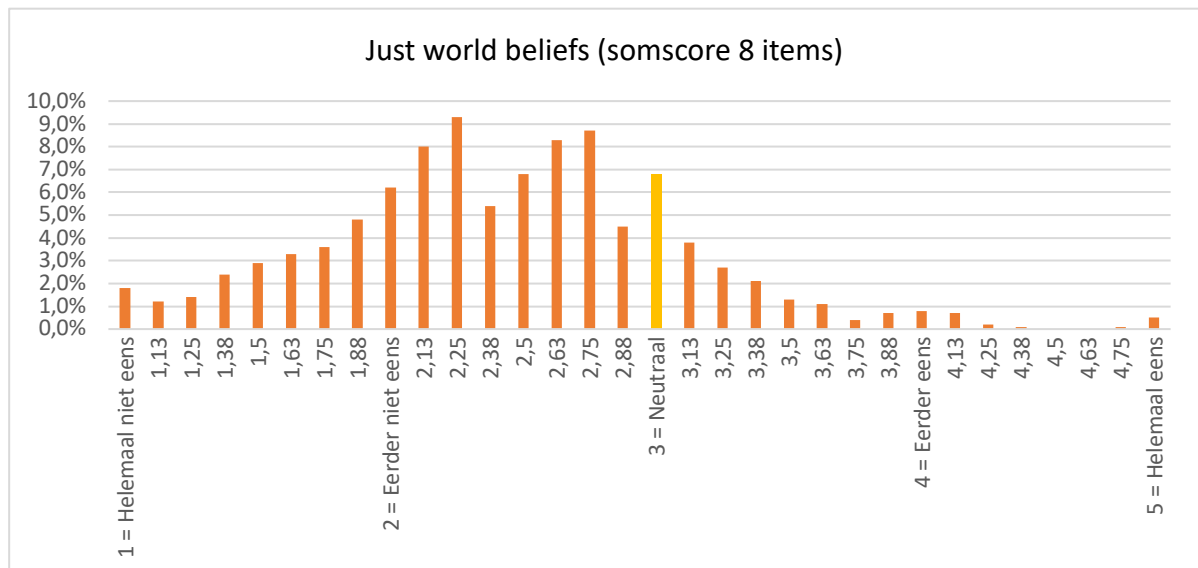
Just world beliefs is een schaal die meet in welke mate mensen geloven dat de wereld zoals die nu is, ook rechtvaardig is.

Dit hoofdstuk bekijkt in welke mate jongeren het eens zijn met het idee dat de wereld rechtvaardig is. Hoe beïnvloedt dat hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

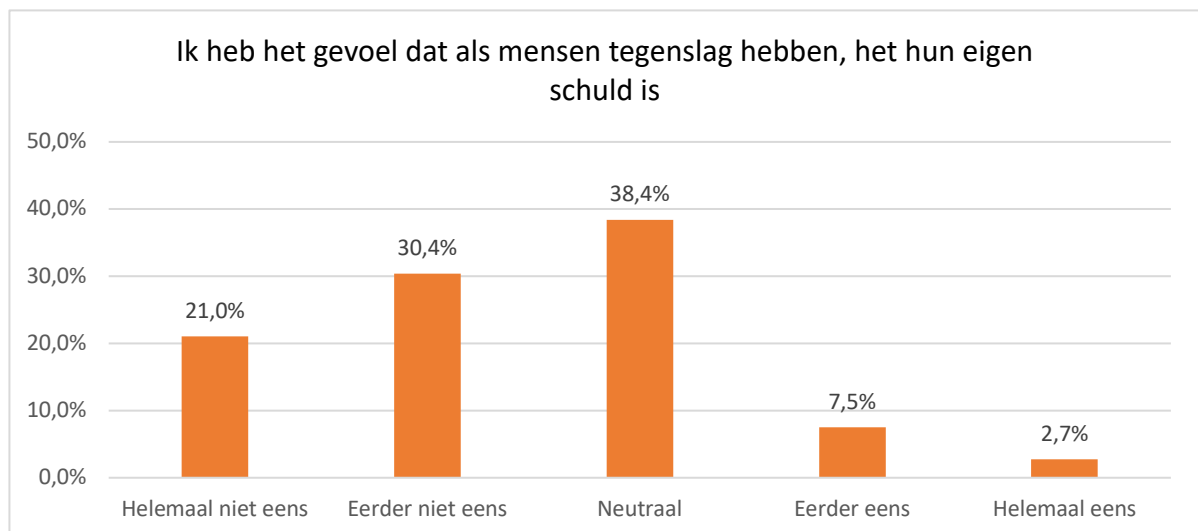
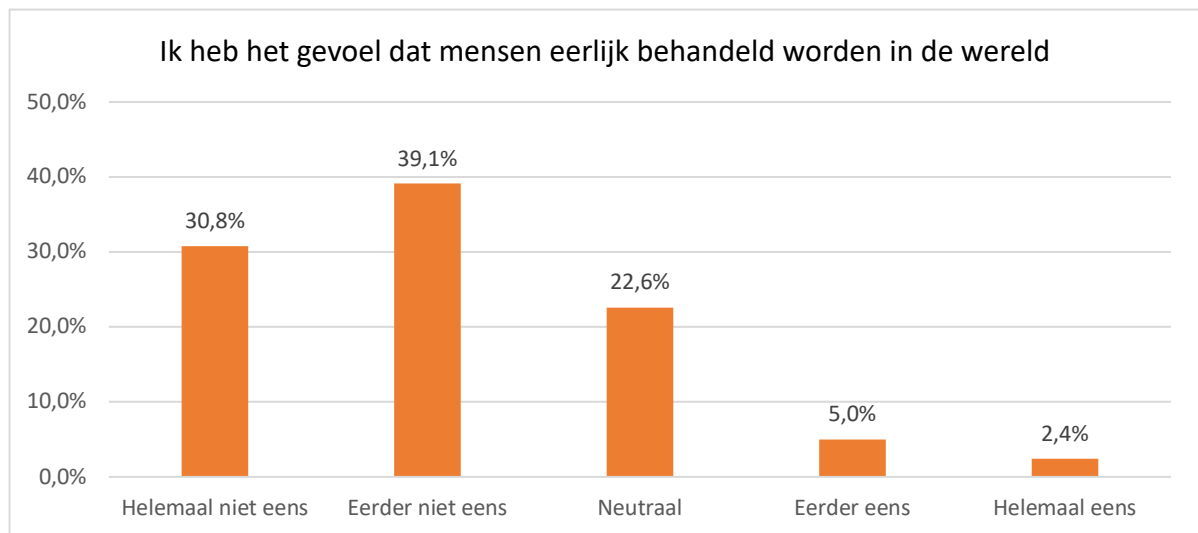
Just world beliefs is een schaal met 8 stellingen die meet in welke mate jongeren de wereld rechtvaardig vinden. De schaal werd eerder gebruikt in wetenschappelijk onderzoek⁵⁷. Jongeren kregen 5 antwoordopties, van 'helemaal niet eens' tot 'helemaal eens'. De stellingen die voorgelegd werden zijn:

- Ik heb het gevoel dat mensen eerlijk behandeld worden in de wereld.
- Ik heb het gevoel dat mensen krijgen wat ze verdienen.
- Ik heb het gevoel dat mensen elkaar eerlijk behandelen.
- Ik heb het gevoel dat mensen de beloningen en straffen krijgen die ze verdienen.
- Ik heb het gevoel dat mensen elkaar behandelen met het respect dat ze verdienen.
- Ik heb het gevoel dat mensen krijgen waar ze recht op hebben.
- Ik heb het gevoel dat de inspanningen van mensen opgemerkt en beloond worden.
- Ik heb het gevoel dat als mensen tegenslag hebben, het hun eigen schuld is.

⁵⁷ De schaal was oorspronkelijk in het Engels en werd door ons vertaald naar het Nederlands. Oorspronkelijk werd ze gemeten via een 7-puntenschaal, maar in deze survey werd een 5-puntenschaal gebruikt om het niet te overweldigend te maken voor jongeren. Bron: Lipkus et al (1996), cited in Kogut, T. (2011). Someone to blame: When identifying a victim decreases helping. *Journal of Experimental Social Psychology*, 47(4), 748-755.

Voor elke respondent werd zijn/haar gemiddelde berekend op basis van zijn/haar antwoorden op de 8 stellingen. De grafiek hierboven geeft een overzicht van de mening van jongeren over de 8 stellingen heen. Het valt op dat jongeren over het algemeen neigen naar de antwoordcategorieën 'eerder niet eens', dus ze zijn het eerder oneens met het idee dat de wereld rechtvaardig is. Het aantal jongeren dat wel vindt dat de wereld rechtvaardig is, is beperkt. Ter vergelijking: slechts 14,5% van de jongeren is het eerder eens of helemaal eens met het idee dat de wereld rechtvaardig, terwijl 78,9% neigt naar het eerder niet of helemaal niet eens zijn met het idee dat de wereld rechtvaardig is.

De twee grafieken hierboven tonen ter illustratie twee stellingen en de mate waarin jongeren het ermee eens waren.

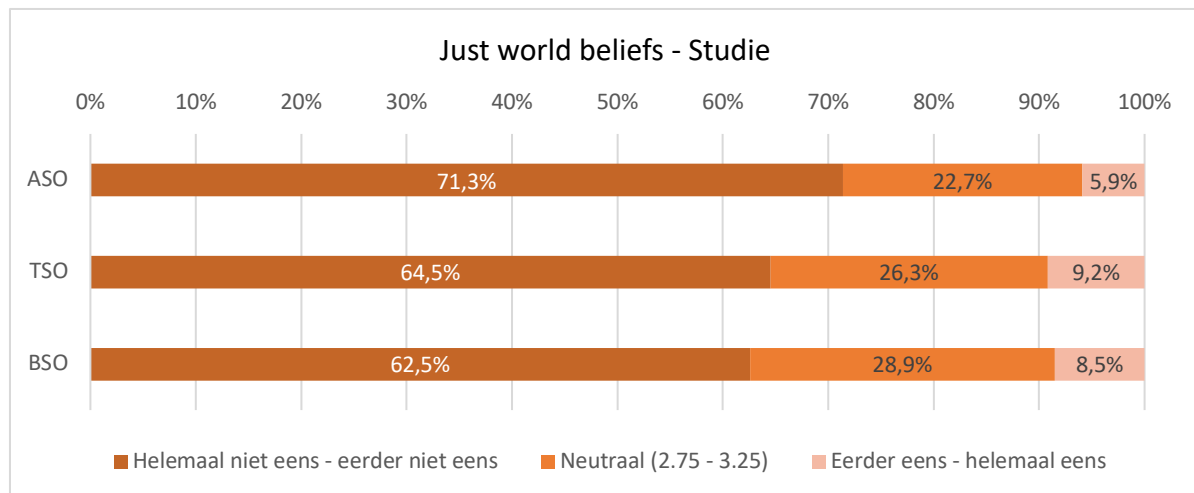
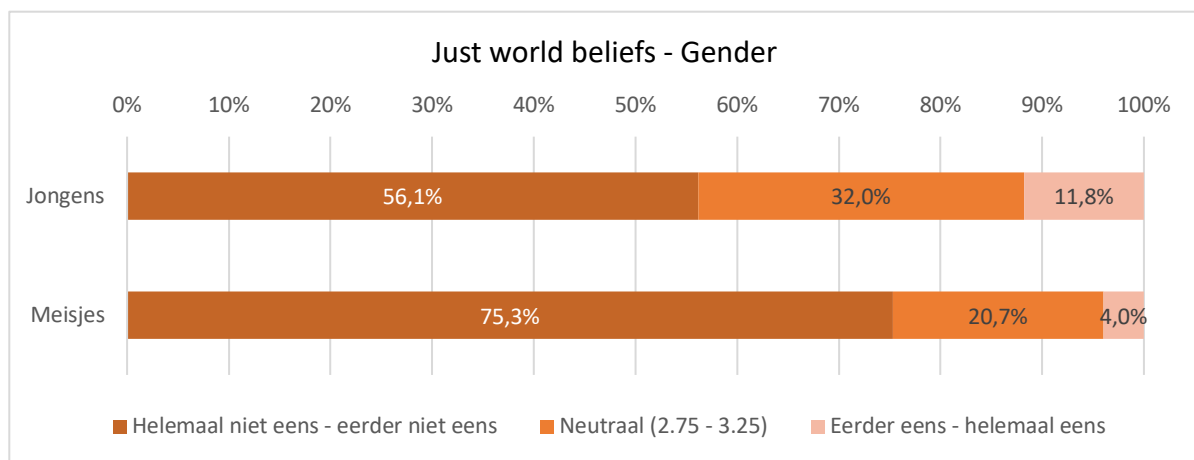
In welke mate verklaren de *just world beliefs* van jongeren hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen van jongeren?

Uit regressieanalyses blijken er robuuste significante effecten van *just world beliefs* op de attitudes tegenover vluchtelingen en migratie. Zo is er een verband tussen de *just world beliefs* van jongeren

en hoe ze vluchtelingen beschrijven ($\beta = -0,11$)⁵⁸: hoe sterker jongeren ervan overtuigd zijn dat de wereld rechtvaardig is, hoe negatiever de kenmerken die ze toeschrijven aan vluchtelingen. Bovendien blijkt er ook een significant verband te zijn met de bereidheid tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen ($\beta = -0,15$)⁵⁹: jongeren die de wereld rechtvaardig vinden, zijn ook minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. Ten slotte was er ook een klein effect van *just world beliefs* op de algemene houding tegenover migratie ($\beta = -0,06$)⁶⁰: hoe meer jongeren de wereld rechtvaardig vinden, hoe negatiever ze migratie vinden. Jongeren die overtuigd zijn dat de wereld rechtvaardig is, hebben dus een negatievere kijk op vluchtelingen en migratie.

Welke jongeren zijn het dan meer eens met het idee dat de wereld rechtvaardig is?

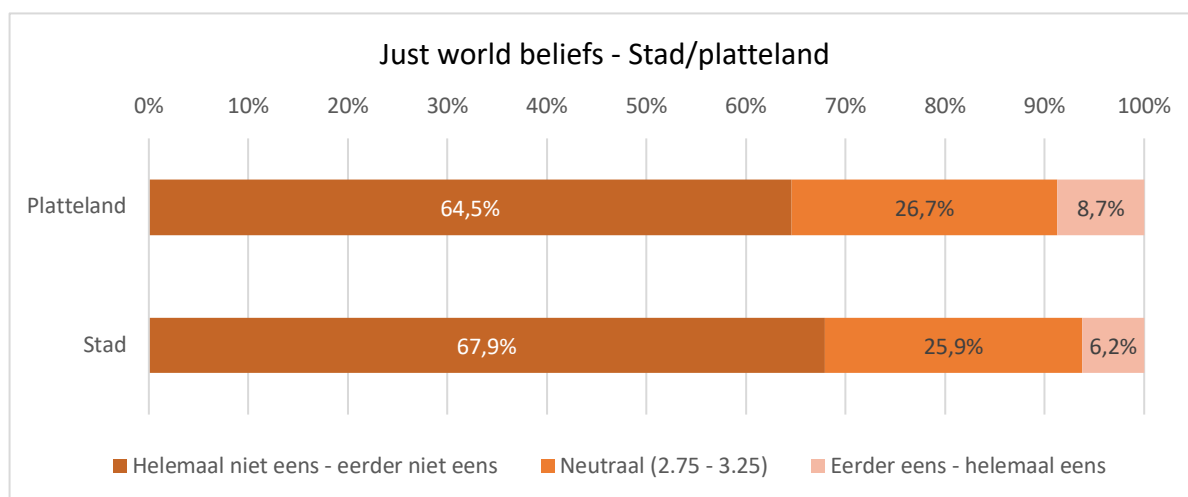
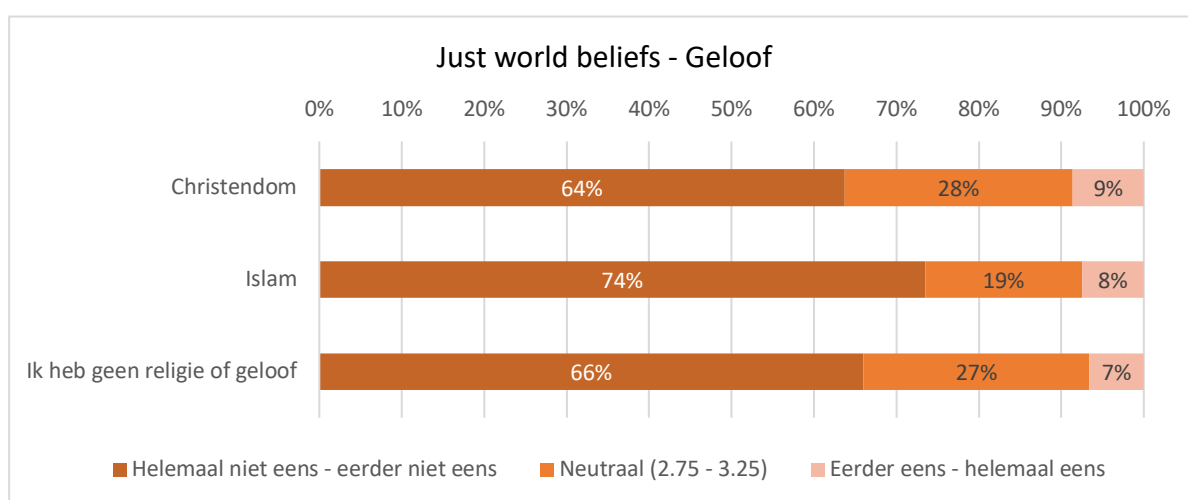
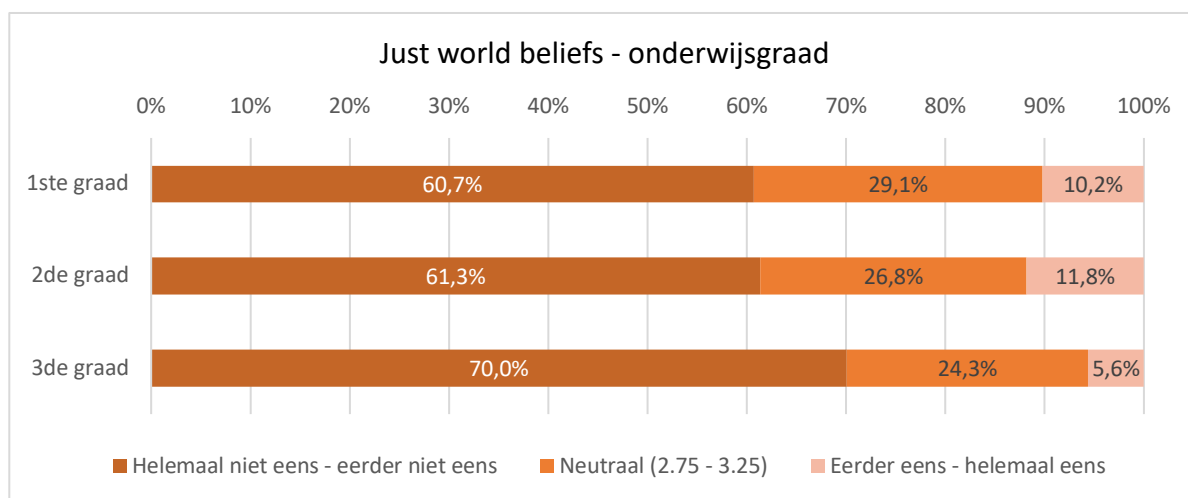
Onderstaande grafieken tonen hoe verschillende groepen jongeren de vragen over *just world beliefs* beantwoordden.

⁵⁸ Regressieanalyse, zie ook tabel 7 in de bijlagen

⁵⁹ Regressieanalyse, zie ook tabel 8 in de bijlagen

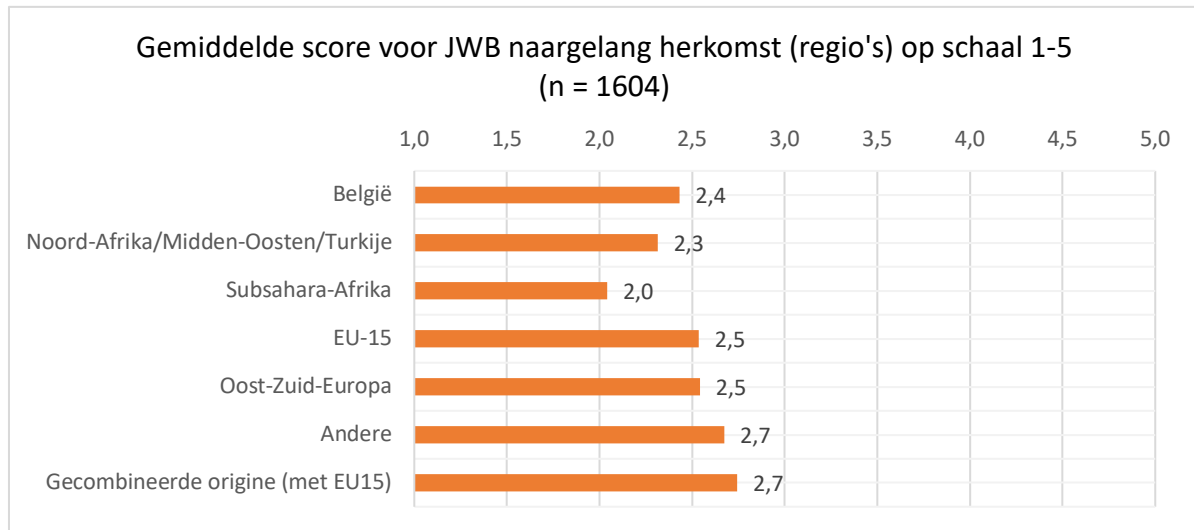
⁶⁰ Regressieanalyse, zie ook tabel 6 in de bijlagen

Het valt op dat jongens in onze bevraging het meer eens zijn met het idee dat de wereld rechtvaardig (11,8%) is, dan meisjes (4,0%). ASO-leerlingen die deelnamen, vinden vaker dat de wereld onrechtvaardig (71,3%) is dan leerlingen uit TSO (64,5%) en BSO (62,5%). Ten slotte lijkt leeftijd ook een rol te spelen: jongere leerlingen van 11 tot 13 jaar oud in onze bevraging vinden de wereld iets vaker rechtvaardig (11,9%) dan oudere leerlingen van 17 tot 19 jaar oud (6,7%). Dat bevestigt het voorgaande idee i.v.m. leeftijd dat deze jonge leerlingen nog meer te leren hebben. Bovendien bleek

ook dat moslimjongeren in onze bevraging de wereld onrechtvaardiger vinden (74%) dan leerlingen zonder geloof (66%) of jongeren die christendom als geloof hebben (64%). Tussen jongeren die in de stad of op het platteland wonen, bleek het verschil echter minder groot.

We bekeken ook of er verschillen waren op het vlak van *just world beliefs* afhankelijk van de regio van herkomst van jongeren.

Hieruit blijkt dat jongeren afkomstig uit Sub-Sahara-Afrika en MENA (Noord-Afrika, Midden-Oosten en Turkije) de laagste scores hebben voor *just world beliefs*: zij vinden de wereld dus het minst rechtvaardig. In tegenstelling tot bijvoorbeeld jongeren met een gecombineerde origine (die één ouder hebben, afkomstig uit de EU-15 én een ouder afkomstig uit een niet-EU-15): zij scoren hoger op de *just world beliefs*-schaal en zijn het dus meer eens met het idee dat de wereld rechtvaardig is. Op basis van een variantieanalyse (ANOVA) werden de verschillen significant bevonden ($p=0,009$).

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Jongeren in de focusgroepen waren over het algemeen wel akkoord dat als migranten genoeg hun best doen, ze een goed leven zullen hebben. Sommige leerlingen waren zich wel bewust dat niet alles zomaar van een leien dakje gaat en dat er extra barrières zijn voor migranten, zoals racisme of administratieve problemen. Ze bestempelen de situatie van nieuwkomers soms wel degelijk als onrechtvaardig:

"Vorige jaren zat er een jongen uit Syrië op onze school en die was in Syrië leerkracht wiskunde. Hier moest hij gewoon beroeps doen omdat hij geen Nederlands kon. Dat vind ik echt heel erg, dat die diploma's hier niet gelden want die is wel slim maar die kan gewoon niet zo goed Nederlands. Die heeft daar wel heel lang gestudeerd en die moet gewoon beroeps doen. Dat vind ik oneerlijk." (3^e graad, ASO, provincie Antwerpen)

In onderstaande quote uit de focusgroepen over frames wordt aan de hand van een persoonlijk verhaal de verontwaardiging uitgedrukt over hoe migranten dagdagelijks met vooroordelen worden geconfronteerd en dus niet rechtvaardig behandeld worden:

"Bij mij, ik werd ooit eens aangesproken van op de bus, ze zei dat ik Turks of Marokkaans was,

ik weet het al niet meer, en ik ga daarnaast zitten en die zo 'ja ik wil niet dat ge naast mij komt zitten' en ik zei 'waarom?'. 'Ja jij bent een Turk of een Marokkaan', (lacht), maar ik ben da nie eens, ik lijk da misschien ma, ik ben eigenlijk gewoon, mijn ouders zijn Belgen enzo. Dat vond ik al raar. Dus ik zeg zo 'ik ben echt Belg' en die zo 'ja dat zeggen ze allemaal'. [...] Ja, dus ik was ook zo effe in shock van 'oh my god'. Ik heb da nu een keer meegemaakt en das niet eens waar ofzo dat die dat zegt, maar soms zijn er ook echt mensen die dat dagelijks meemaken wat ik wel echt heel erg vind." (3^e graad, ASO, provincie Antwerpen)

Jongeren die zelf een migratieachtergrond hebben, vertelden ook over eigen ervaringen met onrechtvaardige behandeling, zoals in dit voorbeeld over contact met de politie:

"Zoals mijn broer die was gewoon aan het stappen en daarna die zag politie en die deed gewoon zijn handen in zijn zakken. [...] Die waren zo aan het kijken en dan opeens die pakken mijn broer en die leggen hem op de grond en die waren aan het controleren enzo. Mijn broer heeft niks gedaan, die passeerde daar en dan toevallig die deed gewoon zo handen zijn zakken en dan hebben die hem gepakt." (2^e graad, BSO, provincie Oost-Vlaanderen)

Ook op onderwijsvlak had een meisje het gevoel anders behandeld te zijn vanwege haar niet-blanke huidskleur, hoewel de medeleerlingen haar geen gelijk gaven dat die keuze gemaakt werd door haar huidskleur:

*"- Ik had in het vierde een B-attest gekregen en ik hoor dat ik normaal gezien wel een A-attest zou verdiend hebben bij van mijn klastitularis maar dat ze toch hadden besproken voor een B-attest te geven. [...] Maar dan hoor ik van andere mensen die ASO doen da ze veel buizen hadden maar toch een A-attest kregen.
[...]
- Ze gaan Maxim er niet doorlaten als hij 30% heeft omdat die blank is en dat is gewoon niet zo." (3^e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

CONCLUSIES OVER JUST WORLD BELIEFS

- Jongeren vinden de wereld over het algemeen eerder onrechtvaardig. Er zijn maar weinig jongeren echt overtuigd dat de wereld wel rechtvaardig is.
- Er is een verband tussen hoe rechtvaardig jongeren de wereld vinden en hoe ze kijken naar vluchtelingen en migratie: hoe sterker jongeren ervan overtuigd zijn dat de wereld rechtvaardig is, hoe negatiever de kenmerken die ze toeschrijven aan vluchtelingen, hoe minder ze bereid zijn tot sociaal contact met vluchtelingen en hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden.
- Jongeren die de wereld wél rechtvaardig vinden zijn:
 - Iets vaker jongens dan meisjes.
 - Iets vaker leerlingen uit het TSO en BSO dan leerlingen uit het ASO.
 - Iets vaker jongere leerlingen.
 - Iets vaker jongeren zonder geloof of met geloofsovertuiging Christendom dan jongeren die moslim zijn.

4.4. INVLOED VAN NABIJHEID VAN MENSEN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND OF VLUCHTVERHAAL

Dit hoofdstuk bespreekt op welke manieren jongeren contact hebben met mensen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal. Hoe nabij zijn die contacten? En hoe beïnvloedt dat hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

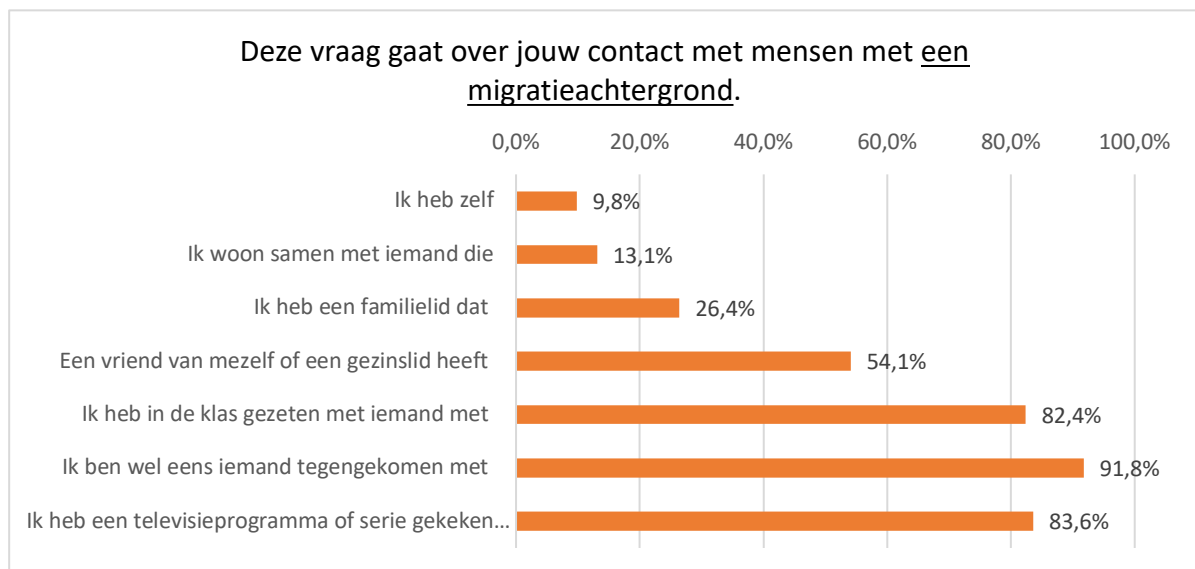
BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Hoe nabij zijn personen met een migratieachtergrond voor jongeren?

In de survey definieerden we het hebben van een migratieachtergrond als volgt voor de jongeren:

“Mensen met een migratieachtergrond zijn:

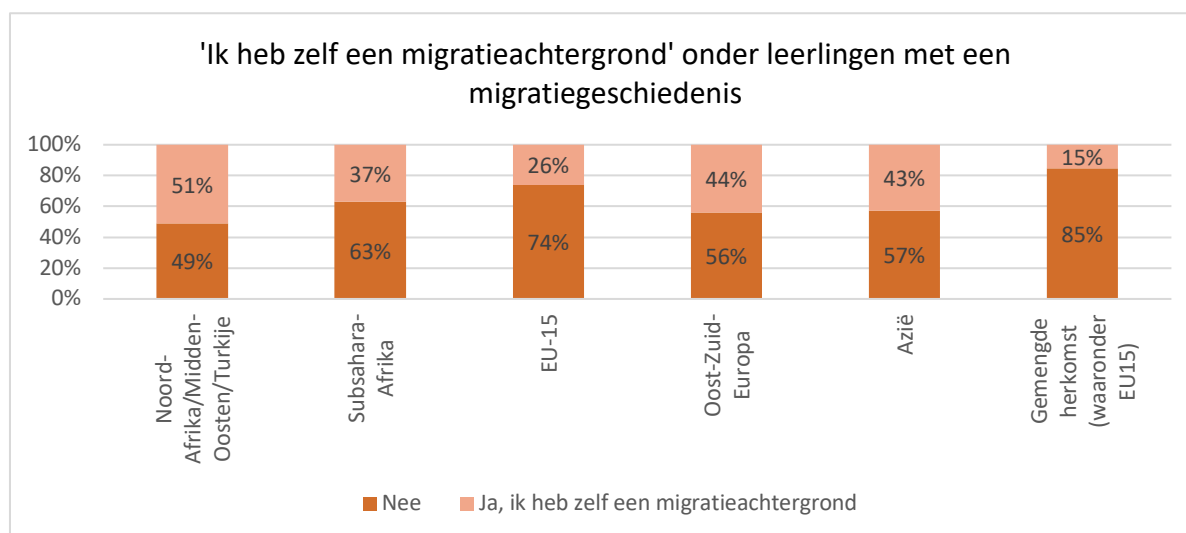
- Mensen die hun geboorteland verlaten hebben om in België te komen wonen.*
- Mensen die al hun hele leven in België wonen, maar wiens ouder(s) of grootouder(s) hun geboorteland verlaten hebben om in België te komen wonen.”*

Bovenstaande grafiek toont dat 1 op 10 van de deelnemende jongeren aangeeft zelf een migratieachtergrond te hebben. 1 op 4 geeft aan dat ze een familielid met migratieachtergrond hebben. 4 op 5 leerlingen zegt ook dat ze al eens in de klas hebben gezeten met iemand met een migratieachtergrond.

Het valt op dat maar 9,8% leerlingen aangeeft zelf een migratieachtergrond te hebben. Als we kijken naar de nationaliteit van de ouders blijkt immers dat 20,5% van de respondenten een migratieachtergrond⁶¹ heeft. Wie zijn dan de jongeren met een migratieachtergrond die aangeven er geen te hebben?

⁶¹ De respondent heeft een migratieachtergrond wanneer minstens één van beide ouders een nationaliteit heeft uit een land dat niet België is.

Als we kijken naar de leerlingen die aangaven zelf ook een andere nationaliteit dan de Belgische te hebben, blijkt dat 60% van hen op de stelling 'ik heb zelf een migratieachtergrond' 'nee' antwoordde. Bekeken per regio blijken de leerlingen die nog het vaakst van allemaal aangeven een migratieachtergrond te hebben, leerlingen te zijn met een migratiegeschiedenis uit de regio's Noord-Afrika, Midden-Oosten, Turkije, Zuidoost-Europa en Azië. Opmerkelijk is dat jongeren met een migratiegeschiedenis uit Sub-Sahara landen ook betrekkelijk weinig affirmatief antwoorden op de vraag naar hun migratieachtergrond.

Leerlingen met een migratiegeschiedenis uit een land dat op België lijkt, zoals Frankrijk, Nederland of Noord-Amerika, omschrijven zichzelf niet snel als migrant. Zij zijn bijna de helft van de migranten, dus dat klopt met de halvering van het percentage. De helft van de migranten beschouwt zichzelf dus niet als migrant omdat ze uit landen komen die even westers zijn als België. Ook leerlingen die gemengd zijn (waarvan één land uit de EU-15), beschouwen zichzelf minder vaak als migrant.

Hoe nabij zijn personen met een vluchtverhaal voor jongeren?

Zoals te zien in de grafiek hierboven geeft 1 op de 100 aan dat hij of zij zelf een vluchtverhaal heeft. Bovendien heeft 1 deelnemer op 25 een familielid dat een vluchtverhaal heeft. De helft van de leerlingen heeft al eens in de klas gezeten met iemand met een vluchtverhaal.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat het hebben van een migratieachtergrond of vluchtverhaal deel uitmaakt van de leefwereld van de jongeren die deelnamen aan onze survey en dat velen ermee in aanraking komen.

Is er dan een verband tussen contact met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal en de attitudes tegenover vluchtelingen en migratie van jongeren?

In regressieanalyses⁶² blijkt dat hoe meer contact je hebt met personen met een vluchtverhaal (β_1) of migratieachtergrond (β_2), hoe positiever je vluchtelingen zal beschrijven ($\beta_1 = 0,19$ en $\beta_2 = 0,15$), hoe meer bereid je zal zijn tot sociaal contact met vluchtelingen ($\beta_1 = 0,18$ en $\beta_2 = 0,21$) en hoe positiever je zal staan ten opzichte van migratie ($\beta_1 = 0,07$ en $\beta_2 = 0,18$).

De regressieanalyses⁶³ toont echter ook een opvallende uitzondering hierop. Deze uitzondering is dat jongeren die zelf een migratieachtergrond ($\beta = -0,06$) of een vluchtverhaal ($\beta = -0,05$) hebben, iets minder bereid zijn tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen. Hierbij werd het hebben van een migratieachtergrond bepaald op basis van de nationaliteit van de ouders.

Tussen de verschillende onderwijsvormen blijken er geen verschillen te zijn: meer contact met vluchtelingen en mensen met een migratieachtergrond leidt in alle onderwijsvormen tot een positievere beschrijving van vluchtelingen, meer bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen en een meer positieve evaluatie van het migratie-effect. Door de band genomen: hoe meer men in contact komt met mensen met een migratie- of vluchtverhaal, hoe positiever men staat tegenover migratie en vluchtelingen, ongeacht de onderwijsvorm.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

In dit deel proberen we te bekijken of persoonlijke contacten met migranten en/of mensen met een vluchtverhaal de meningen over deze thematiek beïnvloeden. De sociale contacthypothese (zie Allport, 1954) suggereert immers dat vooroordelen over elkaar verdwijnen wanneer mensen met elkaar in contact komen over scheidslijnen heen. Dat gebeurt onafhankelijk van welke identiteitskenmerken deze scheidslijnen ook bepalen: gender, etnisch-culturele achtergrond, huidskleur, leeftijd, ... Belangrijk hierbij is dat het gaat om contacten waarbinnen men elkaars gelijke is, zoals doorgaans het geval is bij vriendschappelijke contacten.

Eigen herkomst

Hierbij is het alvast betekenisvol om aan te halen dat de meeste klasgroepen die we spraken in het kader van de 30 verdiepende focusgroepen etnisch divers waren samengesteld. Slechts enkele klassen waren uitsluitend samengesteld uit leerlingen van West-Europese origine en enkele klassen waren exclusief samengesteld uit leerlingen van Noord-Afrikaanse of Turkse origine. Heel wat leerlingen die deelnamen aan deze focusgroepen hebben vaak dus zelf een migratiegeschiedenis.

⁶² Regressieanalyse, zie ook tabel 6, tabel 7 en tabel 8 in bijlage.

⁶³ Regressieanalyse, zie ook tabel 8 in bijlage.

Veelal betekende dat dat hun narratief over migratie en vluchtelingen empathisch was zoals blijkt uit het volgende gespreksfragment.

“Interviewer: Als migratie op het nieuws komt, zijn er dan soms discussies met jullie ouders?

- A-B-C-D-E: *Nee! [In koor]*

Interviewer: Komen jullie dan wel overeen?

- A-B-C-D-E: *Ja! [In koor]*

Interviewer: En zijn dat dan positieve gesprekken?

- A: *Het is niet dat we echt gesprekken hebben...*

- B: *Je hebt gewoon medelijden met die personen. Je vindt het erg voor hen, maar het is niet dat we er uren over praten.*

Interviewer: Heb je klasgenoten of vrienden die migratie iets negatief vinden?

- B: *Nee, de meeste van onze ouders zijn buitenlanders. Ze zijn zelf dus ook gevlucht.” (3e graad, BSO, provincie Antwerpen)*

Toch betekent dat niet per definitie dat jongeren met een migratiegeschiedenis een empathisch narratief ontplooiën over vluchtelingen en nieuwkomers. In een aantal klasgroepen waar veel jongeren een migratieachtergrond hadden, weliswaar de minderheid, botsten we op een narratief dat doordrongen was van een gevoel van onrechtvaardigheid.

“Interviewer: Is dat iets waar jullie vaak over spreken in de klas? Je eigen roots?

- A: *Nee.*

- B: *Nee, we kennen elkaar wel zo ongeveer.*

- A: *We maken daar gewoon grappen over.*

Interviewer: Grappen, ja? Zoals?

- C: *Kankerturk, en zo... [gelach]*

[...]

Interviewer: Hoe lang moet je dan sparen als vluchteling om dat te betalen volgens jullie?

- A: *10 maanden?*

- B: *voor ons of voor de vluchtelingen?*

Interviewer: Nee, om die Mercedes te betalen, hoe lang moet die vluchteling dan sparen?

- A: *Voor ons drie jaar, voor een vluchteling, zo'n twee weken. [Gelach]*

- B: *Die krijgen echt veel meer dan ons... Een vluchteling, die komt gemakkelijk rond op een maand. Bijvoorbeeld mijn oma, die woont in een OCMW-huis, die krijgt gewoon niks. Die vrouw heeft haar gans leven gewerkt, de laatste paar jaar was ze op de ziekenkas gevallen, dan daarna in één keer, omdat die de laatste paar jaar niet heeft kunnen werken, krijgt die nu bijna geen pensioen.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

Ervaringen met migranten of mensen met een vluchtverhaal

Naast het feit dat vele leerlingen zelf een migratiegeschiedenis hebben en om deze reden meer positief, of alleszins meer genuanceerd, staan ten opzichte van de thematiek van migratie, gaven verschillende leerlingen ook aan mensen met een vluchtverhaal van dichtbij te kennen. Opvallend in hun verhalen is dat ze telkens aangeven empathie te voelen met deze mensen.

“Interviewer: Wat precies maakt dat jullie er zo over denken? Hoe komen jullie tot die...

- *Ik zit zo in een politieke groep maar daarin kom ik zo mensen tegen die ook vluchteling waren*

en die echt verschrikkelijke verhalen hebben. Bijvoorbeeld een man uit Israël die zag hoe zijn eigen burens vermoord werden. Of een andere man uit Palestina en die werd geblinddoekt voor drie dagen of het was zijn vader, dat weet ik niet meer, maar hij had een heel groot litteken op zijn gezicht. Het is gewoon erg voor die mensen. Ook doordat ik een beetje met die mensen praat, denk ik vooral dat ik tot zo een standpunt ben gekomen.” (3e graad, BSO, provincie West-Vlaanderen)

“Interviewer: Praten jullie soms over migranten, nieuwkomers met anderen?

- A: Nee.

- B: Nee, dat komt nooit in mijn gesprekken voor.

[...]

- A: Als je hen ziet, als die gevlucht zijn en je ziet hen, weet je hoeveel pijn dat dat doet?

- B: We hebben zo eens pakketten uitgedeeld. En we zijn naar, hoe noemt dat park, Milaanpark of zoiets in Brussel, geweest waar die allemaal zitten. Dat was echt, dat was wel erg. Heel eerlijk, dat is wel erg. En als je praat met hen, dat ze uitleggen hoe ze er zijn gekomen. Dat is wel erg.

- C: We zaten met twee in de klas vorig jaar. Die twee kwamen gewoon op, hoe noemt dat, een uitwisselingsstage. En toen wij dat wisten, iedereen begon vragen te stellen. Want dat is interessant om te weten, hun verhaal aan te horen.” (3e graad, BSO, provincie Antwerpen)

“Interviewer: En als je dat dan van andere mensen hoort, staan zij vooral positief tegenover nieuwkomers of negatief?

- A: Ze vinden dat eerder slecht.

[...]

Interviewer: En ben je daarmee akkoord?

- B: Nee.

Interviewer: Waarom niet?

- B: Gewoon, je moet iemand gewoon aanvaarden.

[...]

- A: Op de basisschool was een jongen in mijn klas en die kwam van Syrië. Hij had een verhaal verteld over het oorlogsgedoe en daarom is hij naar hier gekomen. En ook iemand die op deze school is die komt van Syrië, die gevlucht is.

Interviewer: En hoe voelde dat voor jou? Is dat spannend dat je zo iemand kent?

- A: Dat is niet spannend maar juist erg. Ik heb medelijden met die mensen.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“- A: Ja, dat vluchtelingen dat zij hier welkom zijn. Zeker, ze vluchten dat is niet voor zomaar; er is een reden dat ze weggaan uit hun thuisland. Ze laten alles achter, hun familie, hun vrienden, hun bezittingen dus die hebben veel meegemaakt en het minste dat wij die kunnen aanbieden is een deftig opvangnet om terug even op start te komen en terug even dat te verwerken en een normaal leven te lijden.

[...]

Interviewer: Ik wou ook nog vragen of dat jullie soms in contact komen met een persoon met een vluchtverhaal, iemand die zelf is moeten vluchten?

[...]

- A: Ja wij hebben wel, mijn papa kent wel verschillende mensen die zijn moeten vluchten, of, ja,

ofwel echt vluchtelingen ofwel mensen die bijvoorbeeld economische... Economie is wel een andere soort migranten. Wij hebben ook wel al eens mensen opgevangen bij ons thuis die inderdaad zijn moeten vluchten en ja dus, allez ja ik heb wel al veel mensen ontmoet die zijn moeten vluchten.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

CONCLUSIES OVER NABIJHEID VAN PERSONEN MET EEN MIGRATIE- OF VLUCHTVERHAAL

- Personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal maken deel uit van de leefwereld van de jongeren die deelnamen aan onze survey. Zo heeft bijvoorbeeld ongeveer 4 op 5 leerlingen al in de klas gezeten met een persoon met een migratieachtergrond en heeft ongeveer de helft van de leerlingen al een klasgenoot gehad met een vluchtverhaal.
- Er is een verband tussen de nabijheid van personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal en de attitudes tegenover vluchtelingen en migratie: hoe frequenter (of intiemer) je contact met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal is, hoe positiever je vluchtelingen zal beschrijven, hoe meer bereid je zal zijn tot sociaal contact met vluchtelingen en hoe positiever je de invloed van migratie op België zal vinden.
- Er is een opvallende uitzondering op deze conclusie: jongeren die zelf een migratieachtergrond of een vluchtverhaal hebben, zijn iets minder bereid tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen.
- In de focusgroepen bleek dat vele leerlingen zelf een migratiegeschiedenis hebben en om die reden positief, of meer genuanceerd, staan ten opzichte van de thematiek van migratie.
- Bovendien gaven leerlingen die mensen met een vluchtverhaal van dichtbij kennen ook aan empathie te voelen met deze mensen.

5. ANALYSE MEDIA EN INFORMATIEVERWERVING

Dit hoofdstuk bespreekt hoe jongeren media gebruiken, hoe ze naar media kijken, hoe ze informatie verwerven en welke rol bepaalde sleutelfiguren hierbij spelen.

Er wordt bekeken of er verbanden zijn tussen deze factoren enerzijds en hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen anderzijds.

De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op analyse van de survey en 30 focusgroepen.

Aan de survey namen 2.492 leerlingen deel en werd afgenomen in de periode april – juni van 2020.

De analyse van de focusgroepen is gebaseerd op 30 focusgroepen met in totaal 299 leerlingen. Die focusgroepen werden uitgevoerd in de periode september – oktober van 2020. De verdeling op vlak van onderwijsvormen en graden zien we in onderstaande tabel.

1e graad		2e en 3e graad	
A-stroom	6 focusgroepen	ASO	6 focusgroepen
B-stroom	7 focusgroepen	BSO	6 focusgroepen
		TSO	5 focusgroepen
Totaal	13 focusgroepen	Totaal	17 focusgroepen

Hieronder worden de resultaten uit de kwantitatieve surveyanalyses en kwalitatieve focusgroepenanalyses samengebracht.

5.1. SLEUTELFIGUREN

Welke rol spelen bepaalde sleutelfiguren voor jongeren? Welk belang hechten ze aan hun mening? Met wie praten ze over het thema migratie? We bekijken onder andere de rol van ouders, broers en zussen, vrienden, leerkrachten en jeugdwerkers.

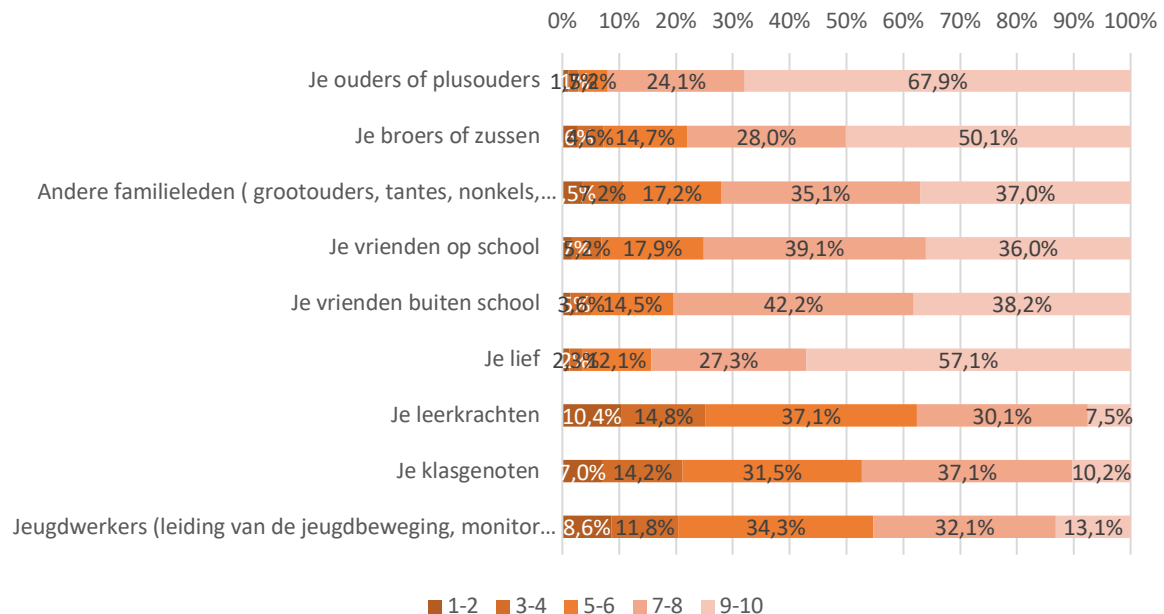
In welke mate hebben socio-demografische kenmerken van jongeren een invloed op het belang dat ze hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren?

Welke invloed hebben deze sleutelfiguren op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen van jongeren?

ALGEMEEN

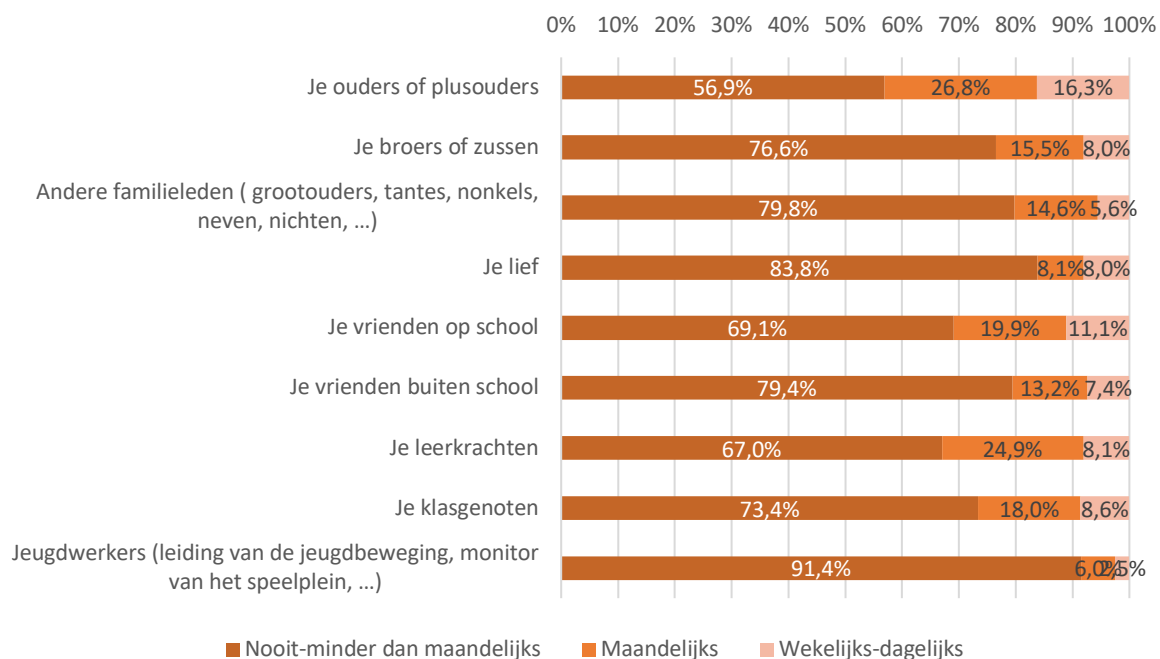
BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Hoe belangrijk is de mening van volgende personen voor jou op een schaal van '1' (niet belangrijk) tot '10' (heel belangrijk)?

De grafiek hierboven toont dat jongeren de mening van hun ouders (92%), hun lief (84,4%) en hun broers of zussen (78,1%) het meest belangrijk vinden of een score tussen 7 en 10 op 10 geven. De meningen van leerkrachten (37,6%), klasgenoten (47,3%) en jeugdwerkers (45,2%) zijn het minst belangrijk. Vrienden op school (75,1%) en buiten school (80,4%) en andere familieleden zoals grootouders (72,1%) vallen daar tussenin.

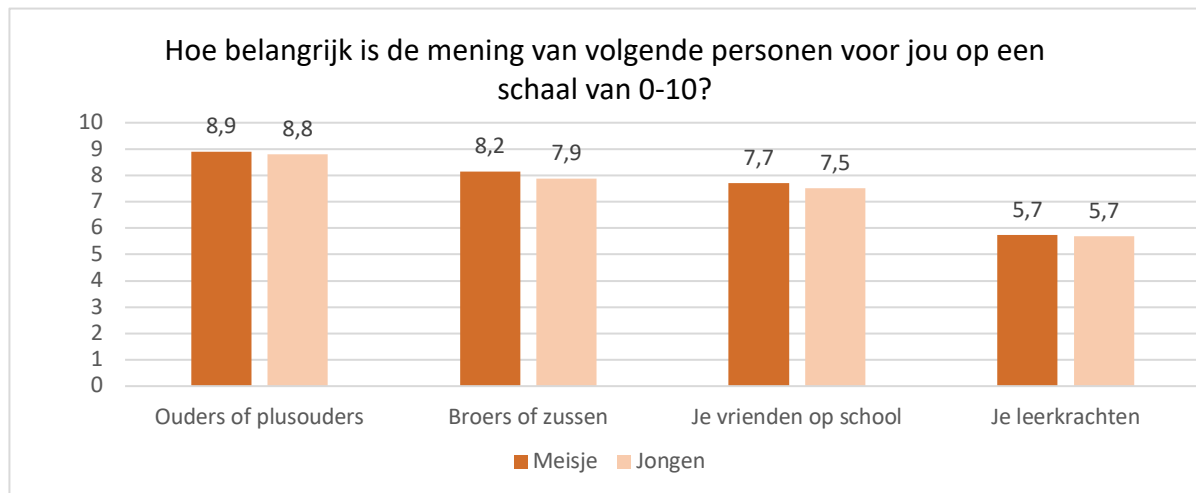
Hoe vaak spreek je over migratie met de volgende personen?

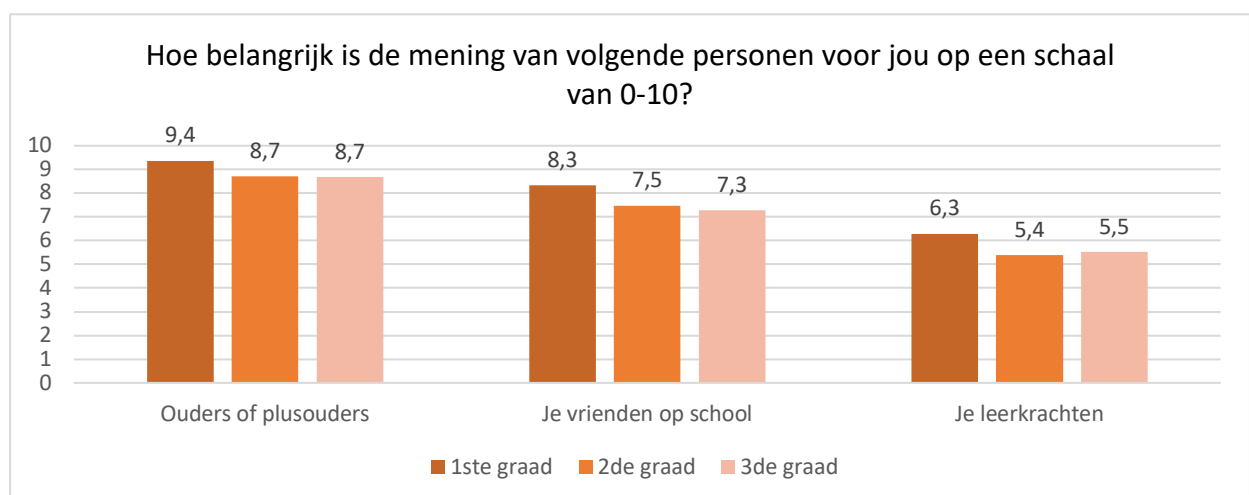
Bovenstaande grafiek toont dat de jongeren die deelnamen aan onze survey, in het algemeen niet zo vaak over migratie praten. Ze praten het meest over migratie met (plus)ouders (56,9% nooit - minder dan maandelijks) en vervolgens met leerkrachten (67,0% nooit - minder dan maandelijks) en vrienden op school (69,1% nooit - minder dan maandelijks). Met jeugdwerkers (91,4% nooit - minder dan maandelijks) en hun lief (83,8% nooit - minder dan maandelijks) praten ze het minst vaak over dit thema.

INVLOED VAN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

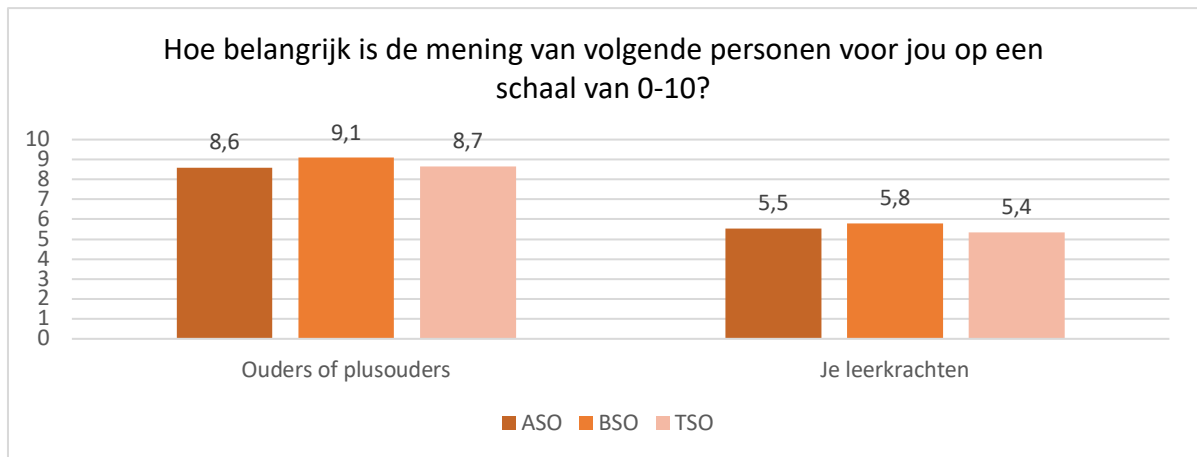

De bovenstaande grafiek toont hoe belangrijk jongeren de mening van bepaalde sleutelfiguren gemiddeld vinden, naargelang hun **gender**. Meisjes en jongens vinden de mening van ouders en leerkrachten even belangrijk. Kleine, significante geslachtsverschillen treden op voor het belang van de mening van broers of zussen en het belang van de mening van vrienden op school, waarbij jongens hier telkens iets minder belang aan hechten.

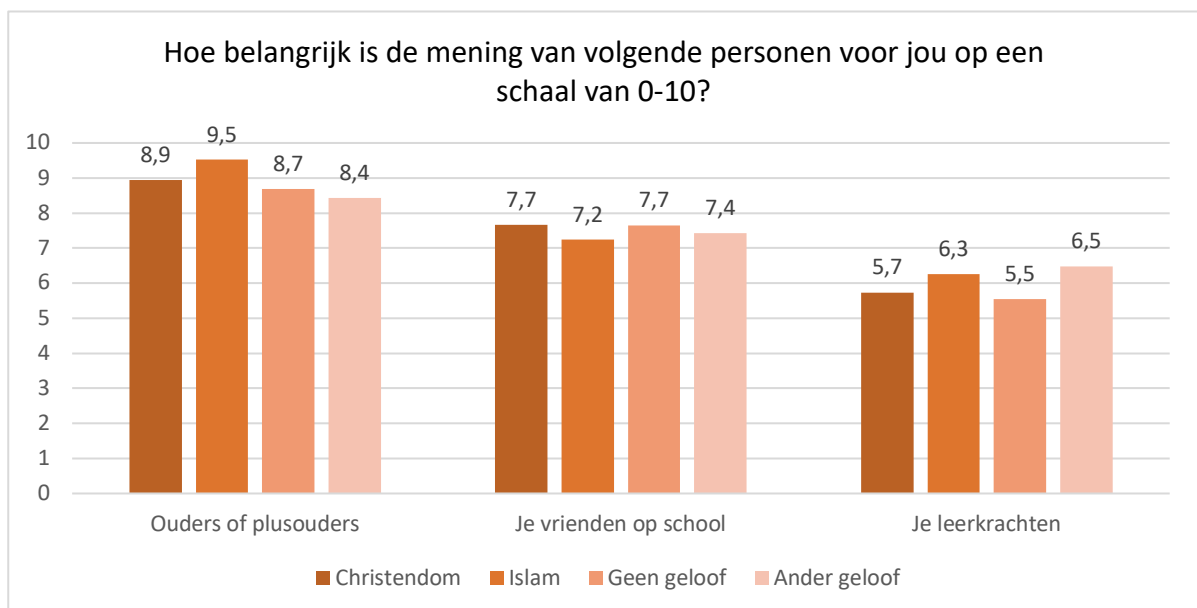

Bovenstaande grafiek toont het belang van de mening van bepaalde sleutelfiguren naar gelang de onderwijsgraad. Het belang van de mening van anderen, ongeacht wie, neemt af met de onderwijsgraad. Ook voor andere sleutelfiguren die niet in bovenstaande grafiek werden

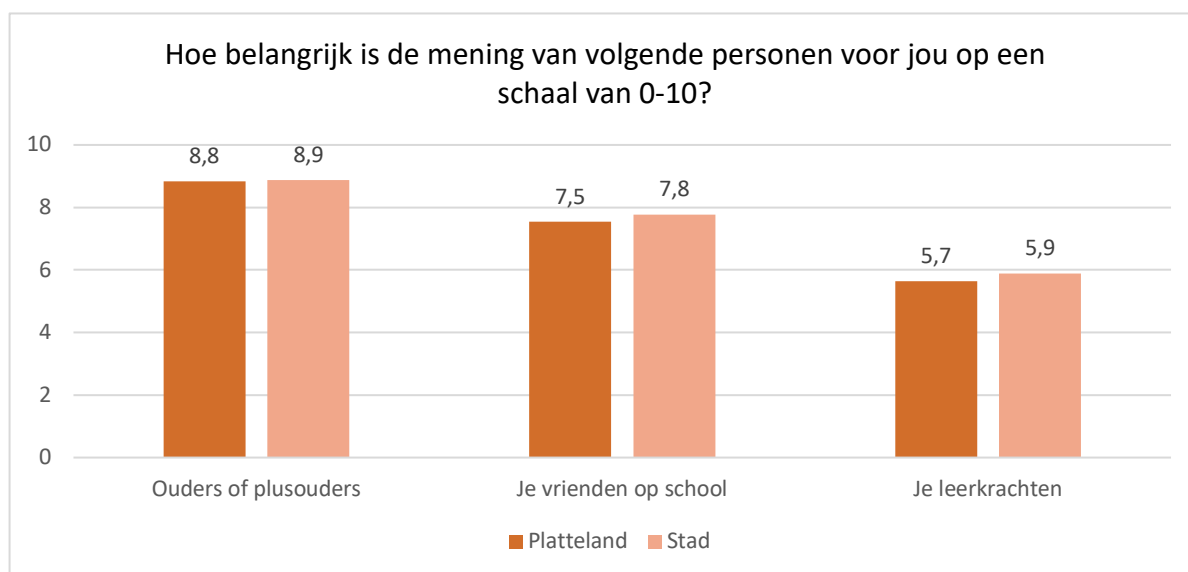
opgenomen, zoals broers of zussen, andere familieleden, vrienden buiten school, klasgenoten en jeugdwerkers zien we dezelfde tendens. Alleen het belang van de mening van een lief wordt belangrijker, al is het effect niet significant.

Bovenstaande grafiek toont hoeveel belang leerlingen uit verschillende **onderwijsvormen** hechten aan de mening van ouders en leerkrachten. Leerlingen uit het BSO kennen meer gewicht toe aan de mening van hun ouders en hun leerkrachten. Al bij al gaat het om kleine verschillen.

Als we kijken naar het belang van sleutelfiguren naar gelang de **geloofsovertuiging** van jongeren, blijkt dat de mening van vrienden voor alle leerlingen belangrijk is, ongeacht hun geloof. Het belang van de mening van ouders, weegt daarentegen iets meer door voor moslimjongeren en christenen. De stem van de leerkrachten is belangrijker voor moslimjongeren en andersgelovige jongeren. Let wel: het gaat in alle gevallen over kleine verschillen.

Bovenstaande grafiek toont het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren, naargelang de **woonplaats (stad of platteland)** van jongeren. Ouders zijn belangrijk ongedacht waar men woont. Wat betreft het belang dat jongeren hechten aan de mening van leerkrachten en vrienden op school zien we kleine verschillen tussen de stad en het platteland. Leerlingen uit de stad vinden deze stemmen ietwat belangrijker.

INVLOED OP ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Welke rol spelen bepaalde sleutelfiguren voor jongeren op vlak van hun houding tegenover migratie en vluchtelingen?

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen hoe vaak jongeren over migratie praten met bepaalde personen, en hoe jongeren naar vluchtelingen kijken?

Uit analyse⁶⁴ blijkt dat er een verband is: hoe positiever jongeren vluchtelingen beschrijven, hoe vaker ze met anderen over migratie spreken. De enige uitzondering hierop, is de frequentie waarmee ze met vrienden buiten de school over het thema praten: hier werd geen verband gevonden met de kenschetsing van vluchtelingen.

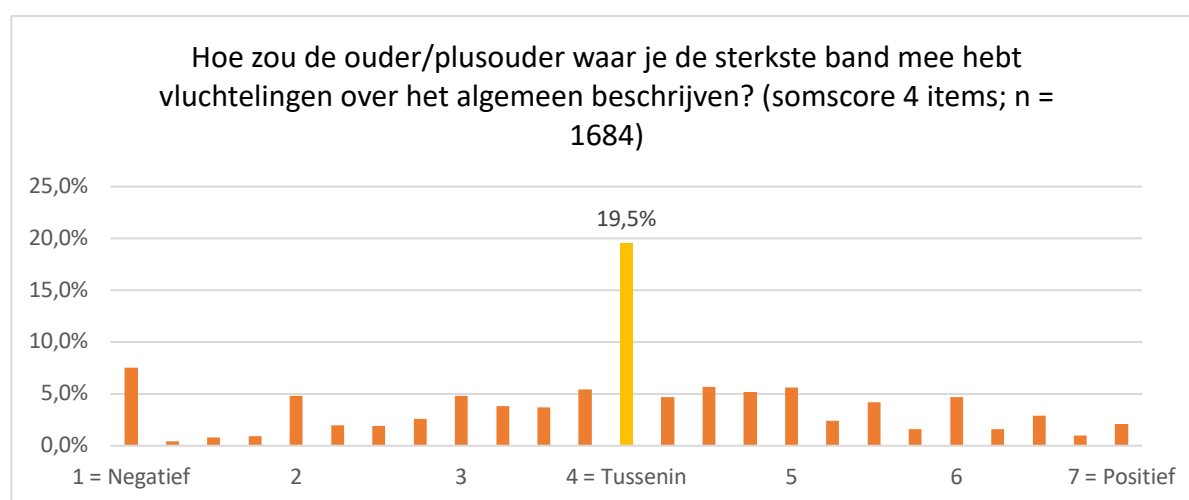
Bovendien blijkt ook dat hoe positiever jongeren aangeven dat hun ouders vluchtelingen beschrijven, hoe vaker de jongere met zijn/haar ouders spreekt over migratie. Men spreekt er eveneens vaker over met broers/zussen, andere familie, leerkrachten en jeugdwerkers. Gelijkaardige verbanden werden gevonden voor de kenschetsing door de beste vriend(in): hoe positiever jongeren aangeven dat hun beste vriend(in) vluchtelingen beschrijft, hoe vaker ze over migratie praten met ouders, broers/zussen, andere familie, romantische partners, leerkrachten en jeugdwerkers. Opgelet, er is hier enkel een samenhang, geen causaal verband.

⁶⁴ Analyse, zie tabel 11 in bijlagen

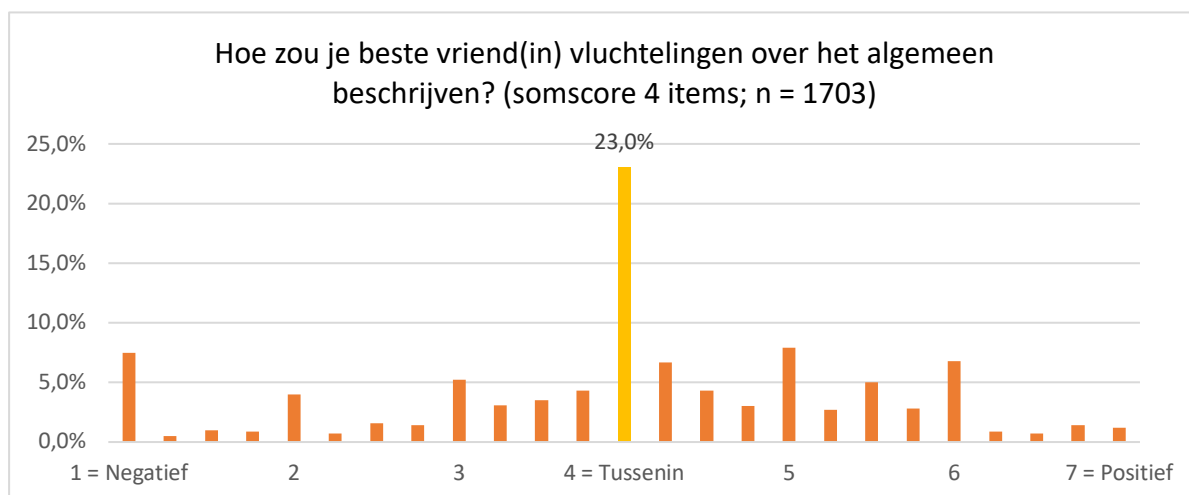
Is er een verband tussen het belang dat jongeren hechten aan de mening van sleutelfiguren, en hoe jongeren naar vluchtelingen kijken?

Uit analyse⁶⁵ blijkt dat er een samenhang is tussen het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde personen en de manier waarop ze vluchtelingen beschrijven. Hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven, hoe belangrijker ze de mening vinden van vrienden (zowel binnen als buiten school), leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers. Opgelet, er is hier enkel een samenhang, geen causaal verband. Het kan dus zijn dat de eigen beschrijving van vluchtelingen positiever wordt onder invloed van vrienden, leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers, maar net zo goed dat jongeren die positief staan tegenover vluchtelingen gewoon meer waarde hechten aan de mening van deze groepen.

Hoe zou, volgens jongeren, hun dichte omgeving vluchtelingen beschrijven?

Uit de grafiek hierboven blijkt dat 41,7% van de leerlingen denkt dat de ouder/plusouder waar ze de sterkste band mee hebben vluchtelingen eerder positief zou beschrijven. Verder denkt 38,6% dat de ouder/plusouder vluchtelingen eerder negatief zou beschrijven en 19,5% dat hij/zij vluchtelingen eerder neutraal zou beschrijven.

⁶⁵ Analyse, zie ook tabel 10 in bijlagen

De grafiek hierboven toont aan dat wanneer jongeren gevraagd werd hoe hun beste vriend(in) vluchtelingen zou beschrijven, 43,4% eerder positieve kenmerken antwoordde, 33,7% eerder negatief en 23,0% eerder neutraal.

Is er een verband tussen hoe jongeren denken dat hun (plus)ouder of beste vriend(in) vluchtelingen zou beschrijven, en hoe jongeren zelf vluchtelingen beschrijven?

Het valt op dat de eigen kenschetsing van vluchtelingen zeer sterk samenhangt met die van de ouders ($r = .63, p < .001$) en met die van de vrienden ($r = .65, p < .001$). Ook de kenschetsing van de ouders hangt sterk samen met die van de vrienden ($r = .50, p < .001$). Mensen wiens ouders vluchtelingen op een positieve (of negatieve) manier beschrijven, zullen zelf vluchtelingen eveneens positief (of negatief) beschrijven, en zijn vrienden met mensen die vluchtelingen ook positief (negatief) beschrijven. Bovendien blijken regressieanalyses⁶⁶ dat te bevestigen: opnieuw is er een erg sterk verband tussen hoe jongeren de mening van ouders en vrienden over vluchtelingen inschatten en hun eigen mening hierover. Als, volgens jongeren, de mening van hun (plus)ouder of beste vriend(in) over vluchtelingen positiever is, beschrijven ze vluchtelingen zelf ook positiever.

Is er een verband tussen hoe jongeren denken dat hun dichte omgeving naar vluchtelingen kijkt, en hoe bereid jongeren zelf zijn tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen?

Uit regressieanalyse⁶⁷ blijkt er een verband te zijn tussen hoe jongeren inschatten dat hun (plus)ouder of beste vriend(in) vluchtelingen zouden beschrijven en hoe bereid jongeren zelf zijn tot sociaal contact met vluchtelingen. Als, volgens de jongeren, de mening over vluchtelingen van hun (plus)ouder of beste vriend(in) positiever is, geven ze zelf ook aan meer bereid te zijn tot sociaal contact met vluchtelingen. De mening van vrienden is daarbij iets belangrijker dan die van de ouders. Zowel de kenschetsing van de ouders als die van de vrienden zijn vrij sterk verklarende factoren voor de bereidheid tot sociaal contact.

Is er een verband tussen hoe jongeren denken dat hun dichte omgeving naar vluchtelingen kijkt, en hoe jongeren zelf naar migratie in het algemeen kijken?

Uit regressieanalyse⁶⁸ blijkt er een verband te zijn tussen hoe jongeren zelf naar migratie kijken en hoe ze inschatten dat hun dichte omgeving vluchtelingen zou beschrijven. Als, volgens de jongeren, de mening van hun (plus)ouder of beste vriend(in) over vluchtelingen positiever is, hebben ze zelf ook een positievere algemene houding tegenover migratie. De kenschetsing van zowel ouders als vrienden zijn invloedrijke voorspellers voor de algemene houding tegenover migratie.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Gesprekken in de schoolcontext

Op basis van de focusgroepen blijkt dat het thema van migratie en vluchtelingen nagenoeg enkel aan bod komt in de maatschappijgebonden vakken en bovendien (te) weinig naar hun interesse, althans volgens de leerlingen. Het lijkt erop dat het thema niet structureel wordt aangeboden als leerinhoud

⁶⁶ Regressieanalyse, zie ook tabel 12 in bijlage

⁶⁷ Regressieanalyse, zie ook tabel 13 in bijlage

⁶⁸ Regressieanalyse, zie ook tabel 14 in bijlage

in het curriculum, maar eerder de les binnensluipt naar aanleiding van spraakmakende actualiteit (bijv. de vluchtelingencrisis).

Leerlingen geven aan dat er tijdens de lessen over migratie en vluchtelingen niet altijd veel ruimte is om hun eigen mening kwijt te kunnen. De klasgroepen uitten vaak spontaan de bekommernis over hun ervaring dat sommige **leerkrachten** hun **persoonlijke mening** over het onderwerp als ‘enige juiste mening’ of als ‘feit’ voorstellen om hen zodoende te willen **beïnvloeden**.

“We kunnen er ook dieper op ingaan, maar soms heeft de leerkracht een andere opinie dan wij en dan stopt het gesprek.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“- A: Ik denk dat vorig jaar vooral het probleem was dat haar [van een toenmalige klasgenoot] mening bestempeld werd als fout. Terwijl zij toch vrije spraak heeft? We mogen toch zeggen wat we willen?

- B: Dat is niet altijd op een school, hé, snap je?

- C: Ze had het gewoon verkeerd geformuleerd.

- A: Ja, maar er werd constant tegen haar gezegd door de leerkracht: ‘Dat is niet juist, dat is fout, jij hebt geen gelijk, stop daarmee’.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Het moet daarbij onderstreept worden dat zo goed als alle leerlingen die spraken over het gebrek aan ruimte, in hun narratief zéér genuanceerd waren en ook steeds aangaven dat dat het geval was bij sommige leerkrachten en bij andere leerkrachten dan weer niet. In hun bewoordingen gebruikten zij vaak de bijzin: “Dat hangt af van leerkracht tot leerkracht”. Ook deze tegenvoorbeelden, van leerkrachten die de eigen mening gaven, doch zonder opdringen, borrelden op tijdens gesprekken.

“Interviewer: Zouden jullie dan graag hebben dat er ook ruimte is voor jullie eigen mening? Is die er nu?

- A: Soms.

- B: Ja.

- A: In bepaalde vakken wel, maar in andere niet.

- C: Het is vooral zoals ik al zei: dit onderwerp wordt meer en meer taboe. En dit soort onderwerpen worden niet op tafel gelegd.

- A: ... Als het dan ter sprake komt, is dat meestal maar tien minuutjes.

- C: Een beetje poging doen om niet in een mijneveld te trappen.

- B: Het verschilt ook wel van leerkracht tot leerkracht. Vorig jaar hadden we bijvoorbeeld meneer Y en het was wel een goede leerkracht, maar ...

- A: Het is een goede leerkracht, maar ... Hij heeft zo van die uitspraken waarvan je denkt ... Dat kan soms grof overkomen en hij bedoelt dat niet slecht, maar ...

- B: Ja, daarom. Hij forceert niemand.

- A: Ja, hij forceert niemand, maar hij heeft dan zijn eigen mening die hij meestal op een grovere manier vertelt.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“- A: Maar meneer Z is zo open. Hij gaat graag een discussie met u aan als je beleefd bent. Daarom is hij leuk.

Interviewer: Ik wil eigenlijk precies van jullie horen: wat doet hij dan om dat zo aangenaam te maken?

- A: Hij geeft taken, hij laat videofragmenten zien.

- B: *Om te beginnen is hij ook gewoon een aangename persoon.*
- [...]
- C: *Ja.*
- B: *Ja. Hij luistert ook.*
- A: *Hij laat onze mening geven.*
- C: *Hij wilt dat we onze mening geven.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)*

Hoewel leerlingen aangeven niet eenzijdig onderwezen te willen worden in de persoonlijke meningen van leerkrachten over dit thema, zijn ze wel allemaal benieuwd naar de mening(en) van de leerkracht(en). Wanneer die meningen niet voorgesteld worden als ‘enige juiste’ maar gekaderd worden en zodoende een ontstaansgeschiedenis (hoe deze meningen gevormd zijn geweest) krijgen, vinden leerlingen deze enorm leerrijk en horen ze die graag. Leerlingen geven dus aan dat ze willen dat leerkrachten ‘neutraal’ blijven in deze materie, waarmee ze eigenlijk bedoelen dat ze deze **mening willen horen maar niet opgedrongen** willen krijgen.

[Vervolg op voorgaande quote]

- B: *Maar ik vind dat wel interessant als hij zijn eigen mening erover brengt.*
- C: *Luisteren naar andere meningen is wel interessant, maar het is de manier waarop sommigen het zeggen waarvan je denkt... ‘Een beetje respect!’” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)*

“Interviewer: Vinden jullie de mening van leerkrachten dan belangrijk als het over dit thema gaat?

- A: *Eigenlijk wel.*
- B: *Als zij er les over geven, vind ik wel dat ze ook neutraal moeten kunnen blijven. Onze mening is aan ons. Stel je voor dat je in het eerste middelbaar zit en je krijgt daar les over en je weet er nog niet veel van, dan ga je misschien hun mening volgen. Dus ik denk dat het wel belangrijk is dat zij eerder neutraal blijven daarover.*

[...]

- C: *Ze mogen wel een mening hebben, maar het mag geen invloed hebben op ons.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

“Interviewer: Vinden jullie de mening van de leerkracht belangrijk?

- A, B, C, D, E: *Nee!*
 - A: *Leerkrachten moeten neutraal zijn, vind ik.*
 - B: *Als dat zo een leerkracht is waar wij iets tegen durven zeggen, gaan wij dat ook zeggen.*
- Interviewer: En ik hoor iemand zeggen ‘Het hangt af van welke leerkracht’ ...
- C: *Ja, allez, zo sommige leerkrachten... En dan denk je van... ‘Ja, dan kan je beter gewoon zwijgen.’ Maar een andere leerkracht die dan echt zo zegt van ‘Dit is mijn mening, jullie moeten het daar niet mee eens zijn, maar ik wil jullie het toch meegeven’, dat gaat wel...” (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)*

Verder spraken enkele klasgroepen erover dat ook leerkrachten hun mening niet mogen/kunnen geven omwille van een ‘**neutraliteit**’ die hen van bovenaf opgelegd wordt, wat uiteindelijk ook dialooggesprekken tussen leerkrachten en leerlingen over zo’n delicate onderwerpen onmogelijk maakt.

“- A: Ja, daarom kan je in de klas niet echt praten over zulke onderwerpen, denk ik.

Interviewer: En hoe komt dat?

- A: Als je leerkracht een bepaalde politieke denk...

- B: Er is zo’n grens op school over politiek. Een leerkracht mag zijn mening niet echt zeggen. Dat is toch zo?

- C: Ik vind dat als wij in een communicatierichting zitten waarbij we actualiteit en media krijgen, wij gewoon onze mening mogen zeggen.

- B: Dat vind ik ook, maar wij hadden dat eens aan die van geschiedenis gevraagd en zij zei: ‘Nee, ik mag dat niet zeggen omdat ik een leerkracht ben.’” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Om al die redenen omschrijven de klasgroepen de gesprekken die zich ontrollen over dat soort van thematiek, dan ook eerder als ongemakkelijk waarbij emoties als boosheid of angst niet veraf zijn. Een leerling gaf in het bijzonder aan de (politieke) meningen van anderen te willen leren kennen, maar zelf toch ook de **polarisatie van de leerlingen** als een gevolg te vrezen. Dat brengt ons natuurlijk terug naar de redenen waarom een vermijdingscultuur over delicate onderwerpen ontstaat (op school), volgens de leerlingen.

“Ja, ik denk ook dat dat enerzijds inderdaad ... Dat je dan misschien te veel zowat ‘polarisering’ gaat krijgen. Maar anderzijds denk ik dat dat ook wel belangrijk kan zijn om dat te leren, om daar mee om te gaan, met andere politieke visies. Want ik merk dat bij mezelf ook wel dat je bijna onbewust, als je dat te weten komt van iemand dat die een heel andere politieke visie heeft, dat je zoiets hebt van ‘Oei! Allez, zelfs als je daar eigenlijk wel goed mee overeen kunt komen’.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

“- A: Bij die leerkracht is dat [praten over migratie en vluchtelingen] heel anders dan met vrienden, omdat hij eigenlijk een beetje racistisch is, vinden wij. En dan vragen we om te stoppen, maar die is daar niet zo vriendelijk over... Dat maakt mij echt boos, en daarom ben ik vaak tijdens de les heel boos. ... Dan praten we daarover, en dan begint die allemaal buitenlandse accentjes te gebruiken. Dan zeggen wij: ‘Meneer, praat normaal!’ Maar dan luistert hij niet en doet hij het toch.

Interviewer: En jullie spreken er dan over met je klasgenoten als zoiets gebeurt?

- A: [...] En dan snapt hij niet dat je daar boos om wordt. En veel kunnen we er ook niet tegen doen, want de leerkracht heeft meer macht dan ons.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Op basis van de gesprekken blijkt er dus niet altijd evenveel ruimte te zijn voor leerlingen om hun meningen te uiten over het thema van migratie en vluchtelingen/nieuwkomers. Dat heeft onder meer te maken met de neutraliteit waartoe leerkrachten gebonden zijn en de schroom die zij als gevolg daarvan ontwikkelen om de eigen mening te geven. Daarnaast zijn er dan weer andere leerkrachten die hun persoonlijke mening presenteren als iets dat leerlingen moeten overnemen. Daarbij wordt ook vaak door leerlingen opgeworpen dat hun leerkrachten meningen verkondigen die zij als racistisch bestempelen. Gesprekken over dergelijke thema’s blijken zodus spannend te zijn en gaan soms gepaard met boosheid en angst om niet meer overeen te komen, nadat meningen gekend zijn. Dat alles zorgt ervoor dat er, volgens een meerderheid van klasgroepen, een vermijdingscultuur is ontstaan als het gaat over diversiteitsgerelateerde thema’s zoals migratie. Tegelijkertijd geven de

meeste leerlingen aan leergierig te zijn wat het thema betreft en meningen uit te wisselen over het thema met *significant others* zoals hun leerkracht(en).

Gesprekken met familie en vrienden

Hier bespreken we de gesprekken die jongeren hebben met familie en vrienden over het thema migratie en vluchtelingen (zie ook hoofdstuk '7.7: Op zoek naar verklaringen'). Onze algemene indruk over de leerlingen is dat ze mondig zijn en graag discussiëren met hun ouders, vrienden en familie, ongeacht of zij akkoord zijn met hen of niet. Heel wat leerlingen vinden discussies een **verrijking**:

"Omdat er dan meer mensen praten over vluchtelingen en er zijn dan positieve mensen die daar positief over denken. En je hebt mensen die daar negatief over denken. En dan zeggen die hun mening daarover en zo komt gij aan uw mening." (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)

Het is zeker niet zo dat jongeren altijd dezelfde mening als hun ouders hebben of als hun vrienden. Er is ook een kleine minderheid die nooit spreekt over migratie en vluchtelingen met hun omgeving.

Wat opvalt, is dat de meeste jongeren wel een goed idee hebben van wat hun **ouders** denken over migratie en vluchtelingen. In het algemeen wordt hierover wel degelijk gecommuniceerd binnen gezinnen. Soms is uitgebreid discussiëren over bepaalde onderwerpen echt deel van een 'gezinscultuur', waarbij standpunten beargumenteerd worden, artikels besproken worden en het volledig verhaal samen achterhaald wordt.

Sommige leerlingen vinden het belangrijk bij hun standpunt te blijven in de discussies:

"Soms heb je dan van die dingen, 'Nu heb ik toch echt wel gelijk.' Ja, dan blijf ik ook doorgaan." (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Sommige leerlingen maken er een punt van om goed met hun ouders te discussiëren, je moet zeker niet dezelfde mening hebben:

*"- Nee, je moet wat rebels zijn, dat vind ik wel leuk.
- Ge voelt u zo badass.
- En zeker als ge dan zo met goede argumenten komt.
(Rest van de klas): Ja! Ja! Ja!
- Dan staan ze daar zo van: 'oei', ja neen nu moet ik zo iets zeggen want dat is mijn kind en ik moet daar eigenlijk...
- Ja, dat die zo denken van 'huh, hoe weet die dat?' (Gelach)
- Zit die eigenlijk niet gewoon altijd op dat telefoontje? Op hun gsm niks te doen?" (Gelach) (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)*

Zo'n gesprekken kunnen ook de mogelijkheid bieden om de klassieke kind-ouderdynamiek te doorbreken:

"Ik vind het wel fijn als je je ouders zelf iets kunt bijleren. Als ze zien van: Zoveel protesten daar, hoe is dat mogelijk? En jij kunt dan een uitleg geven, dan begrijpen ze wat er eigenlijk aan de hand is. Ik denk dat wij met sociale media zoveel meer te weten komen, of denken dat we te

weten komen – je weet nooit wat echt is, je moet dat zelf een beetje inzien. Mijn ouders kijken gewoon naar het nieuws op tv en denken dat ze mee zijn met alles. Maar je moet zelf je zicht verbreden door andere kanalen te gebruiken. En dan is het wel fijn als je je ouders kunt opleggen van hier dit en dat. Als ze dan tonen van: ‘Oké, ik begrijp het wel.’ En dan hun mening daarover een beetje veranderen.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

De voorgaande uitleg en citaten gaan over de leerlingen die een luisterend oor vinden bij hun ouders. Een aanzienlijk deel van de leerlingen vindt echter dat de gesprekken met hun ouders over migratie erg **gespannen** verlopen. Die leerlingen vinden dat hun mening niet welkom is omdat die anders is dan deze van hun ouders. Een greep uit de gesprekken:

*“- Ja, nee, dan worden ze boos, dan zeggen ze van ‘Ik ga je gsm afpakken’, dan stop ik maar. (Gelach van de anderen) Dat is altijd zo.
- Ja, die zeggen dat ik slaag ga krijgen omdat zij vinden dat zij gelijk hebben. Ja hoe moet ik dat zeggen? Ze vinden het niet leuk om te discussiëren. Zal ik het zo zeggen.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)*

Sommige leerlingen merken racisme op bij hun ouders en spreken hen hierop aan:

“[...] en mijn mama zei: ‘Ja dat is waarschijnlijk door hen’, want zij had een hoofddoek aan. ‘Het is door die dat er rellen zijn sowieso. Wat moeten ze nog om tien uur buiten zijn?’ Toen was ik echt boos. Dus ik zei: ‘Ja, dat is wel een beetje racistisch.’ En toen werd mijn mama kwaad op mij dus ja.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Een leerling vertelde ook hoe zij en haar papa het wel eens zijn en dan samen een front vormen tegenover haar mama i.v.m. sommige kwesties:

“Soms is die ook zo wel een beetje racistisch en dan zijn wij echt zo van, ‘allé mama’. Die beseft dat zo niet, omdat die niet anders gekend heeft. Dat is zo soms wel ambetant, want ook als wij zo op die haar mening ingaan, dan wordt die zo boos van nee dat is niet zo.” (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)

Als de gesprekken vooral negatief en met spanning gebeuren, geven sommige leerlingen aan dat ze hier niet meer over willen praten thuis, omdat het niets verandert.

*“- Ja, we maken veel ruzie daarover omdat bijvoorbeeld als wij op straat zijn en ze zien zo Moslims liever zonder hidjab en alles. Dan denk ik gewoon van laat maar.
- Na een tijdje, als je het al zoveel keer hebt gezegd, denk je van ‘ja, het heeft niet eens zin als ik het nog een keer zeg’. Als ze jouw mening er al over weten, kan je er niet blijven op hameren. Blijven ruzie over maken.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

Sommige zijn dan een spreekbuis van hun ouders. Het is duidelijk in de focusgroep dat zij volledig akkoord gaan met hun ouders en hun narratieven ook overnemen:

“Mijn moeder zegt altijd dat ze het niet erg vindt dat ze komen maar dan moeten ze wel normaal doen en het niet gaan uithangen. Ze zijn hier precies een soort van op vakantie en moeten de boel op stelten zetten.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Discussies blijven echter niet binnen het gezin. Sommige leerlingen haalden ook gesprekken met **grootouders** aan:

“Mijn ouders vallen nog goed mee met hun standpunten, maar mijn oma’s en opa’s kunnen echt soms radicaler uit de hoek komen vallen.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Mijn opa is ook heel extreem over dat thema. Als daar aan tafel eens werd over gepraat, ja niks tegen mijn opa hé, dan zegt die zo: ze komen ons land binnen en dat krijgt eten en een onderdak en dan moeten wij van een mager pensioen leven. [...] Dat is nog altijd een beetje extreem.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

“Ik was een week bij mijn grootouders en op ATV was er een bericht over allochtonen en mijn grootouders vonden het jammer dat de cultuur verandert in Antwerpen. Niet slecht ofzo, ze vonden het gewoon jammer dat ze daar zo een grote invloed op hebben. [...] Ze missen de cultuur van Antwerpen.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

De meerderheid van leerlingen gaf aan dat het thema van migratie en vluchtelingen weleens ter sprake kwam met ouders en grootouders. Ze gaven aan het gesprek niet uit de weg te gaan, maar merkten ook op dat er weliswaar vaak een generatieconflict bestaat tussen hen en hun (groot-)ouders, waarbij zij het gevoel hebben te moeten opboksen tegen de meningen van (groot-)ouders, die van hun perspectief gezien, negatiever zijn over de thematiek.

De meerderheid van de leerlingen vindt het belangrijk om zijn mening te kunnen delen, met hun ouders en met hun vrienden, maar migratie wordt niet altijd besproken met **vrienden**. Voor heel wat leerlingen is migratie gewoon geen onderwerp dat opkomt of is dat eerder iets dat enkel besproken wordt als het op het nieuws is gekomen:

“Als je iets hoort, dan kan je dat met de vriendenkring bespreken. Wat hun mening is. [...] En als er iets gebeurt, zullen we dat vanuit de vriendenkring bespreken. Je wil vragen of ze dat gehoord hebben.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Voor degenen die het onderwerp wel wat uitgebreider bespreken met hun vrienden, lijkt dat vanuit nieuwsgierigheid te zijn: wat denken anderen en wat zegt dat over mijn eigen standpunt? Het is niet nodig om dezelfde mening te hebben. In de klasgesprekken vonden we dat de leerlingen heel goed met elkaars verschillen konden omgaan en geen probleem hadden met aangeven dat ze met iets niet akkoord waren. Ze konden ook iets beargumenteren en hierop voortbouwen. Hierbij valt de tolerantie van de leerlingen op. Er is meestal geen sprake van polarisering onder vrienden en klasgenoten, maar eerder verdraagzaamheid:

“- Als iemand zo zegt ‘Ah ja Vlaams Belang!’.

- Ik spreek daar gewoon niet over.

- Ja, je gaat er niet echt op in, laat ze gewoon denken, want je kunt ze toch niet echt ompraten dat dat slecht, ze moeten dat zelf -

Interviewer: Maar dat zou voor u geen reden zijn om geen vrienden meer te zijn?

- (Iedereen) Nee.

- Tenzij die daar echt een spel van maken, echt gewoon overdrijven en alleen maar hun mening, niets anders. Dan misschien, ik weet dat niet.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Het is daarbij niet noodzakelijk om tot hetzelfde standpunt te komen,

“Interviewer: En zijn jullie dan uiteindelijk akkoord of blijven jullie bij je eigen standpunt?
- *Wij blijven gewoon discussiëren.*” (Licht) (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Soms geven leerlingen aan dat zij bepaalde onderwerpen niet meer zullen bespreken met iemand als er toch niet naar hun argumenten wordt geluisterd. Zo werd er in een klas uitgebreid gesproken over een jongen die Vlaams Belang steunt:

“Die jongen uit onze klas met zijn Vlaams Belang-sokken, daar hebben wij echt superveel mee gediscussieerd tijdens de quarantaine, want dat was toen heel hard in de media van die Black Lives Matter. En die heeft dus ook een account op Instagram van Vlaams Belang en die zet daar allemaal superracistische memes op. Er was dan een trend om een zwart vierkant te plaatsen met een hashtag en die had dan een wit vierkant geplaatst met een hashtag white lives matter. We hebben daar veel mee gediscussieerd, niet echt ruzie gemaakt, maar die wou daar echt niet naar luisteren, dus ik ben er gewoon mee gestopt want hij irriteerde mij.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

CONCLUSIES OVER SLEUTELFIGUREN

- Jongeren vinden de mening van hun ouders, hun lief en hun broers of zussen het meest belangrijk. Ze vinden de mening van leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers het minst belangrijk.
- Zowel de mening van ouders als de mening van leerkrachten is voor jongens en meisjes even belangrijk.
- Het belang van de mening van anderen, ongeacht wie, neemt af met de onderwijsgraad (dus naarmate jongeren ouder worden).
- Leerlingen uit het BSO hechten iets meer belang aan de mening van hun ouders en leerkrachten dan leerlingen uit het ASO en TSO.
- De mening van ouders is iets belangrijker voor jongeren die moslim of christen zijn. De mening van leerkrachten is iets belangrijker voor jongeren die moslim of andersgelovig zijn.
- Leerlingen uit de stad vinden de mening van leerkrachten en vrienden op school iets belangrijk dan leerlingen uit het platteland.
- Er is een verband tussen het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde personen, en hoe ze kijken naar vluchtelingen: hoe belangrijker jongeren de mening van vrienden, leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers vinden, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven.
- Jongeren praten in het algemeen niet zo vaak over migratie. Ze praten het meest over migratie met hun ouders, leerkrachten en vrienden op school.
- Er is een verband tussen praten over migratie en hun attitude tegenover vluchtelingen: over het algemeen blijkt dat hoe vaker jongeren met anderen over migratie spreken, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven.
- Jongeren ervaren vaak dat er op school niet altijd ruimte is om hun mening te uiten over het thema van migratie, vluchtelingen en nieuwkomers en dat er een vermijdingscultuur is ontstaan:
 - Leerlingen ervaren dat sommige leerkrachten neutraal willen blijven.
 - Leerlingen ervaren dat andere leerkrachten hun persoonlijke mening presenteren als iets dat ze moeten overnemen.
 - Leerlingen ervaren dat gesprekken over deze thema's soms gepaard gaan met spanning, angst om polarisatie onder de leerlingen en boosheid.
- Leerlingen vinden dat het thema te weinig aan bod komt op school en willen hierover graag meningen uitwisselen met hun leerkrachten. Daarbij willen ze de mening van hun leerkracht wel graag horen, maar niet opgedrongen krijgen.
- Het thema migratie wordt besproken in gezinnen, waarbij jongeren het niet altijd eens zijn met hun ouders. Sommige jongeren ervaren deze discussies als een verrijking, anderen ervaren eerder spanning.

CONCLUSIES OVER SLEUTELFIGUREN (VERVOLG)

- Het thema migratie wordt niet altijd besproken met vrienden. Wanneer het wel aan bod komt, valt de tolerantie en verdraagzaamheid op: ze kunnen goed om met meningsverschillen over het thema.
- Er is een heel sterk verband tussen hoe jongeren de mening van hun dichte omgeving over vluchtelingen inschatten en hun eigen mening over migratie en vluchtelingen. Jongeren wiens ouders vluchtelingen op een positieve (of negatieve) manier beschrijven, zullen zelf vluchtelingen eveneens positief (of negatief) beschrijven, en zijn vrienden met mensen die vluchtelingen ook positief (of negatief) beschrijven.

5.2. MEDIAGEBRUIK EN VERTROUWEN IN NIEUWS

Welke (sociale) media gebruiken jongeren? Welke informatie- en nieuwskanalen gebruiken jongeren? Op welke manieren volgen ze de actualiteit? In welke mate vertrouwen jongeren nieuws en media?

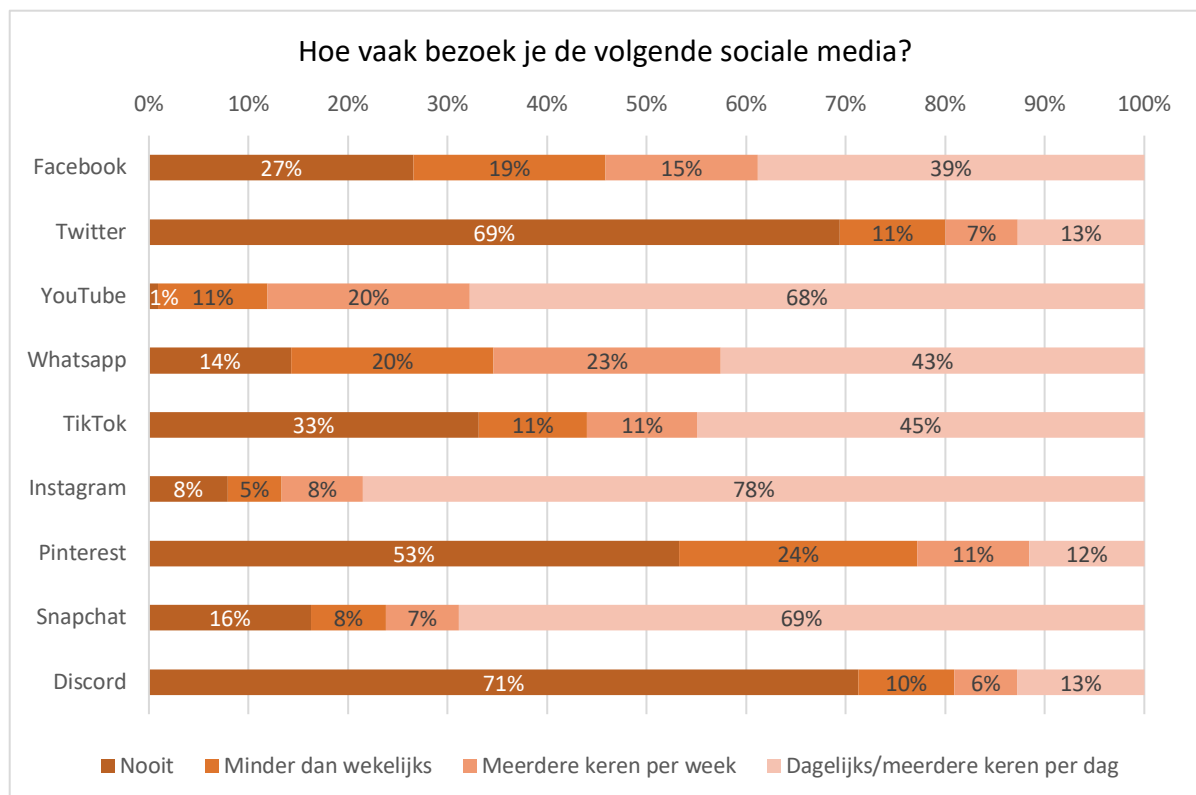
In welke mate hebben socio-demografische kenmerken van jongeren een invloed op hun mediagebruik en hun vertrouwen in nieuws?

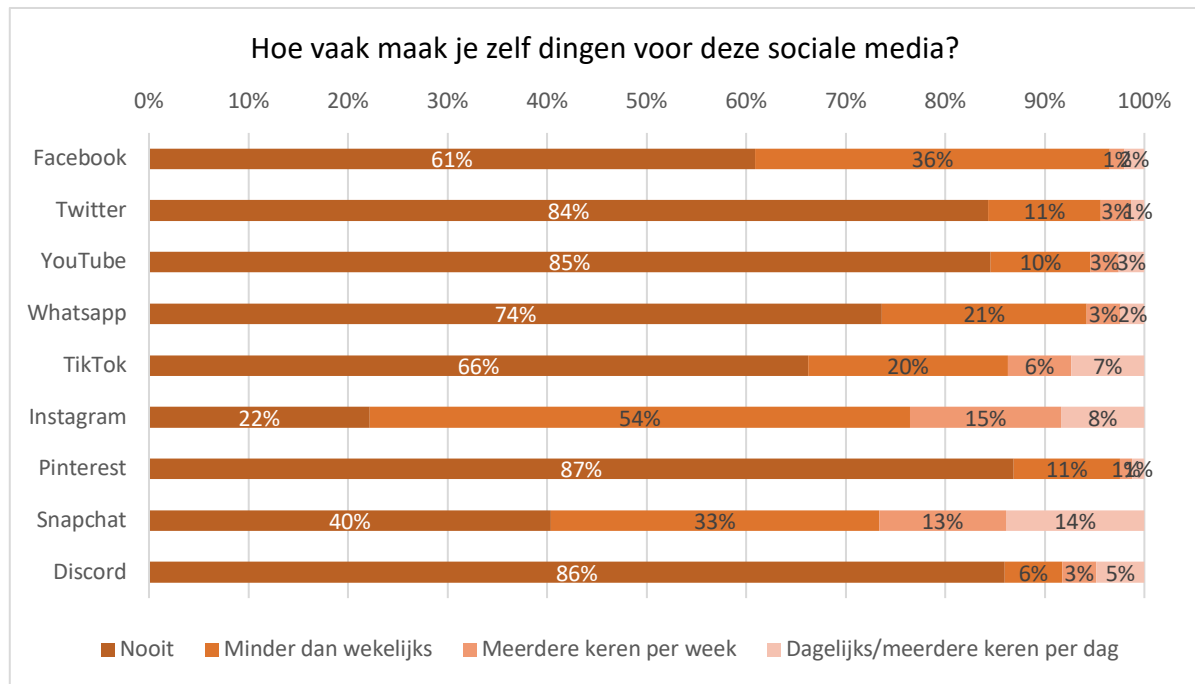
Welke invloed hebben hun mediagebruik en hun vertrouwen in nieuws op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen van jongeren?

ALGEMEEN

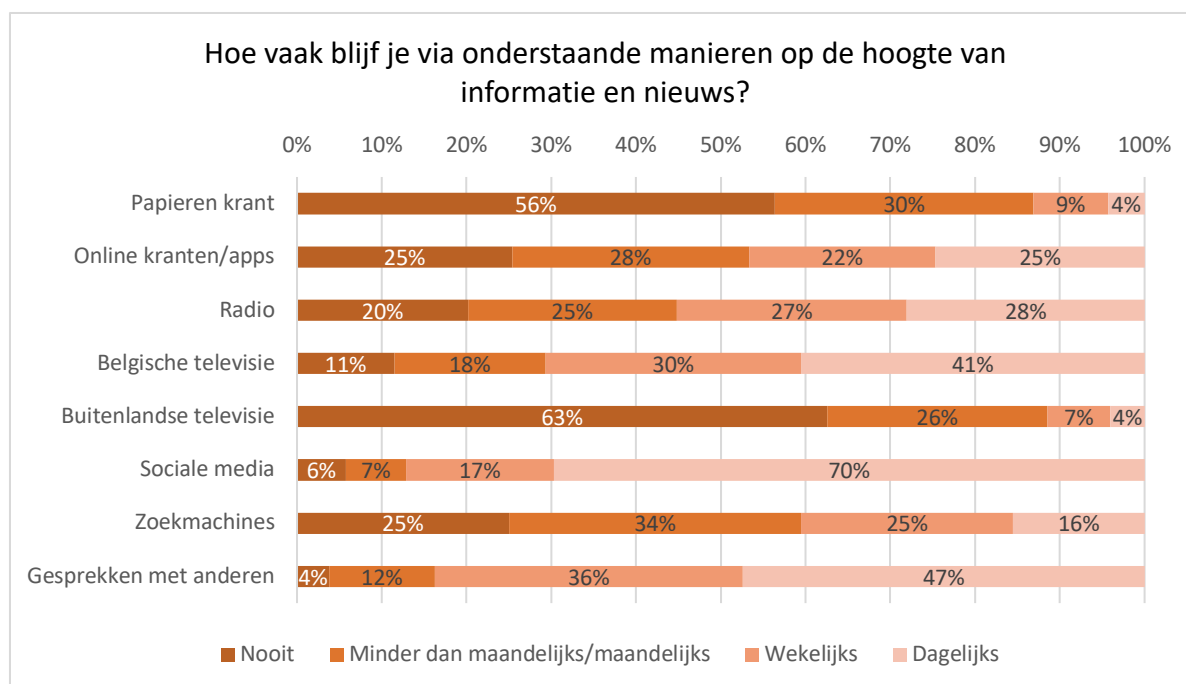
BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Mediagebruik

De twee bovenstaande grafieken tonen hoe vaak jongeren sociale media bezoeken en hoe vaak ze zelf dingen maken (video's, foto's, eigen teksten, ...) voor sociale media. We maken dus het onderscheid tussen algemeen gebruik, waarbij jongeren de sociale media bezoeken en mogelijk alleen maar bekijken en actief gebruik waarbij jongeren zelf dingen posten op sociale media. Instagram wordt het meest bezocht door de jongeren die deelnamen aan onze bevraging: 78% bezoekt het minstens dagelijks. Bovendien is het ook één van de sociale media die het meest actief gebruikt worden: 23% (15% + 8%) van de jongeren maakt namelijk zelf meerdere keren per week of vaker iets om te posten op Instagram. Snapchat en YouTube volgen met respectievelijk 69% en 68% van de jongeren die dat dagelijks of meerdere keren per dag bezoeken. Discord, Twitter en Pinterest zijn de minst gebruikte sociale media: respectievelijk 71%, 69% en 53% van de deelnemers geeft aan dat nooit te gebruiken. Het gebruik van TikTok, WhatsApp en Facebook is meer verdeeld: er is telkens een aanzienlijke groep jongeren die het nooit of minder dan wekelijks gebruikt (respectievelijk 44%, 34% en 46%), en tegelijkertijd ook een vrij grote groep die het dagelijks of vaker gebruikt (respectievelijk 45%, 43% en 39%). Het valt op dat Snapchat en TikTok vrij actief gebruikt worden: respectievelijk 27% en 13% van de jongeren maakt minstens meerdere keren per week video's of foto's om daar te posten.

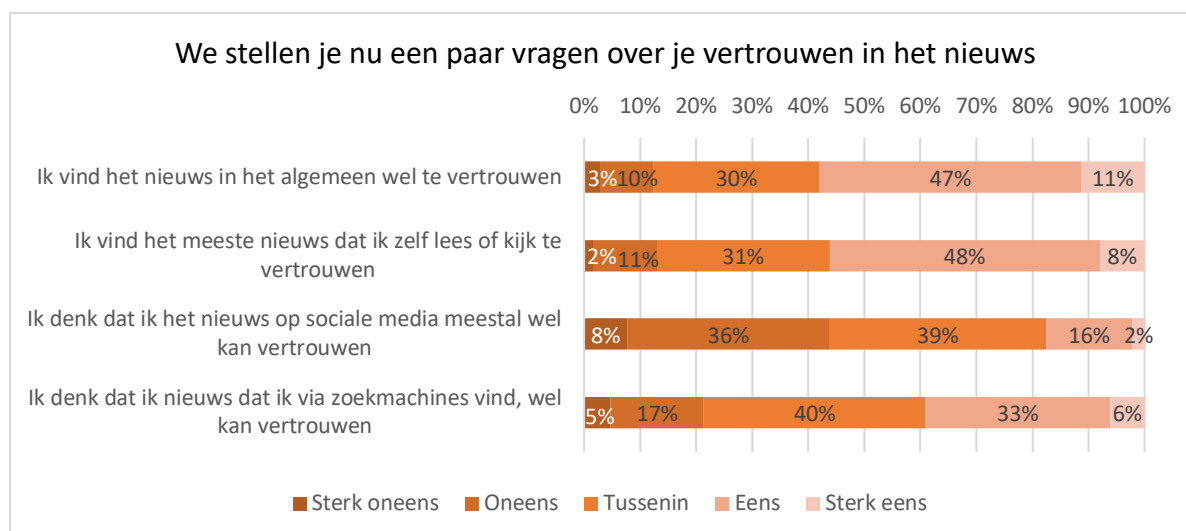

De grafiek hierboven toont dat jongeren het vaakst op de hoogte blijven van informatie en nieuws via sociale media: 87% geeft aan dat wekelijks of dagelijks te doen. Daarnaast spelen gesprekken met anderen (83% wekelijks of vaker) en Belgische televisiekanalen (71% wekelijks of vaker) ook een belangrijke rol. Radio, online kranten en zoekmachines zoals Google volgen met respectievelijk 55%, 47% en 41% van de jongeren die er wekelijks of dagelijks gebruik van maken om op de hoogte te blijven van informatie en nieuws. Buitenlandse televisiekanalen en papieren kranten zijn het minst belangrijk: respectievelijk 63% en 56% van de jongeren geeft aan hier nooit gebruik van te maken. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat hoewel iedereen naar buitenlandse zenders kan kijken, dat toch voornamelijk gedaan wordt door leerlingen met een migratiegeschiedenis.

Vertrouwen in nieuws

In de survey kregen jongeren vier stellingen over hun vertrouwen in nieuws, waarbij ze vijf antwoordopties kregen, van 'sterk mee oneens' tot 'sterk mee eens':

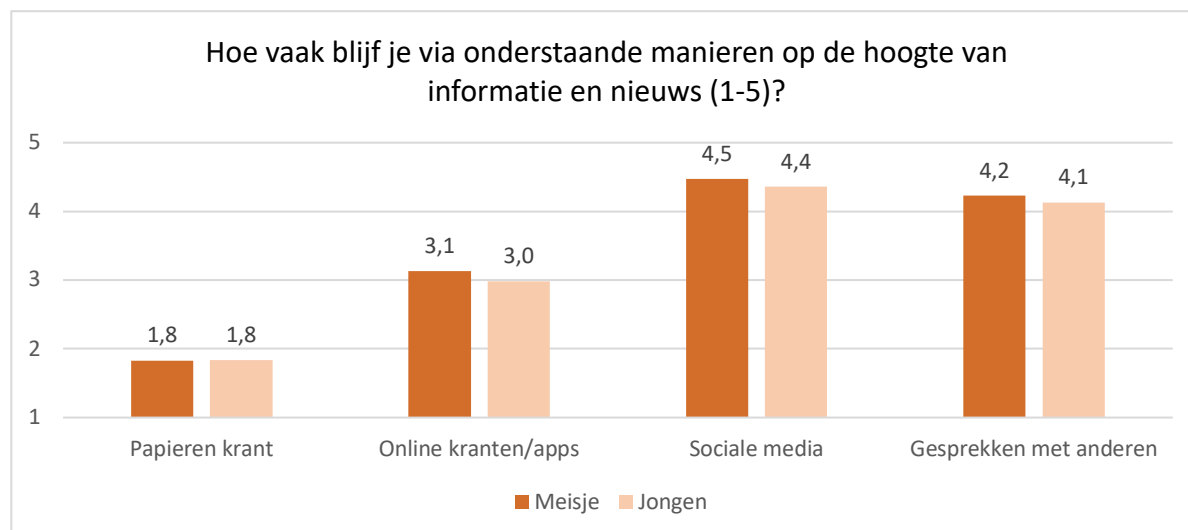
- Ik vind het nieuws **in het algemeen** wel te vertrouwen.
- Ik vind het meeste nieuws dat **ik zelf lees of kijk** te vertrouwen.
- Ik denk dat ik het nieuws **op sociale media** (zoals Facebook, Instagram, Twitter) meestal wel kan vertrouwen.
- Ik denk dat ik het meeste nieuws dat ik **via zoekmachines** zoals Google vind, wel kan vertrouwen.

Zoals bovenstaande grafiek toont, is de meerderheid van de jongeren het er (sterk) mee eens dat nieuws in het algemeen (58%) en nieuws dat ze zelf lezen of kijken (56%) te vertrouwen is. Een kleine minderheid (telkens 13%) is het hier niet mee eens. Jongeren vertrouwen het nieuws op sociale media het minste: maar 18% geeft aan het (sterk) te vertrouwen, terwijl 44% zegt dat ze nieuws op sociale media niet vertrouwen. Nieuws dat jongeren vinden via zoekmachines bevindt zich daartussenin: 39% vertrouwt het, terwijl 22% het niet vertrouwt.

INVLOED VAN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN

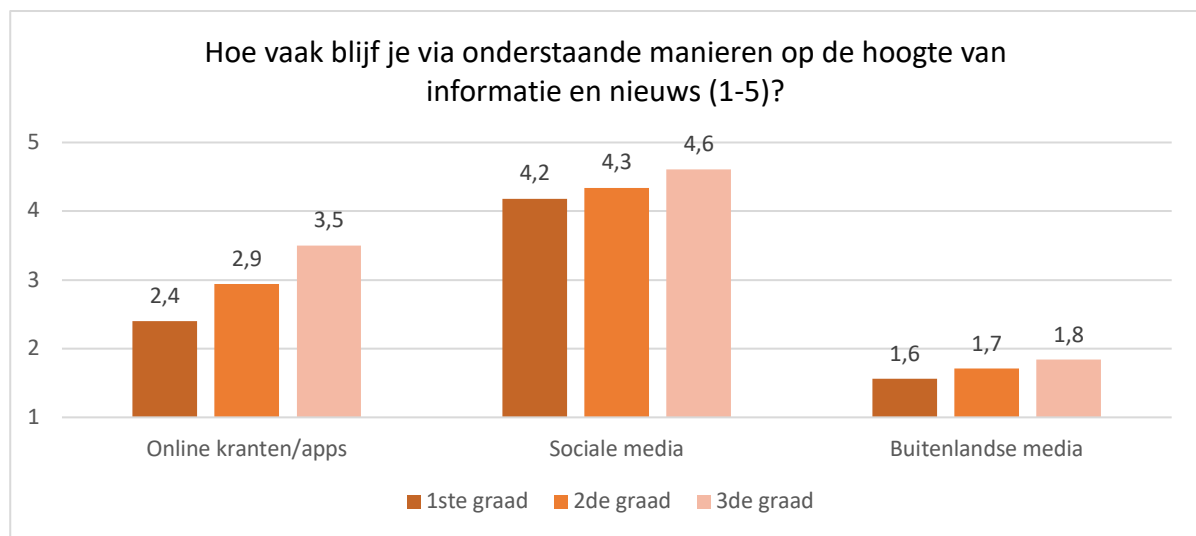
BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

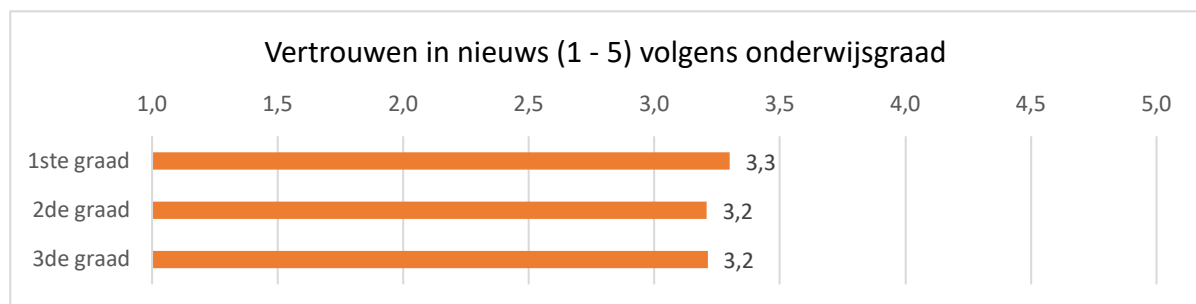
Bovenstaande grafiek toont hoe vaak jongeren bepaalde **kanalen voor informatie en nieuws** gebruiken, waarbij gemiddelde scores op een schaal van 1 tot 5 gegeven worden. 1 staat daarbij voor 'nooit', 5 voor 'dagelijks'. Jongens en meisjes lezen even weinig de krant. Voor de overige kanalen, namelijk online kranten of apps, sociale media en gesprekken met anderen als kanalen voor informatie en nieuws, geven meisjes aan deze iets vaker te gebruiken dan jongens.

Op vlak van hun **vertrouwen in nieuws** verschillen jongens en meisjes niet significant: beiden scoren gemiddeld 3,2 op een schaal van 1 tot 5. Hierbij staat 1 voor het sterk oneens zijn met het idee dat

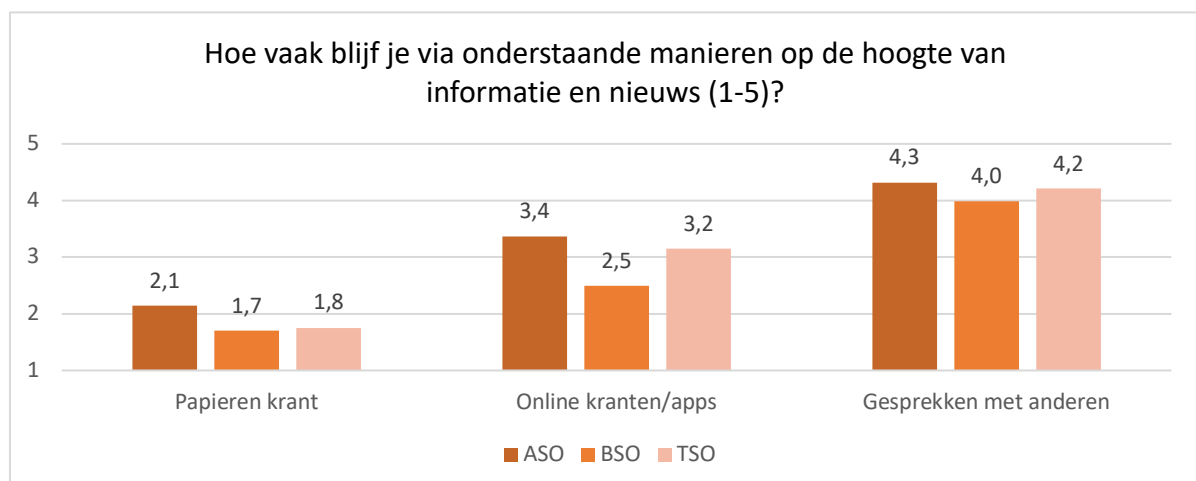
nieuws te vertrouwen is, 5 staat voor het sterk eens zijn met dit idee.

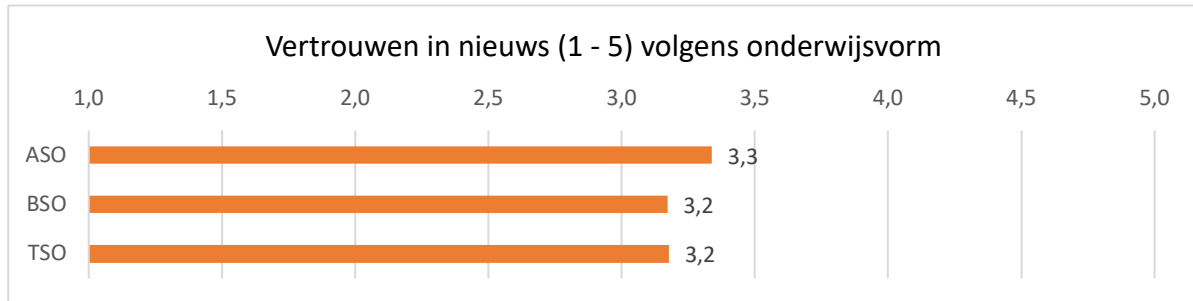
Bovenstaande grafiek toont enkele **kanalen voor nieuws en informatie** naargelang die gebruikt worden per onderwijsgraad. Ongeacht welke onderwijsgraad, leerlingen raadplegen even veel (of even weinig) papieren kranten en gesprekken met anderen als bronnen voor nieuws en informatie. Voor online kranten, sociale media, Belgische televisie (staat niet in grafiek) en buitenlandse media zien we een opwaartse beweging: hoe ouder de leerlingen, hoe vaker ze deze kanalen gebruiken.

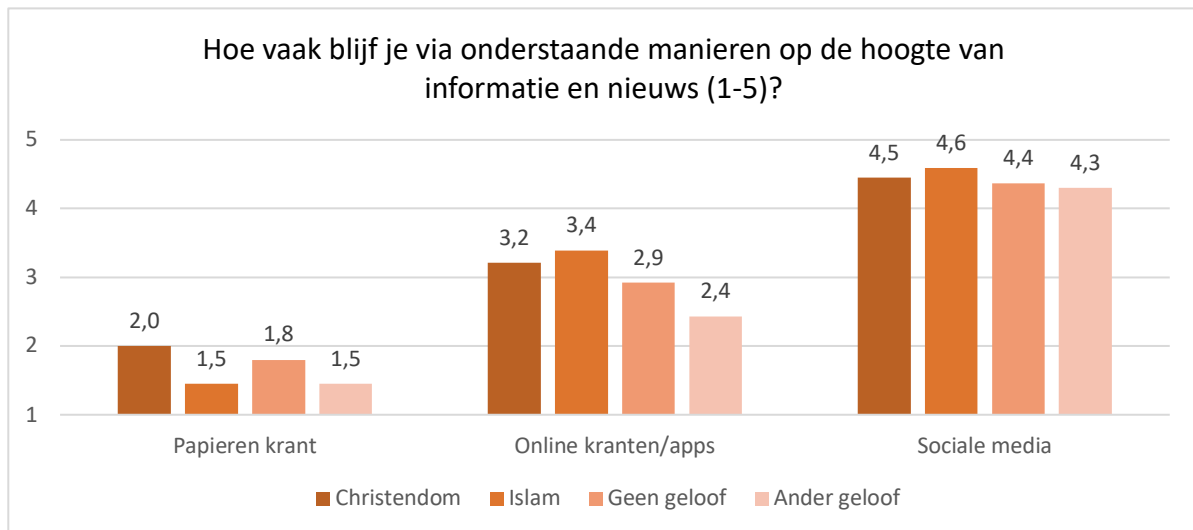
Op vlak van **vertrouwen in nieuws** blijkt er ook een significant verschil te zijn: het vertrouwen neemt lichtjes af naarmate leerlingen in een hogere graad zitten. Het is een effect dat aanwezig is in de populatie.

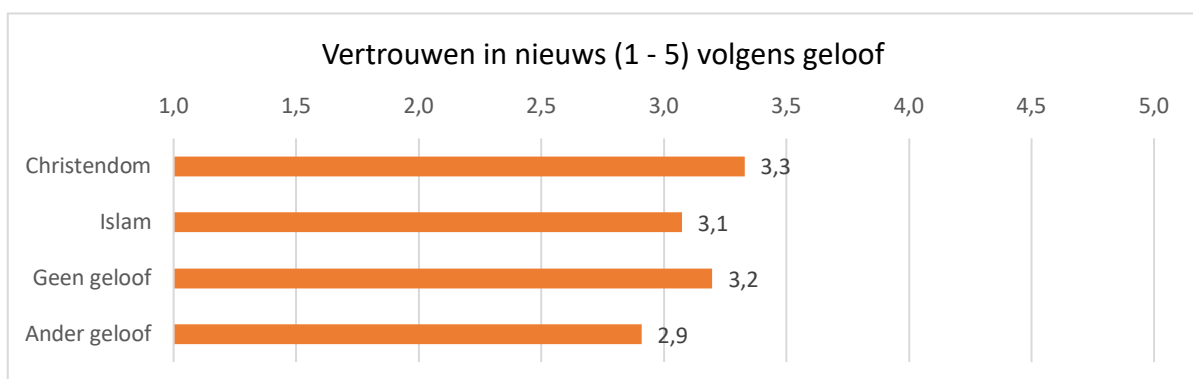
Als we kijken naar de gebruikte **kanalen voor informatie en nieuws** blijkt dat leerlingen, ongeacht de onderwijsvormen, in dezelfde mate informatiekkanalen raadplegen. De uitzonderingen zijn de kanalen die in bovenstaande grafiek werden opgenomen: papieren kranten, online kranten en gesprekken met anderen. Leerlingen in ASO raadplegen vaker deze informatiekkanalen, leerlingen in het BSO het minst en TSO bevindt zich daartussen.

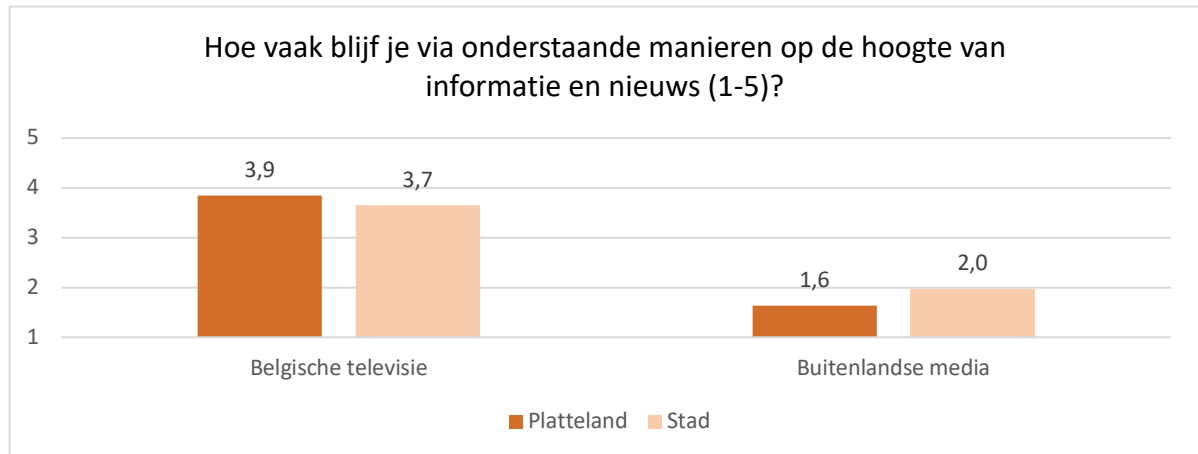
Het **vertrouwen in nieuws** van jongeren blijkt ook significant te verschillen naargelang de onderwijsvorm. Vertrouwen in nieuws is het hoogst bij ASO-leerlingen.

Versillen de **kanalen voor informatie en nieuws** die jongeren gebruiken naargelang hun geloofsovertuiging? Voor het gebruik van sociale media zien we géén significante verschillen. Voor papieren kranten zien we een lager gebruik door moslims en andersgelovigen. Voor online kranten zien we een laag gebruik door andersgelovigen.

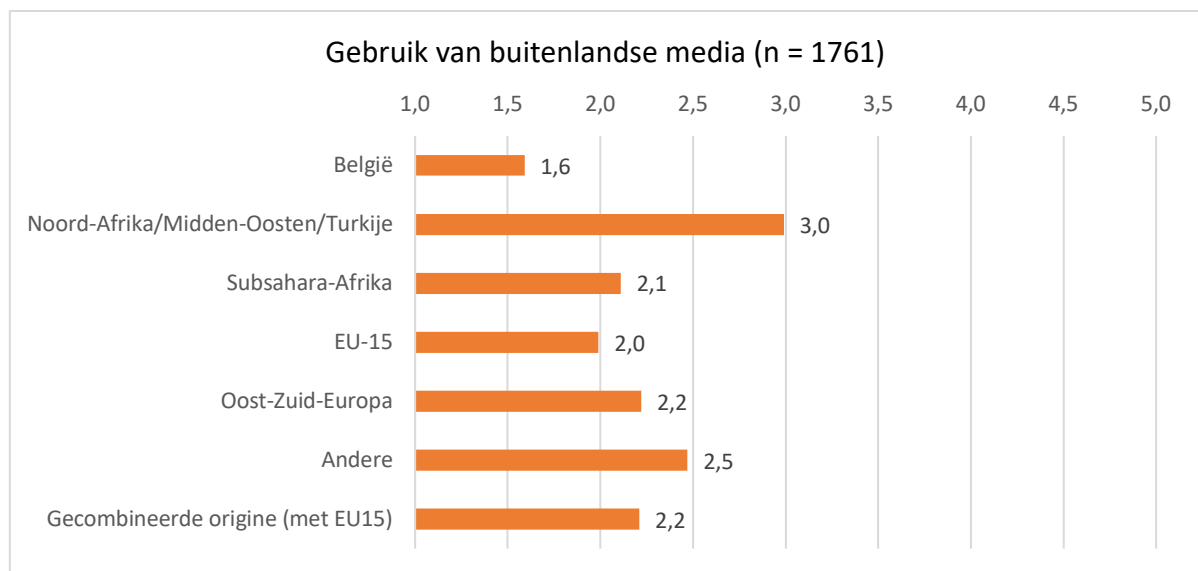

Als we **vertrouwen in nieuws** bekijken blijkt dat het hoogst te zijn bij leerlingen die zich als christelijk identificeren. Het vertrouwen is het laagst bij leerlingen die zich als andersgelovigen definiëren.

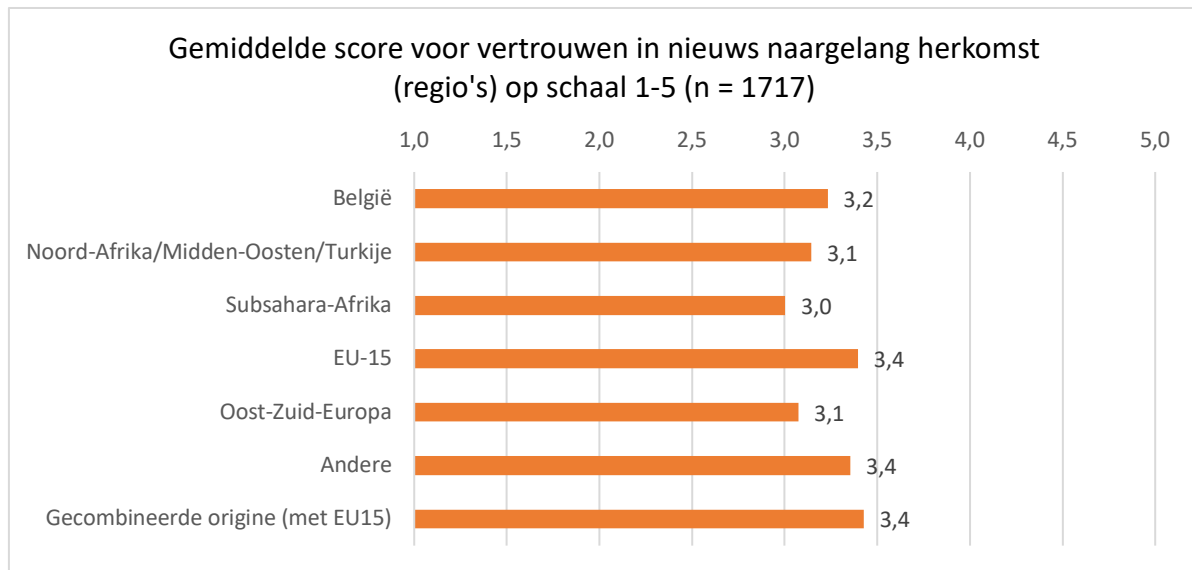

Leerlingen, waar ze ook wonen, raadplegen de verschillende **kanalen voor informatie en nieuws** op dezelfde wijzen. De uitzonderingen werden hierboven in de grafiek weergegeven: Belgische televisiekanalen worden in de stad iets minder geraadpleegd, terwijl buitenlandse media in de stad iets meer gebruikt worden. Dat gaat uiteraard over het feit dat er in de stad meer mensen met een migratiegeschiedenis buiten België zijn, en is als dusdanig geen effect van het platteland of de stad.

Op vlak van het **vertrouwen in nieuws** werd er geen significant verschil gevonden tussen jongeren die in een stedelijke of plattelandsccontext wonen.

Bovenstaande grafiek toont dat de **consumptie van buitenlandse media** significant hoger ligt bij jongeren met een migratieachtergrond of vluchtverhaal. Voornamelijk de jongeren met herkomst uit de MENA-regio (Noord-Afrika, Midden-Oosten en Turkije) gebruiken buitenlandse media opvallend vaker.

Als we kijken naar het **vertrouwen in nieuws**, blijkt dat jongeren afkomstig uit Sub-Sahara-Afrika, MENA (Noord-Afrika, Midden-Oosten en Turkije) en Oost- en Zuid-Europa het nieuws het minste te vertrouwen. Jongeren met *roots* in een West-Europees land tonen het meeste vertrouwen in het nieuws⁶⁹. Jongeren zonder migratiegeschiedenis, hierboven in de categorie 'België', lijken een tussenpositie in te nemen. Op basis van een variantieanalyse (ANOVA) werden de verschillen significant bevonden ($p=0,016$).

Als we kijken naar de **just world beliefs** van jongeren, of de mate waarin ze vinden dat de wereld rechtvaardig is, blijkt er een significant verschil te zijn: vertrouwen in nieuws hangt positief samen met *just world beliefs*. Met andere woorden: hoe meer men overtuigd is dat de wereld rechtvaardig is, hoe meer men vertrouwen heeft in het nieuws.

INVLOED OP ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Is er een verband tussen het mediagebruik van jongeren en hoe ze naar migratie en vluchtelingen kijken? En wat met de mate waarin ze nieuws vertrouwen?

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen het mediagebruik van jongeren en hoe ze vluchtelingen kenschetsen?

De resultaten komen uit regressieanalyses⁷⁰, waarin we ook controleren voor socio-demografische kenmerken. Met andere woorden, we meten het 'zuivere' effect van mediagebruik.

Het gebruik van media blijkt samen te hangen met het beeld van vluchtelingen dat jongeren hebben. Volgend gebruik hangt eerder samen met een **negatief** beeld van vluchtelingen: Facebook bezoeken en er zelf op posten, zelf video's op YouTube posten, zelf foto's op Snapchat posten en tot slot Discord bezoeken en er zelf op posten. Uitsluitend televisiekijken voor het nieuws, maar de krant *niet* lezen, hangt ook samen met een negatieve beschrijving van vluchtelingen. Volgend mediagebruik hangt eerder samen met een **positief** beeld van vluchtelingen: Twitter bezoeken en er zelf dingen op

⁶⁹ In de categorie 'andere' in de grafiek zitten voornamelijk jongeren met een migratiegeschiedenis uit Azië.

⁷⁰ Regressieanalyse, zie ook tabel 15 in bijlage

posten, WhatsApp gebruiken en zelf dingen posten in je verhaal en buitenlandse media consumeren.

Uiteraard hangt het mediagebruik sterk af van het profiel van jongeren en hun interesses. Daarom controleren we ook voor interesses⁷¹. Als we die interessevariabelen mee in het verhaal betrekken, blijkt dat er eigenlijk nog maar weinig verband is tussen mediagebruik en beeldvorming over vluchtelingen. Het effect van Twitter verdwijnt bijvoorbeeld volledig: het gaat dus niet zozeer om Twitter gebruiken, wel om je interesse in maatschappelijke thema's. Ook het effect van buitenlandse media volgen, verdwijnt volledig: het gaat niet per se om de media volgen, wel om het contact met mensen met een migratieachtergrond.

Na controle voor de invloed van de interessevelden van jongeren, blijven slechts twee verbanden overeind: de effecten van Facebook en Snapchat. Het gebruik van Facebook hangt samen met een negatiever beeld van vluchtelingen, *ongeacht* je interesse voor thema's, je eigen achtergrond, ... Een interessante vraag is of Facebook dat beeld veroorzaakt of dat mensen met negatievere attitudes vaker Facebook gebruiken. Elk sociaal medium heeft immers specifieke karakteristieken, die mogelijk de attitudes van jongeren beïnvloeden⁷². Sommige platformkarakteristieken kunnen daarbij meer invloed hebben dan andere. Om die causale vraag te beantwoorden is verder onderzoek met bijvoorbeeld een panelstudie⁷³ nodig. Posten op Snapchat hangt ook samen met een negatiever beeld van vluchtelingen. Die effecten zijn wel redelijk klein en zeker als je vergelijkt met bijvoorbeeld de effecten van interesse in maatschappelijke thema's. Het verband tussen mediagebruik en beeldvorming over vluchtelingen dat we zagen, is vooral te verklaren via de interesses, met uitzondering van Facebook en Snapchat.

Zien we gelijkaardige resultaten voor het effect van bereidheid tot sociale contacten met vluchtelingen en de algemene houding tegenover migratie?

Als we kijken naar de analyses⁷⁴ over het verband tussen mediagebruik en de bereidheid van jongeren tot participeren in sociale contacten met vluchtelingen blijkt dat het patroon gelijkaardig is, met name de negatieve effecten van Facebook en Snapchat, maar er zijn kleine verschillen. Zo blijft het positieve verband met Twitter hier ook overeind na controle voor interesse. Zij die vaker op Twitter zitten, hebben dus minder problemen met sociaal contact met vluchtelingen. Op dezelfde manier blijft het negatieve verband met Belgische televisie en YouTube overeind. Ook gesprekken met anderen om nieuws te volgen hebben effect. Mensen die typisch meer nieuws halen uit gesprekken met anderen, staan ook meer open ten aanzien van sociaal contact met vluchtelingen.

Bij de analyse⁷⁵ over het verband tussen mediagebruik en de algemene houding tegenover migratie zijn ook deze bevindingen weinig nieuw. Opnieuw komt vooral het negatieve verband met het gebruik van Facebook eruit. Daarnaast zien we hier ook een (klein maar significant) positief verband tussen mediagebruik uit de papieren krant en attitudes ten opzichte van migratie.

⁷¹ Analyse, zie ook tabel 15 in bijlage.

⁷² Postman, Neil (1985). *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. USA: Viking Penguin Inc.

⁷³ In een panelstudie wordt een groep mensen in de tijd gevolgd, zodat je causale verbanden (oorzaak-gevolg) kan achterhalen.

⁷⁴ Analyse, zie ook tabel 16 in bijlage.

⁷⁵ Analyse, zie ook tabel 17 in bijlage.

Is er een verband tussen het vertrouwen van jongeren in nieuws en hoe ze kijken naar vluchtelingen?

Uit regressieanalyse⁷⁶ blijkt dat er een positief verband is tussen nieuwsvertrouwen en het beeld dat iemand heeft van vluchtelingen: hoe meer jongeren het nieuws vertrouwen, hoe positiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven. Dat is niet zo verbazend: het zou kunnen dat die mensen gewoon een positiever wereldbeeld hebben, waarbij ze bijvoorbeeld meer vertrouwen hebben in zowel journalisten als vluchtelingen.

Hebben jongeren meer of minder vertrouwen in het nieuws als zijzelf of iemand in hun dichte omgeving een migratieachtergrond heeft?

Uit analyse is gebleken dat het hebben van contact met mensen met een migratieachtergrond of vluchtelingen samenhangt met meer vertrouwen in het nieuws.

Zien we gelijkaardige resultaten voor het effect van bereidheid tot sociale contacten met vluchtelingen en de algemene houding tegenover migratie?

In de analyses⁷⁷ werd een positief significant verband gevonden tussen nieuwsvertrouwen en de algemene houding tegenover migratie: hoe meer jongeren het nieuws vertrouwen, hoe positiever ze migratie vinden voor België. Het verband tussen nieuwsvertrouwen en bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen is niet significant.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

In dit deel staan we stil bij het gebruik van de verschillende soorten media door jongeren in hun dagdagelijks leven en hoe de *content* van die media hun mening over het thema van migratie en vluchtelingen beïnvloedt.

Zoals eerder ook reeds is gebleken, braken leerlingen het onderwerp al gauw open naar andere diversiteitsgerelateerde thema's zoals racisme en de beweging *Black Lives Matters* in het bijzonder. Hoewel die thema's misschien strikt genomen niet voorwerp zijn van deze studie en de focusgroepen, is het echter wél betekenisvol. Het is niet onbelangrijk om te vermelden dat leerlingen het thema steeds ook toepasten op persoonlijke ervaringen met (etnisch-culturele) diversiteit, die voorbijgingen aan het strikt afgebakende thema van migratie en vluchtelingen/nieuwkomers alleen.

Opvolgen van de (Belgische) actualiteit

Op basis van de gespreksfragmenten over de vraag of leerlingen al dan niet de Belgische actualiteit volgen, tekent zich **niet echt een duidelijk patroon** af. Sommige klasgroepen bevestigden unaniem de actualiteit te volgen terwijl andere klasgroepen het in koor ontkenden. In sommige klasgroepen sprongen er dan weer enkelingen uit die uitzonderlijk sterk geïnteresseerd bleken. Doorgaans nuanceerden de leerlingen hun antwoord op die vraag door te zeggen dat ze enkel de thema's opvolgen die hun interesse wegdragen. Onze vraag bleek misschien te abstract. Sommige klasgroepen wierpen op dat het nieuws de afgelopen periode – dit onderzoek vond plaats in het

⁷⁶ Analyse, zie ook tabel 15 in bijlagen

⁷⁷ Analyse, zie ook tabel 16 en tabel 17 in bijlage.

najaar van 2020 – eenzijdig ingevuld werd door nieuws over de coronacrisis en dat ze om deze reden ‘afhaakten’.

“Interviewer: Ja oké. We hebben al veel besproken. Wie van jullie volgt de media?

- A: *Toch regelmatig.*

- B: *Soms.*

Interviewer: En welke thema’s volgen jullie dan graag?

- B: *Ja, nu is er niet echt iets, het is alleen maar corona. Een ander thema komt er niet echt aan bod.*

[...]

- A: *Ik ben daar niet echt geïnteresseerd in, maar als er iets spannends gebeurt, ga ik er wel meer achter vragen. Anders niet echt. Ik ga niet zelf gaan kijken.” (3 graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)*

“Interviewer: Wie volgt er graag de actualiteit van België, het nieuws van België?

[*Handen worden opgestoken*]

Interviewer: Ik zie heel wat handen omhoog van mensen die de actualiteit volgen.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“Interviewer: Over de media, zijn jullie geïnteresseerd in de actualiteit van België?

- A: *Soms.*

- B: *Hangt ervan af over wat het gaat.*

- C: *Wat bedoel je precies met actualiteit?” (2e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

Hoewel de meeste klasgroepen zelden de open vraag naar hun interesse in de actualiteit aangrepen om hun interessedomeneinen concreet te maken, kunnen we op basis van alle gesprekken wel aangeven dat onder meer de thematiek van *Black Lives Matter* – wat hernieuwde zichtbaarheid en aandacht kreeg naar aanleiding van de moord op George Floyd in het voorjaar van 2020 – meer dan eens ter sprake kwam. Ook het onderwerp van Amerika en Donald Trump kwam vaak ter sprake en lijkt wel een thema te zijn, die alle jongeren – ook zij die geenszins warmlopen voor actualiteit – kan beroeren. Zonder enige twijfel is ook racisme een veelbesproken *topic* onder de jongeren, omdat dat hen raakt, zo zeggen ze zelf. Hieruit blijkt wel heel duidelijk dat de **actualiteit** die jongeren kennen en opvolgen, niet afgebakend wordt tot België, maar héél **internationaal** is.

“Interviewer: En kijken jullie dan samen naar het nieuws of zo?

- A: *Nooit naar het nieuws!*

- B: *Wat is dat ‘nieuws’?*

[...]

Interviewer: Is er ook buitenlandse media die jullie volgen?

- C: *Ja, Amerika.*

- A: *Amerika.” (2e graad, BSO, provincie Vlaams-Brabant)*

“Interviewer: Wie volgt nieuws van het buitenland? Is er dan een regio die u interesseert specifiek of?

- A: *Amerika en Trump.*

Interviewer: Ja, Amerika en Trump. Wie herkent zich daarin? [*Handen worden opgestoken*]
Iedereen?

- B: Ja." (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

"- A: Bij ons wordt daar [Thema van migratie en vluchtelingen] zo gelijk niet echt over gepraat. En ook niet in de klas of zo. Maar als je zo onder vrienden zit praten wij niet echt over migranten enzovoorts maar wel over racisme.

Interviewer: En waarover praten jullie dan over racisme?

- A: Over het feit dat het niet echt oké is dat die mensen uitgescholden worden of zo. Meer daarover." (1e graad, B-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Wat er in België (en in de wereld gebeurt), laat de meeste leerlingen zeker niet koud. Op de vraag of ze de actualiteit opvolgen, luidden de meeste antwoorden van de leerlingen dat het afhangt van het thema. Daarbij valt op dat racisme vaak een wederkerend interesseveld is.

Klassieke media: tv, papieren kranten en radio

De kanalen die zij aangrijpen om zich te informeren over wat er gebeurt in België en de wereld, zijn niet zozeer (meer) de televisie, de papieren kranten en de radio. Al valt het wel op dat leerlingen rapporteerden die media nog wel te raadplegen in het bijzijn van hun ouders. Vaak gaven leerlingen aan het tv-journaal (mee) te kijken op VTM of VRT wanneer hun ouder(s) aan het kijken was (waren) of radionieuws (mee) te beluisteren wanneer hun ouder(s) aan het luisteren was (waren). Het gebruik van dergelijke media lijkt dus eerder te berusten op de **omstandigheid waarin ouders de keuze maken** voor dat soort media. Ook spraken sommige leerlingen over het feit dat hun ouders hen verplichten om het nieuws op televisie (bijvoorbeeld 'Karrewiet') te volgen.

"Ik luister dat wel op de radio omdat ik altijd zo met mijn papa ongeveer om iets voor zeven uur in de auto zit en dan hoor ik dat altijd." (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

"Interviewer: Wie volgt er soms of elke dag de media en het nieuws? [Handen worden opgestoken] Oké, toch wel redelijk veel. En wie kijkt er dan tv om het nieuws te volgen? [Handen worden opgestoken] Is dat dan met je ouders of kijk je dat alleen?

- A: Met mijn ouders of heel soms alleen als ik 'via via' hoor dat er iets is gebeurd, en dan wil ik dat zelf ook zien.

- B: Ik vooral met mijn instelling.

- C: Als ik alleen ben, dan kijk ik naar Karrewiet en als ik bij mijn ouders ben, dan kijken zij naar het nieuws.

- D: Alleen.

- E: Als ik toevallig langskom." (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

"Interviewer: Oké, wie van jullie volgt het nieuws af en toe, dus 'soms' maar niet super vaak? [Handen worden opgestoken] [Telt] Vijf. En zijn er ook die dat bijna nooit doen of niet zo interessant vinden? [Handen worden opgestoken] Niemand, oké.

- Ik moet soms meekijken met mijn ouders, want ze zeggen dat ik anders niks weet over de wereld." (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Jongeren kijken/beluisteren zeker nog wel het nieuws op de klassieke manieren, al blijkt dat toch vaak in bijzijn met hun ouders. Een minderheid van jongeren geeft te kennen dat ze nooit het nieuws kijken.

Sociale media en buitenlandse media

Het raadplegen van geschreven *content* gebeurt daarentegen allemaal **online én op hun mobiele apparaten**. In dat verband geven leerlingen heel vaak aan dat ze meldingen krijgen op hun telefoon en de nieuwsberichten al naargelang hun interesse (en beschikbaarheid) wel of niet lezen.

“- A: Soms krijg ik wel zo’n melding van mijn gsm en dan lees ik dat wel, maar niets van specifieke dingen.

Interviewer: En zo’n melding is met een app dan?

- A: Ja.

Interviewer: En welke is dat dan?

- A: Ik heb HLN maar op die meeste dingen moet je dan geabonneerd zijn, dus dat kan ik meestal niet lezen, maar VRT-nieuws meestal.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

“Interviewer: En wie hier hoort graag het nieuws? Dat mag op tv zijn, op het internet, op gsm...

- Mijn ouders kijken vaak nieuws. Wij kijken gewoon mee. Ik kijk ook niet zo vaak. Gewoon op sociale media komt dat tevoorschijn.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

De meest populaire media om zich te informeren over de actualiteit blijken onder meer de applicatie van **Het Laatste Nieuws** (verder: HLN app) te zijn, naast de VRT-nieuws app, Instagram-accounts van *influencers* en/of nieuwsredacties (VRT, VTM) en Twitter. ... Facebook blijkt daarentegen niet populair te zijn onder de jeugd als kanaal om zich te informeren over de actualiteit.

“Interviewer: Volgen jullie graag de media?

- A: Ja, niet echt op tv. Maar wel op mijn gsm. Het Laatste Nieuws bijvoorbeeld.

- B: Af en toe.” (3e graad, BSO, provincie Antwerpen)

“Interviewer: Volgen jullie eerder het nieuws via sociale media?

- Ja, altijd via sociale media. Als ik kijk naar het nieuws op tv, VTM of Eén, dan komt gewoon eerst corona, dan iets over een tv-programma en misschien nog iets dat in België gebeurt, maar voor de rest geen echte, deftige dingen. De grote problemen worden niet besproken. Ik snap dat ook wel. Je kunt moeilijk alle problemen van de hele wereld bespreken. Dan duurt het nieuws drie uur. Maar altijd hetzelfde... Als je nu in de krant kijkt, zie je elke keer corona, corona, corona. Dat is een groot probleem, maar er zijn ook andere problemen. Op de duur gaat iedereen alleen nog over corona leren en niet meer over genocide in Congo of over China, waar moslims worden opgesloten in concentratiekampen. Daar weet bijna niemand iets van...” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Interviewer: Is Facebook nog in?

- A: Nee, nee, dat is voor oude mensen.

- B: Nee.

- A: Ik gebruik dat alleen voor Marktplaats.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Dat laat toe om de actualiteit volgens de interesse van leerlingen, wanneer gedeeld in hun sociaal netwerk en wanneer de instellingen van de applicaties daarop ingesteld zijn, voortdurend te laten binnenkomen op één of ander moment van de dag. Daarbij geven sommige leerlingen zelf aan dat de

feed van nieuwsberichten soms **overweldigend** kan zijn.

Naast de klassieke media zoals het Tv-journaal op VTM of VRT, geven een aantal leerlingen toch ook aan zich soms te informeren via **buitenlandse media**: Marokkaanse zenders, France24, CNN en BBC *news* en nog andere specifieke zenders verbonden aan hun land van afkomst (Russisch, Bosnisch, Zuid-Amerikaans werden allemaal vernoemd). Ook dat is een betekenisvol gegeven als het gaat over alternatieve media.

“Interviewer: Goed. Volgen jullie ook de actualiteit van België? Dus het nieuws hier in België. Volgen jullie dat graag?

- A: *Nee. Die vertellen toch allemaal bullshit.*

Interviewer: Wie zegt wel ja, ik volg dat?

- B: *Soms, ja.*

- C: *Als ik dat gewoon hoor, ofzo. Maar, anders, nee.*

- B: *Ja.*

Interviewer: Dus jullie kijken niet naar het nieuws op tv, ofzo?

- A: *Nee.*

- D: *Turks nieuws, ja. (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

De jongeren die we spraken in dit onderzoek krijgen hoofdzakelijk nieuws (weliswaar niet altijd politiek van aard) binnen via hun telefoons. De HLN app en Instagram-accounts lijken daarbij de voornaamste bronnen te zijn. Het nieuws dat zo bij hen binnenkomt, bepaalt vaak waar ze onder elkaar over spreken. Dat lijkt overduidelijk het geval met *Black Lives Matter* alsook met corona (hoewel ze dat klaarblijkelijk toch minder interessant vinden).

Politiek activisme: delen van de *feed*, reageren, andere reacties lezen

Sociale media lijken jongeren, zo zeggen ze zelf, een nieuwe kijk te geven op actualiteit. Wat echter ook opvalt in het discours van jongeren is een (nieuwe) vorm van activisme die ontstaat bij het gebruik van sociale media: namelijk het delen van berichten die hen beroeren. Daarbij geven ze ook aan dat ze dat uitdrukkelijk doen met oog op verandering, namelijk het bewustzijn verspreiden binnen hun netwerk over wat er allemaal gebeurt in de samenleving.

“Interviewer: Mensen die nieuws delen of delen op Facebook van nieuwtjes?

- A: *Nee.*

- B: *Met heel het drama van George Floyd, dan had ik zo wel veel op Instagram gezet. Alleen maar zwart was dat.*

Interviewer: Dus toen zat je heel veel op Instagram?

- B: *Maar ik was daar al mee bezig. Ik volg ook veel het nieuws en omdat het ook zo moet van thuis, maar het is niet dat ik dat echt zo ga delen.” (2e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

“Interviewer: En ga je dan soms ook dingen delen? Van dat is er gebeurd?

- A: *Niet vaak, maar wanneer dat op mijn gevoelens werkt, dan wel.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

“Interviewer: Als jullie dat delen via Instagram, met welk doel is dat dan?

- A: *Het doel is dat zoveel mogelijk mensen het kunnen zien. Als je dat deelt kan het ook helpen,*

want als heel veel mensen dat gaan doen en mensen van verschillende landen, dan komt het op het groot nieuws. Op die manier kan er geholpen worden.

- B: Zodat mensen dat zien. Het doel is eigenlijk gewoon om aan mensen te laten zien hoe schokkend die beelden zijn en dat ze beseffen hoe erg het is. Je wilt gewoon een beetje aan de wereld laten zien wat er gebeurt.

- C: Om te laten zien waar de wereld naartoe gaat en om te laten zien aan mensen, zelfs als ze het zelf doen, dat ze er iets van kunnen leren.

- A: Ik post dat vooral om tegen mensen te zeggen dat racisme moet stoppen, want dat is echt erg.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Mediafiguren

Sociale media zijn alomtegenwoordig onder de jongeren die we spraken. En bij sociale media horen ook *influencers* of welbepaalde figuren die jongeren kunnen volgen. Op de vraag of ze politieke figuren volgen, waren de antwoorden eerder ontkennend. De weinige jongeren die politici volgen, gaven weliswaar aan Conner Rousseau te volgen. Andere politici zoals Bart De Wever, Theo Francken zijn weliswaar bekend maar worden minder gevolgd op sociale media. Extreme figuren zoals Geert Wilders of Vlaams Belang worden soms wel gevolgd uit interesse.

“Interviewer: [...] Nog andere? Misschien bepaalde mediafiguren of politici die jullie graag volgen op sociale media?

- A: Conner Rousseau.

Interviewer: En waarom volg je die graag?

A: Ik vind dat hij een goede visie en standpunten heeft.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Interviewer: Zijn er dan bepaalde politici of mediafiguren dat jullie volgen?

- A: Vlaams Belang.

- B-C: Wablieft?!

[Algemeen gelach]

- A: Vlaams Belang is niet voor de racisten alleen.

[Algemeen gelach]

Interviewer: Voor wat staat Vlaams Belang dan?

- A: Gewoon omdat ze België rechtvaardig willen krijgen.

- D: Voilà.

- A: Omdat mensen zich ook moeten aanpassen aan België en niet hun ding alleen doen.” (2e graad, BSO, provincie Vlaams-Brabant)

Niet-politieke figuren op sociale media zijn daarentegen een stuk populairder. Leerlingen rapporteerden *influencers* als Charli D'Amelio of Addison Rae te volgen, ook in het bijzonder in relatie tot politieke thema's.

“Eigenlijk Snoop Dogg, hij plaatst er wel veel over op Instagram. Racisme, dat het eigenlijk wel slecht is. Op een manier, denk ik ook wel, dat hij daar soms wel een andere mening over heeft dan ik. Dat het misschien heel radicaal is. Maar aan de ene kant vind ik het wel goed dat hij zijn mening over kan zeggen, zoals met Black Lives Matter enzo.” (2e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

“- A: Ik volg Tyra op TikTok, en zij was eerst racistisch en ze gebruikte scheldwoorden enzo, maar dan ging ze wel dingen posten over Black Lives Matter. Dan is er daar een hele discussie over geweest op Instagram en TikTok, omdat ze eerst racistisch was en dan zulke dingen begon te delen.

Interviewer: Dus er is best wel wat discussie en conflict?

- A: Ja.” (1e graad, A-stroom, provincie West-Vlaanderen)

“- A: Mensen die All Lives Matter zeggen dat zij ook belangrijk zijn. En dat is waar. Die zijn ook belangrijk maar nu hebben de zwarte mensen hulp nodig. Want die worden zonder reden neergeschoten. George Floyd is neergeschoten omdat hij één biljet van tien Dollar heeft vervalst. Maar hij had geen wapen en hij wordt ineens doodgemaakt.

- B: Dat kwam ook allemaal door Charlie D'Amelio en Addison Rae. Want als die nooit hun profielfoto's hadden veranderd was dat nooit zo bekend geweest.” (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

De invloed van media op de meningen van jongeren

Media hebben ongetwijfeld een grote invloed op de mening van jongeren, al geven ze dat zelf niet uitdrukkelijk te kennen in hun verhalen. Toch mocht impliciet blijken uit wat ze vertelden dat ze media – wanneer ze die vertrouwen – gebruiken om hun mening te vormen over migratie en vluchtelingen. Uit sommige gespreksfragmenten blijkt zelfs dat feitelijke berichtgevingen over migranten en vluchtelingen bij de jongeren empathie opwekt.

“- A: Weet ik veel, maar die [vluchtelingen] krijgen meer dan mensen die hier pensioen hebben, sowieso.

- B: Die krijgen appartementen, dingen, alles.

- A: Dan zijt ge toch geen vluchteling meer, als je dat hebt.

[...]

Interviewer: Vanwaar haal je die meningen? Heb je iets gelezen of iets gehoord of misschien met iemand over gesproken?

- A: Je ziet dat gewoon.

- B: Dat zijn gewoon ervaringen, mevrouw. Als je dat zo op het nieuws kijkt, je ziet dan zo van die dingen. Maar als je dan zo gewoon naar uw familie kijkt, die krijgen dan gewoon niks.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Interviewer: Hebben jullie een idee wat dat maakt dat jullie daar zo over denken? Vanwaar komen die ideeën?

(Stilte)

- A: Omdat dat op het nieuws ook soms komt. (1e graad, B-stroom, provincie West-Vlaanderen)

Interviewer: Oké, en zelf volg je graag het nieuws, bijvoorbeeld op tv, op je gsm, op de radio, volg je graag nieuws, actualiteit? Wie zegt ja?

- A: Ik wel.

- B: Ja, ik wel.

- C: Ja ik ook wel. De laatste tijd... Allez, ik kijk daar niet meer zo naar. [...] Ja omdat corona, ik ben het echt gewoon beu om dat te horen die corona, dus dan niet. Maar ik vind dat wel interessant om altijd zo te weten van « Ah ja, dat is er nu aan de gang. Dus er zijn echt

mensen... » Omdat, wij gaan gewoon naar school en wij hebben onderwijs en we hebben dit en dat. En als je dan ziet op tv van « Ah ja, er zijn mensen die gewoon heel de dag door buiten zijn of een asielaanvraag aan het proberen zijn of zelfs het land worden... weggestuurd worden uit het land enzovoorts... » Dan denk ik van, ik mag mijn handen kussen dat ik op school zit en dat ik dit ben aan het doen en dan sta ik wel stil van: « Ja die mensen, dat is erg ».” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Wantrouwen in het *mainstream* perspectief op de thematiek

Op basis van de gesprekken met leerlingen valt op dat zij een wantrouwen koesteren jegens de (klassieke) media. Heel wat klasgroepen geven aan zich dan ook kritisch op te stellen tegenover wat zij horen en lezen. In het bijzonder als het gaat om de thematiek van vluchtelingen en nieuwkomers, kwamen de meeste klasgroepen tot de conclusie dat de media éénzijdig negatief bericht over deze mensen.

“Interviewer: Misschien kunnen we beginnen met de meer traditionele media. Wie vertrouwt die?

- A: Soms.

- B: Ja, soms.

- A: Ik denk dat je ook zelf een beetje moet filteren wat realistisch is en wat niet.

- C: Je moet een beetje kritisch denken.

- A: Bijvoorbeeld als er een artikel is dat zegt dat iets gebeurd is. Als je het dan googelt en geen enkele andere krant praat erover, je vindt er niets online over, dan kan je er wel vanuit gaan dat het niet zo zeker is.

Interviewer: En hoe filter jij het dan?

- C: Als ze eerst zeggen dat het ‘zo’ is en een beetje verder zeggen ze het tegenovergestelde, dan klopt het niet. Dan denk ik dat het niet allemaal juist zit.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Interviewer: Geef drie woorden die jullie vaak opmerken in de berichtgeving rond nieuwkomers.

- A: Andere landen, mensen uit andere landen.

- B: Ze hebben het veel over mensen uit Syrië.

- A: Ze denken meestal dat het mensen zijn die gewelddadig zijn. Ik zie het zelf niet zo, maar de andere mensen zien ze wel zo.

- B: Dat ze lasten zijn.

- C: Ik vind vooral dat ze in de media beschrijven dat ze zo negatief zijn. Ik denk dat als wij naar daar zouden gaan, ze ons wel zouden opvangen, maar bij ons is dat alsof ze een last zijn. Alsof het een huisdier is dat je krijgt en waar je nu voor moet zorgen.” (2e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

“Er is ook, als er dan bijvoorbeeld iets gebeurt, dan zeggen ze altijd, ja ... « Een vluchteling was dat ». Die praten altijd negatief over die mensen en dan heb ik zoiets van « Je mag ook wel altijd iets positief in komen ». Want ja, geen wonder dat die oudere mensen denken van « Dat is slecht ». Allez ja, dat komt gewoon puur door het nieuws enzovoorts. Dat is gewoon redelijk frustrerend denk ik dan voor die mensen ook gewoon omdat zij echt wel willen proberen hun nieuw leven op te starten.” (3e graad, ASO, provincie Oost-Vlaanderen)

Slechts in een paar klasgroepen werd het tegenovergestelde beweerd. In die uitzonderlijke gevallen werd door leerlingen beweerd dat vluchtelingen enkel maar op positieve wijze worden voorgesteld.

“Interviewer: Hoe wordt er dan over vluchtelingen en migranten gesproken op het nieuws bijvoorbeeld?

- A: *Daar wordt alleen maar goed over gepraat.*

Interviewer: Alleen maar goed?

- A: *Bijna toch. Je hoort niks slecht, die zeggen alleen maar de goeie dingen.*

Interviewer: Zoals wat?

- A: *Gewoon zo, we hebben die in huis genomen, ze worden aangevallen, dat die bij ons komen schuilen. Ze laten niet op het nieuws zien zoals, wat zij zeggen, dat die in een Mercedes rijden... Ze laten daar niks van zien...*

- B: *Sociale media houdt heel veel achter.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

Met de komst en het gebruik van de nieuwe, niet-klassieke media, komt er een héél andere omgang met nieuws tot stand. Jongeren geven aan dat de onophoudelijke stroom van nieuwsberichten het nodig maakt om nieuws te filteren en af te blokken. Het gebruik van de nieuwe media impliceert ook een nieuwe perspectief op de actualiteit, zeggen ze zelf. Uit de gesprekken met leerlingen blijkt dat de nieuwe media vaak dezelfde gebeurtenissen belicht vanuit een **ander non-mainstream perspectief** en hen een andere bril geeft om naar dezelfde actualiteit te kijken. Voorbeeld hiervan is de Instagram-account ‘cestmocro’ die dikwijls vernoemd werd als een bron voor hun informatie op sociale media.

“Interviewer: Merken jullie iets op in de berichtgeving rond nieuwkomers?

- A: *Bedoel je echt zo het nieuws over nieuwkomers?*

Interviewer: Ja.

- B: *Ze zijn negatief daarover. Ze zeggen altijd als er iets negatiefs gebeurd is met nieuwkomers, zeggen ze altijd van 'het zijn allochtonen' of 'iemand van die huidskleur', snap je? En als ze bijvoorbeeld wit zijn, dan zeggen ze dat niet.*

[...]

- A: *Als je bijvoorbeeld naar het nieuws kijkt, dan zie je meestal het negatieve ervan. Als je dan naar Instagram gaat, dan zie je mensen van onze generatie die daar een reactie op hebben en dan zie je wel dat het positieve wel naar boven komt. Waardoor je dan een soort van balans hebt.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

“Vooraf Amerika, wat daar gebeurt. Ik heb dat met die Black Lives Matter. Of op TikTok kom je veel dingen tegen. Het is mij wel al opgevallen dat ze in het nieuws bepaalde dingen weglaten of filmpjes op een bepaald moment stopzetten, zodat je een heel ander perspectief van krijgt. Sindsdien vind ik het nieuws... Ik vind eigenlijk dat je op social media het nieuws meer echt ziet.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

Hoewel de jongeren die we spraken voornamelijk nieuws krijgen ‘aangewaaid’ via sociale media op hun telefoon via applicaties, zagen we eerder dat vele van hen toch ook nog nieuws keken/beluisterden via klassieke media (al dan niet onder invloed van hun ouders). Zo lijken heel wat jongeren onder hen toch verschillende soorten media, met telkens een specifiek perspectief, te combineren en zodoende bewust weg te blijven van ‘echokamers’ (fora waarin telkens de eigen mening wordt bevestigd en herbevestigd). Het lijkt er dan ook op dat de combinatie van klassieke

media en sociale media de jongeren een meerzijdige kijk geeft op de actualiteit.

“Interviewer: Jij kijkt dus dan naar het nieuws op tv?

- A: Ja.

Interviewer: Oké. En de anderen?

- B: *Ik kijk eigenlijk vooral naar VRT of nieuwssites waarvan ik denk dat kan wel betrouwbaar zijn maar ik haal het nooit echt altijd van één bron. Ik probeer altijd van meerdere bronnen te doen.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)*

Jongeren geven dus aan dat ze de berichtgeving door klassieke media niet altijd vertrouwen en zeggen kritisch te staan tegenover berichtgeving over migranten en vluchtelingen/nieuwkomers in het bijzonder. De informatie die zij verkrijgen via de nieuwe media, geeft hen dan ook een extra alternatief perspectief op de zaken, zo geven velen van hen zelf aan.

CONCLUSIES OVER MEDIAGEBRUIK

- Op vlak van sociale media gebruiken jongeren het vaakst Instagram, Snapchat en YouTube. Discord, Twitter en Pinterest worden het minst gebruikt. Over TikTok, WhatsApp en Facebook zijn ze meer verdeeld: sommigen gebruiken het vaak, anderen bijna nooit.
- Jongeren volgen nieuws het vaakst via sociale media, gesprekken met anderen en Belgische televisiekanalen. Buitenlandse televisiekanalen en papieren kranten worden het minst gebruikt. Zoekmachines zoals Google, radio en online kranten bevinden zich ertussenin.
- Jongens en meisjes lezen even weinig de papieren krant, maar meisjes gebruiken iets vaker online kranten of apps, sociale media en gesprekken met anderen als kanalen voor nieuws en informatie dan jongens.
- Leerlingen van alle onderwijsgraden gebruiken even vaak papieren kranten en gesprekken met anderen als kanalen voor informatie en nieuws. Hoe ouder leerlingen worden, hoe vaker ze online kranten, sociale media, Belgische en buitenlandse televisie als kanalen gebruiken.
- Leerlingen uit het ASO, BSO en TSO gebruiken even vaak kanalen voor nieuws en informatie. Uitzonderingen zijn papieren kranten, online kranten en gesprekken met anderen, die het meest gebruikt worden in het ASO en het minst in het BSO, met TSO daar tussenin.
- Papieren kranten worden iets minder gebruikt door moslims en andersgelovigen. Online kranten worden iets minder gebruikt door andersgelovigen.
- In de stad worden Belgische televisiekanalen iets minder geraadpleegd, terwijl buitenlandse televisiekanalen iets meer gebruikt worden.
- Jongeren met een migratiegeschiedenis uit de MENA-regio gebruiken vaker buitenlandse media als bron voor informatie en nieuws.
- Jongeren zijn over het algemeen wel geïnteresseerd in de actualiteit, maar hun interesse hangt af van het thema. Racisme en Black Lives Matter vinden ze bijvoorbeeld interessant.
- Jongeren grijpen zelf minder vaak naar klassieke kanalen zoals tv, papieren kranten en radio om de actualiteit te volgen, maar doen dat toch nog vaak in het bijzijn van hun ouders.
- Jongeren krijgen informatie en nieuws hoofdzakelijk binnen via meldingen op hun smartphone. Het nieuws dat zo bij hen binnenkomt, bepaalt vaak waar ze onder elkaar over spreken.
- Jongeren gebruiken het delen van berichten op sociale media als een vorm van activisme, om bewustzijn en verandering in hun netwerk te creëren over onderwerpen die hen aangrijpen.
- De combinatie van klassieke media en sociale media lijkt jongeren een meerzijdige kijk te geven op de actualiteit.
- Er is een verband tussen het mediagebruik van jongeren en hoe ze vluchtelingen beschrijven:
 - Hangen samen met een negatieve beschrijving van vluchtelingen: gebruik van Facebook, YouTube, Snapchat, Discord en Belgische televisiekanalen om het nieuws te volgen (maar niet de krant lezen).

CONCLUSIES OVER MEDIAGEBRUIK (VERVOLG)

- Hangen samen met een positieve beschrijving van vluchtelingen: gebruik van Twitter, WhatsApp en buitenlandse televisiekanalen om het nieuws te volgen.
- Die verbanden worden doorgaans verklaard door de interesses van jongeren: jongeren met bepaalde interesses hebben bepaalde visies op vluchtelingen en gebruiken ook bepaalde media.
- De uitzonderingen zijn Facebook en Snapchat: ongeacht de interesses hangt gebruik van deze sociale media samen met een negatiever beeld van vluchtelingen.

CONCLUSIES OVER VERTROUWEN IN NIEUWS

- De meerderheid van de jongeren is het ermee eens dat nieuws in het algemeen en nieuws dat ze zelf lezen of kijken te vertrouwen is.
- Jongeren vertrouwen nieuws op sociale media het minste.
- Jongens en meisjes verschillen niet significant op vlak van hun vertrouwen in nieuws.
- Het vertrouwen in nieuws neemt lichtjes af naarmate leerlingen in een hogere onderwijsgraad zitten.
- Het vertrouwen in nieuws is iets hoger bij ASO leerlingen dan bij BSO en TSO leerlingen.
- Jongeren die christen of niet gelovig zijn hebben het hoogste vertrouwen in het nieuws, jongeren die andersgelovig of moslim zijn hebben het laagste vertrouwen.
- Jongeren die in de stad of op het platteland wonen vertrouwen nieuws even veel.
 - Jongeren met een migratieachtergrond hebben doorgaans minder vertrouwen in het nieuws, behalve zij die een migratieachtergrond uit een West-Europees land hebben.
 - Er is een verband tussen de *just world beliefs* van jongeren en hun vertrouwen in nieuws: hoe meer jongeren de wereld rechtvaardig vinden, hoe meer ze nieuws vertrouwen.
 - In de focusgroepen blijken jongeren toch een zeker wantrouwen en kritische kijk op berichtgeving door klassieke media te hebben.
- Jongeren geven ook aan dat de informatie die zij verkrijgen via de nieuwe media hen een alternatief perspectief geeft.
- Hoe meer jongeren het nieuws vertrouwen, hoe positiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven en hoe positiever ze de invloed van migratie op België vinden.
- Hoe meer contact jongeren hebben met mensen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal, hoe meer ze het nieuws vertrouwen.

5.3. INTERESSEVELDEN

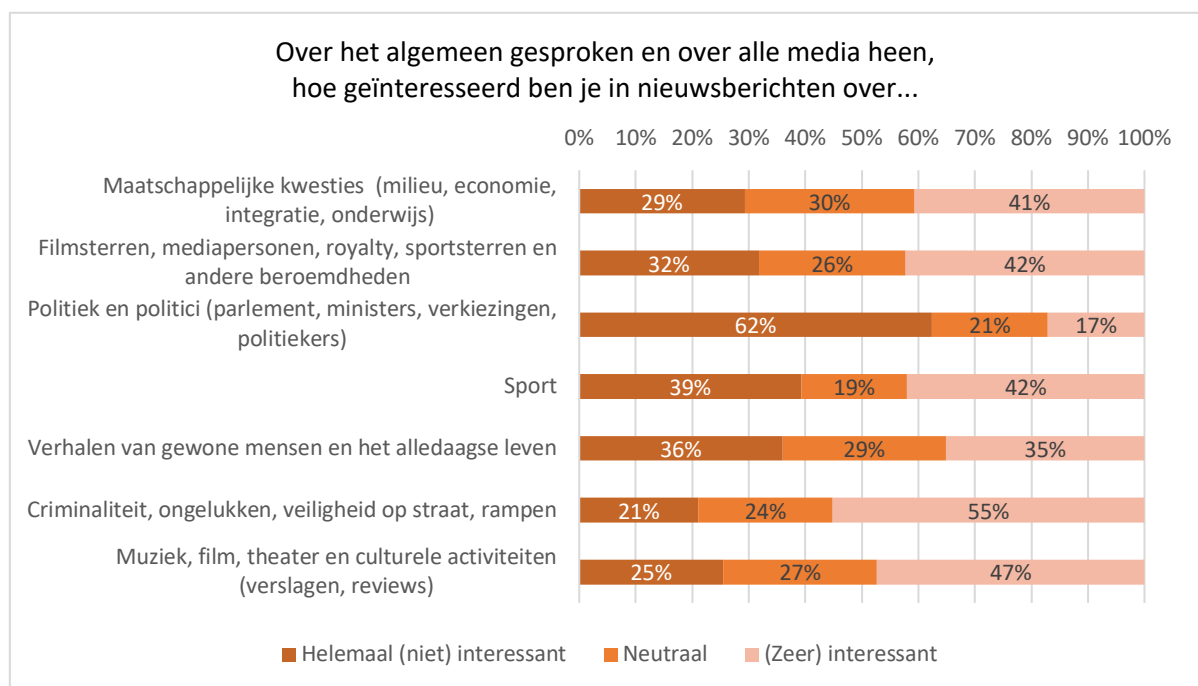
Dit deel bespreekt de interesses van jongeren. Hoe geïnteresseerd zijn ze in nieuwsberichten over bepaalde onderwerpen? Welke thema's kunnen hen in het algemeen boeien?

In welke mate hebben socio-demografische kenmerken zoals geloof en de herkomstregio van jongeren een invloed op hun interesses?

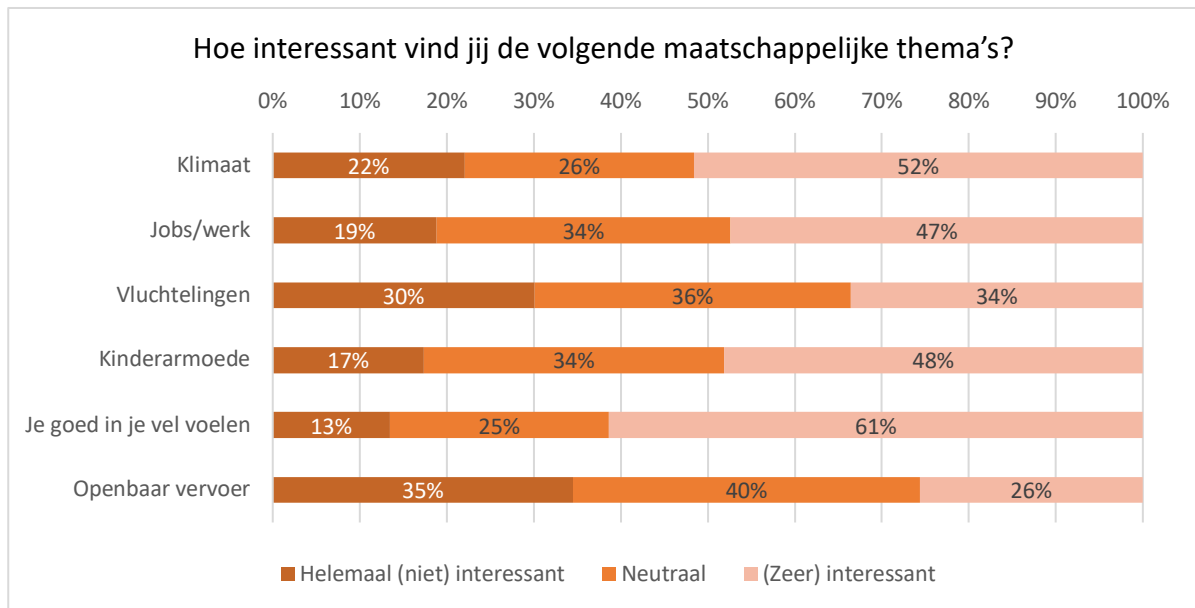
Welke invloed hebben hun interesses op hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen?

ALGEMEEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

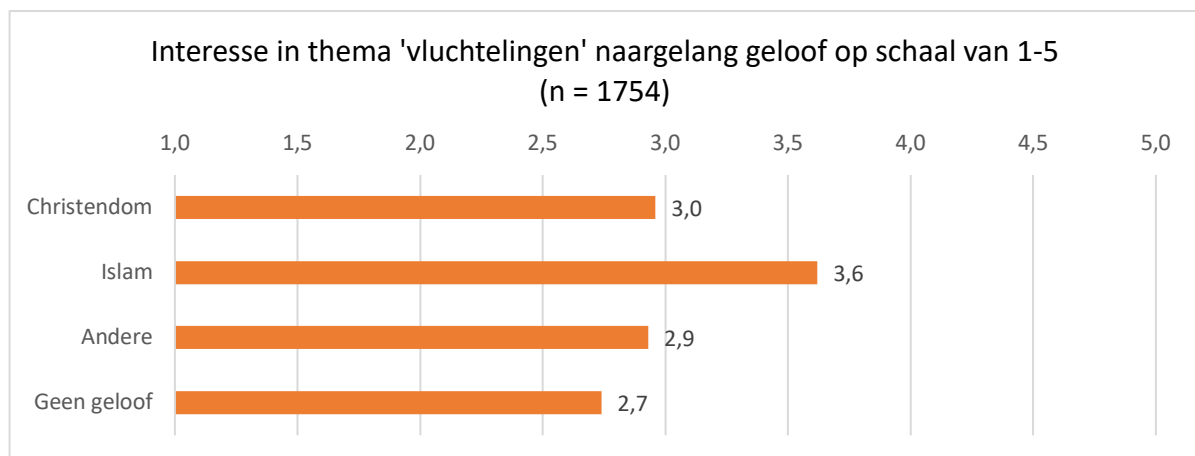
Bovenstaande grafiek toont interessevelden op vlak van nieuwsberichten. Het valt op dat jongeren veruit het meest geïnteresseerd zijn in nieuws over criminaliteit en veiligheid (55% is geïnteresseerd). Nieuwsberichten over maatschappelijke kwesties zijn voor bijna de helft van de jongeren (41%) interessant, terwijl 29% ook aangeeft dat het hen weinig of niet interesseert. Nieuws over politiek en politici vinden ze dan weer het minst aantrekkelijk: maar 17% geeft aan dat interessant te vinden.

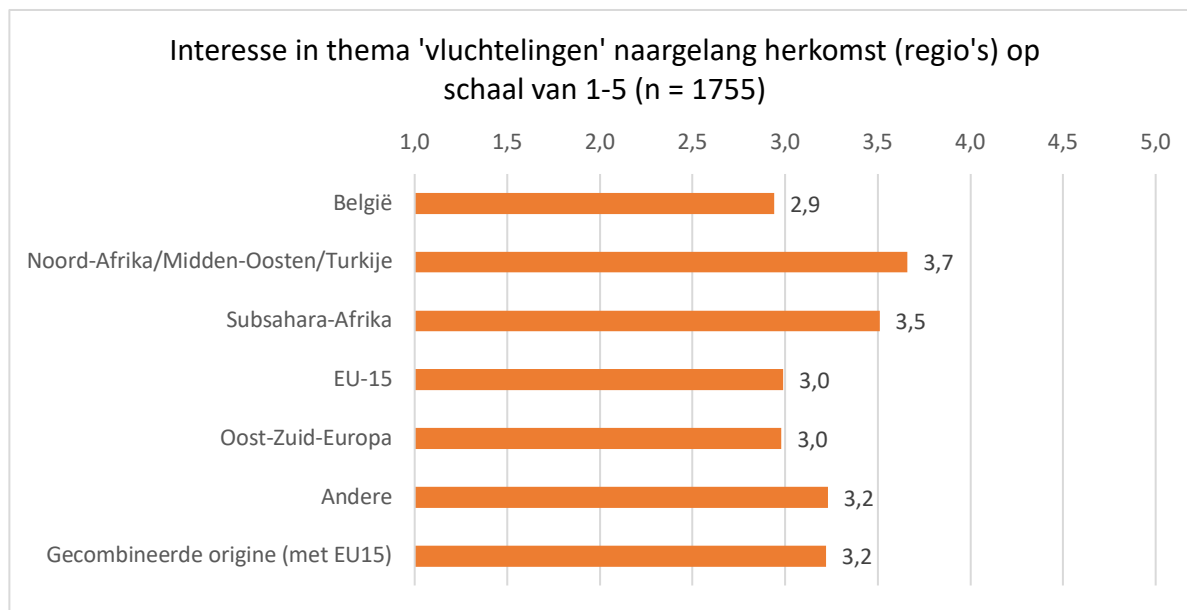
De grafiek hierboven toont hoe geïnteresseerd jongeren in onze survey zijn in verschillende maatschappelijke thema's. Het thema 'vluchtelingen' blijkt, op het thema 'openbaar vervoer' na, het minst interessante thema in de lijst te zijn voor jongeren, al geeft 34% wel aan interesse te hebben. Thema's die de meerderheid van de jongeren wel interesseren zijn 'je goed in je vel voelen' (61% vindt dat interessant), klimaat (52%) en kinderarmoede (48%).

INVLOED VAN SOCIO-DEMOGRAFISCHE VARIABELEN

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Op vlak van **interesse in het thema 'vluchtelingen'**, blijkt dat jongeren met religie Islam opvallend meer geïnteresseerd zijn in het thema vluchtelingen dan andere jongeren. Deze geloofsverschillen werden significant bevonden.

Als we kijken naar de **interesse** van jongeren in het thema '**vluchtelingen**', toont de grafiek hierboven dat jongeren met herkomst uit de regio's Sub-Sahara-Afrika en MENA (Noord-Afrika, Midden-Oosten en Turkije) het meest geïnteresseerd zijn in het thema vluchtelingen, terwijl jongeren zonder migratiegeschiedenis (herkomst enkel 'België') het minst geïnteresseerd zijn. De verschillen in interesse voor het thema van vluchtelingen naargelang de eigen herkomst worden significant bevonden. Op basis van een variantieanalyse (ANOVA) werden deze verschillen significant bevonden ($p=0,000$).

INVLOED OP ATTITUDES T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN

Is er een verband tussen de interessevelen van jongeren en hoe ze naar migratie en vluchtelingen kijken?

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Is er een verband tussen de interesses van jongeren en hoe ze kijken naar vluchtelingen?

De resultaten komen uit regressieanalyses⁷⁸, waarin we ook controleren voor socio-demografische kenmerken. We meten met andere woorden het 'zuivere' effect van interesse.

Over het algemeen hangt interesse in **maatschappelijke thema's** duidelijk samen met een positiever beeld van vluchtelingen. Maar als we opsplitsen naar thema, zien we dat interesse in **zachte thema's** (klimaat, vluchtelingen, kinderarmoede) positief samenhangt: hoe meer interesse in die thema's, hoe positiever jongeren vluchtelingen beschrijven. Interesse in **harde thema's** (jobs/werk) hangt dan weer negatief samen: hoe meer interesse in jobs, hoe negatiever jongeren vluchtelingen beschrijven. Interesse voor **cultuur** (muziek, film, theater...) hangt ook samen met een positiever beeld van vluchtelingen. Interesse in **politiek** hangt vaak samen met interesse in maatschappelijke thema's en heeft dan een positieve samenhang met je vluchtelingenbeeld. Sommigen zijn echter enkel geïnteresseerd in politiek (en *niet* in maatschappelijke thema's) en dan is het verband negatief. Interesse in **andere thema's** (bv. filmsterren, sport, ongelukken...) hangt niet samen met een bepaald

⁷⁸ Regressieanalyses, zie ook tabel 15 in bijlage.

beeld van vluchtelingen.

Wie zijn dan de jongeren die *wél* geïnteresseerd zijn in jobs/werk maar *niet* in andere thema's?

Uiteraard zijn die jongeren gespreid over alle categorieën. Het blijkt dat het iets vaker gaat over jongens, over jongeren die wat ouder (einde van het middelbaar) zijn en over jongeren die uit BSO/TSO-richtingen komen. Het gaat ook iets vaker over jongeren die minder contact hebben met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal. Ze hebben wat sterkere *just world beliefs* en komen iets vaker uit Oost-Vlaanderen.

Zien we gelijkaardige resultaten voor het verband met bereidheid tot sociale contacten met vluchtelingen en de algemene houding tegenover migratie?

Uit analyses⁷⁹ is gebleken dat de verbanden tussen interesses van jongeren en hun bereidheid tot sociaal contact met vluchtelingen of hun algemene houding tegenover migratie quasi identiek zijn aan de verbanden met de kenschetsing van vluchtelingen. De bevindingen zijn dus erg robuust.

BEVINDINGEN UIT DE FOCUSGROEPEN

Zoals de statistische analyses hierboven tonen, blijkt dat hoe meer jongeren geïnteresseerd zijn in jobs, hoe negatiever ze vluchtelingen beschrijven. Dat zou te maken kunnen hebben met een gevoel van economische bedreiging zoals we het hoorden in de focusgroepen:

"Want als die een diploma van hun land hebben, mevrouw, en die komen hier werken, dan kunnen de leerlingen die hier zijn en hun diploma hebben gehaald geen plaats om te werken kunnen vinden zo." (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Een belangrijke nuance hierbij is dat ideeën rond migranten die 'jobs afnemen' of een economische bedreiging vormen vrij weinig voorkwamen in de focusgroepen.

Over het algemeen zijn jongeren wel bezig met het thema werk en migratie. Werk is vaak een voorwaarde, zoals ook aan bod kwam in de discoursanalyses (hoofdstuk 4.1) en binnen het frame van kosten en baten (hoofdstuk 7). Volgende quote (uit de 17 focusgroepen over frames) illustreert dit:

"Omdat nu heel veel mensen op zoek zijn naar werk en migranten zijn ook op zoek naar werk en ik denk dan dat ze eerder zullen zeggen van ja de mensen die eerst hun werk hadden hier en dat zijn kwijtgespeeld door corona mogen nu eerst een nieuw werk zoeken en dan pas mogen de migranten binnenkomen." (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

⁷⁹ Analyse, zie ook tabel 16 en tabel 17 in bijlage.

CONCLUSIES OVER INTERESSEVELDEN

- De meerderheid van de jongeren vinden thema's 'je goed in je vel voelen', 'klimaat' en 'kinderarmoede' interessant. 'Vluchtelingen' vinden ze één van de minst interessante thema's.
- Jongeren zijn het meest geïnteresseerd in nieuws over criminaliteit en veiligheid. Nieuws over politiek en politici vinden ze het minst interessant. Nieuwsberichten over maatschappelijke kwesties zijn voor bijna de helft van de jongeren interessant.
- Jongeren die moslim zijn, zijn meer geïnteresseerd in het thema vluchtelingen dan andere jongeren.
- Jongeren zonder migratiegeschiedenis zijn het minst geïnteresseerd in het thema vluchtelingen, terwijl jongeren met migratiegeschiedenis uit regio's Sub-Sahara-Afrika en MENA het meest geïnteresseerd zijn.
- Hoe meer jongeren interesse hebben in maatschappelijke thema's in het algemeen, klimaat, vluchtelingen, kinderarmoede, cultuur en politiek (in combinatie met interesse voor maatschappelijke thema's), hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven, hoe positiever ze staan tegenover migratie in het algemeen en hoe meer bereid ze zijn tot contact met vluchtelingen.
- Hoe meer jongeren interesse hebben in jobs en politiek (zonder interesse in maatschappelijke thema's), hoe negatiever ze vluchtelingen beschrijven.

6. ANALYSE VAN PROFIELEN

Kunnen we jongeren indelen in verschillende profielen op basis van hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen? Hoe kijken de verschillende profielen naar migratie en vluchtelingen, en welke andere kenmerken hebben jongeren in die groepen?

De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op analyse van de survey, waaraan 2.492 leerlingen deelnamen en werd afgenomen in de periode april-juni van 2020.

BEVINDINGEN UIT DE SURVEY

Door middel van een statistische clusteranalyse werden de leerlingen die deelnamen aan de survey opgedeeld in vijf groepen, op basis van hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen.

Vervolgens werd gekeken welke andere kenmerken de leerlingen in elk van deze groepen hadden.

Dat werd gedaan op basis van hun antwoorden op drie vragen uit de survey:

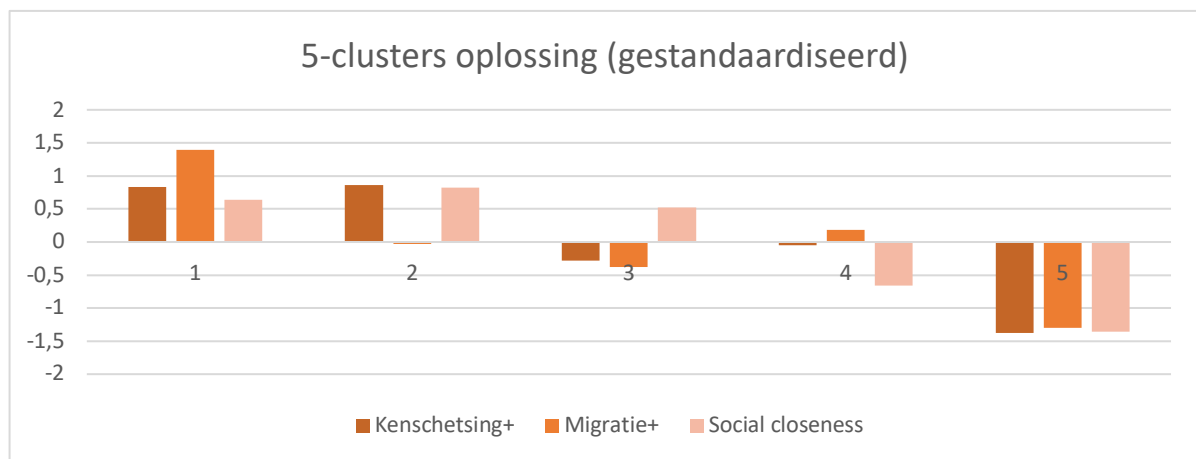
- **Vraag 1 - Kenschetsing:** Hoe zou jij vluchtelingen over het algemeen beschrijven?
 - Hardwerkend - Lui
 - Eerlijk – Oneerlijk
 - Betrouwbaar – Onbetrouwbaar
 - Vriendelijk - Vijandig
- **Vraag 2 - Migratie:** Over het algemeen, vind je dat migratie een positieve of negatieve invloed op België heeft?
- **Vraag 3 - Social closeness:** stellingen die meten in welke mate iemand bereid is om sociaal contact te hebben met vluchtelingen.

Clusteranalyse betekent dat de statistische software berekende welke leerlingen gelijkaardige antwoordpatronen hebben op drie bovenstaande vragen en ze clusterde in vijf groepen. Het programma heeft dus zelf het patroon eruit gehaald en de bevindingen zijn stabiel.

De idee van een dergelijke analyse is dat leerlingen die op elkaar gelijk zijn wat betreft hun mening over migratie, hun kenschetsing van vluchtelingen én hun bereidheid om sociaal contact te hebben met vluchtelingen, stelselmatig worden gegroepeerd. Die groepering of 'clustering' gebeurt door de statistische software aan de hand van mathematische berekeningen en staat in die zin los van de subjectiviteit van een onderzoeker. Eerst worden de leerlingen wiens antwoorden het dichtst bij elkaar liggen, bij elkaar genomen en dus 'geclusterd': hieraan worden vervolgens andere leerlingen of andere clusters van leerlingen, die ook dicht aanleunen bij deze groep, toegevoegd. De toewijzingsprocedure loopt door tot alle leerlingen in één en dezelfde groep zitten, het is vervolgens aan de onderzoeker om de meest betekenisvolle clusteroplossing (met meer dan één cluster) te kiezen. Wij vonden de oplossing met vijf verschillende clusters de meest interessante. Een clusteranalyse is bij uitstek interessant om respondenten (hier: leerlingen/jongeren) met een verschillend antwoordenprofiel van elkaar te onderscheiden. De antwoorden van de jongeren werden op dezelfde schaal gezet (=gestandaardiseerd) zodat hun antwoorden op de drie verschillende variabelen (migratie, kenschetsing en bereidheid tot sociaal contact) onderling

vergelijkbaar zijn.

Het eerste profiel (links) op de figuur is dan bijvoorbeeld de groep jongeren die voor de drie variabelen (migratie, kenschetsing en bereidheid tot sociaal contact) het meest positief hebben geantwoord van alle leerlingen. Het laatste profiel (uiterst rechts) op de figuur is de groep jongeren die voor de drie variabelen het meest negatief hebben geantwoord. Het gaat weliswaar over relatieve posities. Het meest positief van iedereen, betekent daarom nog niet dat deze groep absoluut positief is, hetzelfde voor de relatieve positie van de groep die het meest negatief is. Zeker is wel dat jongeren van cluster één het verst verwijderd zijn van de jongeren van cluster vijf, op basis van hun antwoorden. De overige clusters nemen een tussenpositie in tussen deze beide extremen.

Vijf profielen:

1. Het meest positief over vluchtelingen, het effect van migratie en bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. (18,5%)
2. Het meest positief over vluchtelingen en bereid tot sociaal contact met vluchtelingen, maar nemen de tussenpositie in wat betreft hun mening over het effect van migratie (ze zijn noch positief, noch negatief, ze zijn dus neutraal of 'in het midden', dat ziet men doordat hun score voor deze variabele 0 is) (18,4%)
3. Tamelijk neutraal of 'in het midden' over vluchtelingen en het effect van migratie, maar eerder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. (22,1%)
4. Tamelijk neutraal of 'in het midden' over vluchtelingen en het effect van migratie, maar minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. (24,9%)
5. Het meest negatief over vluchtelingen, het effect van migratie en het minst bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. (16,1%)

Het IPSOS-onderzoek⁸⁰ naar attitudes ten aanzien van migranten en vluchtelingen bij volwassenen in Vlaanderen verdeelde de Vlamingen in vijf segmenten op basis van hun attitudes en opinies. We kunnen de studies niet exact vergelijken aangezien andere vragen gesteld werden, maar gelijkaardig aan onze clusters bestonden hun vijf segmenten uit twee uiterst tegengestelden (de oprechte voorstanders en de felle tegenstanders) en drie groepen die zich daar tussenin bevinden. In het IPSOS-onderzoek bevindt 51% zich in de drie middengroepen, terwijl dat in ons onderzoek om 65,4%

⁸⁰ Versweyveld D., Braeckman S. (2018). Opinions & attitudes towards migrants and refugees in Flanders.

gaat. De groepen van ‘oprechte voorstanders’ (29%) en ‘felle tegenstanders’ (20%) van de studie door IPSOS zijn ook groter dan de groepen met de meest positieve (18,5%) en de meest negatieve (16,1%) attitudes in onze studies. Dat zouden we kunnen zien als een voorzichtige indicatie dat de attitudes van jongeren minder gepolariseerd zouden kunnen zijn dan de attitudes van volwassenen.

Hieronder gaan we dieper in op de verschillende groepen en hun kenmerken.

GROEP 1: HET MEEST POSITIEF OVER VLUCHTELINGEN EN MIGRATIE (18,5%)

Houding tegenover migratie en vluchtelingen

Groep 1 is de meest positieve groep jongeren over de drie vragen heen: de jongeren vinden de invloed van migratie op België het meest positief, schrijven vluchtelingen de meest positieve kenmerken toe en zijn het meest bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. 18,5% van de jongeren behoort tot deze groep.

Socio-demografische variabelen

- Oververtegenwoordiging van meisjes.
- Komen vaker uit het ASO, en minder vaak uit het BSO.
- Verdeling stad-platteland en leeftijd gelijkaardig aan totale steekproef.

Mediagebruik

- Gebruiken iets vaker dan gemiddeld Twitter, TikTok en Pinterest.

Interessevelden

- Groep die meer dan gemiddeld interesse heeft in het maatschappelijk thema ‘vluchtelingen’.
- Heeft ook meer dan gemiddeld interesse in ‘kinderarmoede’ en ‘klimaat’.

Sleutelfiguren

- In het algemeen lijkt het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren niet samen te hangen met hoe ze denken over migratie en vluchtelingen. Er is dus weinig verschil tussen de vijf groepen op vlak van het belang dat ze hechten aan de mening van hun ouders, vrienden of anderen.

Voorbeeld uit focusgroepen

Een voorbeeld van dit profiel komt uit een focusgroep met 10 meisjes, uit een klas in de 3^e graad met studierichting humane wetenschappen. Ze stonden heel positief tegenover migratie en gebruikten vooral een empathisch discours, en het discours 'Het zijn ook maar mensen' dat ook gelinkt kan worden met het counterframe ‘We zijn allemaal mensen’ uit de frameanalyse van hoofdstuk 7. Zij haalden vaak humanitaire motieven aan, vonden het belangrijk te discussiëren over het onderwerp en begrepen niet waarom mensen Vlaams Belang aanhangen en zo racistisch zijn.

*“- Dat vind ik wel echt heel erg want we zijn nog altijd gewoon mensen. Niemand kan iets doen aan de huidskleur die je hebt. Je wordt gewoon zo geboren.
- Ik vind gewoon, ik snap gewoon niet waarom er mensen zijn die denken dat ze beter zijn dan*

andere mensen, gewoon van waar dat hun ouders vandaan zijn. Je kan daar zelf niets aan doen of dat je van België bent of niet, je hebt daar zelf niets voor gedaan om dat te bereiken. Je bent gewoon geboren dus ik snap niet waarom je dan kan denken dat je beter bent dan iemand anders, dat is gewoon raar.

- Je moet gewoon mensen gelijk behandelen want iedereen is gemaakt van vlees en bloed en bot.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

GROEP 2: POSITIEF OVER VLUCHTELINGEN, MAAR MIDDENPOSITIE TEGENOVER MIGRATIE (18,4%)

Houding tegenover migratie en vluchtelingen

Groep 2 beschrijft vluchtelingen op een positieve manier en is bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. Ze houden de middenpositie in als het gaat over het effect van migratie op België, en zijn dus niet overtuigd dat migratie een positieve of negatieve invloed op België heeft. Dat was wel het geval in groep 1. 18,4% van de jongeren behoort tot dat profiel.

Socio-demografische variabelen

- Vrij grote oververtegenwoordiging van jongens.
- Gemiddeld iets ouder.
- Vaker wonend op platteland.
- Komen vaker uit het BSO en TSO, minder vaak uit het ASO

Mediagebruik

- Groep die het vaakst Facebook, Discord en Instagram gebruikt.
- Gebruiken ook iets vaker YouTube en TikTok.
- Gebruiken iets minder vaak dan gemiddeld Twitter, WhatsApp en Pinterest.

Interessevelden

- Groep die het minst van alle groepen interesse heeft in thema ‘vluchtelingen’.
- Heeft ook het minst van alle groepen interesse in thema’s ‘kinderarmoede’ en ‘klimaat’.

Sleutelfiguren

- In het algemeen lijkt het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren niet samen te hangen met hoe ze denken over migratie en vluchtelingen. Er is dus weinig verschil tussen de vijf groepen op vlak van het belang dat ze hechten aan de mening van hun ouders, vrienden of anderen.

Voorbeeld uit focusgroepen

Het profiel lijken we te kunnen herkennen in een focusgroep met 10 jongens, in een 1^e graadsklas van een technische richting. De leerlingen hebben een open houding tegenover migranten en vluchtelingen en drukken begrip uit voor mensen in moeilijkheden die alles moeten achterlaten. Ze zien migratie niet als een probleem, al zijn er wel voorwaarden:

“Interviewer: Welk gevoel komt er bij jullie op als je zo ‘nieuwkomer’ of ‘vluchteling’ hoort?
-B: Euhm gewoon, je voelt niets dat is ook gewoon een mens.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“Ze zijn allemaal welkom maar dan moeten ze zich wel goed gedragen. Niet dat iemand elke dag ééntje gaat doodmaken. Zij zijn niet welkom.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Daarbij vinden ze het niet nodig of interessant om het onderwerp te bespreken op school:

“Interviewer: Wat vinden jullie daarvan dat jullie daar nooit over praten in de les?

- Goed.

Interviewer: Goed?

- Gewoon daar niet mee bezig houden. Dat kan me niets schelen.

- Dat is beter toch.

Interviewer: Dus ik hoor hier er niet mee bezig houden, het kan mij niets schelen, nog reacties?

- Mevrouw, maar we zijn zelf geen migrant en we weten niet hoe ze van hun land naar hier zijn gekomen. Daarom we praten daar niet over.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Een ander voorbeeld is deze quote, waarin migratie voor België niet gezien wordt als iets positiefs, want het wordt benoemd als een probleem, maar waarin er wel empathisch gedacht wordt over de migranten of vluchtelingen zelf:

“Ze zeggen door de mensen vast te houden in hun eigen land dat de migratieproblemen zijn opgelost, maar daardoor zijn die mensen hun problemen niet opgelost. Dus dan heb je eigenlijk, het is opgelost langs één kant gewoon.” (3de graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

GROEP 3: NEUTRAAL, MAAR BEREID TOT SOCIAAL CONTACT MET VLUCHTELINGEN (22,1%)

Houding tegenover migratie en vluchtelingen

De jongeren in groep 3 hebben een neutrale houding over migratie en een neutrale kenschetsing van vluchtelingen. Ze zijn echter wel ietwat meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen dan gemiddeld. 22,1% van de jongeren behoort tot dat profiel.

Socio-demografische variabelen

- Vaak woonachtig in de stad.
- Gemiddeld iets jonger.
- Verdeling jongens-meisjes gelijkaardig aan totale steekproef.
- Iets vaker in ASO, iets minder aanwezig in BSO en TSO.

Mediagebruik

- Gebruiken iets vaker dan gemiddeld WhatsApp.

- Gebruiken iets minder vaak dan gemiddeld Facebook, TikTok en Snapchat.

Interessevelden

- Groep die het meest van alle groepen interesse heeft in thema vluchtelingen.
- Heeft ook het meest van alle groepen interesse in thema's kinderarmoede en klimaat.
- De jongeren lijken wat hun interesses betreft heel sterk op de jongeren uit groep 1.

Sleutelfiguren

- In het algemeen lijkt het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren niet samen te hangen met hoe ze denken over migratie en vluchtelingen. Er is dus weinig verschil tussen de vijf groepen op vlak van het belang dat ze hechten aan de mening van hun ouders, vrienden of anderen.
- De uitzondering is deze groep 3: de mening van leerkrachten is voor deze groep iets belangrijker dan voor andere groepen.

GROEP 4: NEUTRAAL, MAAR MINDER BEREID TOT SOCIAAL CONTACT MET VLUCHTELINGEN (24,9%)

Houding tegenover migratie en vluchtelingen

De jongeren in groep 4 hebben, net als groep 3, een neutrale houding over migratie en een neutrale kenschetsing van vluchtelingen. Ze verschillen echter van groep 3 in dat ze minder bereid zijn tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen. 24,9% van de jongeren behoort tot dat profiel.

Socio-demografische variabelen

- Verdeling jongens-meisjes, stad-platteland en leeftijd gelijkaardig aan hele steekproef.
- Vooral in KSO, BSO en TSO.

Mediagebruik

- Gebruiken iets vaker dan gemiddeld Facebook, TikTok, Instagram en Snapchat.
- Gebruiken iets minder vaak dan gemiddeld Twitter.

Interessevelden

- Groep die gemiddelde interesse heeft in maatschappelijk thema vluchtelingen.
- Heeft ook gemiddelde interesse in kinderarmoede en klimaat.

Sleutelfiguren

- In het algemeen lijkt het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren niet samen te hangen met hoe ze denken over migratie en vluchtelingen. Er is dus weinig verschil tussen de vijf groepen op vlak van het belang dat ze hechten aan de mening van hun ouders, vrienden of anderen.

GROEP 5: HET MEEST NEGATIEF OVER VLUCHTELINGEN EN MIGRATIE (16,1%)

Houding tegenover migratie en vluchtelingen:

Dit is de meest negatieve groep over alle drie de vragen heen: deze jongeren vinden de invloed van migratie op België negatief, schrijven vluchtelingen negatieve kenmerken toe en zijn minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen. 16,1% van de jongeren behoort tot die groep.

Socio-demografische variabelen:

- Beetje ouder dan gemiddeld.
- Verdeling jongens-meisjes en stad-platteland gelijkaardig aan hele steekproef.
- Deze jongeren komen even vaak uit ASO, TSO, als uit KSO en BSO.

Mediagebruik:

- Gebruiken iets vaker dan gemiddeld Facebook en Twitter.
- Gebruiken iets minder vaak dan gemiddeld WhatsApp.

Interessevelden:

- Groep die gemiddelde interesse heeft in maatschappelijk thema vluchtelingen.
- Heeft ook gemiddelde interesse in kinderarmoede en klimaat.

Sleutelfiguren:

- In het algemeen lijkt het belang dat jongeren hechten aan de mening van bepaalde sleutelfiguren niet samen te hangen met hoe ze denken over migratie en vluchtelingen. Er is dus weinig verschil tussen de vijf groepen op vlak van het belang dat ze hechten aan de mening van hun ouders, vrienden of anderen.

Voorbeeld uit focusgroepen:

Het profiel kunnen we herkennen in volgende quote uit een focusgroep met jongeren uit de 3^e graad BSO:

“Interviewer: Hoe wordt er dan over vluchtelingen en migranten gesproken op het nieuws bijvoorbeeld?

- A: *Daar wordt alleen maar goed over gepraat.*

[...]

Interviewer: Zoals wat?

- A: *Gewoon zo, we hebben die in huis genomen, ze worden aangevallen, dat die bij ons komen schuilen. Ze laten niet op het nieuws zien zoals, wat zij [klasgenoten] zeggen, dat die in een Mercedes rijden... Ze laten daar niks van zien.*

- B: *Ze laten die gewoon bij ons inbreken en dan die toeren, en dan ... Ja.*

- A: *Of zoals hij zei, bij hem in de wijk, dat groot huis, daar zeggen ze ook niks van. Ze zeggen alleen dat ze naar hier vluchten om te schuilen.*

- B: *Je weet nooit wat er na gebeurt met hen.*

- C: *Ze komen hier gewoon cashen, mevrouw.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

CONCLUSIES OVER PROFIELEN

- De meest positieve groep: zijn iets vaker meisjes, zitten iets vaker in het ASO en hebben meer dan gemiddeld interesse in de thema's vluchtelingen, kinderarmoede en klimaat.
- De meest negatieve groep: zijn zowel jongens als meisjes, zijn een klein beetje ouder dan gemiddeld, komen in alle onderwijsvormen ongeveer evenveel voor en hebben een gemiddelde interesse in de thema's vluchtelingen, kinderarmoede en klimaat.
- Drie groepen nemen een soort tussenpositie in, waarbij ze een eerder neutrale houding hebben of zowel positieve als negatieve attitudes hebben:
 - De groep die positief is over vluchtelingen, maar niet overtuigd is van de positieve invloed van migratie op België. Dat zijn iets vaker jongens, ze zijn gemiddeld iets ouder, wonen iets vaker op het platteland en zitten iets vaker in BSO en TSO. Ze hebben het minst van alle groepen interesse in thema's vluchtelingen, kinderarmoede en klimaat.
 - De groep die neutraal is over migratie en vluchtelingen, maar wel bereid is tot sociaal contact met vluchtelingen. Zij zijn gemiddeld iets jonger, wonen iets vaker in de stad en zitten iets vaker in het ASO. Ze hebben het meest van alle groepen interesse in thema's vluchtelingen, kinderarmoede en klimaat en hechten iets meer belang aan de mening van hun leerkracht dan andere groepen.
 - De groep die neutraal is over migratie en vluchtelingen, maar minder bereid is tot sociaal contact met vluchtelingen. Ze zitten iets vaker in het BSO, KSO en TSO. Verder hebben ze een minder uitgesproken profiel: ze zijn zowel jongens als meisjes, zowel wonend in de stad als op het platteland, zowel jongere als oudere leerlingen, met een gemiddelde interesse in thema's vluchtelingen, kinderarmoede en klimaat.

7. ANALYSE VAN FRAMES

In dit hoofdstuk wordt de analyse van frames besproken. Met welke frames of denkkaders kijken jongeren naar migratie en vluchtelingen?

De analyses in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op 17 focusgroepen in Vlaamse secundaire scholen. Tijdens de focusgroepen werden cartoons getoond die een bepaald (counter)frame symboliseren. Die focusgroepen werden uitgevoerd in de periode september-oktober van 2020. In totaal deden er 151 leerlingen mee aan het onderzoek onder wie 62 jongens en 89 meisjes. De verdeling op vlak van onderwijsvormen en graden zien we in onderstaande tabel.

1e graad		2e en 3e graad	
A-stroom	2 focusgroepen	ASO	5 focusgroepen
B-stroom	2 focusgroepen	BSO	4 focusgroepen
		TSO	4 focusgroepen
Totaal	4 focusgroepen	Totaal	13 focusgroepen

Wat bedoelen we precies met ‘een frame’?

Een frame staat voor een cognitief denkkader dat mensen gebruiken om betekenis aan de werkelijkheid te geven. Een frame verwijst naar bepaalde waarden, mythen en overtuigingen die gangbaar zijn binnen een bepaalde cultuur en houdt in regel een bepaald moreel oordeel in. Ieder frame staat voor één specifieke manier om naar de werkelijkheid te kijken. Via het mechanisme van een frame wordt een complex concept als migratie voorgesteld als een probleem, aangevuld met de oorzaken, de gevolgen en eventueel de oplossingen. Een frame is daarbij een problematiserende definiëring van de werkelijkheid (concreet: “migratie is een probleem”). Een counterframe daarentegen deproblematiseert een kwestie of concreet stelt migratie voor als geen probleem (zie uitgebreid: Van Gorp, Vanhove, Figoureux, & Vyncke, 2020⁸¹).

Binnen een deelonderzoek van project ‘Other Talk’ (meer info: zie Van Gorp et al., 2020) werd een inductieve frameanalyse uitgevoerd over migratie en vluchtelingen op basis van 1996 mediafragmenten gaande van krantenartikelen, artikelen verschenen op nieuwswebsites, sociale mediaberichten tot beleidsteksten verschenen in de periode 2015 (start vluchtelingencrisis) en eind 2019. De analyse resulteerde in volgende vier frames (migratie en vluchtelingen vormen een probleem) (Van Gorp et al., 2020):

1. Botsende beschavingen (frame)

- **Invalshoek:** Het onvermijdelijke botsen van culturele en religieuze verschillen tussen mensen wat tot conflicten leidt.
- **Kernboodschap:** *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten

⁸¹ Van Gorp, B., Van Hove, J., Figoureux, M., & Vyncke, B. (2020). Anders communiceren over migratie en vluchtelingen: Aan de slag met frames en counterframes. Leuven: Instituut voor Mediastudies, KU Leuven

brengen een barbaarse, islamitische cultuur met zich mee, die onverzoenbaar is met de westerse, verlichte waarden en normen. Daarom is respect voor het gastland een basisvoorwaarde voor alle nieuwkomers. Vluchtelingen en migranten moeten zich met andere woorden naar de westerse cultuur schikken. Kunnen of willen ze dat niet, dan moeten ze andere oorden opzoeken.

2. De vijandige indringer (frame)

- **Invalshoek:** De onbekende buitenstaander, met een uiterlijk en een cultuur die vreemd zijn en een bedreiging vormen.
- **Kernboodschap:** *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zorgen voor overlast en maken de straten onveilig. Als een paard van Troje dragen ze vijanden en een terroristische dreiging in zich mee, wat zich vertaalt in zowel een toegenomen onveiligheidsgevoel als in verhoogde criminaliteitscijfers. Omdat veiligheid in het belang is van de gehele bevolking, moeten de grenzen van Europa op slot en is verhoogde waakzaamheid geboden.

3. Controle (frame)

- **Invalshoek:** De behoefte om het kunnen beheersen en in bedwang houden van externe factoren.
- **Kernboodschap:** *Migratie is een probleem*, want de toestroom van vluchtelingen en andere migranten verloopt momenteel ongecontroleerd, aangezien Europese wetgeving en eigen belang crisissen in de hand werken en samenwerking met andere landen in de weg staan. De oplossing hiervoor is een pragmatisch, efficiënt en doortastend migratie- en vluchtelingenbeleid. Dat kan zich vertalen in een gelijke verdeling van lasten over de Europese landen heen, de ontmoediging van migranten om hun tocht naar Europa te beginnen en/of strengere grenscontroles.

4. Kosten en baten (frame)

- **Invalshoek:** Een boekhoudkundige berekening in financiële termen gebaseerd op nutsdenken.
- **Kernboodschap:** *Migratie is een probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn profiteurs van het westerse economisch paradijs. Het zijn geen échte vluchtelingen. De gastlanden bieden enkel financiële en materiële middelen aan, zonder enige vorm van tegenprestatie. Dat zorgt ervoor dat de lokale bevolking met écht kwetsbare mensen en échte vluchtelingen in de kou blijft staan. Daarom zouden vluchtelingen en migranten voor hun eigen onderhoud moeten instaan en bijdragen aan de welvaart van het gastland.

Naast deze vier frames, werden ook volgende zeven counterframes in de mediaberichtgeving teruggevonden (Van Gorp et al., 2020):

5. Het onschuldige slachtoffer (counterframe)

- **Invalshoek:** Iemand die, buiten zijn wil om, een schokkende, traumatische gebeurtenis heeft meegemaakt.
- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem*. Wél een probleem is dat momenteel vluchtelingen en andere migranten mensen in nood zijn. Ze zijn het slachtoffer van de

omstandigheden zoals vervolging, oorlogsgeweld, armoede, racisme en discriminatie. Ze hebben het thuisland noodgedwongen verlaten, op zoek naar een beter leven of alleszins een veilige thuishaven. Wanneer die kwetsbare mensen in Europa aankomen, verdienen ze ieders hulp en steun, zowel op materieel als op psychologisch vlak.

6. We zijn allemaal mensen (counterframe)

- **Invalshoek:** De opvatting dat iedereen op aarde bepaalde kenmerken deelt en hen tot mensen maakt.
- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn mensen van vlees en bloed met dezelfde dromen en verlangens als alle andere mensen. Alleen al daarom hebben zij recht op een menswaardig bestaan. Niemand kan bijgevolg bij voorbaat de toegang tot het grondgebied onteigend worden. De overheid zou een humanitair migratiebeleid moeten voeren. Inwoners kunnen ook initiatief nemen om nieuwkomers zich thuis te laten voelen.

7. De held (counterframe)

- **Invalshoek:** Het archetype dat, geconfronteerd met gevaar, vanuit een zwakke positie zich een moedig persoon toont en bereid is tot zelfopoffering voor een grotere zaak.
- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten hebben de nodige veerkracht om een nieuw leven op te bouwen in een samenleving die cultureel verschillend is van het thuisland, zonder de hulp van anderen. Zij bewijzen over een sterk doorzettingsvermogen te bezitten door het overwinnen van ontelbare hindernissen op weg naar veiligheid. Daarom verdienen vluchtelingen en andere migranten als overlevers en niet als slachtoffers behandeld te worden.

8. Diversiteit (counterframe)

- **Invalshoek:** Verscheidenheid, het besef dat elk individu uniek is en dat er verschillen zijn tussen en binnen elke groep mensen.
- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten zijn unieke persoonlijkheden met eigen talenten, mogelijkheden en capaciteiten. Door hun verschillende afkomst en perspectieven kunnen ze een leerrijke verrijking voor het gastland inhouden. Intercultureel contact, waarbij een verscheidenheid aan identiteiten en visies aan bod komen, kan de uitwisseling van ideeën stimuleren en dus voor vooruitgang en voortschrijdende inzichten zorgen.

9. Win-win (counterframe)

- **Invalshoek:** Verschillende partijen halen persoonlijk voordeel uit een situatie.
- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem*, want vluchtelingen en andere migranten kunnen een aanwinst betekenen voor het gastland. Door hun competenties, bijvoorbeeld door hen knelpuntberoepen te laten invullen, dragen ze bij aan de economie en helpen ze mee om een antwoord te bieden op het vergrijzingsvraagstuk. Tegelijkertijd krijgen vluchtelingen en migranten de kans om een inkomen voor hun gezin te voorzien.

10. Panta rhei (counterframe)

- **Invalshoek:** Eeuwige, constante verandering, de eenheid der tegendelen.

- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem.* Vluchtelingen en migranten zijn er altijd geweest en zullen er altijd zijn. Migratie is immers van alle tijden. Iedere persoon heeft het recht om zich te verplaatsen. Geen enkele samenlevingsvorm is definitief. Het natuurlijke gegeven van migratie zal altijd zorgen voor een veranderende, dynamische maatschappij.

11. De kloof (counterframe)

- **Invalshoek:** De kloof tussen arm en rijk.
- **Kernboodschap:** *Migratie is geen probleem.* Wél problematisch is dat migratie momenteel een gevolg is van de groeiende kloof tussen landen wereldwijd. Onder meer het uitputten van de grondstoffen in het Globale Zuiden en het verplaatsen van de productie naar lageloonlanden creëert welvaart voor het Globale Noorden, het bestendigt zodoende zijn dominantie, maar zorgt tegelijk voor een onhoudbaar onevenwicht. Zolang die structurele ongelijkheid niet rechtgetrokken wordt, zullen mensen gedwongen zijn te immigreren.

Tijdens de focusgroepen werden maximaal vijf cartoons getoond gelinkt met evenveel (counter)frames uit bovenstaande frameanalyse, als startpunt voor gesprek. Hieronder volgen de bevindingen uit deze focusgroepen: met welke frames of denkkaders kijken jongeren naar migratie? In de analyse zullen niet alleen de 5 (counter)frames besproken die gevisualiseerd zijn door een cartoon, maar zal waar mogelijk met alle 11 (counter)frames uit bovenstaande frameanalyse verbanden worden gelegd. Om dat te onderzoeken deden we 17 focusgroepen verspreid over verschillende studierichtingen en leeftijdsgroepen.

7.1. ASSOCIATIES MET 'MIGRANT'

Bij aanvang van de focusgroepen werden leerlingen gevraagd om op een blaadje papier hun associaties met het woord 'migrant' op te schrijven, waarna dat in de groep werd besproken. Opvallend is dat in twee klassen uit 1ste graad B-stroom en twee klassen 2de graad BSO veel leerlingen het woord niet kenden of vreemde associaties maakten zoals stalkers, magneet of medicament. Er waren ook enkelen die dachten dat iemand die binnen het eigen land verhuisde eveneens een migrant was.

Op basis van een deel van de antwoorden van de leerlingen die wél een associatie konden maken over een migrant, kan je een woordcluster terugvinden in onderstaande figuur. Belangrijk is dat dat slechts gebaseerd is op een deel van de steekproef omdat leerlingen vaak hun papier tegen het einde van de les al hadden versnipperd of beklad, geen associaties konden leggen of niets hadden opgeschreven.

Woordcluster op basis van geschreven antwoorden op de vraag ‘wat betekent “migrant” voor jou?’

Bovenstaande woordcluster toont aan dat ‘mensen van een ander land’ de meest gemaakte geschreven associatie is met de term migrant. Andere verbindingen die vaak voorkomen zijn:

- vluchten, vluchteling(en) en gevlucht,
- buitenlander(s) en buitenland,
- verhuizen,
- oorlog(sgebieden) en
- cultuur of culturen.

Bepaalde leerlingen linken migranten met bepaalde landen of regio's in de wereld zoals Azië, Midden-Oosten, Syrië of Afrika, terwijl anderen expliciet aangaven dat migranten over de hele wereld verspreid zijn. Ze gaven dan associaties zoals "Kan over de hele wereld" of "Ze komen van overal ter wereld". Het is ook duidelijk dat bepaalde leerlingen migranten van meet af aan associëren met problemen of profiteren. Zo kwamen associaties zoals "Werkt niet. Trekt van de ziekenkas. Beheerst de taal niet.", "Taalproblemen" of "Kunnen geen Nederlands spreken" aan bod. Andere leerlingen denken onmiddellijk aan de moeilijkheden die migranten ondervinden zoals "Worden soms gediscrimineerd", "Proberen te starten", "Veel meegemaakt", "Minder kansen" of "Traumatische gebeurtenissen". Enkele brengen ook het aantal naar boven zoals "Groot aantal", "ze zijn in het algemeen met veel" of "Gezinnen". Er is evengoed een leerling die aangeeft "Kan voorkomen in grote groepen maar ook alleen." Er zijn ook associaties die te maken hebben met aanpassen zoals "Andere gewoontes", "Moeten zich aanpassen" en "Past zich aan om nieuwe cultuur en taal te leren".

Het daaropvolgende gesprek ging over wat de leerlingen hadden opgeschreven en dachten over ‘een migrant’. We kunnen de quotes van de leerlingen verbinden met **zeven (counter)frames** zoals hierboven beschreven: namelijk (1) ‘onschuldige slachtoffer’, (2) ‘botsende beschavingen’, (3) ‘controle’, (4) ‘de kloof’, (5) ‘de held’, (6) ‘kosten en baten’, en (7) ‘we zijn allemaal mensen’.

Het meest dominante counterframe is dat van **‘het onschuldige slachtoffer’ (1)** waarbij de migrant zijn of haar land verlaat omwille van slechte omstandigheden zoals oorlog, economische moeilijkheden, slechte scholing, beperkte medische hulp, hongersnood of geweld. De term ‘vluchten’ of afgeleiden ervan wordt hier vaak gebruikt. Enkele voorbeeldquotes binnen dat frame zijn:

“Een persoon die zijn of haar land verlaat door slechte omstandigheden bijvoorbeeld economische crisis, oorlog of open gay zijn waar dat het niet mag.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

“Je woont in bijvoorbeeld Congo en die president daar is heel slecht bezig en je wilt dan eigenlijk vluchten naar een ander land om een beter leven te leiden.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Binnen dat frame gaat het dus over het thuisland noodgedwongen moeten verlaten, waarbij kwetsbare mensen hulp en steun nodig hebben. Hulp wordt daarbij spontaan geassocieerd met hulp op materiaal vlak of voorzien in de basisbehoeften volgende quotes aantonen:

“Migrant denk ik automatisch aan allochtonen. Dat die meestal gevlucht zijn en dat sommigen wel zo in een hulpcentrum zitten, moeten opgevangen worden.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

“Het OCMW (...) die zorgen dat zij onderdak hebben en zij zorgen een beetje voor hen, zodat zij eten en drinken hebben.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Het tweede meest voorkomende frame kan geplaatst worden binnen het frame **‘botsende beschavingen’ (2)**. Dat frame wordt echter niet expliciet problematiserend voorgesteld, maar er wordt wel nadruk gelegd op andere culturen, geloven, het vreemd-zijn of de taal zoals:

“Iemand die van een oorlogsland naar een ander land met andere culturen trekt” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

“Sommige migranten hebben andere culturen.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Vreemden.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Andere geloven en talen.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Kunnen geen Nederlands.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Er wordt ook verwezen naar huidskleur, waarbij één iemand een scheldwoord gebruikt:

“Een donkere man.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Een donkere huidkleurige.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Zwarte apen.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Twee leerlingen geven ook expliciet aan dat het gaat om ‘zich aanpassen’:

“Iemand dat uit een vreemd land naar een ander land gaat en zich daar aanpast en daar blijft.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Moeten zich aanpassen aan een nieuwe cultuur en taal.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

De andere vijf (counter)frames komen maar enkele keren voor. Zo wordt er verwezen naar het frame **‘controle’ (3)** via volgende fragment:

“- A: In grotere groepen zoals die vluchtelingen ofzo.

- B: De recente vluchtelingenstroom.

[...]

-C: Duitsland heeft toch zo toen die eerste vluchtelingenstroom was zo keiveel vluchtelingen opgenomen terwijl dat de rest van Europa eerder zei van 'nee' die komen niet binnen.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

Ook verwijzen enkele leerlingen naar het grote aantal, en geeft een jongen (3de graad, TSO, provincie Antwerpen) aan dat hij denkt aan “de slechte aanpak”.

Binnen het counterframe **‘de kloof’ (4)** kunnen we verwijzingen plaatsen naar arme landen, armoede en het zoeken naar een betere economische situatie. Het counterframe **‘de held’ (5)** kunnen we illustreren aan de hand van de quote “een nieuw leven proberen op te starten” (Meisje, 3de graad ASO). Het frame **‘kosten en baten’ (6)** zijn twee verwijzingen naar niet werken, enerzijds door een jongen uit de 2de graad ASO (provincie Limburg) en anderzijds door een meisje uit de 3de graad ASO (provincie West-Vlaanderen). Het counterframe **‘we zijn allemaal mensen’ (7)** is gesteld door één meisje (3de graad, TSO, provincie Antwerpen): “Ik heb ook persoon opgeschreven, omdat migrant, denk ik ook een persoon is.”

Naast de associaties die te maken hebben met de frames, waren er ook twee andere opvallende reacties binnen de groepen vast te stellen. Ten eerste lokte de cartoon de reactie uit: *“De helft van deze klas.”* (3de graad TSO, provincie Antwerpen) in een etnisch erg diverse groep, waar veel leerlingen dit een correcte maar grappige opmerking vonden. Daarnaast werd ook de link met politiek in het algemeen en Vlaams Belang in het bijzonder gelegd. Zo illustreert de volgende quote:

“Politiekers zijn daarmee bezig met ‘eigen volk eerst’ gelijk Vlaams Belang.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

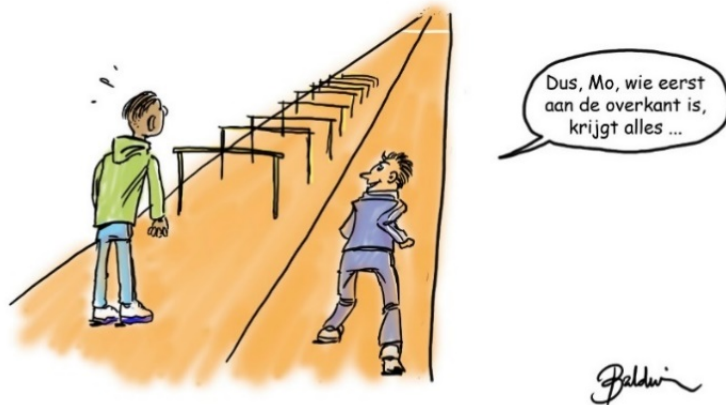
CONCLUSIES OVER ASSOCIATIES MET 'MIGRANT'

- Leerlingen associëren migranten in de eerste plaats met het counterframe 'het onschuldige slachtoffer'.
- Andere culturen, geloofsovertuigingen en talen zijn eveneens een veelgemaakte eerste associaties, wat kan geplaatst worden binnen het frame 'botsende beschavingen' hoewel er geen nadruk wordt gelegd op het problematiserende aspect.
- Andere (counter)frames komen beperkt voor.

7.2. CARTOON 1: WIE EERST AAN DE OVERKANT IS KRIJGT ALLES...

De onderstaande cartoon is een visualisatie van het frame waarbij de migrant wordt voorgesteld als het onschuldige slachtoffer. De cartoon werd besproken tijdens alle gesprekken.

Het onschuldige slachtoffer (counterframe)

Bij de cartoon komen leerlingen snel tot de conclusie dat Mo, en bij uitbreiding migranten benoemd met termen als 'bruine mensen' of 'buitenlanders', het **moeilijker hebben** dan mensen van hier of mensen met een blanke huidskleur. Het gaat over 'een moeilijkere weg':

"Dat je als buitenlander altijd een moeilijkere weg hebt te gaan, dan als gewoon Belg zijnde."
(3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Eén leerlinge (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen) ziet in de cartoon de symbolisering van de moeilijkheden tijdens het vluchten zoals het zitten in de kleine bootjes.

De termen 'minder kansen krijgen', 'geen gelijke mogelijkheden hebben' en 'oneerlijk' worden gebruikt om de moeilijkheden of de letterlijke hordes te beschrijven. De leerlingen verwijzen naar 'vooroordelen', 'ongelijkheid' en 'discriminatie'. Ter illustratie volgende quote:

"Ik denk dat er gewoon veel mensen vooroordelen hebben en dat die geen eerlijke kansen geven bij het begin." (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

Ondanks de moeilijkheden die migranten ondervinden formuleert een meisje dat uiteindelijk iedereen kan winnen op eigen tempo, als een verwijzing naar de ongelijke start bij de loopwedstrijd op de cartoon:

"Ik vind kort gezegd, ze worden gewoon niet eerlijk behandeld, ze worden niet gelijk behandeld. Ze maken altijd een onderscheid. Je merkt snel "ah kijk, dat is een migrant" of "das geen migrant ofzo". En ook, der hangt zo, "ge krijgt alles", der hangt zo een prijs aan terwijl uiteindelijk iedereen geraakt er wel, maar op zijn tempo. Dat maakt niet uit of je eerst bent of niet, iedereen wint wel iets uiteindelijk." (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

De leerlingen geven ook aan dat er in de samenleving sprake is van **racisme** wat voor hen naar voor wordt geschoven als een belangrijk obstakel voor migranten en dus een visualisatie van de hordes die Mo in de cartoon moet overwinnen. Racisme uit zich zowel algemeen in de samenleving als specifiek op de jobmarkt wat het moeilijker maakt om werk te vinden:

“Niet geapprecieerd worden door een deel van de bevolking [...] de racisten.” (2e graad, TSO, provincie Limburg)

“Een job bijvoorbeeld. Als het een racistische baas is en de blanke eerst over de zwarte gaat nemen terwijl de zwarte of de bruine beter is dan de blanke.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Je kan ook gewoon geluk hebben dat je in de goede buurt terecht komt of in goede handen terecht komt. Of bij je eerste cv dat je indient dat dat open minded mensen zijn die daar totaal niet mee in zitten dat je een migrant bent.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Racisme wordt in één gesprek samengevat als *white privilege*:

“Ik denk dat die cartoon white privilege voorstelt, want [...] die Mo die heeft andere struggles bijvoorbeeld over huisvestingen of een B- of C-atteest sneller krijgen of werk kunnen vinden of nog zoveel andere dingen en ik zeg niet dat blanke mensen geen struggles hebben maar ik denk dat zij geen struggles hebben op basis van afkomst, kleur en andere dingen.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Als er in het gesprek wordt ingezoomd op het soort problemen dat migranten ondervinden, wordt er gedacht aan een **scala aan problemen** te verbinden met **het counterframe ‘het onschuldige slachtoffer’**. Voorbeelden van problemen zijn administratieve lasten om verblijfsdocumenten te krijgen, wat stress en ongemak kan veroorzaken. Daarnaast denken leerlingen aan het feit dat een diploma behaald in eigen land vaak niet meer geldig is in België, dat het moeilijker is om de liefde te vinden omdat je een ander geloof hebt of dat je als je een andere huidskleur vaak wordt gepest en uitgescholden of buitengesloten voelt. Verder lijkt het volgens een meisje (3de graad, TSO, provincie Antwerpen) niet eenvoudig om jezelf te vinden op een plek waar je volledig nieuw bent. Het grootste obstakel dat in zowat alle gesprekken wordt aangehaald is de taal leren. Dat wordt gelinkt met moeilijkheden op school, moeilijker vrienden of sociaal contact te maken of moeilijker werk vinden.

Niet iedereen houdt zich bezig met de moeilijkheden die migranten ondervinden. Zo getuigt volgend gesprek tussen de interviewer en een jongen (2de graad, ASO, provincie Limburg):

“Interviewer: Ook niet als ik vraag ‘denk je dat ze het altijd moeilijker hebben?’ Dan denk je ook niks?

- A: Nee. Ja mij maakt dat niet zoveel uit.

Interviewer: Wat maakt je niet uit?

- A: Ja, wat die doen.

Interviewer: Je bent er gewoon niet in geïnteresseerd?

- A: Nee.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Als er tijdens het gesprek gevraagd wordt naar de **mogelijke voordelen** die migranten ondervinden,

wordt er hoofdzakelijk verwezen naar een beter leven in verhouding tot het leven in het thuisland. Enerzijds verwijzen leerlingen naar een leven zonder oorlog. Anderzijds verwijzen ze naar het vervullen van basisbehoeften zoals onderdak en eten in België, in tegenstelling tot de realiteit in het land van oorsprong. Daarnaast werd één keer verwezen naar betere scholing in België in vergelijking met andere landen.

Naast het frame dat de cartoon symboliseert, namelijk de migrant als het onschuldige slachtoffer, zien we tijdens de bespreking van de cartoon associaties met de counterframes 'diversiteit', 'de held' en 'we zijn allemaal mensen'. Volgende quote is een duidelijke verwijzing naar **het counterframe 'diversiteit'** waarbij het gaat over een verrijking van andere perspectieven:

"Het is niet alleen dat onze gewoontes het juiste zijn, wie weet denken we van "oh die gewoonte, eigenlijk is dat misschien wel beter dan de gewoonte dat wij hebben." Het is niet dat onze gewoontes en normen het beste zijn, we kunnen effectief nog iets leren van hun waarden en normen." (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Twee quotes kunnen we plaatsen onder **het counterframe 'de held'** waarbij wordt verwezen naar de veerkracht om een nieuw leven op te bouwen:

"Proberen in het land te komen, dat je een visa krijgt, alle ja ik weet niet hoe dat dat heet in België, dat je kunt opbouwen want je komt meestal uit armoede." (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

"Kijk, mijn opa toen die in Kosovo woonde die was echt rijk maar toen dat die hier in Europa is gekomen die was een beetje minder; omdat die daar alles heeft achtergelaten en naar hier is gekomen." (2e graad, BSO, provincie Oost-Vlaanderen)

Er wordt ook verwezen naar **'we zijn allemaal mensen'** door aan te geven dat "een mens een mens is" (3de graad, BSO, provincie Limburg) en dat wij ook opvang geven omdat we "menselijk zijn" (3de graad, BSO, provincie Limburg).

Naast counterframes, zien we ook verbindingen met de frames 'botsende beschavingen', 'de vijandige indringer' en 'kosten en baten'. Binnen de **frame van 'botsende beschavingen'** gaat het over het aanpassen aan de gewoontes van hier, het inburgeren, maar vooral ook de taal leren als een belangrijke voorwaarde of een groot struikelblok als die taal niet wordt geleerd.

Een verwijzing naar het **frame 'vijandige indringer'** is de volgende passage in een gesprek:

"- A: Ja, dat als jij bijvoorbeeld 's nachts en uw huid is donker en je komt een groep blanke tegen. Een groep jongeren. En je komt een groep gekleurden tegen dan ga je eerder zeggen van..."

- B: Oh shit, ik moet hier van weg.

- C: Je gaat eerder naar een straatje van de blanken gaan en daar voorbij passeren dan naar de gekleurden.

[...]

- D: Ja, ik zou daar niet langs willen lopen. Ik zou meer schrik hebben zo zal ik het zeggen." (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Een tweede gesprek waar dat naar boven kwam kan geïllustreerd worden aan de hand van volgende passage hoewel er ook onmiddellijk tegenreactie kwam:

“- A: Het is gewoon vies volk mevrouw, kijk [naam medeleerlinge met migratieachtergrond] die vind ik gewoon normaal [...] die stelt haar eigen niet aan ofzo. [...]

- B: Welke volk is vies?

- A: Gewoon alle, alle die zich niet gedragen.

- C: Ja ma dat kunnen ook gewoon mensen van hier zijn hé.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Het laatste frame waarmee associaties worden gemaakt, is het **frame ‘kosten en baten’**. Dat staat voor het feit dat migranten moeite moeten doen in plaats van onmiddellijk geld of hulp te vragen:

“Dat ze de moeite doen om... Dat ze niet direct naar het OCMW of een organisatie gaan van ‘ja ik heb het slecht’ en dan niet zelf eerst proberen.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Ja, maar ik bedoel sommigen die gaan dan niet werken gewoon omdat ze geld blijven krijgen. Of die zoeken geen werk. Dat is toch wel beter dat je werk kunt zoeken en anders verdienen die dat niet echt.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Werk zoeken lijkt daarbij een belangrijke voorwaarde, net als de taal leren. Er wordt ook negatief gereageerd op mensen die een andere taal spreken en dure spullen bij zich hebben tijdens één van de gesprekken:

“- Maar dat is toch niet per se een racist. Als je gewoon vindt dat migranten niet zoveel moeten krijgen. Als je bijvoorbeeld op de bus ofzo kijkt naar mensen waarvan je sowieso weet dat ze niet van België komen, lopen ook rond met tassen van Adidas of een hele mooie gsm.

- Of Gucci.

- Awel ja.

Interviewer: Dus als iemand met een andere huidskleur op de bus zit met dure spullen dan heb je het gevoel dat dat niet klopt ofzo?

- Ja, maar die praten dan geen Nederlands. Dus dan weet je (onderbroken).

- Ja dat zijn wel de profiteurs.

Interviewer: Dat zijn profiteurs?

- Ja, die genieten van het geld dat ze krijgen.” (2e graad, TSO, provincie Limburg)

CONCLUSIES OVER CARTOON 1

- Dominante associatie met counterframe ‘onschuldig slachtoffer’ en dus visualisatie cartoon.
- Andere (counter)frames komen minder voor. Het frame ‘kosten en baten’ is wel opvallend: hoewel de moeilijke weg van migranten wordt erkend, moeten ze wel moeite doen en dus niet profiteren.
- Migranten krijgen in België een beter leven door garantie van veiligheid en voorziening in basisbehoeften.

7.3. CARTOON 2: WIE IS DE GROOTSTE BANDIET?

De onderstaande cartoon verwijst naar het frame ‘vijandige indringer’, in 16 van de 17 gesprekken werd die cartoon getoond.

De vijandige indringer (frame)

Bij de cartoon is er in geen enkele groep waar ‘nummer drie’ of de persoon met een andere huidskleur als eerste wordt aangeduid als “de grootste bandiet”. In eerste instantie worden de **man met het masker, de muts en de tatoeages (nummer twee)** of de **man met het kostuum (nummer vier)** aangeduid als hoofdverdachten. Nummer twee wordt gezien als ‘gemarginaliseerd’. Door het dragen van het masker wordt de link gelegd met een overval plegen. Hij wordt omschreven als de typische dief, enkel de zak op de rug ontbreekt nog. Hij wordt gezien als de voorstelling van een slechterik in een tekenfilm. Nummer vier krijgt associaties met veel geld hebben en dus geld aftroggelen, het plegen van fraude, het dealen van drugs of bestempeld als maffiabaas. ‘Nummer vier’ sluit aan bij het beeld dat bijvoorbeeld series of een film als *The Wolf of Wall Street* toont waarin mannen in pakken criminelen zijn. Nummer vier wordt ook soms gezien als een politicus, waarbij bepaalde leerlingen geen hoge pet op hebben van politiek. Zo omschrijft een meisje een politicus als “de grootste bandiet van de wereld” (3de graad, TSO, provincie Antwerpen).

In vele groepen keert terug dat ze kijken naar de **letterlijke betekenis** van ‘grootste bandiet’ dus naar de verwijzing in de cartoon naar de lengte van de vier personen en op die manier uitkomen bij ‘nummer vier’. Er is in die zin ook discussie over ‘nummer één’, waarbij die in eerste instantie als baby wordt benoemd, maar hij toch erg groot is voor een baby en er dus ook termen als kleuter of tiener naar voren komen.

Als we dan in gesprek gaan over ‘wie kiest nummer drie?’, of degene met een andere huidskleur, wordt er verwezen naar **vooroordelen en stereotypes** die leven binnen de samenleving waarbij anderskleurigen misdaden plegen. Dat het frame ‘vijandige indringer’ in de samenleving bestaat, wordt unaniem bevestigd door de leerlingen. Enkele voorbeelden:

“Uw blik springt wel uit op drie.” (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

“Ik zou zeggen drie omdat dat gewoon het meest racistisch overkomt omdat mensen het

meeste gaan denken dat het persoon, die niet jouw huidskleur heeft of een zwarte huidskleur heeft, dat die direct de dader is.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Misschien omdat die meer lijkt op een allochtoon ofzo dat ze dan zo meer gaan denken.” (2e graad, BSO, provincie Oost-Vlaanderen)

“Ja, dat is niet per se wat ik denk, want ik denk er niet zo over, maar dat je zo rap zie als mensen een andere huidskleur hebben of een andere cultuur. Dat we precies daar rapper wantrouwig over overstaan, bijvoorbeeld heel stom, daar gebeurt een verkrachting, dat er zo’n antwoord komt “het zal wel weer iemand van het buitenland ofzo zijn”. Terwijl er even veel rotte appels van België tussen zitten als van een ander land, dat kunt je niet weten, maar die uitspraak wordt te rap gedaan vind ik.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Drie is een zwart persoon, die wordt meteen afgestempeld als een gangster als je naar een normaal stereotype zou kijken, maar die kijkt heel onschuldig, dus ja wie weet.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Mogelijks is de **onschuldige blik** van de jongen met de andere huidskleur, ook expliciet aangehaald door een meisje als “De derde kijkt zo (...) onschuldig” (1ste graad, B-stroom, provincie Antwerpen), een reden waarom die minder vaak wordt gekozen. De jongen wordt ook gezien als een puber en nog niet als een volwassen persoon waardoor hij als minder gevaarlijk wordt gepercipieerd. Er wordt daarnaast in één gesprek expliciet aangehaald dat in het kader van het onderzoek bepaalde leerlingen wel “drie denken maar niet durven zeggen” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen). Algemeen zijn leerlingen er ook van overtuigd dat nummer 3 wel als verdachte in mensen hun hoofd zit, maar dat ze het niet durven te uiten (tijdens gesprek 3de graad, TSO, provincie West-Vlaanderen).

Er is ook één leerling die denkt dat migranten net beter hun best doen om niet op het criminele pad te komen, wat je zou kunnen verbinden met het **counterframe ‘de held’**:

“Als je uit een oorlogsgebied ofzo komt of dat je als je dan komt dat je dan juist niet zou doen omdat je dan denkt ik wil niet zoals oorlog en slechte dingen doen, dat je probeert goed te leven.” (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

De vraag ‘wie is de grootste bandiet’ werd door sommige leerlingen onmiddellijk afgedaan als een niet te beantwoorden vraag, omdat er **geen voldoende informatie voor handen is over de context of de omstandigheden**. De cartoon wordt dan ook door een leerling (3de graad, TSO, provincie Antwerpen) beschreven als “Ze proberen je eigenlijk een soort van *profiling* te laten doen.” Als algemene conclusie kwam doorheen de gesprekken telkens naar boven dat het niet mogelijk is om te oordelen op basis van uiterlijk alleen en de context cruciaal is. Nummer twee kan bijvoorbeeld een masker dragen om naar een verkleedpartij te gaan. Een jongen stelt dit als volgt:

“Mensen die er goed uitzien kunnen bijvoorbeeld ook iemand vermoord of verkracht hebben. Ik weet er veel die er ook gewoon normaal uitzien, maar die dat wel hebben gedaan.” (1e graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

In datzelfde kader wordt gesteld dat hoewel nummer één als kind heel onschuldig is, toch even goed een bomgordel zou kunnen dragen. Iedereen kan namelijk gebrainwasht worden om misdaden te plegen. Specifiek wordt dat ook aangehaald in het kader van terroristische aanslagen tijdens een gesprek bij tweedegraadsleerlingen ASO:

“- A: Die die aanslagen plegen die worden ook gebrainwasht.

- B: Uiteindelijk gaan die ook wel denken dat dat ja.

Interviewer: Wat gaan die denken?

- B: Dat dat goed is, goed ja.

- A: Ja die brainwashen zo dat die denken van ‘ik moet dat voor mijn geloof doen’.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

CONCLUSIES OVER CARTOON 2

- Deze cartoon wordt geassocieerd met vooroordelen en stereotypes op basis van uiterlijke kenmerken, zowel in het algemeen als specifiek ten aanzien van mensen met een andere huidskleur.
- Niemand geeft expliciet aan dat hij of zij in de donkerkleurige man de grootste bandiet ziet. Er wordt wel aangegeven dat ‘anderen’ of ‘racisten’ dit wel denken. Mogelijks speelt hier sociale wenselijkheid binnen de context van het onderzoek om nummer 3 niet te kiezen.

7.4. CARTOON 3: VOILÀ, MIGRATIEPROBLEEM OPGELOST

De onderstaande cartoon staat voor het counterframe 'Panta rhei' en is in 16 van de 17 gesprekken werd de onderstaande cartoon besproken. De cartoon werd getekend met de idee van het counterframe 'Panta rhei' in het achterhoofd, hoewel er binnen het onderzoeksteam discussie was of de cartoon niet eerder een visualisatie van het frame 'controle' is. Dat maakt duidelijk dat de cartoons voor interpretatie vatbaar zijn en ondersteunt het feit dat het interessante instrumenten zijn om over in dialoog te gaan.

Panta rhei (counterframe)

In vele groepen werd meer tijd gevraagd om te zien wat er precies werd afgebeeld op de cartoon. De meeste leerlingen zagen pas na wat extra uitleg dat het om een afbeelding ging van een betonmolen met migranten die in cement worden vastgezet als symbolisering om mensen tegen te houden om naar hier te komen. De leerlingen reageerden in eerste instantie algemeen afkeurend. Er werd onmiddellijk een link gelegd met **racisme**, zoals onderstaande quote illustreert:

“Dat vind ik echt een slechte cartoon. Dat is een racistische cartoon. Dat beschrijft racisme echt in 1 foto.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Hoewel er afkeurend werd gereageerd, werd het verhinderen van migranten toch gezien als een oplossing voor België. Zo illustreert volgende quote:

“Ze zeggen door de mensen vast te houden in hun eigen land dat de migratieproblemen zijn opgelost, maar daardoor zijn die mensen hun problemen niet opgelost. [...] Het is opgelost langs één kant gewoon. Dat is niet goed eigenlijk.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

In een bespreking over waarom de cartoon racistisch is, stelt een leerling dat dat enkel het geval is wanneer het expliciet gaat om het weren van andere huidskleuren:

“Stel die doen dat [verhinderen van migranten] echt voor economische redenen, maar stel u voor die [man bij betonmixer] heeft in zijn hoofd: “ik wil geen andere huidskleur in mijn land of

die irriteren mij ofzo.” (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

De cartoon wordt ook door één meisje omschreven als de voorstelling van de reële situatie vandaag in Italië:

“Maar dat beschrijft Italië, het feit dat ze hun migranten niet laten binnenkomen door de mensen en dat de boten dan op het water bleven.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Er wordt ook snel het verband gelegd met **politieke strekkingen en bijhorende politici**. In vier groepen wordt de cartoon expliciet verbonden met het bouwen van de muur tussen Mexico en Noord-Amerika door Donald Trump (2de graad, ASO, provincie Limburg; 3de graad, BSO, provincie Limburg; 3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen en 3de graad, TSO, provincie West-Vlaanderen). Verder wordt de man aan de betonmixer gezien als een aanhanger van extreemrechtse partijen waarbij Vlaams Belang vaak expliciet wordt genoemd door de leerlingen. Daarnaast krijgt de man aan de betonmixer ook namen van politici mee, naast Donald Trump ook de Nederlandse Geert Wilders, Tom Van Grieken, Filip De Winter, Dries van Langenhove en Theo Francken. In een BSO-klas 2de graad (provincie Vlaams-Brabant) werd ook Vladimir Poetin en Koning Filip aangehaald.

In de volgende quote wordt de persoon aan de betonmixer geassocieerd met Zuhail Demir waarna het volgende gesprek ontstaat:

“- A: Die is gewoon echt een racist. Die is zelf gewoon een...

- B: Dat is een ‘verbelgde’ Turk.

[...]

- A: Dat is zelf een migrant en dan zegt die ‘geen andere mensen meer’. [...] Dat is dom.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Hoewel het geen oplossing is om mensen te verhinderen naar hier te komen, komt er in de gesprekken toch naar voren dat er ook een **limiet** is op **het aantal migranten** dat België kan opvangen en er dus **andere oplossingen** moet gezocht worden. Dat kan verbonden worden aan het frame ‘controle’, maar wordt door de leerlingen veel breder ingevuld dan enkel en alleen een beleid voeren op Europees niveau. Tijdens een gesprek in een 3de graad BSO-klas wordt gesteld dat België klein is en dat de opvang van migranten kostelijk is:

“- A: Er is een limiet.

- B: België is klein. Ze kunnen niet zomaar elke 5 minuten binnen komen.

[...]

- C: Het heeft ook een beetje met geld te maken. België kan niet iedereen gaan ondersteunen.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Daarnaast is aangegeven dat migranten ook werk inpikken van Belgen, wat het tegenovergestelde is van wat er wordt gesteld in het counterframe ‘win-win’:

“Omdat nu heel veel mensen op zoek zijn naar werk en migranten zijn ook op zoek naar werk en ik denk dan dat ze eerder zullen zeggen van ja de mensen die eerst hun werk hadden hier en dat zijn kwijtgespeeld door corona mogen nu eerst een nieuw werk zoeken en dan pas mogen de migranten binnenkomen.” (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

Eén jongen haalt dan ook aan dat overbevolking een reden is om de cartoon daadwerkelijk in de praktijk om te zetten en migranten niet meer toe te laten:

"- A: Als het vol is dan is het vol en dan mag niemand meer komen.

Interviewer: Zelfs mensen in oorlog mogen niet meer komen?

- A: Er zijn genoeg andere landen." (2e graad, TSO, provincie Limburg)

Anderen stellen als oplossing voor dat er enerzijds gestreefd moet worden naar tijdelijke opvang (volgens een 2de graad TSO-klas provincie Limburg) en dat er anderzijds meer ingezet moet worden op het ter plaatse oplossen van problemen:

"Eerst meer oplossingen te zoeken binnen de landen waar dat ze vandaan komen. Je kan ze niet allemaal hier houden maar dan kan je toch iets van moeite doen." (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

"Ik denk eerder aan werkomstandigheden aanpakken of soldaten gaan sturen om daar meer terug vrede te krijgen in plaats van, want anders gaat ginder geen volk meer zijn en daar is ook nog wel werk. Als je gewoon ginder gaat helpen om de economie terug op gang te krijgen, dan is er wel een oplossing denk ik." (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

Een manier om te helpen volgens de leerlingen is het opzetten van een systeem waarbij er geholpen wordt in ruil voor grondstoffen:

"Bijvoorbeeld zoals Australië en Engeland, da's zo een soort van kolonie, die zijn zo niet echt onafhankelijk, maar die helpen elkaar wel. [...] Niet per se België, maar rijke landen. [...] Amerika kan dat echt perfect. [...] Helpen voor grondstoffen in ruil." (3e graad, ASO, provincie Antwerpen)

In twee groepen is er bij de bespreking van de cartoon een duidelijk **meningsverschil** die naar boven komt. In onderstaand fragment is er verontwaardiging van een jongen omdat een klasgenoot 'homo zijn' geen reden vindt om toegelaten te worden in België:

"- A: Dat is wel heel ver, als je omdat je gay bent naar een ander land gaat. Dat is wel heel extreem.

- B: Ja maar als jij nu iets wil zijn en je wordt daarvoor vermoord dan ga je toch ook...

Interviewer: Jij vindt gay zijn geen reden om te verhuizen? [Tegen 1ste jongen] Dat is zijn recht hé.

- B: Ja maar stel [naam leerling] is hier homo. En wij zijn homohaters en gaan hem vermoorden, dan gaat die hier toch ook proberen weggeraken of ga je gewoon wachten tot je vermoord wordt? Je gaat toch niet thuis blijven zitten ofzo.

- A: Mij boeit dat niet.

- B: Stel je wil journalist worden en dat is verboden in België en je wilt geen doodstraf als journalist wordt, dan ga je toch ook gewoon weg?

- A: Dan word ik geen journalist.

- B: En hoe ga je geen homo worden?" (2e graad, TSO, provincie Limburg)

In een klas legt onderstaande quote eveneens de spanningen in de groep bloot. Er zijn leerlingen die

er sterke standpunten tegen migranten op nahouden, terwijl er in de klas ook twee ex-OKAN-leerlingen zitten:

“- A: Ik vind dat juist mooi. [Over cartoon]

- B: Da’s proper, kijk die [wijst naar ex-OKAN-leerlingen in de klas] die horen dat.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Wanneer we expliciet in groepen bespreken of migratie van alle tijden is, en dus het **counterframe** ‘**panta rhei**’ aanhalen, wordt dat unaniem bevestigd door de leerlingen. In dat kader wordt vaak verwezen naar het feit dat België in het verleden buitenlandse werkkrachten heeft aangetrokken om in de steenkoolmijnen te komen werken en een enkele keer werd er ook verwezen naar de opvang van Belgen in het buitenland tijdens de wereldoorlogen. Er wordt ook gedacht aan de kolonisatie van Afrika door Europa en aan Amerika, waarbij de *natives* zijn verdreven en Afro-Amerikanen een schoolvoorbeeld zijn van migratie. Migratie wordt dus geenszins gezien als een nieuw fenomeen, hoewel er twee opmerkingen zijn wat het vandaag anders maakt dan ‘vroeger’. Enerzijds dat er vroeger net makkelijker verhuisd kon worden omdat er geen identiteitspapieren nodig waren en anderzijds dat er vroeger minder informatie ter beschikking was waar het beter ging en er dus net minder werd gemigreerd:

“Ik weet niet of je vroeger een identiteit nodig had, of je iets nodig had om in een land te komen wonen. Je kon gewoon overal gaan.” (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen).

“Vroeger wisten ze ook niet van ‘ah daar is het beter’. [...] Toen ze nog geen telefoon hadden ofzo en dat ze konden zien van daar is het bijvoorbeeld heel goed en hier niet. Dat ze bijvoorbeeld niet konden zien hoe het in andere landen was.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Het opvangen van migranten in België nu wordt ook gezien als voorwaarde om in de toekomst als het in België slechter gaat hulp te kunnen krijgen, zoals bijvoorbeeld onderstaande leerling het formuleert:

“Misschien ooit [...] gaan ze weer in een goede situatie zitten en dan zou België misschien hulp nodig hebben van andere landen. En dan zouden die ons dan zeker niet helpen.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Naast het counterframe ‘panta rhei’, komt het **frame** van ‘**botsende beschavingen**’ aan bod bij de bespreking van deze cartoon. Om in België te mogen blijven, is het namelijk belangrijk om niet de eigen cultuur op te dringen:

“Of gewoon hun eigen cultuur of hun gewoonten hier willen opdringen, dat kan ook een slecht voorbeeld zijn van migratie.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“- Zolang dat ze dat niet opdringen op ons.

- Zolang dat ze mensen niet proberen overtuigen of mee lastig vallen dan is dat geen probleem. [...]

- Je moet niet volledig aanpassen maar toch een beetje zodat het niet storend is

- Ja je moet ook niet als christelijke in het midden van de nacht in een kerk beginnen de klokken

laten afgaan en een beetje gebedje doen voor heel het stad. Dat gaat ook niet hé.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Het feit dat er te veel migranten zijn, wordt wel gezien als een gevaar voor de eigen cultuur:

“- Maar niet als zij de bovenhand gaan nemen in uw eigen land.

Interviewer: Heb je daar schrik van?

- Nee.

- Geen schrik van, maar als ze zo doorgaan en ze laten maar komen dan gaat het ooit wel eens gebeuren.” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

Daarnaast komt het **frame ‘controle’** ook diverse keren terug, waarbij het gaat over een verdeling tussen België en andere landen in Europa. Er is daarbij zowel belangrijk dat migranten geen eisen opstellen als dat de landen binnen Europa hierover afspraken maken:

“Ik denk gewoon dat de beste oplossing is dat alle landen bijvoorbeeld in de EU afspreken hoe ze dat gaan opvangen, in plaats van allemaal zelfstandig te bekijken.” (3e graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

“Ik denk dat het wel belangrijk is dat elk land solidariteit wil en niet gaat zeggen van ‘ah ja eerst gaan we België volproppen zodat ze niet meer kunnen en dan gaan we naar een ander land en zo’ als 1 land dat beslist bijvoorbeeld Spanje dan kan Spanje wachten totdat elk land vol zit om dan te zeggen van ‘wij gaan wel de laatste nemen’.” (2e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Bijvoorbeeld die mensen die naar per se naar hier willen komen, het kan zijn dat die mensen zeggen van ‘ik wil graag naar Duitsland gaan’ of ‘ik wil graag naar Frankrijk gaan’ en dan proberen die zoveel mogelijk daar te geraken. Het is niet altijd van ‘ja deze locatie, ik vind het hier niet meer mooi, ik vertrek van hier naar een ander land’.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Het derde frame dat naar boven komt, is het **frame van ‘kosten en baten’**. De kern van dat verhaal volgens de leerlingen is dat migranten zich moeten aanpassen en werken zodat ze bijdragen aan de maatschappij en niet profiteren van de werkende Belgische bevolking. Dat wordt overigens ook verwacht van Belgen, want ook daar zitten er volgens de leerlingen genoeg profiteurs tussen. Ter illustratie enkele quotes:

“Buitenlanders deftig inburgeren zodat die hier kunnen werken.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“- A: Ja, maar komen ze dan echt alleen voor school of gaan ze daarna terug of blijven ze dan nog hier?

Interviewer: Wat vind je het ergste of wat vind je het beste?

- A: Dat ze hier blijven en dat ze hier een job zoeken dan. Anders hebben ze hier zo gestudeerd en gaan ze terug naar daar...” (2e graad, ASO, provincie Limburg)

“Als ze ambitieus zijn en zeggen van kijk als ik hier ben wil ik echt gewoon bijdragen aan de

maatschappij en willen aanpassen [...] gewoon wat aanvaarden dat je in een andere maatschappij terecht komt.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Dat ze eerst zoeken bijvoorbeeld naar een school waar ze naartoe kunnen en zo en desnoods als ze al naar school geweest zijn dat ze tonen aan jou kijk: ‘ik heb al moeite gedaan om werk te vinden’. Natuurlijk zijn er genoeg dingen die ervoor kunnen zorgen dat het niet zo gemakkelijk is om werk te vinden maar gewoon dat ze dat tonen dat ze het willen. En als jij een ding voorstelt dat hen kan helpen. Dat het niet zo is van ‘de minst mogelijke moeite’.” (3e graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Da’s niet profiteren van u, als ze profiteren moeten ze gewoon weg” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Het **counterframe** het ‘**onschuldige slachtoffer**’ wordt daarnaast aangehaald waarbij er voor sommige leerlingen geen enkele reden mogelijk is om migranten in hun kwetsbare en moeilijke positie te weigeren:

“Stel u voor je vlucht van oorlog ofzo, en je moet vanaf nul beginnen, dan is het veel meer dan gewoon een huis geven, of een plek om te wonen, want je moet heel uw leven opnieuw starten, want vaak uw diploma dat die daar haalde, die tellen hier niet. Je moet opnieuw studeren, je moet een nieuwe taal leren [...] Het is niet gewoon een plaats geven om te leven of een plekje geven en daar stopt het. Die hebben veel meer begeleiding nodig dan, alle niet per se begeleiding, maar... hulp of ... aandacht op sommige vlakken.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Ik vind dat als je zo denkt [over het is een goede oplossing om te verhinderen dat ze naar hier komen] dan hebt je echt een vieze manier van nadenken. Er zijn mensen die zijn chirurg, dokter, alles in hun eigen land, Syrië ofzo en die moeten alles daar achter laten, hun familie, alles, die komen naar hier om te werken en dan worde die hier ook uitgesloten met de “ge wilt ni dit en ge wilt ni dat” je moet heel uw studie hier opnieuw beginnen.” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Tot slot wordt ook het **counterframe** ‘**we zijn allemaal mensen**’ aangehaald om aan te tonen dat iedereen welkom is in België:

“Er is niks mis met ergens anders een beter leven zoeken. [...] Wij zouden hier ook weg willen en... Of stel u voor zoals die wat we daarjuist gezien hebben bij godsdienst. Je valt op jongens als man, je bent homo, en je wordt bedreigd omdat je gewoon op een ander geslacht valt als het normaal in uw land dan vind ik, ik vind als je niet uw eigen leven op een goede manier kunt leven in uw eigen land, vind ik dat eigenlijk heel normaal dat je dat in een ander land probeert, want iedereen heeft het recht om een goed leven te leiden.” (3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Iedereen is mens, iedereen is hetzelfde” (3e graad, BSO, provincie Limburg)

CONCLUSIES OVER CARTOON 3

- De cartoon lokt algemeen verontwaardiging uit en associaties met racisme.
- De cartoon brengt verdeeldheid naar boven: er is een spanningsveld tussen 'iedereen heeft recht op een beter leven' wat te verbinden valt met de counterframes 'het onschuldig slachtoffer' en 'we zijn allemaal mensen' versus 'niet iedereen kan naar ons land komen' met focus op de frames 'controle' en 'kosten en baten'.

7.5. CARTOON 4: DAT IS 10 EUR VOOR EEN REEP

De onderstaande cartoon staat voor het counterframe 'De kloof' en werd in 8 van de 17 gesprekken besproken.

De kloof (counterframe)

De link tussen migratie en de cartoon was voor de leerlingen in het algemeen minder duidelijk waardoor het moeilijker was om hier gesprek over te voeren. De cartoon werd gezien als symbolisering van uitbuiting waarbij 'de rijken alles hebben', een vorm van onderdrukking of een voorbeeld van oneerlijke handel. Er werd ook aangegeven dat uitbuiting niet enkel voorkwam bij de chocolade-industrie maar bijvoorbeeld ook in de kleding- of rubberindustrie. Er worden verder geen linken gelegd met het counterframe 'de kloof' door de leerlingen. Er wordt ook niet bevestigend op gereageerd dat ze geloven dat de groeiende kloof tussen het arme zuiden en het rijke noorden een reden is om te migreren.

Verder zie je een tweespalt tussen 'een beter leven zoeken' en 'het beste maken van het leven dat je hebt' binnen het gesprek in deze 1ste graadsklas:

"- Dat ze een beter leven kunnen leiden en dat ze misschien een betere toekomst kunnen hebben ook voor hun kinderen.

[...]

- Niet iedereen kan een geweldig leven leiden want niet iedereen is bijvoorbeeld even slim of is bijvoorbeeld even goed in die job maar iedereen heeft een leven en daar moet je 't beste van maken." (1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

Eén leerling geeft ook aan **afkeurend** te zijn voor de man met het hoedje:

"Je moet die vent me z'n hoedje op echt gewoon een stomp geven." (3de graad, BSO, provincie Limburg)

Er wordt ook verwezen naar het feit dat België voldoende geld heeft om **wetten en regels** over

werkomstandigheden op te leggen en af te dwingen en dat dat niet overal in de wereld het geval is:

“Dit leeft heeft meer geld voor die controles en die wetten op veiligheid op hun werk. En dat ze vaak in die landen daar de mogelijkheid niet voor hebben.” (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Tot slot werd bij deze cartoon wel één keer verwezen naar het **counterframe ‘de held’**, namelijk dat het geen plezier is om een nieuw leven op te bouwen. Er is terug een verwijzing naar oorlog en dus niet naar armoede of geld als motivatie om te migreren waardoor het counterframe ‘de kloof’ niet wordt gevolgd:

“Ik denk niet per se voor meer geld, maar misschien voor meer, ook niet per se geluk denk ik want ik denk dat het heel moeilijk is om uw familie daar achter te laten en dat dat dan heel moeilijk is om hier gelukkig te zijn terwijl dat ge weet dat uw familie daar afziet. Maar ik denk wel dat je misschien uw eigen leven in handen meer wilt nemen en de plaats van dat te laten bepalen door oorlog of zo.” (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

CONCLUSIES OVER CARTOON 4

- De cartoon wordt gezien als symbolisering voor uitbuiting.
- De kloof tussen arm en rijk wordt niet gezien als oorzaak voor migratie, waardoor het counterframe ‘de kloof’ niet wordt gevolgd door de leerlingen.

7.6. CARTOON 5: EEN WIN-WIN: JIJ HEBT EEN JOB EN IK KAN BIJBRUINEN

De onderstaande cartoon staat voor het counterframe 'win-win' en werd in 6 van de 17 gesprekken voorgelegd aan de leerlingen. De cartoon leidde in de eerste instantie tot weinig reactie bij de groepen. Net zoals bij cartoon vier begrepen leerlingen minder gemakkelijk het verband met migranten of migratie. In onderstaande quotes zal ook soms verwezen worden naar quotes die aansluiten bij de kwestie maar die niet expliciet zijn besproken naar aanleiding van de cartoon.

Win-win (counterframe)

Eén van de eerste associaties die de leerlingen legden met de cartoon was 'slavernij', de idee dat iemand van een donkere huidskleur een blanke moet bedienen. Het werd dan ook als veel realistischer ervaren dat Fatima bediend werd door Brigitte dan dat Brigitte Fatima zou bedienen. Eén van de leerlingen staaft dat ook met de verwijzing naar hoe zoiets wordt afgebeeld in Amerikaanse fictie:

"Als ik nu dan denk aan de series en de films dat ik heb gekeken bijvoorbeeld in '30 Reasons Why' is zo in een rijk huis, daar is ook de bedienster een donkere vrouw en als ik daar nu over denk, dan denk ik wel dat dat meer zo getoond wordt." (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Een tweede interessante vaststelling is dat de cartoon in de focusgroep bij de 3de graad BSO-groep reacties uitlokte over de **kledingstijl en gewoontes van moslims**.

*"- A: Die is niet seksueel aantrekkelijk hé [over Fatima] [...] de moslimvrouw.
[...]"*

Interviewer: Omdat Brigitte schaarser gekleed is in haar bikini gaan ze naar haar kijken?

- B: Da's weer da geloof he, denk ik." (3e graad, BSO, provincie Limburg)

Een jongen uit diezelfde groep die zelf moslim was, vond de cartoon ook niet geloofwaardig omdat "moslims geen wijn drinken".

Een andere opmerking die verschillende keren werd gemaakt, verwijst naar de uitspraak in de cartoon 'bijbruinen', dat niet mogelijk is omwille van de donkere huidskleur van Fatima:

"Ze kan niet bijbruinen." (2de graad BSO, provincie Vlaams-Brabant)

“Dat is niet slecht bedoeld ofzo, maar kijk hé die zijn gewoon bruin.” (1ste graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

Een ander terugkerend discussiepunt is de vraag of de cartoon realistisch is, met name: dienen er mensen met een **andere huidskleur op in cafés**? Daar blijkt dat de leerlingen aangeven dat ze zich niet kunnen herinneren al ooit bediend te zijn door iemand met een andere huidskleur. De enige uitzondering die de leerlingen kunnen bedenken, is wanneer de eigenaar van de zaak zelf van buitenlandse afkomst is:

“Ik ken wel zo van die restaurants er bijvoorbeeld Indiërs ofzo werken en dat dat niet per se een Indisch restaurant is maar dan eerder dat die eigenaar dan Indisch is ofzo.” (1ste graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“Ik denk op vlak van werk dat het wel afhangt van de werkgever. Stel dat die man, je hebt zo nachtwinkeltjes, stel dat die man ook van buitenlandse afkomst is werk gaat geven aan iemand die ook die kleur heeft.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

De laatste quote werd besproken naar aanleiding van cartoon één over moeilijkheden voor migranten om aan werk te geraken. In datzelfde gesprek gaf een meisje aan dat migranten volgens haar vaak moeilijker een job krijgen waar ze zichtbaar zijn voor anderen omwille van **racisme** in de samenleving:

“Ik denk dat het aan het werk ligt, waarvoor de persoon solliciteert dat je met veel mensen in contact moet komen of als je ober bent in een restaurant of weet ik veel wat dat je veel mensen moet bedienen, dat ze eerder een blanke persoon gaan kiezen omdat ze met veel mensen in contact komen en misschien... veel mensen zijn ook racistisch. Werk waar de persoon niet veel voor tevoorschijn moet komen, waar die niet in contact komt met klanten dat ze dan eerder kijken naar het diploma.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Als we dan peilden naar **welk soort jobs migranten moeten doen**, is één van de punten die worden aangehaald dat het behaalde diploma in hun eigen land niet geldig is in België [cf. ook aangehaald bij de bespreking van cartoon één als één van de moeilijkheden die migranten ervaren]. Daarnaast haalden ze ook de taalbarrière aan als moeilijkheid om een job uit te oefenen:

“Ik denk dat gewoon veel mensen die daar [over Syrië] hoogopgeleid zijn, maar dat die dan naar hier komen en dat 1. dat diploma is niet geldig en 2. die spreken de taal ook niet, dus die kunnen de job ook niet uitvoeren.” (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Op de vraag of migranten ingeschakeld mogen worden voor jobs die niet ingevuld geraken door Belgen, wordt er algemeen negatief gereageerd. Enkele voorbeeldquotes:

“Misschien is dat juist niet wat die mensen willen doen. Misschien hebben die ook gewoon een diploma uit hun eigen land dat hier niet geldt. Dus eigenlijk is dat wel een beetje verkeerd. [...] Misschien zijn die mensen heel ongelukkig als ze zo’n werk moeten doen terwijl ze bijvoorbeeld een dokterdiploma hebben.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

“Ik vind dat niet kunnen. [...] Het ding is als die na hier komen dat die hun eigen job wille doen

dus bijvoorbeeld de ene zegt ik wil elektricien worden en de ander zegt ik wil loodgieter worden, dat die die job ook gewoon kunnen doen.” (1ste graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

“Ik vind wel dat ze zo kansen moeten krijgen voor andere jobs, niet alleen [...] jobs die minder door Belgen worden uitgeoefend.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Hoewel de leerlingen van oordeel zijn dat migranten hun eigen dromen mogen najagen, is het wel een belangrijk punt om in tussentijd te werken. Het idee binnen **het frame ‘kosten en baten’** dat er niet geprofitteerd kan worden van het Belgische systeem is duidelijk sterk aanwezig onder de leerlingen. Ter illustratie een passage uit het gesprek met een 3de graad BSO-groep:

“Interviewer: Vind je dat mensen, dat buitenlanders die naar hier komen, de jobs moeten doen die wij niet willen doen?

- *Meerdere leerlingen: Neen.*

- *A: Die moeten doen wat die graag willen doen.*

- *B: Ja, maar dat wil niet zeggen dat die ondertussen niks moeten doen hé [...] ze moeten er ondertussen wel werken.*

- *A: Dat bedoel ik!” (3e graad, BSO, provincie Limburg)*

Eén meisje gaat ook nog een stapje verder en stelt dat migranten de job moeten nemen die hen wordt aangeboden en dat ze zichzelf moeten bewijzen als ze een andere job willen:

“Je komt naar hier en je krijgt een job aangeboden, als je zelf je kan bewijzen dat je hier een betere job kan krijgen des te beter.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Het idee leeft dat in de realiteit migranten vaak ‘lagere jobs’ uitoefenen omdat die ingevuld moeten geraken, hoewel onderstaande meisje dit fenomeen niet goedkeurt:

“Ik heb nu geen cijfers gezien, maar ik denk wel dat mensen met een andere afkomst vaker lagere jobs krijgen, alhoewel ze misschien wel de capaciteiten voor een hogere job maar dat ze gewoon die kansen niet krijgen, dus dat is niet per se dat die lagere jobs door die mensen uitgeoefend moeten worden. Die jobs zijn wel nodig maar ze moeten niet zo schuiven op migranten.” (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Als we dan kijken naar de frames die we kunnen verbinden met de fragmenten uit de gesprekken die gevoerd zijn naar aanleiding van deze cartoon, kunnen we geen associaties maken met het frame van ‘win-win’. We zien zoals daarnet aangehaald wel **het frame ‘kosten en baten’** opduiken in het kader van werken en de taal leren. Volgens de leerlingen is de taal leren een belangrijke voorwaarde om te kunnen werken, maar eens die stap voorbij is, is het nodig om te werken zoals iedereen. Daarnaast helpt werken volgens hen ook om Nederlands te leren:

“- A: Ik vind dat je wel eerst een tijdslot moet krijgen om de taal te leren, maar als je bijvoorbeeld al drie jaren, of iets langer of iets minder lang, dat je stilaan wel moet beginnen mee werken omdat je anders, ja omdat ons mama en ons papa dat ook bijvoorbeeld allemaal moeten doen.

- B: Ik denk dat als je gaat werken, dat dat u helpt om de taal te leren. Bijvoorbeeld vorig jaar, mijn moeder heeft zo'n restaurant en daar was zo een meisje en die kwamen van Rusland en die heeft daar een half jaar gewerkt en na een half jaar kon die eigenlijk als zo goed als perfect Nederlands door gewoon daar te werken en daar bij ons te leren." (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Op de vraag wat de win van migranten is voor België, kwam er het volgende antwoord in een groep waarbij twee leerlingen **het kosten en baten-frame** hanteren, en twee leerlingen daartegenin gaan en verwijzingen maken naar wat het beste aansluit bij het **counterframe 'we zijn allemaal mensen'**:

"- A: Als ze werken wel.

- B: Als ze naar hier komen en ze leven op ziekendinges, alle ja, zo dat geld van de staat, dan geven ze niets aan de maatschappij zelf, maar als ze werk hebben, heb ik daar geen probleem mee.

- C: Ik weet dat niet. Het is te zien of ze gelukkig zijn.

- D: Maar ik denk da een migrant wel een doel heeft in zijn leven en niet zomaar naar een ander land zou gaan." (3de graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Tot slot wordt ook één keer verwezen naar het **counterframe 'we zijn allemaal mensen'** naar aanleiding van wat je moet doen om vrienden te kunnen maken en of je daarvoor je vrienden moet 'bedienen' zoals Fatima doet in de cartoon.

"Het heeft eigenlijk echt niks te maken met uiterlijk of innerlijk, of hoe je uit ziet. Het is gewoon, we zijn toch allemaal hetzelfde." (1ste graad, B-stroom, provincie Antwerpen)

CONCLUSIES OVER CARTOON 5

- De cartoon lokt een veelheid van reacties uit, maar het counterframe 'win-win' wordt niet echt gevolgd.
- Het frame 'kosten en baten' is dominant: werken is een belangrijke voorwaarde. Er is een tweestrijd tussen migranten jobs mogen invullen die ze zelf graag willen of tevreden moeten zijn met de jobs die voor handen zijn.

7.7. OP ZOEK NAAR VERKLARINGEN

OPVOEDING EN OMGEVING ALS VERKLARENDE FACTOREN

In de gesprekken kwam naar boven dat de manier waarop jongeren denken over migranten vaak te verklaren is door de opvoeding:

“Als de mama of de papa zo denkt [over racisme] zullen zij ook wel zo denken want dan is dat er ingedramd, geramd, gestampt.” (2de graad, ASO, provincie Limburg)

“- Hangt af van de opvoeding.

Interviewer: Is dat iets dat iedereen denkt?

- Ja meestal wel eigenlijk.

- Ja, das wel waar eigenlijk.

- Interviewer: En op welke manier?

- Ja als uw vader Dries van Langenhove is...

- Kinderen gaan vaak hun referentiekader overnemen.” (3de graad, TSO, provincie Antwerpen)

Dat betekent echter niet dat leerlingen aangeven dat zij altijd hun omgeving volgen. Leerlingen hebben dus discussies met hun ouders of familie over de attitudes ten aanzien van migranten (zie ook hoofdstuk 5.1 over de rol van sleutelfiguren):

“- A: Hangt er echt van af in welke omgeving je opgroeit maar bij mij bijvoorbeeld is dat wel helemaal anders, want dat kan ook helemaal tegenovergesteld zijn, in mijn familie zijn er dan zoveel een beetje tegen. En ik ben dan juist echt, ik ga daar altijd tegen in, ja echt waar. Dus... Interviewer: Dus bij jullie familie, hoort je wel vaak ‘tis ne buitenlander die het gedaan heeft’.

- A: Ja, ja, wel redelijk vaak, wekelijks eigenlijk. Maar dat is omdat ik ga ook heel veel met andere, zo met mensen om van een andere origine en zo en ik denk dat dat ook, ja ik weet niet, ik ben ook, ja omdat deze richting ook misschien, omdat ik, ben zo zorg, kweet dat niet hoe dat dat eigenlijk komt, dat is er gewoon ingegroeid, of in gekomen ofzo. Dus ik denk niet per se dat dat hoeft, dat dat effect moet hebben van waar dat je bent opgegroeid, maar dat is wel grotendeels meestal zo.” (3de graad, TSO, provincie Antwerpen)

“Ja mijn papa, ik heb wel vaak zo discussies met mijn papa zo over zo’n onderwerpen en die zegt soms ook tegen mij van dat de meeste mensen eigenlijk, migrant of vluchtelingen, hier geen moeite doen, maar ik denk niet dat dat zo zwart-wit is, want de meesten doen echt wel hun best, maar je hebt altijd mensen die misbruik maken. [...]. Ik probeer dat dan uit te leggen maar dat lukt niet altijd.” (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Eén meisje gaf aan dat ze soms twijfelde aan de mening van haar mama over migranten:

“Mama is soms bezig dat er altijd zoveel mensen zijn die naar België komen, wanneer er in hun land niks aan de hand is. Zo geen oorlog, maar ik weet niet wat ik daarvan moet denken.” (2de graad, TSO, provincie Limburg)

Doorheen de gesprekken werd over verschillende familieleden ook gesteld dat ze racistische

gedachten hebben of toch minstens ondersteunen. Voorbeelden zijn de vader die vindt dat buitenlanders beter buiten blijven (tijdens gesprek 1ste graad, B-stroom, provincie Antwerpen en 3de graad, BSO, provincie Limburg), de stiefmoeder die uitspraken doet als “die doen dat verkeerd en wij doen niets verkeerd” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen) of een meisje dat zegt “Ik heb drie neven en ze zijn altijd superracistisch. Vanaf dat je eigenlijk met hen spreekt over racisme dan moet je gewoon stoppen omdat je je gelijk niet kan halen.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen).

RACISME: ENKEL IETS VOOR OUDERE MENSEN, OF TOCH NIET?

Ouders en familie zijn dus vaak racistisch volgens leerlingen, waarbij leerlingen er ook algemeen van overtuigd zijn dat oudere generaties meer tegen migranten zijn dan de jongere generaties.

“Als je, als je, dan zo mensen ziet die dan op Vlaams Belang stemmen, dat zijn meestal ouderen denk ik.” (3de graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Als verklaring wordt opnieuw de opvoeding naar voor geschoven, zoals volgende quote illustreert:

“Nu zijn wij opgevoed met anderskleurige mensen, ze zitten bij ons in de klas en we kijken daar niet anders naar. Wij zijn gewoon opgevoed geweest met iedereen is hetzelfde en iedereen is gelijk. Vroeger was dat heel anders.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Daarnaast wordt ook aangegeven dat migratie vandaag een realiteit is en er daarom door jongeren anders naar wordt gekeken dan door oudere generaties. Er wordt verwezen naar het feit dat er meer sociaal contact is met migranten dan vroeger:

“- Dat is in de maatschappij gedrongen.

Interviewer: Ja, is dat zo?

- Het is de standaardnorm geworden, als dat is wat je wou zeggen?

- Interviewer: Dat is de standaardnorm? Migranten zijn de standaardnorm?

- Ja ik vind dat wel ja.

- Ja.

- Is misschien raar om te zeggen maar als je over de Meir wandelt kunt je niet geen buitelanders zien.” (3de graad, ASO, provincie Antwerpen)

Toch tonen de gesprekken aan dat antimigratie-attitudes leven onder de schoolgaande jeugd. Zo stelt een jongen over cartoon drie (‘Voilà, migratieprobleem opgelost’) het volgende:

“Beste foto van ’t jaar.” (3de graad, BSO, Limburg)

Als de interviewer vraagt waarom de jongen die uitspraak doet en er geen reactie komt, reageert een medeleerlinge “Ja, (naam leerling), antwoord nu ook maar. Als je de ballen hebt om zo’n uitspraak te maken, antwoord nu ook maar.” Dat stelt dan ook in vraag in welke mate de jongen het letterlijk zo bedoelde of dat het eerder over stoere praat gaat.

Daarnaast komt in drie gesprekken (twee keer een 3de graad ASO-klas en één keer een TSO-klas in de provincie West-Vlaanderen) **Dries Van Langenhove** ter sprake als rolmodel voor bepaalde jongeren, hoewel dat zeker niet door de leerlingen als positief wordt onthaald. Eén leerling vat het als volgt samen:

“Maar ik denk dat de ergste mensen zijn, de mensen die heel slim zijn en perfect weten waarmee dat ze bezig zijn, van Vlaams Belang zoals Dries Van Langenhove.” (3de graad, TSO, provincie West-Vlaanderen)

Er was op één school ook een incident geweest met stickers die op de kluisjes waren gekleefd met uitspraken als ‘Linkse ratten, rol uw matten’ en ‘Eigen volk eerst’. Ook andere opmerkingen als ‘Er zijn al genoeg vluchtelingen’, ‘Al die zwarten’ of ‘Makakken’ (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen) worden wel gehoord op school.

Er is geen eenduidigheid onder de leerlingen of aanhangers van Dries van Langenhove echt in zijn gedachtegoed geloven, waarbij er eerder van uitgegaan werd dat het als grap wordt bedoeld. Over een medeleerling die afwezig was tijdens het gesprek werd het volgende gesteld:

“Het is gewoon voor te lachen. Dat is een alter ego ofzo, ik ben een Vlaams Belanger.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

In één klasgroep wordt duidelijk afkeurend gereageerd op aanhangers van Dries Van Langenhove:

*“- Ik schaam me echt dat die keiveel volgers hebben.
- Ja da's echt #nieuwkomersmakenwezelf.
- Alsjeblieft zeg. Je kan toch opgroeien met de verkeerde gedachten hé.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)*

Daarnaast worden sociale media naar voren geschoven als reden waarom Dries Van Langenhove zoveel aandacht kreeg. De vraag wordt dan ook gesteld of het niet eerder gaat om een hype dan om een echte mening:

“Ze kunnen het menen, maar ik denk dat de meerderheid dat gewoon ziet als een trend door social media.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Sociale media zijn volgens een leerlinge dan ook absoluut geen afspiegeling van de meningen van jongeren. Zo wordt het voorbeeld van *Black Lives Matter* aangehaald, wat volgens haar geen bewijs is voor meer positieve attitudes ten aanzien van migranten, maar eerder van een nieuwe hype op sociale media die wordt gevolgd door jongeren:

“Maar dat is ook het probleem met social media. Serieuze dingen worden vaak gezien als trend. Bijvoorbeeld de Black Lives Matter iedereen begon daar hun steun te laten zien op social media, maar ik denk dat er ook een heel groot deel was dat alleen maar meedeed omdat het een soort van trend of hype werd gezien. Dan denk ik dat dat ook weer ja... Als je niet post dan ben je er zagezegd niet voor hen en steun je hen niet, maar als je het wel post de helft meent het niet of de helft wel dus. Social media kan ook heel ‘confusing’ zijn. [...] Ze kunnen het menen, maar ik denk dat de meerderheid dat gewoon ziet als een trend door social media.” (3degraad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Dat sluit dan ook aan bij de uitspraak dat racisme door het internet vandaag meer zichtbaar is dan vroeger omdat we meer wereldwijde berichtgeving krijgen:

“Ik denk niet dat het per se erger is geworden, maar het is gewoon nu door het internet dat je meer kan zien dat het meer openbaar racistisch zijn tegenover vroeger. Er was niet iets zoals internet dus kwam je zo’n dingen niet te weten. Nu is het ook zo veel meer openbaar als er aanslagen gebeuren en zo. Vroeger zou je dat nooit te weten zijn gekomen.” (3de graad, ASO, provincie West-Vlaanderen)

Ook een andere passage in een gesprek toont aan dat er wel meer openbaar negatieve attitudes zijn tegenover migranten onder jongeren, maar dit wordt eveneens opgenomen als grap en dus niet als problematisch gezien:

“Interviewer: Zijn er meer racisten vandaag dan vroeger?

- Er zijn wel mensen van onze leeftijd die zo doen alsof dat ze dat zijn, ja om interessant te doen.

- Interviewer: Als stoerdoenerij zowat zeggen van ‘oh alle buitenlanders buiten’?

- Nee, dat is voor de grap. Als ik zo iets ja dan is dat gewoon grappig bedoeld.” (2de graad, ASO, provincie Limburg)

CONCLUSIES OVER VERKLARINGEN

- Opvoeding en omgeving zijn belangrijke factoren in hoe jongeren denken over migranten. Voor sommige leerlingen is de mening over migranten een duidelijk discussiepunt met ouders of andere familieleden.
- Racisme of anti-migratie attitudes worden algemeen weggezet als iets van de ‘oudere generaties’.
- Racisme onder jongeren wordt erkend voor te komen, maar slechts enkelingen geven aan dat zelf aan te hangen. Het is vooral een fenomeen van ‘andere jongeren’, waarbij racisme vaak wordt weggezet als ‘het is maar een mopje’. Jongeren erkennen dus niet dat racisme onder de jeugd een probleem is of een reële trend.

8. EVALUATIE VAN HET ONDERZOEK

8.1. STERKTES EN BEPERKINGEN VAN HET ONDERZOEK

De mixed-methodsbenadering is een van de sterktes van het onderzoek. De combinatie van grootschalige surveydata en rijke, gedetailleerde data uit de focusgroepen laat toe om patronen te ontdekken (vb. wat zijn de dominante narratieven over vluchtelingen onder jongeren?) en betekenis te geven aan die patronen (vb. hoe komen leerlingen tot deze narratieven en wat vinden ze daar zelf van?).

De mate waarin we de variatie in attitudes tegenover migratie en vluchtelingen kunnen verklaren met de variabelen, is een andere sterkte. Deze determinatiecoëfficiënt⁸² laat toe om in te schatten hoe groot de invloed is van variabelen zoals geslacht, de woonplaats of het mediagebruik van de respondenten in de verklaring van de centrale afhankelijke variabelen. Deze centrale afhankelijke variabelen zijn:

1. de kenschetsing van vluchtelingen,
2. de bereidheid om nauwe sociale contacten aan te gaan met vluchtelingen en
3. de algemene houding ten aanzien van migratie.

Uit het resultaat blijkt dat we +/- 30% van de variatie in attitudes tegenover vluchtelingen en migratie kunnen verklaren aan de hand van de onafhankelijke variabelen. Dat is vrij hoog voor sociaalwetenschappelijk onderzoek. De variabelen over interessevelden en media verklaren ongeveer 10% van de variatie in attitudes tegenover migratie en vluchtelingen. Het geheel van socio-demografische variabelen, de variabelen over contact met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal, de perceptie van het aantal vluchtelingen en percentage mensen met een migratieachtergrond en de variabelen i.v.m. sleutelfiguren verklaart bijna 20% van de veranderingen in de beeldvorming over vluchtelingen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld het geslacht of de woonplaats van jongeren zijn de interessevelden van jongeren en hun gebruik van media beïnvloedbaar. Hier opent zich een veld waarin *stakeholders* zoals leerkrachten, ouders maar ook organisaties de ruimte hebben om met jongeren aan de slag te gaan.

Het onderzoek heeft helaas ook enkele beperkingen. Het onderzoek is gevoerd in 2020, een bijzonder jaar waarin het COVID-19 virus voor het eerst zijn intrede doet. De survey is afgenomen tijdens de eerste *lockdown* en de gesprekken zijn gevoerd tussen de zomervakantie en de tweede *lockdown*. De shift in maatschappelijke focus en de bijzondere omstandigheden waarin jongeren zich bevonden, kunnen invloed hebben gehad op hun posities. Ook in het bereik van jongeren had dat gevolgen. Bij de survey was het onze bedoeling om een zo divers mogelijke groep jongeren te bereiken. We slaagden er zelfs in om een aantal leerlingen uit het buitengewoon secundair onderwijs te bereiken, maar bij analyse bleek die groep niet groot genoeg om tot specifieke conclusies te komen over hun attitudes. De surveys zijn online ingevuld door de leerlingen. Een mogelijk gevolg hiervan is dat minder gemotiveerde leerlingen of leerlingen die het tijdens de *lockdown* moeilijker

⁸² De statistische analyses die gebeurden in dit onderzoek, vertellen ons telkens aan de hand van een determinatiecoëfficiënt, R^2 , hoeveel van de variatie of verschillen in antwoorden op de afhankelijke variabele verklaard worden door de onafhankelijke variabelen. De R^2 kan je lezen als een percentage verklaarde variatie.

hadden om hun schoolwerk rond te krijgen, de survey misschien minder vaak invulden. De afwezigheid van hun stemmen kan ook invloed hebben op de resultaten.

Voor de focusgroepen hebben we zo veel mogelijk verschillende stemmen mee opgenomen en streng geselecteerd op vlak van onderwijsvorm, studierichting, onderwijsgraad, provincie en stedelijke versus plattelandscontexten. We kunnen niet uitsluiten dat er toch, ondanks alle voorzorgsmaatregelen, een ongewilde selectie was bij de deelnemende klassen. Leerkrachten die graag wilden deelnemen aan ons project zijn misschien sterker geëngageerd rond het thema 'migratie en diversiteit'. Dat engagement kan invloed hebben op de leerlingen waarmee ze werken. Diezelfde bereidwillige leerkrachten vonden het thema van het onderzoek waarschijnlijk ook passen bij bepaalde klasgroepen. Zo viel het op dat er veel kandidaturen waren vanuit 3de graad Humane Wetenschappen. Ook zagen we dat in de meeste klassen die deelnamen aan de focusgroepen een deel (of soms de meerderheid) van de leerlingen zelf een migratieachtergrond had. Het valt niet uit te sluiten dat dat een invloed had op de meningen die we te horen kregen tijdens de focusgroepen. Anderzijds is die diversiteit ook deel van onze maatschappij en is het logisch dat deze realiteit zich weerspiegelt in onze analyses.

8.2. RESULTATEN UIT IMPACTBEVRAGING

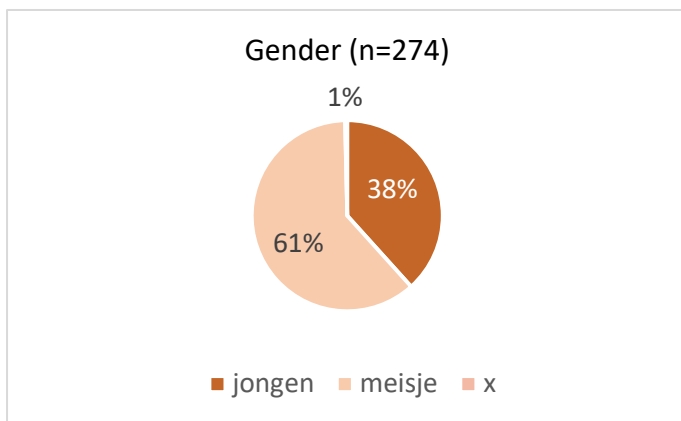
VERLOOP

De 274 impactmetingen werden ingevuld in dezelfde periode als de focusgroepen en dialooggesprekken, van 25 september tot 23 november 2020. Op het einde van de twee lesuren, na de focusgroepen en dialooggesprekken, gaven we leerlingen doorgaans een vijftal minuten om met hun smartphone de korte online vragenlijst in te vullen. Er werden ook papieren vragenlijsten voorzien voor leerlingen bij wie de online vragenlijst niet werkte.

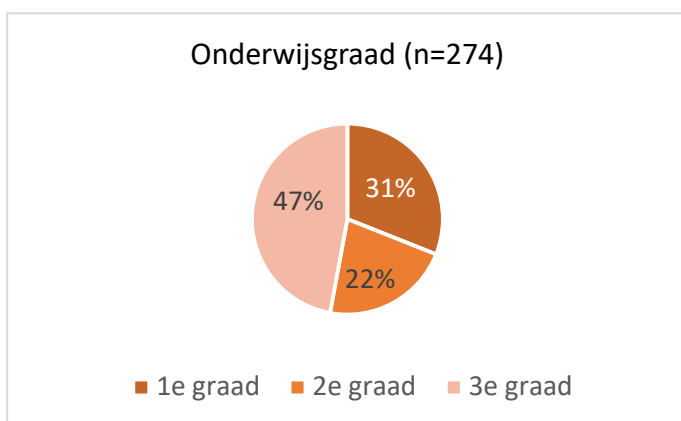
De vragenlijst bevat een drietal vragen over wie de leerlingen zijn (gender, studiejaar en onderwijsvorm), een aantal vragen over hoe ze de focusgroepen en dialooggesprekken ervaren hebben en een aantal vragen over onze survey die we in het voorjaar van 2020 lieten invullen door leerlingen. Uiteindelijk gaven maar 24 leerlingen aan dat ze zich nog konden herinneren dat ze onze survey het afgelopen schooljaar hadden ingevuld. Een aantal keer vulden leerlingen de vragenlijst meteen in na een focusgroep, zonder ook een dialooggesprek gedaan te hebben. De vragenlijst werd hiervoor licht aangepast. Daarnaast waren er ook verschillende versies van de vragenlijst naargelang de focusgroepen die leerlingen bijwoonden, want bij de focusgroepen over frames wilden we ook peilen naar hoe jongeren het gebruik van de cartoons ervaren hadden.

WELKE JONGEREN VULDEN DE IMPACTMETING IN?

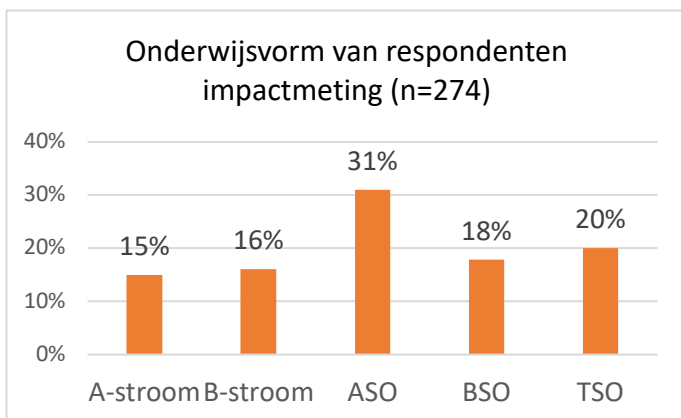
In totaal vulden 274 jongeren die deelnamen aan de focusgroepen en dialooggesprekken de impactmeting in.

Het valt op dat er meer meisjes (61%) dan jongens (38%) de vragen invulden.

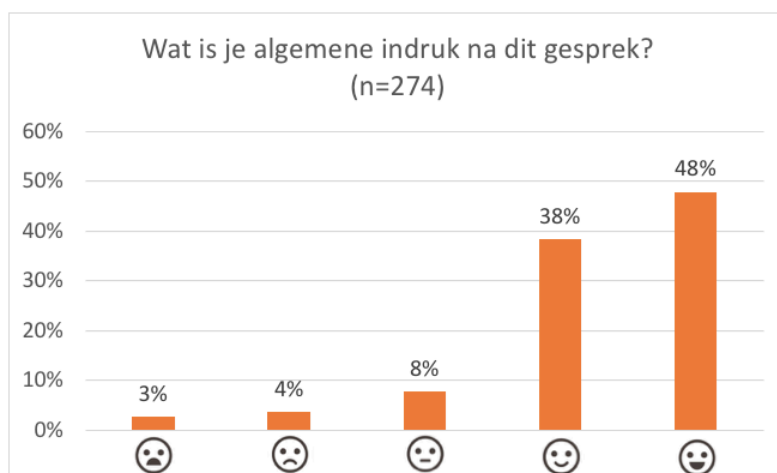
Bijna de helft van de leerlingen die de vragen invulden komen uit de 3^e graad. Toch namen ook een heel aantal leerlingen uit de 1^e graad (85 leerlingen) en 2^e graad (60 leerlingen) deel.

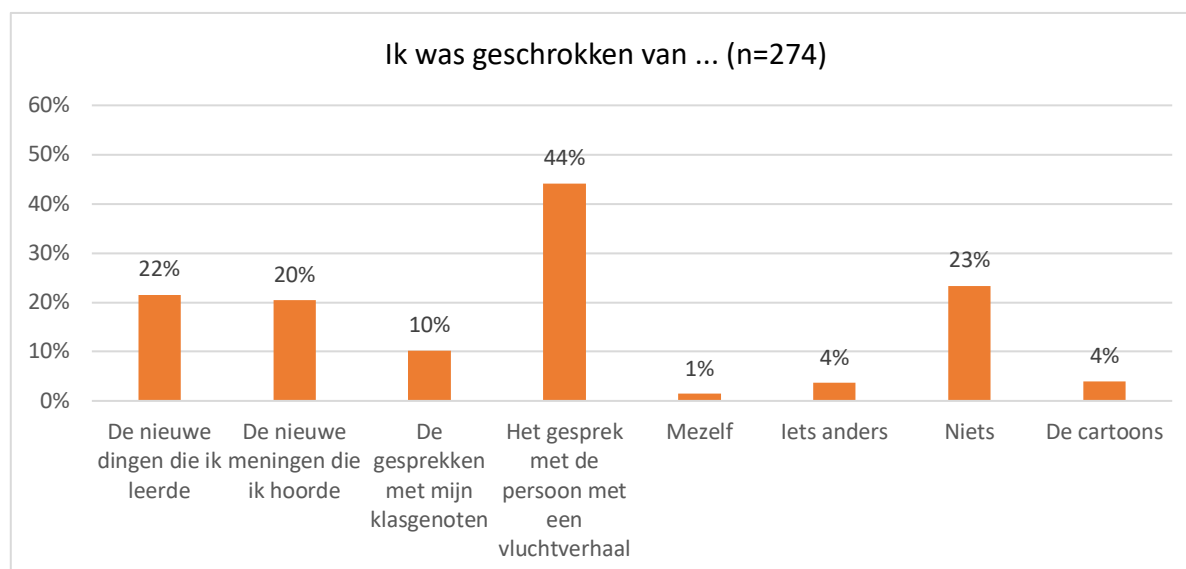
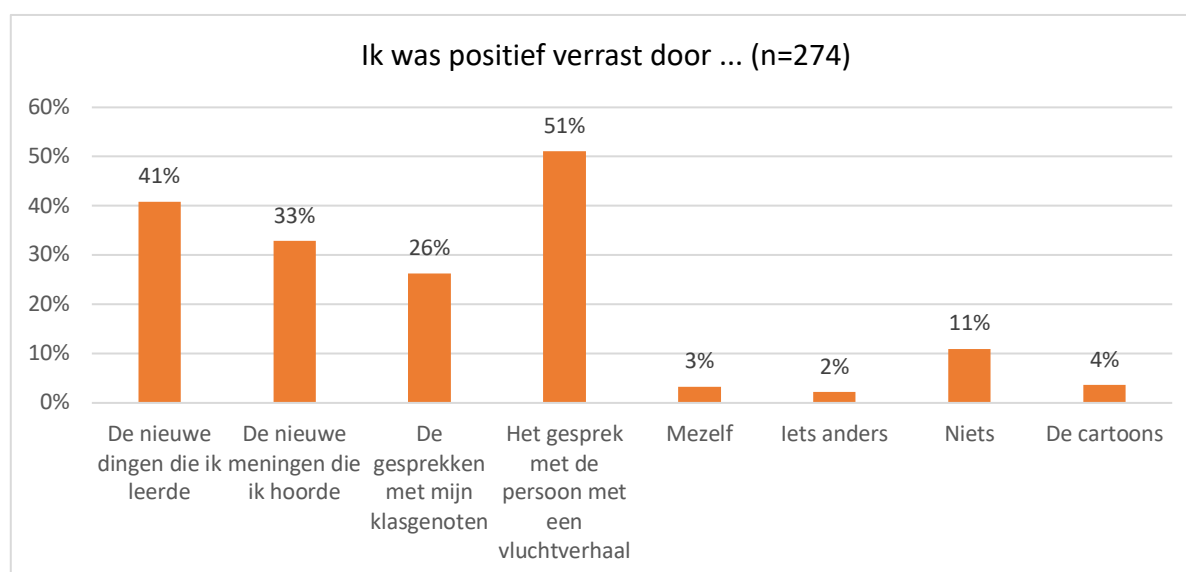
Er namen van elke onderwijsvorm minstens 40 leerlingen deel aan de impactmeting. Meer leerlingen uit het ASO (31%) namen deel dan leerlingen uit de andere onderwijsvormen. Leerlingen uit het KSO en BuSO namen niet deel aan de focusgroepen en dialooggesprekken.

ALGEMENE INDRIKKEN KLASGESPREKKEN

Hoe hebben jongeren de klasgesprekken ervaren? Met klasgesprekken bedoelen we het geheel van focusgroepen en dialooggesprekken.

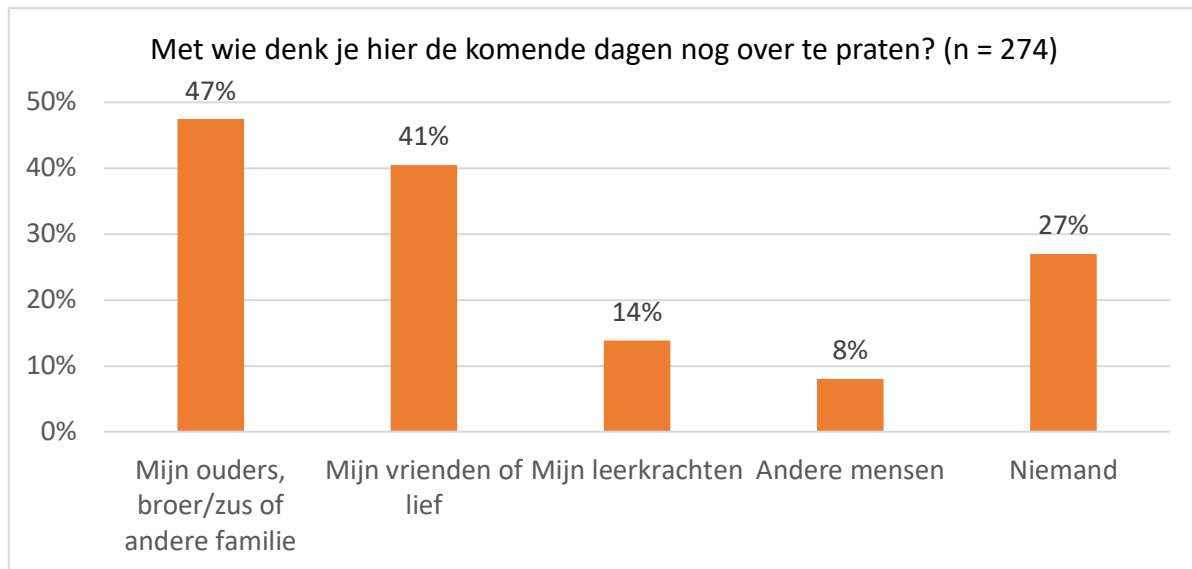

Op de vraag naar hun algemene indruk van het klasgesprek, antwoordde 8% met een neutrale *smiley*. De grote meerderheid (86%) antwoordde met één van de *smileys* rechts van de neutrale *smiley*, en heeft het gesprek dus op een eerder positieve manier ervaren. 7% heeft het gesprek op een eerder negatieve manier ervaren.

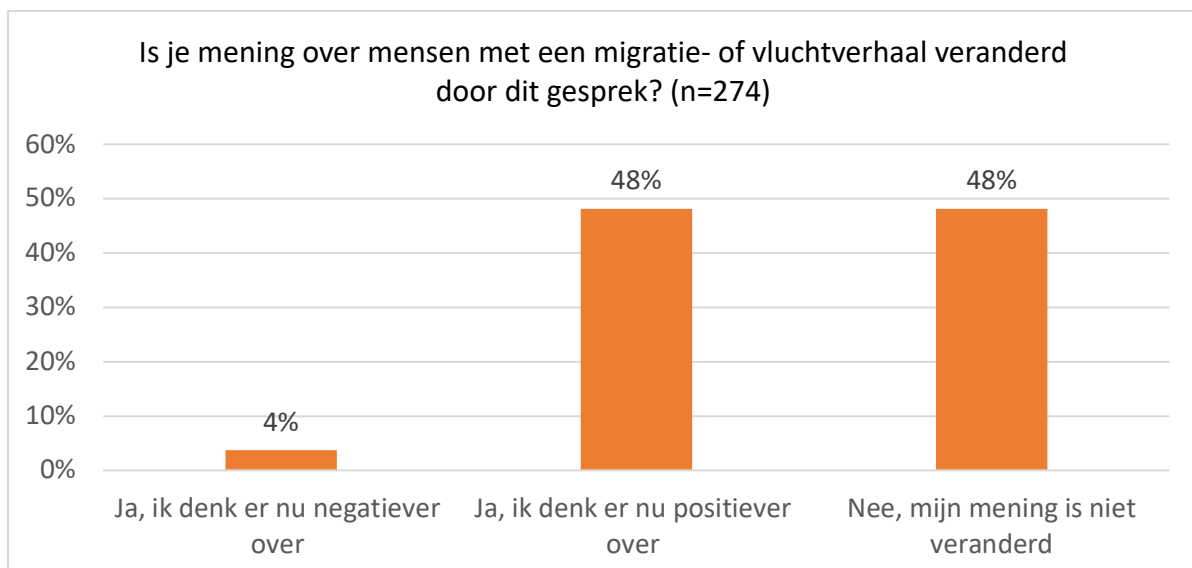

Als antwoord op de stellingen 'Ik was positief verrast door ...' en 'Ik was geschrokken van ...' konden jongeren meerdere antwoorden aanduiden. 51% van de jongeren die de impactbevraging invulden

gaf aan positief verrast te zijn door het gesprek met de persoon met een vluchtverhaal, maar tegelijkertijd gaf ook 44% aan hiervan geschrokken te zijn. De dialoog met de persoon met een vluchtverhaal lijkt dus de meeste indruk gemaakt te hebben op jongeren. Ook over de nieuwe dingen die ze leerden en de nieuwe meningen die ze hoorden waren behoorlijk wat jongeren positief verrast (41% en 33% respectievelijk), maar sommige jongeren schrokken er ook van (22% en 20%). Er waren meer jongeren die de interacties met hun klasgenoten als een positieve verrassing ervaarden (26%) dan jongeren die hiervan geschrokken waren (10%).

Jongeren denken vooral aan hun persoonlijke omgeving wanneer we hen vragen met wie ze nog over deze klasgesprekken zullen napraten: gezinsleden, een lief, vrienden, ... Het valt op dat maar één op zeven jongeren denkt hier nog over te praten met leerkrachten, ook al vonden de focusgroepen en dialooggesprekken in de schoolcontext plaats.

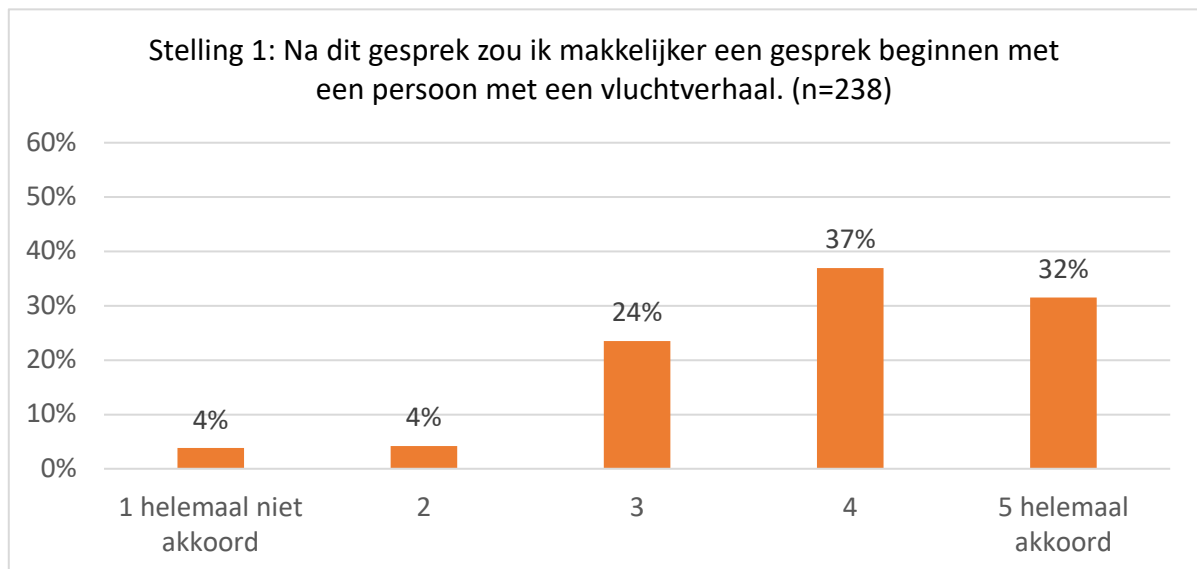

Ongeveer de helft van de jongeren geeft aan dat hun mening over mensen met een migratie- of vluchtverhaal niet veranderde door het klasgesprek, de andere helft gaf aan dat dat wel veranderde. De jongeren die aangeven dat hun mening veranderde, zeggen bijna allemaal dat ze er nu positiever

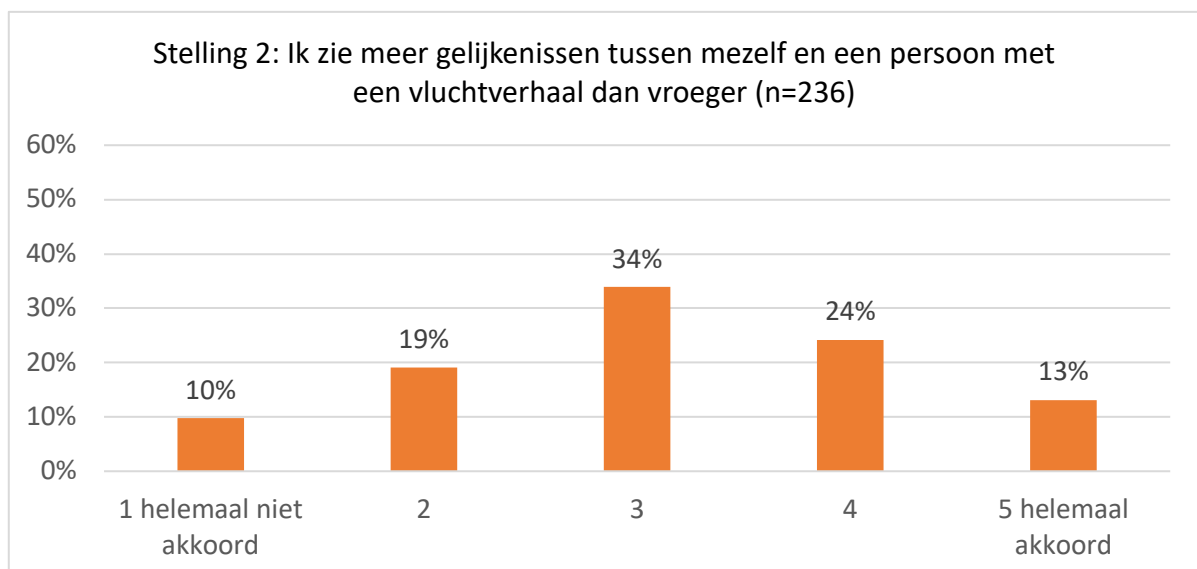
over denken dan voor het gesprek. De meeste jongeren (43% van het totaal) geven wel aan dat het om een kleine verandering gaat, terwijl een kleine groep (8% van het totaal) zegt dat hun mening 'heel veel' veranderde.

DIALOOGGESPREKKEN

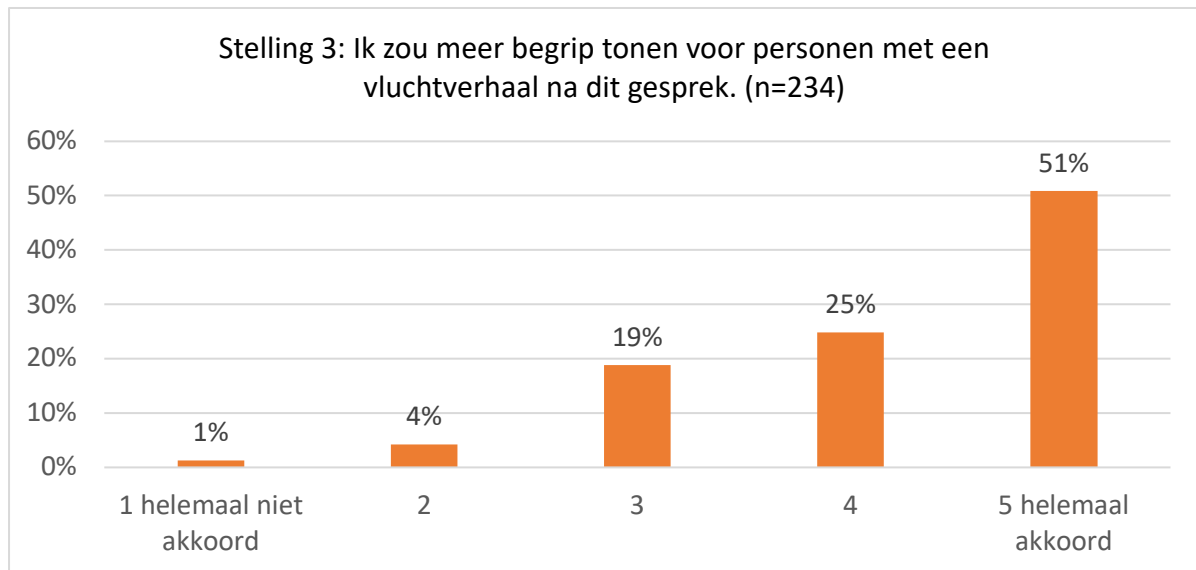
Vervolgens werden jongeren enkele stellingen voorgelegd bij de vraag: 'Wat denk je na het horen van het vluchtverhaal?'

Hierbij was 69% van de jongeren eerder of helemaal akkoord dat ze na het dialooggesprek makkelijker een gesprek zouden beginnen met een persoon met een vluchtverhaal. Er zijn minder leerlingen die het hier niet mee eens zijn (8% eerder niet of helemaal niet akkoord).

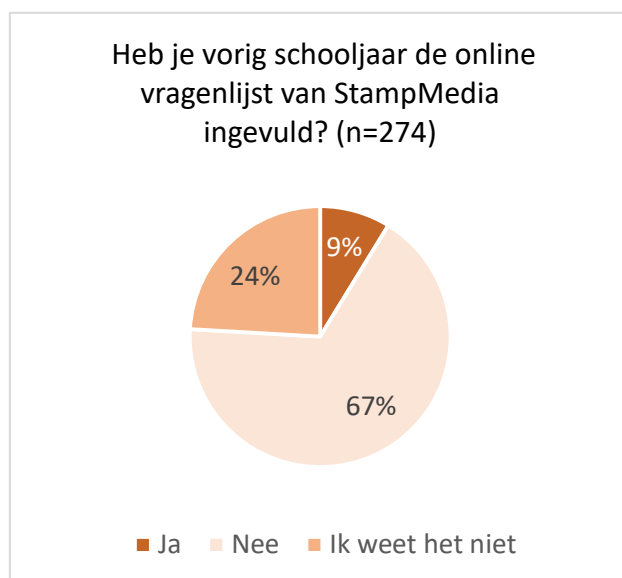

Over de tweede stelling zijn de meningen veel meer verdeeld: 37% geeft aan (eerder) wel meer gelijkenissen te zien tussen henzelf en iemand met een vluchtverhaal dan vroeger, 29% geeft aan niet meer gelijkenissen te zien en 34% antwoordde de 'neutrale' antwoordcategorie.

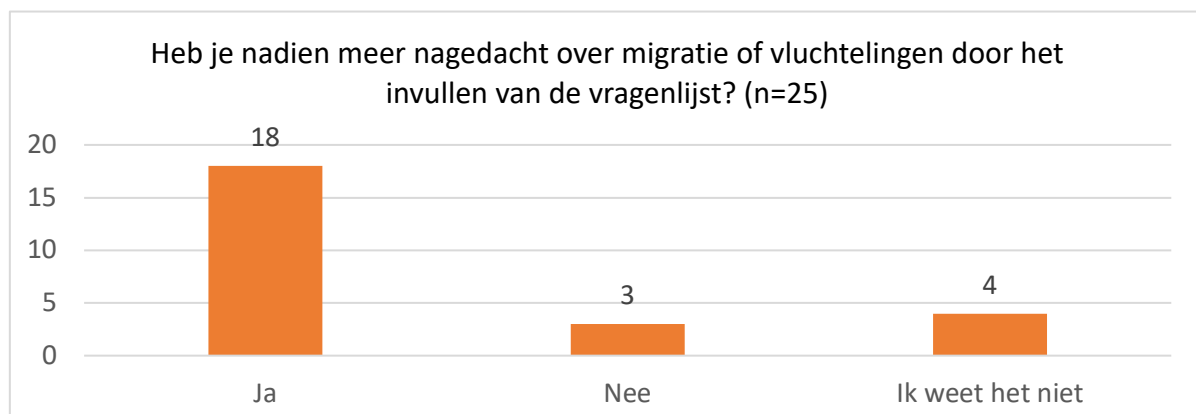

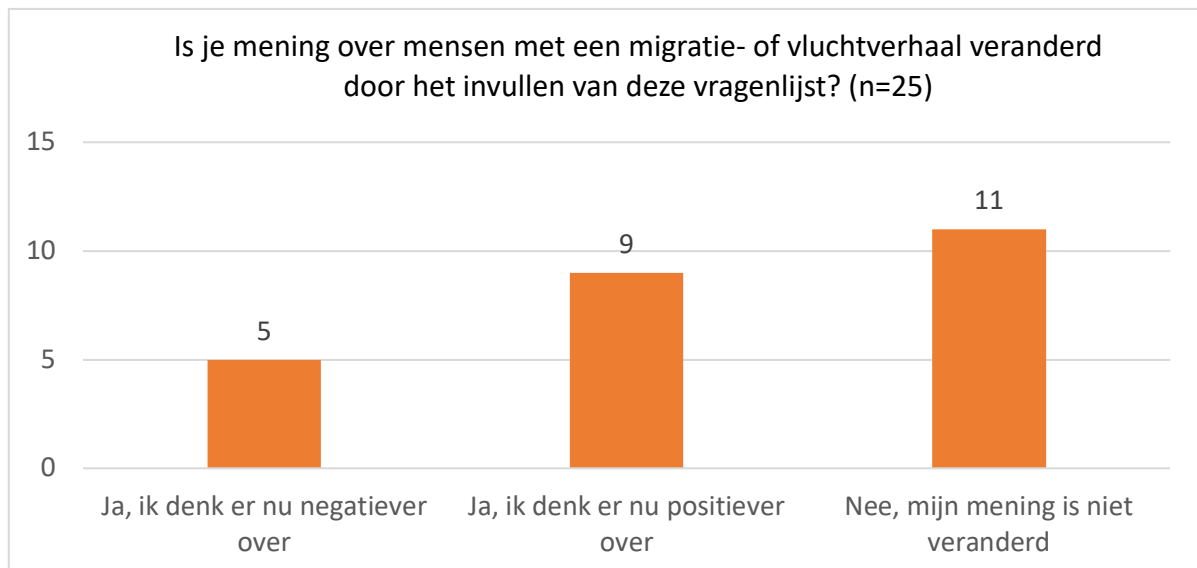
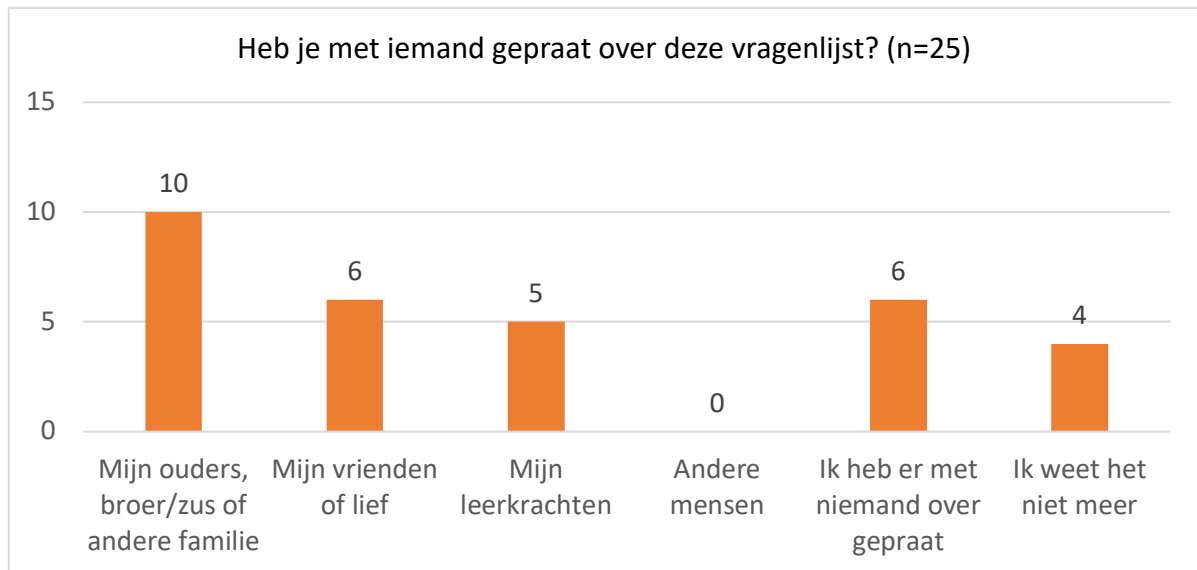
Met stelling drie waren de deelnemende jongeren het meest van al eens: 76% geeft aan eerder of helemaal akkoord te zijn dat ze meer begrip zouden tonen voor mensen met een vluchtverhaal na het dialooggesprek.

ERVARINGEN MET DE SURVEY

Van de 274 jongeren die de impactbevraging invulden blijkt slechts een kleine groep (9%) de survey in het voorjaar ingevuld te hebben. Het is daarom moeilijk om conclusies te trekken over wat volgt, maar we weergeven hieronder de antwoorden van de jongeren toch ter informatie. De grafieken die volgen bevatten absolute aantallen en geen percentages zodat de grootteorde van de aantallen duidelijk is.

9. CONCLUSIES

9.1. CONCLUSIES SURVEY-ANALYSE EN VERDIEPENDE FOCUSGROEPEN

Hoe kijken jongeren naar vluchtelingen en migratie? Het valt op dat veel jongeren een open, neutrale tot positieve houding hebben tegenover personen met een vluchtverhaal. Ze zijn ook bereid tot sociaal contact. Dat zien we ook in het empathische discours waarmee ze vaak over migranten, nieuwkomers en vluchtelingen praten: ze benadrukken dat die mensen heel wat meegemaakt hebben en ook mensen zijn. Jongeren zijn daarentegen minder overtuigd van de algemene invloed van migratie op België: ze hebben vaak een neutrale mening of zien ook negatieve gevolgen. Ook bij de eerder positief ingestelde jongeren merkten we een discours van voorwaardelijkheid en een discours dat migratie ziet als een probleem dat ‘gemanaged’ en gecontroleerd moet worden, op een efficiënte en kordate manier.

Als we de jongeren opdelen in vijf groepen, naargelang hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen, valt ook op dat de meerderheid (65,4%) zich in één van de drie groepen met een soort van tussenpositie bevindt: ze denken niet alleen maar positief of negatief over het thema. Het niet-gepolariseerde midden is dus vrij groot onder jongeren. Als we kijken naar het IPSOS⁸³ onderzoek naar attitudes tegenover migratie en vluchtelingen bij volwassenen in Vlaanderen, blijkt dat daar maar 51% zich in één van de drie middengroepen bevindt. We kunnen de studies niet exact vergelijken aangezien andere vragen gesteld werden, maar we kunnen dat zien als een voorzichtige indicatie dat de attitudes van jongeren minder gepolariseerd zouden kunnen zijn dan de attitudes van volwassenen. Dat kwam ook naar voor uit de focusgroepen: de meeste leerlingen waren tolerant voor elkaars meningen en gaven ook aan dat dat geen reden is om niet meer bevriend te zijn met elkaar.

Het thema vluchtelingen interesseert jongeren minder dan andere thema's zoals je goed in je vel voelen, klimaat en kinderarmoede. Daarbij blijkt dat jongeren zonder migratieachtergrond het minst geïnteresseerd zijn in het thema vluchtelingen, terwijl jongeren met migratieachtergrond uit Afrika, het Midden-Oosten of Turkije het meest geïnteresseerd zijn. Uit de focusgroepen blijkt dat jongeren diversiteitsgerelateerde thema's zoals racisme en *Black Lives Matter* wél interessant vinden. Over het algemeen gaven de jongeren wel aan meer te willen leren over migratie, en dat dat voorlopig zeer weinig wordt besproken op school. Ook blijkt dat hoe meer jongeren geïnteresseerd zijn in maatschappelijke thema's, hoe positiever ze naar migratie en vluchtelingen kijken. Wanneer jongeren echter enkel geïnteresseerd zijn in jobs en politiek beschrijven ze vluchtelingen iets negatiever.

Bovendien is er onder jongeren verwarring over bepaalde aspecten van migratie: ze hebben een basiskennis, maar er is ook onduidelijkheid. Zo is het onderscheid tussen migranten, vluchtelingen en nieuwkomers hen vaak minder duidelijk. Het is ook opvallend dat heel veel jongeren het aandeel mensen met een migratieachtergrond en aantal vluchtelingen in de samenleving overschatten. Jongeren halen zelf als verklaring aan dat ze zowel in hun eigen leefomgeving als in de media veel mensen met een ander uiterlijk zien. Daarbij komt dat er een verband is tussen het aantal

⁸³ Versweyveld D., Braeckman S. (2018). Opinions & attitudes towards migrants and refugees in Flanders.

vluchtelingen overschatten en negatievere attitudes tegenover migratie en vluchtelingen.

Jongeren gebruiken onder andere media om hun mening over migratie en vluchtelingen te vormen. Daarbij volgen ze de actualiteit door nieuwe en klassieke media te combineren: ze krijgen meldingen op sociale media en nieuwsapps, maar kijken ook soms naar het nieuws op televisie met hun ouders. Jongeren volgen ook vaak *influencers* die praten over thema's zoals racisme en dan gebruiken ze sociale media zelf ook als activerend middel om hun mening over thema's te verspreiden. De meeste jongeren geven aan geen volledig vertrouwen te hebben in de media. Ze weten dat feiten verdraaid kunnen worden of onvolledig kunnen zijn. Nieuws in het algemeen vertrouwen ze eerder wel. Nieuws op sociale media vertrouwen ze het minst. Jongeren met een migratieachtergrond uit een niet-West-Europees land hebben doorgaans minder vertrouwen in het nieuws. Sociale media en niet-mainstream media blijven een belangrijke manier om de 'feiten' in een ander licht te zien, maar jongeren 'ondergaan' het nieuws dus niet zomaar.

Er zijn ook verbanden te vinden tussen hoe jongeren (sociale) media gebruiken en hoe ze naar vluchtelingen kijken. Jongeren die vaker Twitter, WhatsApp en buitenlandse televisiekanalen als bron van informatie gebruiken beschrijven vluchtelingen iets positiever, terwijl jongeren die vaker Facebook, YouTube, Snapchat, Discord en Belgische televisiekanalen als nieuwsbron gebruiken, beschrijven vluchtelingen iets negatiever. Die verbanden worden doorgaans verklaard door de interesses van de jongeren. De interesses verklaren bepaalde visies op vluchtelingen en verklaren ook hun mediagebruik. De uitzonderingen hierop zijn Facebook en Snapchat. Ongeacht de interesses hangt gebruik van die media samen met een negatiever beeld van vluchtelingen. Het is daarbij de vraag of dat komt omdat jongeren met een negatiever beeld van vluchtelingen eerder voor zo'n kanalen kiezen, of omdat die kanalen door hun specifieke karakteristieken als medium invloed hebben op de attitudes van jongeren.

Als we kijken naar sleutelfiguren die een rol kunnen spelen in het vormen van de meningen van jongeren over migratie en vluchtelingen, valt op dat het belang van de mening van anderen, ongeacht wie, afneemt naarmate jongeren ouder worden. Ook blijkt dat hoe belangrijker jongeren de mening van vrienden, leerkrachten, klasgenoten en jeugdwerkers vinden, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven. Er blijkt bovendien een sterke samenhang te zijn tussen hoe jongeren zelf naar vluchtelingen kijken en hoe ze aangeven dat hun dichte omgeving dit doet: jongeren wiens ouders vluchtelingen op een positieve (of negatieve) manier beschrijven, zullen zelf vluchtelingen eveneens positief (of negatief) beschrijven, en zijn vrienden met mensen die vluchtelingen ook positief (of negatief) beschrijven.

Jongeren delen graag hun mening, ongeacht of hun gesprekspartner akkoord is of niet. Ze zijn nieuwsgierig en zien een discussie als een manier om hun eigen standpunt af te wegen. Hoe vaker jongeren praten over migratie met anderen, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven. Het belang van de rol van de ouders valt op: jongeren praten het vaakst over migratie met hun ouders en hechten ook het meeste belang aan hun mening. Een groot deel leerlingen gaf aan over migratie en vluchtelingen te praten met hun ouders. Bij sommige leerlingen waren die meningen welkom thuis, ongeacht of ze botsten met die van hun ouders. Bij anderen was dat weer niet het geval en werd hen het zwijgen opgelegd of kwam er ruzie van.

De mening van leerkrachten en klasgenoten vinden jongeren minder belangrijk, maar naast gesprekken met de ouders, praten ze wel het vaakst over migratie in deze schoolcontext. Uit de

focusgroepen bleek dat leerlingen het over het algemeen interessant vinden om de mening van de leerkracht te horen, zolang er ook ruimte is voor hun eigen mening. Het neutraliteitsprincipe op school zorgt echter voor een taboesfeer die in scherp contrast staat met de realiteit van de leerlingen: een constante stroom aan informatie met vele tegengestelde standpunten en vele discussies met hun klasgenoten, vrienden en ouders. Door die neutraliteit wordt er helaas ook niet ingegrepen op extremisme, zoals in sommige scholen bleek aanwezig te zijn. De leerlingen hebben duidelijk nood aan een veilig, open forum waarop ze hun ideeën vrij kunnen delen met anderen, met begeleiding van een leerkracht.

Ook de nabijheid van personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal speelt een rol bij de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen. Personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal maken deel uit van de leefwereld van jongeren. Uit het onderzoek blijkt dat over het algemeen, hoe frequenter (of intiemer) het contact met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal is, hoe positiever de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen. Er is een opvallende uitzondering op deze conclusie. Jongeren die zelf een migratieachtergrond of vluchtverhaal hebben, zijn iets minder bereid zijn tot participatie in sociaal contact met vluchtelingen.

Uit de statistische analyses blijkt bovendien dat bepaalde socio-demografische kenmerken een effect hebben op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen van jongeren: meisjes, jongere leerlingen, leerlingen uit het ASO, moslimjongeren en jongeren die in de stad wonen of in een woonplaats met veel diversiteit hebben positievere attitudes tegenover migratie en vluchtelingen.

Ten slotte blijkt uit de survey ook dat jongeren die vinden dat de wereld over het algemeen rechtvaardig is, iets negatievere attitudes tegenover migratie en vluchtelingen hebben. Een belangrijke nuance hierbij is dat het een minderheid van de jongeren is die ook echt vinden dat de wereld rechtvaardig is. Over het algemeen vinden jongeren de wereld eerder onrechtvaardig.

Een belangrijke kanttekening bij alle conclusies is dat er rekening gehouden moet worden met de periode waarin het onderzoek uitgevoerd werd. De survey werd afgenomen van april tot juni 2020: de maanden waarin de coronacrisis voor het eerst hevig huishield in België, waarin er voor het eerst een *lockdown* was en waarin leerlingen voor het eerst thuisonderwijs georganiseerd werd. Nieuws focuste in die periode heel erg op het COVID-19 virus, waardoor andere thema's zoals migratie of vluchtelingen minder aan bod kwamen. Het valt niet uit te sluiten dat de verminderde aandacht voor het thema migratie ook de meningen van jongeren op dat moment beïnvloedde. De focusgroepen werden uitgevoerd van september tot november 2020, na een zomer met een golf van *Black Lives Matter* protesten, beginnend in de Verenigde Staten en vervolgens ook in België. Tijdens de focusgroepen merkten we dat jongeren inderdaad door de actualiteit beïnvloed worden en dat ze vaak bezig zijn met thema's als racisme en *Black Lives Matter*. Het is dus belangrijk om de conclusies in de context te zien van de tijdsperiode waarin het onderzoek werd uitgevoerd.

9.2. CONCLUSIES FRAMEANALYSE

Er is geen eenduidig antwoord op de vraag hoe de Vlaamse schoolgaande jeugd naar migratie kijkt. Vlaamse leerlingen hebben duidelijk diverse meningen over migranten. Toch kunnen we vier trends vaststellen.

Een eerste trend is dat leerlingen migratie in één adem noemen met **racisme** dat wordt ondersteund **door extreemrechtse politieke strekkingen in binnen- en buitenland**. Doorheen de gesprekken wordt racisme gelinkt met Vlaams Belang en politici van de partij waarbij Dries Van Langenhove in enkele gesprekken dominant naar voor kwam. Vlaams Belang wil effectief migranten verhinderen om naar hier te komen zoals aangegeven in cartoon drie. De man aan de betonmixer in de cartoon krijgt naast namen van politici van Vlaams Belang ook de namen van N-VA-politici Bart De Wever, Zuhail Demir, Jan Jambon en Theo Francken. In bepaalde groepen wordt ook expliciet aangegeven dat ze geen partijen of namen van politici kennen omdat ze geen interesse hebben in politiek. Verder valt de naam van de Nederlandse politicus Geert Wilders verschillende keren, al dan niet verwijzend naar zijn uitspraak 'minder Marokkanen'. Iets verder van huis is Donald Trump de dominante man in de verhalen van de Vlaamse jeugd. Algemeen wordt Amerika gezien als een plek waar het voor migranten veel moeilijker leven is in vergelijking met België. Er wordt gedacht aan de muur die Trump bouwde tussen Mexico en Noord-Amerika (wat ook letterlijk gezien werd als een voorstelling van cartoon drie of het verhinderen van migranten) en het politiegeweld in Amerika met de schietpartijen waarbij zwarte mensen het leven hebben gelaten.

Een tweede trend is dat in **eerste instantie** het merendeel van de leerlingen **positief staat tegenover migranten en racisme afkeurt**. De eerste associaties met migranten zijn vooral te situeren binnen het counterframe 'onschuldig slachtoffer', waarbij leerlingen denken aan de slechte omstandigheden waarin migranten leven in hun eigen land en daarom naar België komen. Bij cartoon één wordt aangegeven dat de migrant het moeilijker heeft, bij cartoon twee is nummer drie of degene met de andere huidskleur door niemand aangehaald als 'de grootste bandiet', op het verhinderen dat migranten naar hier komen in cartoon drie wordt afkeurend op gereageerd en weggezet als 'dat is de mening van anderen, van de racisten', de uitbuiting in armere landen door rijke landen in cartoon vier is schandalig en het bedienen van Brigitte de blanke vrouw door de donkerkleurige vrouw Fatima (cartoon vijf) roept associaties op met slavernij. De vraag is echter of dat de echte meningen zijn of ze dat zomaar zeggen, maar iets anders denken. Dat wordt ook expliciet door enkele leerlingen aangehaald.

Een derde trend is echter dat tijdens de gesprekken ook duidelijk **anti-migratieattitudes opduiken**. Een dominant frame is 'kosten en baten'. Migrant kosten België veel geld en migranten krijgen comfort en luxe zomaar cadeau – volgens sommigen zelfs meer dan 'de gewone Belg'. Een migrant op de bus met dure merkspullen bij zich die geen Nederlands spreekt, lokt negatieve reacties uit. Migrant doen vaak te weinig moeite om werk te vinden. Werken en de taal leren zijn voor velen de cruciale voorwaarden om in België te mogen blijven. Leerlingen willen absoluut niet opdraaien voor 'de profiteurs'.

België is daarnaast een klein land en kan niet iedereen opvangen, waardoor er nood is aan criteria om te bepalen wie binnen kan en wie niet. Er wordt gedacht aan tijdelijke opvang voor oorlogsvluchtelingen of het inzetten van middelen zoals een leugendetector, medische gegevens of DNA-onderzoek om te controleren of iemand die asiel aanvraagt zich ook daadwerkelijk in een precaire positie bevindt. Het idee van kinderen en vrouwen eerst wordt eveneens geopperd.

Opvallend is daarbij de vierde trend: dergelijke anti-migratie attitudes botsen bij andere leerlingen op tegenreacties of verontwaardiging waarbij benadrukt wordt dat **migrant mensen zijn (counterframe 'we zijn allemaal mensen')** en dat **iedereen recht heeft op een beter leven**. Dat kunnen we illustreren aan de hand van een uitspraak als 'migrant hebben wel echt een doel in hun

leven' en het verwijzen naar het feit dat migranten alles moeten achterlaten om opnieuw te beginnen absoluut geen evidentie is. Er wordt ook expliciet verwezen naar de paradox van migranten naar hier halen voor jobs die wij niet meer willen doen, om daarna te stellen dat ze 'onze jobs' afpakken of eens het vuile werk gedaan is tijd is om terug te keren naar eigen land.

We kunnen dus concluderen dat de Vlaamse schoolgaande jeugd erkent dat er in de samenleving negatieve attitudes bestaan ten opzichte van migranten. Dat wordt algemeen gezien als een probleem, waarbij dat probleem zich vooral bij 'de anderen' of 'de oudere generaties' wordt gelegd. De jongeren beoordelen zichzelf als vrijdenkend en zetten racistische opmerkingen door medeleerlingen weg als een grap of een hype. De leerlingen zullen de vraag 'hoe kijkt de Vlaamse schoolgaande jeugd naar migratie?' beantwoorden als 'er zijn wel wat problemen, maar we hoeven ons geen zorgen te maken'. Het opvangen van migranten vinden ze 'onze humanitaire plicht, al was het maar om een garantie te hebben als België ooit in de problemen komt, dat wij ook ergens worden opgevangen'.

10. AANBEVELINGEN VOOR HET ONDERWIJSVELD

10.1. INZICHTEN VOOR HET ONDERWIJSVELD

Gesprekken over migratie in de schoolcontext

Jongeren ervaren vaak dat er op school nu niet altijd voldoende ruimte is om hun mening te uiten over het thema van migratie, vluchtelingen en nieuwkomers en dat er een vermijdingscultuur is ontstaan. Ze ervaren dat sommige leerkrachten neutraal willen blijven en liever hun mening niet geven, terwijl andere leerkrachten hun persoonlijke mening presenteren als iets dat ze moeten overnemen. Leerlingen ervaren dat gesprekken over deze thema's soms gepaard gaan met spanning, angst om polarisatie onder de leerlingen en boosheid.

Als we jongeren vragen hoe ze het liefst zouden hebben dat het thema migratie in de toekomst op school aan bod komt, geven leerlingen aan graag meer met het thema aan de slag te willen. Ze willen hierover graag meningen uitwisselen met hun leerkrachten, waarbij ze de mening van hun leerkracht wel graag willen horen, maar niet willen opgedrongen krijgen.

Dominante frames

Om aan de slag te gaan met jongeren rond het thema is het belangrijk inzicht te hebben in de frames of denkkaders waarmee ze over migratie praten. De associaties die leerlingen vaak als eerste maken bij de term 'migrant' zijn vooral te situeren binnen het counterframe 'het onschuldige slachtoffer', waarbij leerlingen denken aan de slechte omstandigheden waarin migranten leven in hun eigen land en daarom naar België komen. Wanneer antimigratie-attitudes opduiken, is een dominant frame 'kosten en baten': sommige jongeren vinden dat migranten België veel geld kosten en dat migranten veel luxe krijgen – volgens sommigen zelfs meer dan 'de gewone Belgen'. Opvallend is dat dergelijke antimigratie-attitudes bij andere leerlingen op tegenreacties botsen, waarbij het counterframe 'we zijn allemaal mensen' dominant is: ze benadrukken dat migranten mensen zijn en dat iedereen recht heeft op een beter leven.

Nabijheid werkt

Een ander belangrijk inzicht is dat nabijheid werkt: hoe meer contact jongeren hebben met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven, hoe meer ze bereid zijn tot sociaal contact met vluchtelingen en hoe positiever ze de invloed van migratie op België vinden. Een dialooggesprek tussen een klas en een persoon met een vluchtverhaal kan dus een manier zijn om met het thema aan de slag te gaan. Hoofdstuk 10.3 gaat dieper in op onze ervaringen met deze methodiek. Een opvallende uitzondering volgens de surveyanalyses waren leerlingen in het BSO: daar leidde meer contact met vluchtelingen niet noodzakelijk tot positievere beschrijvingen van vluchtelingen. Indien ontmoeting of dialoog in BSO-klassen georganiseerd wordt, kan het dus belangrijk zijn om extra aandacht te hebben voor de dynamieken in deze groepen.

Onbevangen met het thema aan de slag gaan

Jongeren willen meer gesprek over het thema binnen de schoolcontext. Hoe vóór de aanvang over

een activiteit gecommuniceerd wordt naar leerlingen toe kan een belangrijke keuze zijn. Als op voorhand aangekondigd wordt dat leerlingen in de klas aan de slag zullen gaan met het thema ‘migratie’ of ‘vluchtelingen’, roept dat wellicht allerlei gevoelens, ideeën en denkkaders (zoals de frames die hierboven besproken werden) op. Om onbevangen met het thema aan de slag te gaan in de klas zou het goed kunnen zijn om open te starten, bijvoorbeeld zonder de vermelding van het thema ‘migratie’, of om het gesprek te kaderen als een oefening in leren meningen formuleren en debatteren. Een dialooggesprek zou alternatief gekaderd kunnen worden als iemand die komt vertellen over het vrijwilligerswerk dat die persoon doet bij een organisatie als Tumult. Een voordeel hierbij is dat het vlucht- of migratieverhaal heel duidelijk maar één deeltje is van de meervoudige identiteit van die persoon. Het kan ook in andere lessen aan bod komen. Zo zijn er bijvoorbeeld verschillen tussen de verschillende religies gebleken uit de kwantitatieve bevraging, wat mogelijkheden geeft voor de levensbeschouwelijke vakken.

Interesse in het thema

Uit de survey blijkt dat jongeren, in vergelijking met thema’s als ‘je goed in je vel voelen’, ‘klimaat’ en ‘kinderarmoede’, het thema ‘vluchtelingen’ minder interessant vinden. Op basis van de focusgroepen lijken diversiteitsgerelateerde thema’s zoals racisme of *Black Lives Matter* dichter bij de leefwereld van jongeren te liggen. De thema’s die hierboven opgenoemd worden, zouden dus een ingangspunt kunnen zijn om het met jongeren over migratie en vluchtelingen te hebben. Het is hierbij wel belangrijk om te nuanceren dat jongeren over het algemeen wel enthousiast waren over de klasgesprekken over migratie die in het kader van dit onderzoek gebeurden. Zo blijkt uit de impactbevraging (zie ook hoofdstuk 6.2) dat 86% van de jongeren de gesprekken eerder positief evalueerden.

Kennis over het thema

Jongeren hebben vaak basiskennis over het thema, maar er is ook onduidelijkheid. Zo hebben jongeren doorgaans een goed begrip van wat migranten zijn en hoe breed de redenen voor migratie kunnen zijn. Het onderscheid tussen migranten, nieuwkomers, vluchtelingen en mensen zonder papieren is soms minder duidelijk. Bovendien overschatten de meeste jongeren (70% tot 80%) het aandeel mensen met een migratieachtergrond en aantal vluchtelingen in de samenleving. De overschatting van het aantal vluchtelingen heeft een klein effect op de attitudes tegenover migratie en vluchtelingen: hoe hoger jongeren het aantal vluchtelingen inschatten, hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden, hoe negatiever de kenmerken die ze vluchtelingen toeschrijven en hoe minder ze bereid zijn tot participeren in sociaal contact met vluchtelingen. Er is dus nood aan meer kennis over het thema. Hierbij kan dicht bij huis gestart worden: heel wat leerlingen waren zich bijvoorbeeld weinig bewust van de migratiegeschiedenis van België die al in de jaren 50 begon. Misschien kan daarnaast ook bijvoorbeeld verder ingegaan worden op hoe ‘vluchtelingencrisissen’ ook elders in de wereld gebeuren.

Mediawijdsheid

Jongeren blijven op de hoogte van informatie en nieuws via een combinatie van zowel de meer klassieke kanalen (bijvoorbeeld het journaal op televisie) als de nieuwere kanalen (bijvoorbeeld sociale media of *influencers*). Dat geeft jongeren meerdere perspectieven op maatschappelijke thema’s en zorgt ervoor dat ze met verschillende invalshoeken in aanraking komen, wat

gewaardeerd moet worden. Het is belangrijk om de meervoudige perspectieven te beschouwen als een sterkte. Bevraag jongeren in gesprek over de andere perspectieven die zij hebben gezien en behandel hun alternatieve bronnen op een kritische maar constructieve manier. Jongeren gebruiken nieuwere kanalen ook om zelf informatie te verspreiden over de onderwerpen die ze zelf belangrijk vinden. Het is goed om mee te nemen wanneer met jongeren in gesprek gegaan wordt: wat delen ze en waarom? Zijn ze zeker van de juistheid van die informatie? Hoe zien zij hun eigen rol hierin?

Klassieke media blijven een belangrijke bron voor correcte informatie, dus het vertrouwen behouden in die bronnen is van belang. Zowel jongeren als onderwijsactoren moeten kritisch blijven kijken naar de berichtgeving van zowel nieuwere als klassieke mediabronnen. Bewustzijn creëren bij zowel jongeren als onderwijsactoren over de invloed van de unieke sociale dynamieken van elk specifiek sociaal medium is belangrijk. Die media hebben het potentieel om (online) gedrag en attitudes van jongeren te beïnvloeden. Sommige platformen werken daarbij mogelijk meer polariserend dan andere. Het is dus belangrijk om niet alleen kritisch om te gaan met berichtgeving en informatie, maar ook met de karakteristieke eigenschappen van het medium zelf.

Rechtvaardigheid in de wereld

Er is een verband tussen hoe rechtvaardig jongeren de wereld vinden en hoe ze kijken naar vluchtelingen en migratie: hoe sterker jongeren ervan overtuigd zijn dat de wereld rechtvaardig is, hoe negatiever de kenmerken die ze toeschrijven aan vluchtelingen, hoe minder ze bereid zijn tot sociaal contact met vluchtelingen en hoe negatiever ze de invloed van migratie op België vinden. Werken met jongeren rond structurele ongelijkheid in de wereld zou dus een ingangspunt kunnen zijn om het over migratie te hebben. Een belangrijke nuance hierbij is dat er maar weinig jongeren echt overtuigd zijn dat de wereld rechtvaardig is.

10.2. VERSCHILLEN TUSSEN ONDERWIJSVORMEN EN -GRADEN

Om aan de slag te gaan met jongeren van verscheidene onderwijsvormen en -graden is het goed om inzicht te hebben in hoe deze groepen verschillen op vlak van hun attitudes tegenover migratie en vluchtelingen, op vlak van wiens mening belangrijk is voor hen, op vlak van mediagebruik en vertrouwen in nieuws en op vlak van hun wereldbeeld. De inzichten uit het onderzoek worden hieronder verzameld.

Verschillen tussen onderwijsvormen

- Leerlingen uit het ASO schatten het aantal vluchtelingen hoger in dan andere leerlingen.
- Leerlingen uit het ASO vinden de invloed van migratie op België iets positiever dan leerlingen uit het TSO en BSO, schrijven vluchtelingen iets positievere kenmerken toe en zijn iets meer bereid tot sociaal contact met vluchtelingen.
- Jongeren die de wereld rechtvaardig vinden, zijn iets vaker leerlingen uit het TSO en BSO dan leerlingen uit het ASO.
- Leerlingen uit het ASO, BSO en TSO hebben even veel en even nauw contact met personen met een migratieachtergrond of vluchtverhaal.
- Bij leerlingen in het ASO en TSO geldt dat hoe nauwer het contact met personen met een

vluchtverhaal is, hoe positiever ze vluchtelingen beschrijven. Bij leerlingen in het BSO leidt nauwer contact met personen met een vluchtverhaal niet noodzakelijk tot positievere beschrijvingen van vluchtelingen.

- Leerlingen uit het ASO en het TSO hechten iets minder belang aan de mening van hun ouders en leerkrachten dan leerlingen uit het BSO.
- Leerlingen uit het ASO, BSO en TSO gebruiken even vaak kanalen voor nieuws en informatie. Uitzonderingen zijn papieren kranten, online kranten en gesprekken met anderen, die het meest gebruikt worden in het ASO en het minst in het BSO, met TSO daar tussenin.
- Het vertrouwen in nieuws is iets hoger bij ASO-leerlingen dan bij BSO- en TSO-leerlingen.
- Bij ASO-leerlingen komt iets vaker het profiel 1 uit de analyse van hoofdstuk 6 (het meest positief over vluchtelingen en migratie) en profiel 3 (neutraal over migratie en vluchtelingen, maar wel bereid tot sociaal contact met vluchtelingen) voor. Bij BSO- en TSO-leerlingen komt iets vaker het profiel 2 (positief over vluchtelingen en bereid tot sociaal contact met vluchtelingen, maar middenpositie over migratie) en profiel 4 (neutraal over migratie en vluchtelingen, maar minder bereid tot sociaal contact met vluchtelingen) voor.

Verschillen tussen onderwijsgraden

- Leerlingen in de 1e graad vinden de invloed van migratie op België minder vaak negatief dan leerlingen uit de 2e en 3e graad. Als we kijken naar de grote groep van leerlingen uit de 1e graad die neutraal heeft geantwoord, lijkt het erop dat zij hun mening nog minder gevormd hebben.
- Bovendien blijkt dat leerlingen uit 1e graad vluchtelingen met positievere kenmerken beschrijven dan leerlingen uit de 2e en 3e graad.
- Het belang van de mening van anderen, ongeacht wie, neemt af met de onderwijsgraad. Leerlingen uit de 1e graad hechten dus meer belang aan de mening van bijvoorbeeld ouders, leerkrachten of vrienden dan leerlingen uit de 2e en 3e graad.
- Leerlingen van alle onderwijsgraden gebruiken even vaak papieren kranten en gesprekken met anderen als kanalen voor informatie en nieuws. Naarmate jongeren in een hogere onderwijsgraad zitten, gebruiken ze vaker online kranten, sociale media, Belgische en buitenlandse televisie.
- Het vertrouwen in nieuws neemt lichtjes af naarmate leerlingen in een hogere onderwijsgraad zitten.
- Jongeren uit de 1e en 2e graad vinden de wereld iets vaker rechtvaardig dan jongeren uit de 3e graad. Dat bevestigt het voorgaande idee i.v.m. leeftijd: dat de kritische mening van de jonge leerlingen nog minder gevormd is.
- Bij jongeren die iets jonger zijn, komt iets vaker profiel 3 uit onze analyses van hoofdstuk 6 (neutraal over migratie en vluchtelingen, maar wel bereid tot sociaal contact met vluchtelingen) voor. Bij jongeren die iets ouder zijn komt iets vaker profiel 2 (positief over vluchtelingen maar middenpositie over migratie) en profiel 5 (het meest negatief over vluchtelingen en migratie) voor.

10.3. ERVARINGEN MET DIALOOGGESPREKKEN

Naast het onderzoek dat we voerden, had dit project ook een ander, eerder educatief doel. We onderzochten op welke manier dialooggesprekken tussen klasgroepen en jongeren met een vluchtverhaal werkten, en welk effect die gesprekken hadden op de leerlingen.

METHODIEK

De jongeren die deelnamen aan de dialooggesprekken, waren dezelfde leerlingen die deelnamen aan de focusgroepen. Doorgaans gebeurden dialooggesprekken aansluitend na een focusgroep gedurende één lesuur. Standaard bestond het dialooggesprek uit een gesprek tussen een jongere die zijn of haar vluchtverhaal kwam vertellen en de groep scholieren. Wanneer er geen jongere met een vluchtverhaal aanwezig kon zijn, werd als alternatief gewerkt met een PowerPoint waarin videogetuigenissen van jongeren met een vluchtverhaal verwerkt werden.

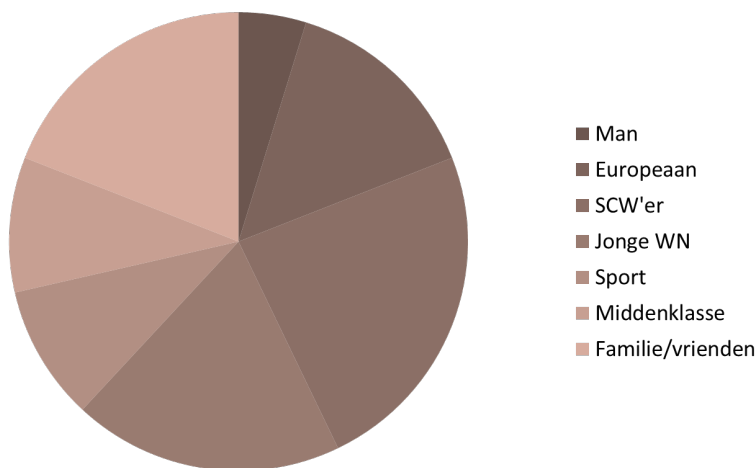
In totaal vonden 40 dialooggesprekken plaats, waarbij we 33 keer werkten met gesprekken met personen met een vluchtverhaal en zeven keer met videogetuigenissen als alternatief. Het totaal aantal van 40 dialooggesprekken ligt iets lager dan de 49 focusgroepen omdat we negen keer twee groepen leerlingen uit de focusgroepen samenvoegden tot één grote groep voor de dialooggesprekken. We werkten dus doorgaans met kleine groepen van ongeveer negen leerlingen, maar soms ook met groepen die dubbel zo groot waren.

De jongeren met een vluchtverhaal zijn vrijwilligers die in samenwerking met Tumult vzw werden opgeleid en voorbereid op de gesprekken. De meeste vrijwilligers hadden al ervaring met dialooggesprekken en hadden via Tumult vzw een animatorcursus afgerond. Hoewel er een grote variatie was in het aantal jaren dat de jongeren al in België waren (gaande van één tot meer dan tien jaar), waren ze allemaal gevlucht uit hun eigen land.

Doorgaans werden de dialooggesprekken aansluitend op een focusgroep gevoerd. De leerlingen hadden dan al gedurende één lesuur nagedacht en gepraat over het thema migratie. De dialooggesprekken namen één lesuur van 50 minuten in beslag.

De vrijwilligers vulden op voorhand een infofiche in waarop werd aangeduid over welke gespreksonderwerpen zij liever niet praatten (bijvoorbeeld familie, het vluchtverhaal, leven in België) en of zij graag hun eigen grenzen aangaven of liever hierbij werden geholpen door de gespreksbegeleider. Indien nodig gaf de gespreksbegeleider aan het einde van de focusgroep die grenzen mee aan de leerlingen. Er waren zo goed als geen onderwerpen 'off-limit' voor de

vrijwilligers: alles was bespreekbaar.

De bedoeling van de dialooggesprekken was om een dialoog op gang te brengen. We wilden interactie bevorderen en verbinding leggen tussen de klas en de jongere met een vluchtverhaal. Er werd gewerkt met een identiteitstaart: elk stuk van de 'taart' visualiseerde de gelaagdheid en de meervoudige identiteit van de jongere. Zo is Jihad niet alleen gevlucht uit Syrië, en verblijft hij in België

zonder zijn ouders, maar is hij ook een fanatieke sporter en een enthousiaste vrijwilliger in het jeugdwerk. Ook toont de methodiek van de identiteitstaart vaak de relaties die we hebben met anderen en hoe we ons verhouden tegenover andere personen (als kind, als ouder, als partner, ...). Een individu staat immers niet op zichzelf.

De verschillende taartdeeltjes werden overlopen door de vrijwilliger om zichzelf voor te stellen. Elk taartonderdeeltje is een mogelijk aansluitingspunt (of net niet) met leerlingen in de klas. Het opent het gesprek: wat is er belangrijk in jullie leven, wat zou er onderdeel zijn van jouw taart? Zo wordt het een tweerichtingsgesprek en niet een presentatie die louter focust op het vluchtverhaal, wat de jongere met een vluchtverhaal anders maakt dan de meeste leerlingen in de klas. De bedoeling is dat de leerlingen inzien dat ze meer gemeenschappelijk hebben met de jongere dan misschien vooraf gedacht. Daarnaast is het dialooggesprek cruciaal om het algemene beeld dat er leeft bij leerlingen over personen met een vluchtverhaal een gezicht te geven. De abstracte verhalen die ze binnenkrijgen via mediabronnen konden ze concretiseren aan de hand van een persoonlijk verhaal van een jongere die voor hen in de klas stond.

De volledige methodiek is te vinden in de bijlagen.

ERVARINGEN VAN AANWEZIGEN

De reacties van zowel de jonge nieuwkomers, de onderzoekers (die het gesprek faciliteerden waar nodig), de leerkrachten als de leerlingen waren zeer positief.

De leerlingen vonden het interessant om in gesprek te gaan met een nieuwkomer. Doordat de persoon met vluchtverhaal een jongere was, net als zichzelf, durfden ze meer vragen te stellen. Soms waren leerlingen onder de indruk omdat de nieuwkomers niet veel ouder waren en toch al veel hadden meegemaakt in hun leven. Bij elk onderdeelje van de identiteitstaart (zie hierboven) dat aan bod kwam werd aan de groep gevraagd: herken jij je hierin? Hoe zou jij reageren? Na deze initiële vragen was de drempel vaak laag om andere vragen te stellen. De vragen waren soms vrij voorspelbaar, wanneer leerlingen meer wilden weten over de achtergrond van de vrijwilligers, hun familie, de reden tot vluchten of hun ambities. Maar soms waren de vragen minder serieus: leerlingen vroegen wat hun lievelingseten in België is, wat hun favoriete kledingwinkel is en of ze

Belgen eigenlijk wel leuk vinden. Dat zorgde voor wat lichtheid in het gesprek, en soms werd er heel wat gelachen door zowel de vrijwilliger als de leerlingen. De openheid zorgde ook voor destigmatisering: de vrijwilligers konden uit hun rol stappen van 'persoon met vluchtverhaal' en leerlingen met een minder open houding konden kritische vragen stellen, die zeker welkom waren voor de vrijwilligers. Soms waren de leerlingen wat verlegen in het begin, misschien omdat ze niet echt wisten wat te verwachten of wat de grenzen van het gesprek waren. Het was eerder uitzonderlijk dat dialooggesprekken wat stroever verliepen. In dat geval probeerde de vrijwilliger of de gespreksbegeleider wat bij te sturen door een vraag te stellen aan de groep, of stelde de gespreksbegeleider een vraag aan de vrijwilliger om het gesprek weer wat in gang te trekken.

Uit de impactbevraging die 274 jongeren na de klasgesprekken invulden bleek het gesprek met de persoon met een vluchtverhaal de meeste indruk gemaakt te hebben op de leerlingen: 51% gaf aan positief verrast te zijn door het gesprek, maar tegelijkertijd was 44% van de deelnemers ervan geschrokken. De meeste jongeren (76%) gaven aan dat ze na het dialooggesprek meer geneigd zouden zijn om begrip te tonen voor personen met een vluchtverhaal en velen (69%) hadden ook het idee dat ze misschien makkelijker een gesprek zouden beginnen met iemand met een vluchtverhaal. Over de vraag of ze al dan niet meer gelijkenissen zien tussen zichzelf en iemand met een vluchtverhaal waren jongeren meer verdeeld: sommigen zijn wel meer geneigd om gelijkenissen te zien (37%), sommigen blijven neutraal (34%) en sommigen geven aan niet meer gelijkenissen te zien (29%). Ten slotte geven deelnemers ook aan dat hun mening over mensen met een migratie- of vluchtverhaal na de klasgesprekken vaak ofwel (een beetje) positiever werd (48%) ofwel niet veranderde (48%). Een kleine minderheid (4%) geeft aan dat ze er na het klasgesprek negatiever over denken.

De vrijwilligers met vluchtverhaal zelf vonden het een fijne uitdaging om hun verhaal te brengen voor een groep onbekenden en zich open te stellen. Vanuit hun ervaring toonden de meeste klasgroepen veel respect en interesse. Ze vonden het vooral boeiend om hun verhaal in een klas te vertellen waar de meeste leerlingen geen migratieachtergrond hadden. Hierdoor kregen de vrijwilligers het idee dat de leerlingen minder voeling hadden met het onderwerp en waren ze extra gemotiveerd om de kennis van de leerlingen te verruimen met het gesprek.

Ook leerkrachten waren enthousiast, en dan vooral over de dialooggesprekken. Een greep uit de positieve reacties die leerkrachten ons achteraf mailden:

“Dat gesprek verliep heel ongedwongen, de eerstejaars vroegen hem honderduit, vooral over heel gewone dingen zoals bv. wat is je lievelingsgerecht. ... Nadien heeft de titularis hen gevraagd hoe ze het vonden en de leerlingen waren heel enthousiast.” (Leerkracht 1e graad, A-stroom, provincie Antwerpen)

“In mijn klassen was de getuigenis alvast een zeer sterk verhaal en achteraf blijkt dat dit ook het meeste blijft hangen bij de jongeren. Een week na afloop polste ik naar reacties en bevindingen van de betrokken leerlingen en het vluchtverhaal kenden ze over het algemeen nog erg goed. Dit heeft indruk gemaakt! ... Tijdens het verhaal kon je in de klas een speld horen vallen.” (Leerkracht 3e graad, BSO, provincie Limburg)

“Het tweede lesuur, waar ik bij was, vond ik de leerlingen wel betrokken en geïnteresseerd. Ze stelden veel vragen. ... Het vluchtverhaal focuste vooral op het heden en de toekomst. Ook wel

over hoe het vroeger was, maar zonder de doffe ellende en de angst die er vast ook geweest moet zijn. Het verhaal werd redelijk chaotisch verteld, van de hak op de tak. Maar dat vonden wij net erg goed (meer naturel dan een ingestudeerd chronologisch verhaal). (De vrijwilliger met vluchtverhaal) vond veel aansluiting bij de klasgroep.” (Leerkracht 3e graad, TSO, provincie Antwerpen)

Naast de positieve reacties gaven enkele leerkrachten aan dat het dialooggesprek iets langer had mogen duren omdat leerlingen nog zin hadden om te praten of om extra vragen te stellen. Daarnaast waren er ook leerkrachten die het dialooggesprek een beetje chaotisch vonden. Zij waren voorstander van meer structuur, terwijl anderen er geen probleem mee hadden en het ‘meer naturel’ vonden, zoals uit de quote hierboven blijkt.

Voor de aanvang van de dialooggesprekken waren we bezorgd om de emotionele veiligheid van de deelnemers, zowel de vrijwilligers die kwamen spreken als de leerlingen in de klas. Wat als er kwetsende opmerkingen worden gemaakt? Wat als er traumatische gebeurtenissen besproken worden? En wat als het niet lukt de grenzen van de vrijwilligers te bewaken? En wat doen we met leerlingen in de klas die mogelijks zelf zijn moeten vluchten en die het moeilijk hebben met de verhalen die verteld worden in het dialooggesprek? Het antwoord op al die vragen is: een heel goede voorbereiding. De vrijwilligers waren goed voorbereid door onze partner Tumult vzw en wisten wat verwacht werd. Doordat ze een fiche hadden ingevuld over hun persoonlijke grenzen, wisten de onderzoekers ook wat te doen bij bepaalde vragen. Daarnaast werd de leerkracht altijd gevraagd of er mogelijks leerlingen met een vluchtverhaal in de klas zaten. Na de focusgroep, ter inleiding van het dialooggesprek, werd ook duidelijk gemaakt aan leerlingen dat elkaars grenzen respecteren belangrijk is.

Uiteindelijk waren de dialooggesprekken voor iedereen een positieve ervaring en doken er geen problemen op. Ons advies blijft wel dat elke deelnemende partij goed voorbereid moet zijn, er duidelijke regels moeten zijn voor de groepen en dat de emotionele veiligheid van zowel de vrijwilligers als mogelijke kwetsbare leerlingen primeert.

VIDEOGETUIGENISSEN ALS ALTERNATIEF

We ontwikkelden naast de methodiek van dialooggesprekken ook een *back-up* plan, indien een nieuwkomer niet vrij was om te komen spreken in de klas. StampMedia interviewde en filmde daarvoor vier jonge vrijwilligers van Tumult. Die video's zijn ingedeeld per jongere en ook thematisch per vraag in een compilatie. De vragen gingen over zichzelf als persoon (interesses, hobby's,...), hun leven voor hun vlucht, hun vluchtverhaal zelf en hun leven na het vluchten. De filmpjes gaan vooral over het verleden, maar ook over het heden en de toekomst – wat zijn hun dromen en wensen en wat willen ze als boodschap meegeven aan de leerlingen die de video zien?

Daarnaast maakten we een presentatie om te gebruiken tijdens het gesprek met de klasgroep. Hierin kwamen video's met getuigenissen aan bod. Nadien werden er vragen gesteld aan de leerlingen: wat is opvallend of verrassend, herkenbaar of net niet, komen hun verhalen overeen met verhalen die je hoort in de media? Vooral de stereotype beeldvorming van vluchtelingen wordt gecontrasteerd met wat vrijwilligers zelf vertellen in de video's over hun verhaal, hun interesses en hun dromen. We

zetten het belang van meervoudige identiteit centraal: een persoon is niet enkel een migrant of een vluchteling, maar ook een jongere die graag kookt, voetbal speelt, verpleegkunde studeert, enzovoort.

Er wordt ook aan de jongeren gevraagd om in duo na te denken over wat belangrijk is in hun leven en wat bepalend is voor hun identiteit. Nadien wordt er overgegaan naar het onderdeel 'je al dan niet welkom voelen bij' en 'deel uitmaken van een groep'. De leerlingen krijgen de opdracht om na te denken over wat hen welkom doet voelen in een groep. Zo kan er een discussie worden geopend over verbinding en samenhang of net het ontbreken ervan, zoals uitsluiting en discriminatie.

Het waren de onderzoekers die na de focusgroepen de videogetuigenissen aan de klassen toonden en samen met de leerlingen de vragen overliepen. Hun ervaring met die methode was gemengd. Sommige klassen waren enthousiast en werkten goed mee: herkenden zij zichzelf in de personen op het scherm? Wat zijn hun eigen hobby's of dromen? Komen die hobby's of dromen overeen met wat ze net gehoord hebben in de video's? De leerlingen vonden het ook leuk met hun buurman of buurvrouw te overleggen over hun eigen kenmerken en te praten over elkaars identiteit.

Bij andere klassen verliep het minder goed: ze leken niet echt te begrijpen wat er van hen verwacht werd, of zagen geen overeenkomsten met de jongeren met een vluchtverhaal. Misschien waren ze moe, omdat het kort voor de middag was of een 8e lesuur, of hadden ze er niet veel zin in. Bij die groepen verliepen de denkoefeningen veel stroever.

Het mag wel duidelijk zijn dat een persoon die een verhaal in levenden lijve brengt, meer impact heeft dan een videoboodschap.

11. BIJLAGEN

11.1. VRAGENLIJST SURVEY

Hallo!

Ben jij een leerling in het middelbaar onderwijs? Wil je enkele vragen beantwoorden over hoe jongeren denken? Ja? Fijn!

We willen te weten komen hoe jij denkt over media, wonen en migratie en van waar je informatie haalt.

Er zijn **geen goede of foute antwoorden**. We willen dus gewoon jouw mening of ervaringen weten.

Het invullen van de vragen zal **ongeveer 20 minuten** duren.

Je bent **niet verplicht** om deze vragenlijst in te vullen. Wil je tijdens het invullen stoppen? Dan kan dat op elk moment! Dat is ook beter dan zomaar wat in te vullen.

Deze vragenlijst is **anoniem**. Je ouders, begeleiders, leerkrachten of anderen zullen nooit weten wat jij geantwoord hebt. Hier vind je meer informatie over hoe wij voor jouw privacy zorgen.

Ben je akkoord om deel te nemen? Vink dan het vakje hieronder aan.

Alvast bedankt!

Heb je vragen of opmerkingen? Laat ons iets weten via othertalk@stampmedia.be

Dit is een bevraging van StampMedia, 11.11.11 en onderzoeker Julie De Smedt, met advies van KU Leuven.

Ja, ik ben akkoord

Nee, ik wil niet deelnemen

We stellen je eerst enkele vragen over wie je bent.	
1. Demografische variabelen - 1	
1.1 Ik zit in het	1ste jaar middelbaar 2de jaar middelbaar 3de jaar middelbaar 4de jaar middelbaar 5de jaar middelbaar 6de jaar middelbaar 7de jaar middelbaar Ik zit niet in het middelbaar
2. Demografische variabelen - 2	
2.1 Mijn studierichting	ASO (Algemeen Secundair Onderwijs) BSO (Beroeps Secundair Onderwijs) BUSO (Buitengewoon Secundair Onderwijs) KSO (Kunst Secundair Onderwijs) TSO (Technisch Secundair Onderwijs) A-stroom B-stroom Deeltijds onderwijs
2.2 Mijn geslacht is	Meisje Jongen Andere, namelijk ...
2.3 Ik ben geboren in het jaar	...
2.4 Heb je de Belgische nationaliteit?	Ja Nee
2.5 Heb je nog andere nationaliteiten?	Ja, namelijk ... Nee
2.6 Mijn geloof is	Christendom (katholiek, protestants, orthodox) Islam (moslim) Hindoeïsme Boeddhisme Jodendom Andere: ... Ik heb geen religie of geloof Ik zeg dat liever niet
3. Postcode	
3.1 Ik woon in	Postcode: Naam dorp/stad: ...
3.2 Misschien woon je op meerdere plaatsen? Vul dan ook 'woonplaats	Postcode: ... Naam dorp/stad: ...

adres 2' in.			
4. Ouders			
4.1 Hebben je ouders de Belgische nationaliteit? Als je maar één ouder hebt vul je alleen 'ouder 1' in. Bij 'ouder 2' kan je 'niet van toepassing' selecteren.			
	Ja	Nee	Niet van toepassing
Ouder 1			
Ouder 2			
4.2 Hebben je ouders nog andere nationaliteiten?			
	Ja	Nee	Niet van toepassing
Ouder 1			
Ouder 2			
4.3 Wat zijn de andere nationaliteiten van je ouder of ouders?	Ouder 1: ... Ouder 2: ...		
4.4 Talen die ik met mijn ouders spreek Als je meerdere talen met je ouders spreekt, kan je meerdere vakjes aanduiden. Als je maar één ouder hebt vul je alleen 'ouder 1' in	Ouder 1: Nederlands Frans Arabisch Turks Tamazight/Berbers Engels Pools Russisch Spaans Duits Italiaans Portugees Andere:	Ouder 2: Nederlands Frans Arabisch Turks Tamazight/Berbers Engels Pools Russisch Spaans Duits Italiaans Portugees Andere:	
5. Thuisituatie			
5.1 Wat is jouw thuisituatie?	Ik woon samen met mijn beide ouders		
Je kan maar 1 vakje aanduiden.	Ik woon soms bij de ene ouder en soms bij de andere		
	Ik woon enkel bij mijn moeder		
	Ik woon enkel bij mijn moeder en haar partner		
	Ik woon enkel bij mijn vader		
	Ik woon enkel bij mijn vader en zijn partner		
	Ik woon in een pleeggezin		

		Ik woon niet bij mijn ouders maar in een jeugdvoorziening				
		Andere situatie, namelijk: ...				
5.2 Wat vind je van jouw huis?						
	Nooit waar	Soms waar	Meesta l waar	Altijd waar	Ik begrijp de vraag niet	
Ik heb thuis voldoende plaats om alleen te zijn, te spelen of rustig mijn huiswerk te maken.						
Mijn huis is warm in de winter.						
Mijn huis is proper.						
Mijn huis is veilig.						
Bij mij thuis zijn er boeken die ik als ik wil voor mijn plezier kan lezen.						
5.1 Wat is jouw thuissituatie? Je kan maar 1 vakje aanduiden.		Ik woon samen met mijn beide ouders				
		Ik woon soms bij de ene ouder en soms bij de andere				
		Ik woon enkel bij mijn moeder				
		Ik woon enkel bij mijn moeder en haar partner				
		Ik woon enkel bij mijn vader				
		Ik woon enkel bij mijn vader en zijn partner				
		Ik woon in een pleeggezin				
		Ik woon niet bij mijn ouders maar in een jeugdvoorziening				
		Andere situatie, namelijk: ...				
6. Vrije tijd						
6.1 Ben jij lid van één of meerdere van deze organisaties of verenigingen? Als je van geen enkele organisatie lid bent, kan je gewoon doorgaan naar het volgende scherm.						
Muziekgroep of muziekles, toneelgroep, les dictie of toneel, kunstacademie, boekenclub, ... Sportclub Geloofsgemeenschap Politieke partij (Jong CD&V, Jong NVA, Jong Groen, ...) Jeugdbeweging of jeugdorganisatie (Scouts, Chiro, KJ, ...) Een andere organisatie/vereniging Ik begrijp de vraag niet						

7. Just World Beliefs

7.1 Nu willen we je een paar vragen stellen over jouw mening over de wereld.

	Helemaal niet eens	Eerder niet eens	Neutraal	Eerder eens	Helemaal eens	Ik begrijp de vraag niet
Ik heb het gevoel dat mensen eerlijk behandeld worden in de wereld.						
Ik heb het gevoel dat mensen krijgen wat ze verdienen.						
Ik heb het gevoel dat mensen elkaar eerlijk behandelen.						
Ik heb het gevoel dat mensen de beloningen en straffen krijgen die ze verdienen.						
Ik heb het gevoel dat mensen elkaar behandelen met het respect dat ze verdienen.						
Ik heb het gevoel dat mensen krijgen waar ze recht op hebben.						
Ik heb het gevoel dat de inspanningen van mensen opgemerkt en beloond worden.						
Ik heb het gevoel dat als mensen tegenslag hebben, het hun eigen schuld is.						

8. Mediagebruik

De volgende vragen gaan over media (kranten, televisie, radio), sociale media (bijvoorbeeld Instagram, Twitter, TikTok) en nieuws.

8.1 Hoe vaak bezoek je deze sociale media?

Als je de sociale media niet kent, duid dan 'nooit' aan.

	Nooit	Minder dan wekelijks	Wekelijks	Meerdere keren per week	Dagelijks	Meerdere keren per dag
Facebook						
Twitter						
YouTube						
WhatsApp						
TikTok						
Instagram						
Pinterest						
Snapchat						
Discord						

8.2 Hoe vaak maak je zelf dingen (video's, foto's, eigen teksten, ...) voor deze sociale media?

Als je de sociale media niet kent, duid dan 'nooit' aan.

	Nooit	Minder dan wekelijks	Wekelijks	Meerdere keren per week	Dagelijks	Meerdere keren per dag
Facebook						
Twitter						
YouTube						
WhatsApp Status (verhaal)						
TikTok						
Instagram						
Pinterest						
Snapchat Verhaal						
Discord						

8.3 Op welke manieren blijf je het liefst op de hoogte van activiteiten en evenementen die voor jou interessant zijn?

Je mag meerdere vakjes aanduiden.

Facebook
Twitter
YouTube
WhatsApp
TikTok
Instagram
Pinterest
Snapchat
Discord
Via real-life gesprekken met anderen
Andere:

8.4 Hoe vaak blijf je via onderstaande manieren op de hoogte van informatie en nieuws?

	Nooit	Minder dan maandelijks	Maandelijks	Wekelijks	Dagelijks
Papieren krant (Het Laatste Nieuws, De Standaard, Gazet van Antwerpen, Le Soir, buitenlandse kranten, ...)					
Online kranten/apps (HLN.be, sporza.be,...)					
Radio (Studio Brussel, MNM, Qmusic, Radio 2, ...)					
Belgische televisie (VTM, één, VIER, La Une, ...)					
Buitenlandse televisie (CNN, Al Jazeera, BBC, NTV ...)					
Sociale media (Instagram, Twitter, TikTok, ...)					
Zoekmachines (Google, Bing, ...)					
Gesprekken met anderen					

8.5 We stellen je nu een paar vragen over je vertrouwen in het nieuws.

	Sterk mee oneens	Eerder mee oneens	Niet mee eens en niet mee oneens	Eerder mee eens	Sterk mee eens	Ik begrijp de vraag niet
Ik vind het nieuws in het algemeen wel te vertrouwen						
Ik vind het meeste nieuws dat ik zelf lees of kijk te vertrouwen						
Ik denk dat ik het nieuws op sociale media (zoals Facebook, Instagram, Twitter) meestal wel kan vertrouwen						
Ik denk dat ik het meeste nieuws dat ik via zoekmachines zoals Google vind wel kan vertrouwen						

8.6 Over het algemeen gesproken en over alle media heen, hoe geïnteresseerd ben je in nieuwsberichten over

	Helemaal niet geïnteresse erd	Weinig geïnteresse erd	Neutraal	Geïnteresseerd	Zeer geïnteresseerd
Maatschappelijke kwesties (milieu, economie, integratie, onderwijs, gezondheidszorg)					
Filmsterren, mediapersonen, royalty, sportsterren en andere beroemdheden uit binnen- en buitenland					
Politiek en politici (parlement, ministers, verkiezingen, politieke partijen, Europa)					
Sport					

Verhalen van gewone mensen en het alledaagse leven					
Criminaliteit, ongelukken, veiligheid op straat, rampen					
Muziek, film, theater en culturele activiteiten					

9. Maatschappelijke kwesties

9.1 Je bent ongeveer halfweg in de vragenlijst!

Nu vragen we jouw mening over maatschappelijke kwesties zoals milieu, economie, onderwijs en gezondheidszorg.

Hoe interessant vind jij de volgende thema's?

	Helemaal niet interessant	Weinig interessant	Neutraal	Interessant	Zeer interessant	Ik begrijp de vraag niet
Klimaat						
Jobs/werk						
Vluchtelingen						
Kinderarmoede						
Je goed in je vel voelen						
Openbaar vervoer						

9.2 Hoe belangrijk is de mening van volgende personen voor jou?

Geef bij elk van de volgende personen een score op tien door de balkjes te verschuiven. 10/10 wil zeggen dat je die persoon heel belangrijk vindt.

Als je geen broers of zussen, lief, jeugdwerkers, ... hebt vul je 'ik heb dit niet' in.

	Niet belangrijk		Heel belangrijk	Ik heb dit niet
Je ouders of plusouders	1		10	
Je broers of zussen	1		10	
Andere familieleden (grootouders, tantes, nonkels, neven, nichten, ...)	1		10	

Je lief	1		10	
Je vrienden op school	1		10	
Je vrienden buiten school	1		10	
Je leerkrachten	1		10	
Je klasgenoten	1		10	
Jeugdwerkers (leiding van de jeugdbeweging, monitor van het speelplein, ...)	1		10	

9.3 Behalve de personen waar we het hierboven over hadden, zijn er nog andere personen van wie de mening voor jou belangrijk is?

Ja, namelijk ...

Nee, alle personen waarvan ik de mening belangrijk vind, staan in het lijstje hierboven.

10. Migratie als fenomeen

De volgende vragen gaan over migratie.

Migratie is het fenomeen waarbij mensen hun geboorteland verlaten om in België te komen wonen.

10.1 Hoe vaak spreek je over migratie met anderen?

Als je geen broers of zussen, lief, jeugdwerkers, ... hebt vul je 'ik heb dit niet' in.

Ik spreek over migratie met mijn ...

	Nooit	Minder dan maandelijks	Maandelijks	Wekelijks	Dagelijks	Ik heb dit niet
Je ouders of plusouders						
Je broers of zussen						
Andere familieleden (grootouders, tantes, nonkels, neven, nichten, ...)						
Je lief						
Je vrienden op school						
Je vrienden buiten school						
Je leerkrachten						

Je klasgenoten						
Jeugdwerkers (leiding van de jeugdbeweging, monitor van het speelplein, ...)						

10.2 Over het algemeen, vind je dat migratie een positieve of negatieve invloed op België heeft?

Migratie is het fenomeen waarbij mensen hun geboorteland verlaten om in België te komen wonen.

Zeer positief
 Vrij positief
 Noch positief noch negatief
 Vrij negatief
 Zeer negatief
 Ik begrijp de vraag niet

10.3 Als je wil, kan je hier meer uitleg geven over jouw antwoord op de vraag hierboven.

.....

11. Migratieachtergrond

De volgende vragen gaan over mensen met een migratieachtergrond.

Mensen met een migratieachtergrond zijn:

Mensen die hun geboorteland verlaten hebben om in België te komen wonen

Mensen die al hun hele leven in België wonen, maar wiens ouder(s) of grootouder(s) hun geboorteland verlaten hebben om in België te komen wonen.

11.1 Deze vraag gaat over jouw contact met mensen met een migratieachtergrond.

	Ja	Nee	Ik weet het niet	Ik begrijp de vraag niet
Ik heb zelf een migratieachtergrond.				
Ik woon samen met iemand die een migratieachtergrond heeft.				
Ik heb een familielid dat een migratieachtergrond heeft.				
Een vriend van mezelf of een gezinslid heeft een migratieachtergrond.				
Ik heb in de klas gezeten met iemand met een migratieachtergrond.				
Ik ben wel eens iemand tegengekomen met een migratieachtergrond.				

Ik heb een televisieprogramma of serie gekeken waarin iemand met een migratieachtergrond in beeld kwam.				
---	--	--	--	--

11.2 Hoeveel procent van de mensen in Vlaanderen denk jij dat <u>een migratieachtergrond</u> heeft? <i>Dit is een moeilijke vraag. Het gaat over wat jij denkt, niet over het juiste antwoord.</i> <i>We geven je het antwoord op het einde van de vragenlijst.</i>	(Balkje van 0 tot 100%) Ik begrijp de vraag niet
--	---

12. Vluchtelingen	
Je bent er bijna! De volgende vragen gaan over vluchtelingen. Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.	
12.1 Hoeveel vluchtelingen denk jij dat er elk jaar vragen om in België te mogen blijven? Dit is een moeilijke vraag. Het gaat over wat jij denkt, niet over het juiste antwoord. We geven je het antwoord op het einde van de vragenlijst. Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.	Tussen 0 en 15 000 Tussen 15 000 en 30 000 Tussen 30 000 en 45 000 Tussen 45 000 en 60 000 Tussen 60 000 en 75 000 Tussen 75 000 en 90 000 Meer dan 90 000 Ik begrijp de vraag niet

12.2 Deze vraag gaat over jouw contact met vluchtelingen. <i>Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.</i>				
	Ja	Nee	Ik weet het niet	Ik begrijp de vraag niet
Ik ben zelf een vluchteling.				
Ik woon samen met een vluchteling.				
Ik heb een familielid die vluchteling is.				
Een vriend van mezelf of een gezinslid is een vluchteling.				
Ik heb in de klas gezeten met een vluchteling.				
Ik ben wel eens een vluchteling tegengekomen.				
Ik heb een televisieprogramma of serie gekeken waarin een vluchteling in beeld kwam.				

12.3 Hoe zou jij vluchtelingen over het algemeen beschrijven?

Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.

Als je een heel sterke mening hebt duid je een vakje helemaal links of rechts aan.

Als je eerder neutraal van mening bent duid je een vakje in het midden aan.

Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Lui
Eerlijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Oneerlijk
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Onbetrouwbaar
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Vijandig
Als je de bovenstaande vraag niet begreep, dan kan je dat hier aanduiden.								
Ik begreep de vraag niet.								

12.4 Denk aan de ouder/plusouder waar je de sterkste band mee hebt. Hoe zou hij/zij vluchtelingen over het algemeen beschrijven?

Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.

Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Lui
Eerlijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Oneerlijk
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Onbetrouwbaar
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Vijandig
Als je de bovenstaande vraag niet begreep, dan kan je dat hier aanduiden.								
Ik begreep de vraag niet.								

12.5 Denk aan je beste vriend(in). Hoe zou hij/zij vluchtelingen over het algemeen beschrijven?

Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.

Hardwerkend	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Lui
Eerlijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Oneerlijk
Betrouwbaar	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Onbetrouwbaar
Vriendelijk	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	Vijandig
Als je de bovenstaande vraag niet begreep, dan kan je dat hier aanduiden.								
Ik begreep de vraag niet.								

12.6 Deze vragen gaan over vluchtelingen.

Een vluchteling is iemand die zijn geboorteland verlaat omdat hij in zijn eigen land niet meer veilig is.

	Helemaal oneens	Eerder oneens	Eerder eens	Helemaal eens	Ik begrijp de vraag niet	Ik weet het niet
Ik zou bang zijn om met een jongere die gevlucht is te praten.						
Ik zou het niet vervelend vinden om met een jongere die gevlucht is in de klas te zitten.						
Ik kan me voorstellen dat ik vrienden word met een jongere die gevlucht is.						
Als de persoon die naast me zit in de klas een jongere die gevlucht is was, zou ik liever ergens anders zitten.						
Ik zou geen jongere die gevlucht is uitnodigen voor mijn verjaardagsfeestje.						
Ik zou geen jongere die gevlucht is meenemen als ik met mijn andere vrienden afspreek.						
Als ik op uitstap ga met school, zou het beter zijn als jongeren die gevlucht zijn thuis blijven.						
Ik zou nooit verliefd kunnen worden op een jongere die gevlucht is.						
Vluchtelingen zouden niet mogen werken in een job waarbij ze zorgen voor kinderen.						
Een jongere die gevlucht is zou niet naar een gewone school mogen gaan.						

13. Einde

Jij dacht dat ...% van de mensen in Vlaanderen een migratieachtergrond heeft.

In 2016 had 20,5% van de mensen in Vlaanderen een migratieachtergrond.

13.1 Wat vind je hiervan?

Jij dacht dat elk jaar ... vluchtelingen vragen om in België te mogen blijven.

Het correcte antwoord was tussen 15 000 en 30 000. In 2019 waren er bijna 28 000, in 2018 iets meer dan 23 000.

13.2 Wat vind je hiervan?

Dit is het einde van de vragenlijst.

Vergeet niet om naar het volgende scherm te gaan om de vragenlijst in te dienen. Anders is al je werk voor niets geweest...

Heb je na het invullen van de vragenlijst nog vragen of opmerkingen? Dan kan je die opschrijven in dit tekstvak, of je kan ons iets laten weten via othertalk@stampmedia.be

13.3:

11.2. TABELLEN SURVEYANALYSE

TABEL 1: VERBAND TUSSEN DE PERCEPTIE VAN DE AANWEZIGHEID VAN MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN IN DE SAMENLEVING ENERZIJS EN DE HOUDING T.O.V. MIGRATIE EN VLUCHTELINGEN ANDERZIJS

	<i>Social Closeness</i>			<i>Kenschetsing</i>			<i>Houding t.o.v. migratie</i>		
Predictor	B	β	p	B	β	p	B	β	p
Constante	3.44		***	4.63		***	3.08		***
Aantal vluchtelingen	-0.02	-0.05	*	-0.05	-0.06	**	-0.06	-0.11	***
Percentage met migratieachtergrond	/	/	/	0.00	-0.03		0.00	0.02	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summaries:

Social Closeness: $N = 2130$, $R^2 = .00$, $F(1, 2128) = 4.42$, $p = .036$

Het model voor *Social Closeness* bevat niet het percentage als predictor, omdat het model dan in zijn geheel niet meer significant is, $N = 2118$, $R^2 = .00$, $F(2, 2115) = 2.83$, $p = .059$

Kenschetsing: $N = 2276$, $R^2 = .01$, $F(2, 2273) = 6.20$, $p = .002$

Houding t.o.v. migratie: $N = 2214$, $R^2 = .01$, $F(2, 2211) = 14.10$, $p < .001$

TABEL 2: IN WELKE MATE VERKLAREN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN JONGEREN DE MANIER WAAROP ZE HET AANTAL VLUCHTELINGEN PERCIPIËREN? (N = 1342)

Predictor	B	β	p
Constante	4.57		***
Jongen (vs. meisje)	0.19	0.06	*
Leeftijd (in jaren)	-0.02	-0.03	
Landstalen	0.00	-0.01	
Stad	0.01	0.02	
Thuisituatie	0.01	0.00	
Just World Beliefs	-0.07	-0.03	
<i>Contact en Ervaring</i>			
Contact: Vluchtelingen	0.00	0.00	
Contact: Mensen met migratieachtergrond	-0.06	-0.05	
Achtergrond: Vluchteling	-0.58	-0.03	
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	0.04	

<i>Studierichting</i>			
BSO	0.22	0.04	
TSO	0.17	0.05	
Andere studierichting	-0.57	-0.07	*
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	-0.14	-0.04	
Islam	-0.30	-0.05	
Geen geloof	-0.24	-0.07	
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	0.04	0.01	
Oost-Vlaanderen	-0.28	-0.08	*
West-Vlaanderen	0.01	0.00	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .02$, $F(19, 1322) = 1.73$, $p = .026$

TABEL 3: IN WELKE MATE VERKLAREN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN JONGEREN DE MANIER WAAROP ZE HET PERCENTAGE MENSEN MET MIGRATIEACHTERGROND PERCIPIËREN? ($N = 1348 / 1347$)

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	41.45		***
Jongen (vs. meisje)	-8.18	-0.23	***
Leeftijd (in jaren)	-0.47	-0.05	
Landstalen	-0.08	-0.03	
Stad	0.04	0.01	
Thuisituatie	-0.54	-0.01	
Just World Beliefs	1.03	0.04	
Contact: Vluchtelingen	-0.76	-0.05	
Contact: Mensen met migratieachtergrond	1.63	0.13	***
Achtergrond: Vluchteling	3.71	0.02	
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.02	0.02	
<i>Studierichting</i>			
BSO	13.59	0.25	***
TSO	7.34	0.20	***

Andere studierichting	3.55	0.04	
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	-1.12	-0.03	
Islam	3.92	0.06	
Geen geloof	-0.66	-0.02	
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	4.78	0.12	***
Oost-Vlaanderen	0.52	0.01	
West-Vlaanderen	3.18	0.07	*
<i>Samenwonen</i>			
Afwisselend bij beiden	1.49	0.03	
Exclusief bij één ouder	3.28	0.07	*
Andere vorm van samenwonen	2.38	0.02	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .16$, $F(22, 1324) = 11.20$, $p < .001$

Bovenstaande tabel toont dat er een verband is met verschillende kenmerken. Vergeleken met meisjes, denken jongens dat er minder mensen een migratieachtergrond hebben (-8.18%). Hoe meer mensen contact hebben gehad met mensen met een migratieachtergrond, hoe hoger men het aantal mensen met een migratieachtergrond inschat (+1.63%). Vergeleken met het ASO, schatten leerlingen uit het BSO (+13.59%) en het TSO (+7.34%) het aandeel mensen met een migratieachtergrond hoger in. Vergeleken met de inwoners van de referentiecategorie (Vlaams-Brabant, Limburg, Wallonië, of Nederland), schatten inwoners uit Antwerpen (+4.78%) en West-Vlaanderen (+3.18%) het aantal mensen met een migratieachtergrond hoger in. Ten slotte blijkt dat jongeren die exclusief bij één ouder wonen, het aandeel mensen met een migratieachtergrond hoger inschatten (+3.28%).

TABEL 4: IN WELKE MATE VERKLAART MEDIAGEBRUIK VAN JONGEREN DE MANIER WAAROP ZE HET AANTAL VLUCHTELINGEN INSCHATTEN?

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	3.000		***
Papieren krant	.012	.009	
Online kranten/apps	-.003	-.003	
Radio	-.006	-.005	
Belgische televisie	.027	.022	
Buitenlandse televisie	.001	.001	
Sociale media	.065	.038	
Zoekmachines	.006	.005	
Gesprekken met anderen	.063	.039	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TABEL 5: IN WELKE MATE VERKLAART MEDIAGEBRUIK VAN JONGEREN DE MANIER WAAROP ZE HET PERCENTAGE MENSEN MET MIGRATIEACHTERGROND INSCHATTEN?

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	42.820		***
Papieren krant	-.744	-.048	
Online kranten/apps	-.079	-.007	
Radio	-.474	-.040	
Belgische televisie	.056	.004	
Buitenlandse televisie	.708	.048	*
Sociale media	.969	.053	*
Zoekmachines	-.354	-.028	
Gesprekken met anderen	-.332	-.019	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TABEL 6: IN WELKE MATE VERKLAREN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN JONGEREN DE MATE WAARIN ZE, OVER HET ALGEMEEN, VINDEN DAT MIGRATIE EEN POSITIEVE OF NEGATIEVE INVLOED OP BELGIË HEEFT? (N = 1324)

Predictor	B	β	p
Constante	3.59		***
Jongen (vs. meisje)	-0.23	-0.12	***
Leeftijd (in jaren)	-0.04	-0.08	*
Landstalen	0.00	0.01	
Stad	0.13	0.06	*
Thuisituatie	-0.02	-0.01	
Just World Beliefs	-0.09	-0.06	*
Contact: Vluchtelingen	0.05	0.07	*
Contact: Mensen met migratieachtergrond	0.12	0.18	***
Achtergrond: Vluchteling	0.24	0.02	
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	-0.03	
<i>Studierichting</i>			
BSO	-0.08	-0.03	
TSO	-0.18	-0.10	**
Andere studierichting	-0.06	-0.01	
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	-0.12	-0.06	
Islam	0.38	0.11	*
Geen geloof	0.03	0.02	
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	-0.03	-0.02	
Oost-Vlaanderen	-0.27	-0.13	***
West-Vlaanderen	-0.11	-0.05	
Afwisselend bij beiden	-0.18	-0.07	**
Exclusief bij één ouder	-0.05	-0.02	
Andere vorm van samenwonen	-0.22	-0.04	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .16$, $F(19, 1305) = 12.87$, $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .16$, $F(22, 1301) = 11.57$, $p < .001$

TABEL 7: IN WELKE MATE VERKLAREN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN JONGEREN DE MANIER WAAROP ZE VLUCHTELINGEN KENSCHETSEN? (N = 1349)

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	4.15		***
Jongen (vs. meisje)	-0.32	-0.13	***
Leeftijd (in jaren)	-0.03	-0.04	
Landstalen	0.00	-0.01	
Stad	0.21	0.08	**
Thuisituatie	0.14	0.04	
Just World Beliefs	-0.20	-0.11	***
<i>Contact en Ervaring</i>			
Contact: Vluchtelingen	0.19	0.19	***
Contact: Mensen met migratieachtergrond	0.13	0.15	***
Achtergrond: Vluchteling	-0.09	-0.01	
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	-0.03	
<i>Studierichting</i>			
BSO	-0.59	-0.15	***
TSO	-0.43	-0.17	***
Andere studierichting	-0.14	-0.02	
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	0.19	0.08	
Islam	0.68	0.14	***
Geen geloof	0.26	0.11	
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	-0.15	-0.06	
Oost-Vlaanderen	-0.25	-0.09	**
West-Vlaanderen	-0.29	-0.09	**

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .21$, $F(19, 1329) = 18.13$, $p < .001$

TABEL 8: IN WELKE MATE VERKLAREN SOCIO-DEMOGRAFISCHE KENMERKEN VAN JONGEREN HUN BEREIDHEID OM TE PARTICIPEREN IN SOCIALE CONTACTEN MET VLUCHTELINGEN? (N = 1286)

Predictor	<i>B</i>	β	<i>P</i>
Constante	3.20		***
Jongen (vs. meisje)	-0.16	-0.14	***
Leeftijd (in jaren)	0.01	0.02	
Landstalen	0.00	0.00	
Stad	0.03	0.03	
Thuisituatie	-0.03	-0.02	
Just World Beliefs	-0.12	-0.15	***
<i>Contact en Ervaring</i>			
Contact: Vluchtelingen	0.08	0.18	***
Contact: Mensen met migratieachtergrond	0.08	0.21	***
Achtergrond: Vluchteling	-0.35	-0.05	*
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	-0.06	*
<i>Studierichting</i>			
BSO	-0.32	-0.18	***
TSO	-0.18	-0.15	***
Andere studierichting	-0.15	-0.06	*
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	0.23	0.20	**
Islam	0.24	0.11	**
Geen geloof	0.28	0.25	***
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	-0.10	-0.08	*
Oost-Vlaanderen	-0.14	-0.11	**
West-Vlaanderen	-0.11	-0.08	*

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .24$, $F(19, 1266) = 21.38$, $p < .001$

TABEL 9: IN WELKE MATE VERKLAART LIDMAATSCHAP VAN ORGANISATIES OF VERENIGINGEN DE HOUDING T.O.V. MIGRATIE, DE KENSCHETSING VAN VLUCHTELINGEN EN DE BEREIDHEID VAN JONGEREN OM TE PARTICIPEREN IN SOCIALE CONTACTEN MET VLUCHTELINGEN?

	<i>Social Closeness</i>			<i>Kenschetsing</i>			<i>Houding t.o.v. migratie</i>		
Predictor	B	β	p	B	β	p	B	β	p
Constante	4.17		***	6.17		***	4.18		***
Jongen (vs. meisje)	-0.12	-0.11	***	-0.25	-0.10	***	-0.20	-0.11	***
Leeftijd (in jaren)	-0.01	-0.04		-0.08	-0.13	***	-0.05	-0.11	***
Landstalen	0.00	-0.01		0.00	-0.02		0.00	0.02	
Stad	0.00	0.01		0.00	0.01		0.00	0.00	
Thuisituatie	-0.03	-0.02		0.05	0.01		-0.03	-0.01	
Just World Beliefs	-0.18	-0.21	***	-0.28	-0.15	***	-0.11	-0.08	***
<i>Organisaties</i>									
Cultuurorganisatie	0.11	0.07	**	0.30	0.09	***	0.09	0.04	
Sportclub	-0.04	-0.04		0.01	0.00		-0.01	0.00	
Geloofsgemeenschap	0.05	0.01		0.61	0.07	**	0.16	0.02	
Jeugdbeweging	0.07	0.05	*	0.10	0.04		0.02	0.01	
Andere	-0.14	-0.07	**	-0.16	-0.04		-0.07	-0.02	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summaries:

Social Closeness: $N = 1900$, $R^2 = .09$, $F(11, 1888) = 16.85$, $p < .001$

Kenschetsing: $N = 2018$, $R^2 = .08$, $F(11, 2006) = 15.44$, $p < .001$

Houding t.o.v. migratie: $N = 1971$, $R^2 = .04$, $F(11, 1959) = 7.33$, $p < .001$

TABEL 10: WELKE VERBANDEN ZIJN ER TUSSEN HET BELANG DAT JONGEREN HECHTEN AAN DE MENING VAN SLEUTELFIGUREN EN HUN BESCHRIJVING VAN VLUCHTELINGEN?

		(Plus)- ouders	Broers of zussen	Andere familie	Je lief	Je vrienden op school	Je vrienden buiten school	Je leer- krachten	Je klas- genoten	Jeugd- werkers
Kenschetsing vluchtelingen	Pearson Correlation	0.01	0.04	-0.01	-0.01	0.04*	0.06**	0.14***	0.09***	0.10**
	N	2228	2064	2300	907	2293	2242	2293	2295	1138

TABEL 11: VERBAND TUSSEN KENSCHETSING VLUCHTELINGEN EN HOE VAAK IEMAND MET BEPAALDE PERSONEN OVER MIGRATIE PRAAT

		(Plus)- ouders	Broers of zussen	Andere familie	Je lief	Je vrienden op school	Je vrienden buiten school	Je leer- krachten	Je klas- genoten	Jeugd- werkers
Eigen kenschetsing	Pearson Correlation	0.10***	0.09***	0.07***	0.07*	0.06**	0.03	0.14***	0.05*	0.07**
	N	2297	2114	2308	1191	2299	2277	2316	2317	1509
Kenschetsing ouders	Pearson Correlation	0.07***	0.10***	0.08***	0.01	0.03	0.03	0.06**	0.02	0.08**
	N	2225	2042	2232	1152	2222	2200	2239	2240	1462
Kenschetsing van vrienden	Pearson Correlation	0.08***	0.09***	0.08***	0.07*	0.03	0.02	0.10***	0.03	0.07**
	N	2233	2057	2244	1157	2236	2213	2252	2253	1465

TABEL 12: IN WELKE MATE VERKLAART DE INGESCHATTE MENING VAN OUDERS/VRIENDEN OVER VLUCHTELINGEN DE MANIER WAAROP JONGEREN VLUCHTELINGEN BESCHRIJVEN? (N = 1303)

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	1.11		**
Jongen (vs. meisje)	-0.10	-0.04	*
Leeftijd (in jaren)	0.03	0.04	
Landstalen	0.00	-0.02	
Stad	0.00	0.01	
Thuisituatie	-0.02	0.00	
Just World Beliefs	-0.17	-0.09	***
<i>Contact en Ervaring</i>			
Contact: Vluchtelingen	0.08	0.08	***
Contact: Mensen met migratieachtergrond	0.05	0.06	**
Achtergrond: Vluchteling	-0.40	-0.03	
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	-0.01	
<i>Studierichting</i>			
BSO	-0.21	-0.05	*
TSO	-0.14	-0.05	*
Andere studierichting	-0.04	-0.01	
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	0.23	0.09	
Islam	0.40	0.08	**
Geen geloof	0.25	0.10	*
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	-0.03	-0.01	
Oost-Vlaanderen	0.07	0.03	
West-Vlaanderen	-0.04	-0.01	
<i>Kenschetsing</i>			
Kenschetsing ouders	0.34	0.40	***
Kenschetsing vrienden	0.35	0.41	***

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .60$, $F(21, 1302) = 90.59$, $p < .001$

TABEL 13: IN WELKE MATE VERKLAART DE INGESCHATTE MENING VAN OUDERS/VRIENDEN OVER VLUCHTELINGEN DE BEREIDHEID VAN JONGEREN TOT PARTICIPATIE IN SOCIAAL CONTACT MET VLUCHTELINGEN? ($N = 1246$)

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	2.51		***
Jongen (vs. meisje)	-0.10	-0.09	***
Leeftijd (in jaren)	0.02	0.05	
Landstalen	0.00	-0.01	
Stad	0.00	0.00	
Thuisituatie	-0.07	-0.05	
Just World Beliefs	-0.10	-0.12	***
<i>Contact en Ervaring</i>			
Contact: Vluchtelingen	0.05	0.12	***
Contact: Mensen met migratieachtergrond	0.07	0.17	***
Achtergrond: Vluchteling	-0.52	-0.08	***
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	-0.05	*
<i>Studierichting</i>			
BSO	-0.22	-0.13	***
TSO	-0.09	-0.08	**
Andere studierichting	-0.13	-0.05	*
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	0.23	0.20	**
Islam	0.18	0.08	*
Geen geloof	0.28	0.25	***
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	-0.06	-0.05	
Oost-Vlaanderen	-0.05	-0.04	
West-Vlaanderen	-0.03	-0.03	
<i>Kenschetsing</i>			
Kenschetsing ouders	0.07	0.18	***
Kenschetsing vrienden	0.09	0.24	***

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .35$, $F(21, 1224) = 31.38$, $p < .001$

TABEL 14: IN WELKE MATE VERKLAART DE INGESCHATTE MENING VAN OUDERS/VRIENDEN OVER VLUCHTELINGEN DE ALGEMENE HOUDING T.O.V. MIGRATIE VAN JONGEREN? (N = 1280)

Predictor	B	β	p
Constante	2.21		***
Jongen (vs. meisje)	-0.11	-0.06	*
Leeftijd (in jaren)	-0.02	-0.04	
Landstalen	0.00	0.00	
Stad	0.00	-0.01	
Thuisituatie	-0.05	-0.02	
Just World Beliefs	-0.08	-0.06	*
<i>Contact en Ervaring</i>			
Contact: Vluchtelingen	0.00	0.00	
Contact: Mensen met migratieachtergrond	0.07	0.11	***
Achtergrond: Vluchteling	0.08	0.01	
Achtergrond: Migratieachtergrond	0.00	-0.03	
<i>Studierichting</i>			
BSO	0.07	0.02	
TSO	-0.06	-0.03	
Andere studierichting	-0.02	0.00	
<i>Geloofsovertuiging</i>			
Christendom	-0.15	-0.08	
Islam	0.20	0.06	
Geen geloof	-0.04	-0.02	
<i>Provincie</i>			
Antwerpen	-0.02	-0.01	
Oost-Vlaanderen	-0.15	-0.07	*
West-Vlaanderen	-0.02	-0.01	
<i>Kenschetsing</i>			
Kenschetsing ouders	0.15	0.25	***
Kenschetsing vrienden	0.16	0.25	***

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Model Summary: $R^2 = .30$, $F(21, 1258) = 25.44$, $p < .001$

TABEL 15: IS ER EEN VERBAND TUSSEN HET MEDIAGEBRUIK, HET VERTROUWEN IN NIEUWS EN DE INTERESSEVELDEN VAN JONGEREN ENERZIJD EN HOE ZE VLUCHTELINGEN KENSCHETSEN ANDERZIJD?

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	2,905		***
Nieuwsvertrouwen	,160	,082	**
Bezoek Facebook	-,056	-,066	*
Content Snapchat verhaal	-,087	-,082	**
Maatschappelijk, Interesse in Klimaat	,092	,084	**
Maatschappelijk, Interesse in Jobs/werk	-,149	-,117	***
Maatschappelijk, Interesse in Vluchtelingen	,239	,218	***
Maatschappelijk, Interesse in Kinderarmoede	,149	,127	**
Maatschappelijk, Interesse in Je goed in je vel voelen	-,023	-,021	
Maatschappelijk, Interesse in Openbaar vervoer	-,023	-,019	
Jongen (vs. meisje)	-,165	-,065	*
Leeftijd (in jaren)	-,014	-,020	
Landstalen	,075	,026	
Stad	-,003	-,013	
Thuisituatie	,115	,035	*
Just World Beliefs	-,126	-,068	**
Contact: Mensen met migratieachtergrond	,104	,119	***
Contact: Vluchtelingen	,117	,117	***
Achtergrond: Migratieachtergrond	-,092	-,022	
Achtergrond: Vluchteling	,491	,031	
BSO	-,270	-,071	*
TSO	-,178	-,069	*
Andere studierichting	,004	,001	
Christendom	,075	,030	
Islam	,426	,088	*
Geen geloof	,102	,041	
Antwerpen	-,068	-,025	
Oost-Vlaanderen	-,177	-,064	*

West-Vlaanderen	-,217	-,071	*
Afwisselend bij beiden	-,037	-,011	
Exclusief bij één ouder	-,002	,000	
Andere vorm van samenwonen	-,083	-,010	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TABEL 16: IS ER EEN VERBAND TUSSEN HET MEDIAGEBRUIK, HET VERTROUWEN IN NIEUWS EN DE INTERESSEVELDEN VAN JONGEREN ENERZIJD EN HUN BEREIDHEID TOT PARTICIPATIE IN SOCIAAL CONTACT MET VLUCHTELINGEN ANDERZIJD?

Predictor	<i>B</i>	β	<i>p</i>
Constante	3,058		***
Nieuwsvertrouwen	,034	,039	
Bezoek Facebook	-,027	-,071	*
Bezoek Twitter	,030	,074	**
Bezoek YouTube	-,029	-,057	*
Content Snapchat verhaal	-,021	-,044	
Nieuwskanalen - Belgische televisie (VTM, één, VIER, La Une, ...)	-,030	-,068	**
Nieuwskanalen - Gesprekken met anderen	,027	,046	
Maatschappelijk, Interesse in Klimaat	,042	,085	**
Maatschappelijk, Interesse in Jobs/werk	-,062	-,108	***
Maatschappelijk, Interesse in Vluchtelingen	,068	,137	***
Maatschappelijk, Interesse in Kinderarmoede	,064	,120	**
Maatschappelijk, Interesse in Je goed in je vel voelen	-,007	-,014	
Maatschappelijk, Interesse in Openbaar vervoer	-,012	-,023	
Jongen (vs. meisje)	-,067	-,059	*
Leeftijd (in jaren)	,008	,027	
Landstalen	-,084	-,063	*
Stad	-,001	-,006	
Thuisituatie	-,044	-,030	
Just World Beliefs	-,101	-,120	***
Contact: Mensen met migratieachtergrond	,068	,168	***
Contact: Vluchtelingen	,054	,118	***
Achtergrond: Migratieachtergrond	,025	,013	

Achtergrond: Vluchteling	-,269	-,039	
BSO	-,201	-,116	***
TSO	-,073	-,063	*
Andere studierichting	-,097	-,036	
Christendom	,148	,133	
Islam	,196	,089	*
Geen geloof	,183	,163	*
Antwerpen	-,082	-,067	*
Oost-Vlaanderen	-,108	-,087	*
West-Vlaanderen	-,083	-,061	
Afwisselend bij beiden	,024	,016	
Exclusief bij één ouder	,008	,005	
Andere vorm van samenwonen	,005	,001	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

TABEL 17: IS ER EEN VERBAND TUSSEN HET MEDIAGEBRUIK, HET VERTROUWEN IN NIEUWS EN DE INTERESSEVELDEN VAN JONGEREN ENERZIJD EN HUN ALGEMENE HOUDING T.O.V. MIGRATIE ANDERZIJD?

Predictor	<i>B</i>	<i>β</i>	<i>p</i>
Constante	2,504		***
Nieuwsvertrouwen	,082	,057	*
Bezoek Facebook	-,065	-,103	**
Nieuwskanalen - Papieren krant (Het Laatste Nieuws, De Standaard, Gazet van Antwerpen, Le Soir, buitenlandse kranten, ...)	,040	,052	*
Maatschappelijk, Interesse in Klimaat	,087	,109	***
Maatschappelijk, Interesse in Jobs/werk	-,128	-,136	***
Maatschappelijk, Interesse in Vluchtelingen	,200	,248	***
Maatschappelijk, Interesse in Kinderarmoede	,039	,045	
Maatschappelijk, Interesse in Je goed in je vel voelen	-,009	-,011	
Maatschappelijk, Interesse in Openbaar vervoer	,015	,017	
Jongen (vs. meisje)	-,121	-,065	*
Leeftijd (in jaren)	-,018	-,035	
Landstalen	,062	,029	

Stad	-,007	-,031	
Thuisituatie	-,035	-,014	
Just World Beliefs	-,032	-,024	
Contact: Mensen met migratieachtergrond	,071	,109	**
Contact: Vluchtelingen	,013	,017	
Achtergrond: Migratieachtergrond	,127	,041	
Achtergrond: Vluchteling	,494	,042	
BSO	,081	,029	
TSO	-,032	-,017	
Andere studierichting	,051	,011	
Christendom	-,176	-,096	
Islam	,112	,031	
Geen geloof	-,059	-,032	
Antwerpen	,026	,013	
Oost-Vlaanderen	-,179	-,087	**
West-Vlaanderen	-,043	-,019	
Afwisselend bij beiden	-,194	-,078	**
Exclusief bij één ouder	-,034	-,013	
Andere vorm van samenwonen	-,233	-,040	

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

11.3. GESPREKSGIDS FOCUSGROEPEN TER VERDIEPING SURVEY

Doel	Methode
Inzicht krijgen in de constructie van dominante attitudes en narratieven over vluchtelingen bij jongeren (leeftijd middelbaar onderwijs).	<i>Focused semi-structured</i> interviews (Kendall & Merton, 1946)
Introductie	
Verbinding maken en gevoel van veiligheid creëren.	• Voorstelling van de interviewer(s) + toelichting onderzoek. • Vragen om respectvol met elkaar om te gaan. • Elk antwoord is een goed antwoord. • Passieve (mondelinge) toestemming voor <i>audio-recording</i> vragen. • Anonimiteit van antwoorden benadrukken. • Zijn er nog vragen?
Topics	Vragen
	<i>Opening questions</i>
Attituden ten aanzien van vluchtelingen/migranten	Wat zijn nieuwkomers, volgens jullie? Wat zijn migranten? En wat zijn vluchtelingen, volgens jullie? Wat zijn andere namen waarmee jullie deze personen zouden benoemen/omschrijven? Wat zijn de redenen waarom deze mensen verhuizen, denken jullie? Bij uitblijven van antwoorden: Som drie kenmerken op die bij jullie opkomen bij 'nieuwkomer(s)'?
	<i>Transition questions</i>

Open vraag: informatiebronnen	Wat precies maakt dat jullie daar zó (negatief/positief/neutraal) over denken? Hoe komen jullie tot deze ideeën? Is dat voor iedereen zo?
	<i>Key questions</i>
Context en content van gesprekken over nieuwkomers	Met wie praten jullie soms over nieuwkomers? • Ouders/broers en zussen • Beste vrienden • Klasgenoten/leerkrachten • Jeugdwerkers Wat denken zij over nieuwkomers? Zijn jullie altijd akkoord met die mening? Vinden jullie het belangrijk om dezelfde mening hierover te hebben als hen? Waarom wel, waarom niet? Veranderen jullie soms van mening na een gesprek? Waarom wel, waarom niet? Is dat voor iedereen zo?
Verloop van gesprekken over nieuwkomers	Hoe verlopen de gesprekken over dit thema? Kunnen jullie die conversaties omschrijven? • Zonder ruzie of spanningen. • Met ruzie of spanningen. • Ik durf niets te zeggen. • Ik heb een sterke mening/ik wil dat mijn mening gehoord wordt (ik domineer het gesprek). Wat is jullie eigen positie in zulke gesprekken? Extreem, genuanceerd, ik weet het niet goed.

Belang van gesprekken	Vinden jullie deze gesprekken belangrijk/waardevol? Willen jullie vaker (of minder vaak) praten over dit thema? Waarom vaker, waarom minder vaak? Is dat voor iedereen zo?
Schoolcontext in het bijzonder	En hoe zit dat op school: komt dit onderwerp soms ter sprake? Bij welke leerkrachten (en welke niet)? Vinden jullie hun mening belangrijk? Lopen gesprekken daar zonder ruzie of spanningen? Mogen jullie jullie mening geven of dienen jullie enkel te luisteren naar de leerkracht? Komt in zo'n gesprek elke stem aan bod?
Modaliteiten van gesprekken over delicate thema's	Op welke manier zou dit moeten gebeuren volgens jullie? Moeten mensen gewoon hun mening geven? Of moeten zij luisteren naar jullie? Of verkiezen jullie te praten over feitelijke informatie (geen mening)?
Mediagebruik in het bijzonder	Zijn jullie geïnteresseerd in de actualiteit van België? Welke media volgen jullie om bij te blijven? En welke sociale media? Zijn die altijd Nederlandstalig? Wat merken jullie op in de berichtgeving rond nieuwkomers? Bij uitblijven van antwoorden: Geef drie woorden die jullie vaak opmerken in die berichtgeving. Ligt dat in de lijn van wat jullie denken over het thema? Vertrouw jij wat de media vertelt? Welke wel, welke niet? Zijn er bepaalde mediafiguren/politici/BV's waar jij naar opkijkt? Wat zeggen zij over dit thema? Is dat voor iedereen zo? Bij uitblijven van antwoorden: een tweet/stelling/krantenkop van een 'extreem links' en/of 'extreem rechts' voorleggen. Wat denken jullie hiervan?
Sociale contacthypothese	Kennen jullie iemand met een vluchtverhaal of migratieachtergrond? Van waar kennen jullie die persoon? Praten jullie met hen over dit thema? Indien niet: zou je meer contacten willen met deze mensen? Waarover dan? Aandacht voor mensen die zelf een migratie-achtergrond hebben: Kennen

	jullie mensen met een vluchtverhaal? Hoe denken jullie over hen?
Andere aspecten die niet <i>gecoverd</i> werden	Zijn er dingen waar jullie graag nog over willen spreken? Is er iets waarover wij nog niet hebben gesproken dat volgens jullie wel belangrijk is?
	<i>Conclusion questions</i>
Vraag aan nieuwkomers	Zo meteen ontmoeten jullie een jongere met een vluchtverhaal, wat zouden jullie haar/hem willen vragen?
	<i>Conclusion questions</i>
Andere aspecten die niet <i>gecoverd</i> werden	Zijn er dingen waar jullie graag nog over willen spreken? Is er iets waarover wij nog niet hebben gesproken dat volgens jullie wel belangrijk is?
Afronding	
Het gesprek met een goed gevoel afsluiten.	Bedankt om jullie ideeën met betrekking tot het thema te delen!

11.4. GESPREKSGIDS FOCUSGROEPEN OVER FRAMES

INLEIDING

- Naamkaartjes laten aanmaken.
- Vandaag gaan we in gesprek over migranten. Ik ben onderzoekster aan de KU Leuven en werk samen met de organisatie StampMedia. Dat is een jongerenorganisatie in Antwerpen die de stem van de jongeren wil laten horen. We willen graag in kaart brengen hoe jullie jongeren denken over migranten. Jullie mening en wat jullie zeggen staat centraal en zullen we uiteindelijk als informatie gieten in een rapport. Bij het gesprek dat volgt, is geen enkel antwoord juist of fout. Zeg maar gewoon wat in je opkomt, we zijn erg geïnteresseerd in wat je te zeggen hebt. We moeten het niet per se met elkaar eens zijn, maar we moeten wel respect tonen voor elkaars mening.
- Afspraken tijdens gesprek:
 - steek je hand omhoog als je aan het woord wil.
 - laat medeleerlingen uitspreken, ook al ben je het niet met hen eens.
 - er zijn geen juiste of foute antwoorden.
 - alle commentaren (positieve en negatieve) zijn welkom.
 - respecteer elkaars mening.
 - het is de bedoeling dat iedereen aan het woord komt.

ALGEMENE START

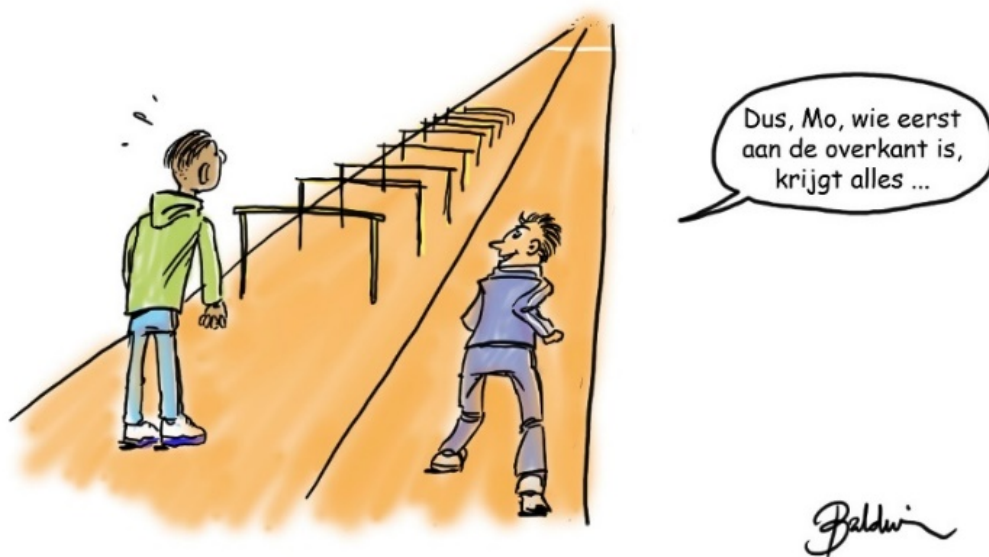
- We starten met het nemen van een wit blad. Schrijf op dat blad wat voor jou het woord **migrant** betekent. Aan wie of aan wat denk je spontaan bij het horen van het woord migrant?

Migranten zijn in het vervolg van dit gesprek mensen die recent naar België zijn gekomen.

FRAMES- EN COUNTERFRAMES

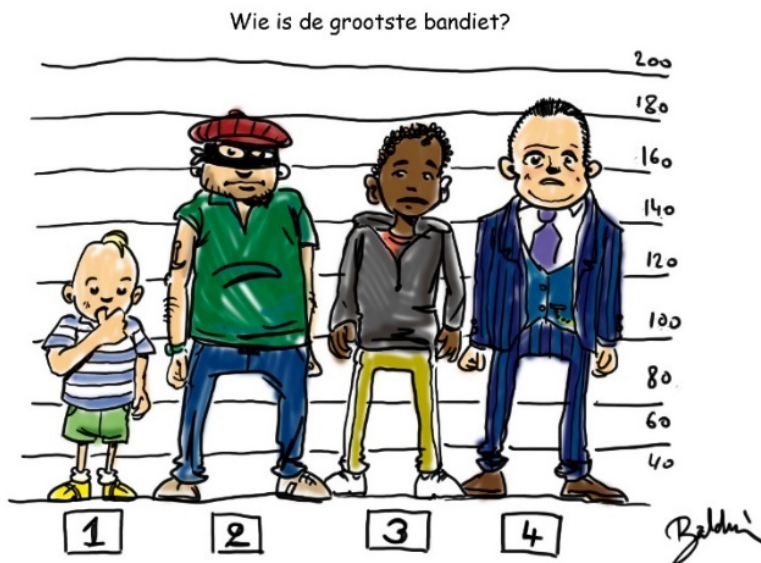
We gaan werken met cartoons in het vervolg van het gesprek. De bedoeling van de cartoons is iets duidelijk te stellen of humoristisch voor te stellen waarbij we gebruik maken van overdrijvingen, uitvergrotingen of clichés om het verdere gesprek op gang te trekken. Bij de cartoons gaat het over wat jullie zien en denken.

CARTOON 1

- Wat zien jullie?
- Wie zien jullie?
- Waar denken jullie aan?
- Wat kan de boodschap zijn?
- Wie is in jullie leven een Mo?
- Hoe zouden jullie de andere persoon noemen?
 - Wie is deze persoon in jullie leven?
- *Ofwel, als dit niet spontaan naar boven gekomen is:* Als ik zeg dat de boodschap van deze cartoon is: "Mo heeft het als migrant altijd moeilijker dan iemand die hier geboren is"
- *Ofwel, als dit wel naar boven gekomen is:* Zoals iemand aangaf, toont deze cartoon aan dat Mo als migrant het moeilijker heeft dan iemand die hier geboren is.
- Zien jullie dat in de cartoon? (als dat niet spontaan naar boven is gekomen)
- Geloven jullie dat? Denk jullie dat migranten benadeeld zijn?
 - Waarom wel/niet?
 - Zijn migranten volgens jullie ook bevoordeeld?
 - Op welke manieren?
- Hoe zouden migranten benadeeld kunnen zijn?
 - Op welk(e) manier(en)?
 - Op materieel vlak (zoals geld, bezittingen, een mooi huis hebben, het warm hebben in de winter, ...?)
 - Op welzijnsvlak (zoals je goed voelen, niet uitgelachen worden, ...?)
 - Waarom is dat (niet) zo?

CARTOON 2

- Wat zien jullie?
- Waar denken jullie aan?
 - Waar denken jullie aan bij het woord 'bandiet'?
- Wie is volgens jullie de grootste bandiet? Nummer één, nummer twee, nummer drie, nummer vier?
 - Waarom?
 - Waarom is nummer X een grotere/kleinere bandiet dan nummer Y?
- Hoe zouden jullie de personen bij elk nummer omschrijven?
 - Hoe zouden jullie nummer één, twee, drie vier, ... beschrijven?
- Welke naam geven jullie hen?
- Wat kan de boodschap zijn van deze cartoon?
 - Maakt iedereen evenveel kans om bandiet te zijn? Maakt huidskleur hier een verschil in?

CARTOON 3

- Wat zien jullie?
- Wie zien jullie?
- Waar denken jullie aan?
- Wie zou de vrouw kunnen zijn uit je eigen leven? Wie zou de jongen kunnen zijn uit je eigen leven? Wie zou de man kunnen zijn die spreekt uit je eigen leven?
 - Welke naam zou je geven aan de drie figuren?
- Wat is de oplossing die wordt gegeven in deze cartoon?
 - Is dat een oplossing?
 - Waarom wel/niet?
- Wat kan de boodschap zijn?
 - Wat is de oplossing?
 - Wat is het probleem?
- *Ofwel, als dit niet spontaan naar boven gekomen is:* Als ik zeg dat de boodschap is: “Het migratieprobleem is opgelost doordat de migranten niet meer kunnen komen, omdat men er alles aan doet om te verhinderen dat ze naar hier komen.”
- *Ofwel, als dit wel naar boven gekomen is:* Zoals iemand aangaf, toont deze cartoon dat het migratieprobleem is opgelost doordat migranten niet meer naar hier kunnen komen omdat men er alles aan doet om dat te verhinderen.
 - Zien jullie dit in de cartoon? (als dat niet spontaan naar boven is gekomen)
 - Wat denken jullie daarover?
 - Geloven jullie dat?
 - Waarom wel/niet?
- Wat denken jullie over de stelling: ‘mensen verplaatsen zich altijd naar een plek waar het beter leven is. Migratie is van alle tijden.’
 - Geloven jullie dat?
 - Waarom wel/niet?
 - Kunnen jullie denken aan migratie uit het verleden?

CARTOON 4

- Wat zien jullie?
- Wie zien jullie?
- Waar denken jullie aan?
- Geloven jullie evenveel in de situatie in Zuid-Amerika (linkerkant afbeelding) dan in de situatie in Europa (rechterkant afbeelding)?
- Wie is in je leven de jongen? Aan wie denken jullie?
- Wie is in je leven de man met de hoed? Aan wie denken jullie?
- Wat kan de boodschap zijn?
- *Ofwel, als dit niet spontaan naar boven gekomen is:* Als ik zeg dat de boodschap is: "Er ongelijkheid in de wereld tussen arm en rijk, waardoor migratie niet te vermijden is."
- *Ofwel, als dit wel naar boven gekomen is:* Zoals iemand aangaf, toont deze cartoon aan dat er een ongelijkheid is in de wereld tussen arm en rijk, waardoor migratie niet te vermijden is.
 - Zien jullie dit in de cartoon? (*als dat niet spontaan naar boven is gekomen*)
 - Wat denken jullie daarover?
 - Geloven jullie dat?
 - Waarom wel/niet?
 - Denken jullie dat deze situatie waar is, dat anderskleurigen zowel afgezet worden in Zuid-Amerika als Europa?
 - Waarom geloven jullie dat wel/niet?

CARTOON 5

- Wat zien jullie?
- Wie zien jullie?
- Waar denken jullie aan?
- Welke kant van de cartoon vinden jullie het meest echt? Welke kant geloven jullie het meest?
 - Waarom vinden jullie dat?
- Wie denken jullie aan uit je eigen leven bij de figuur Fatima?
- Wie denken jullie aan uit je eigen leven bij de figuur Brigitte?
- Wat kan de boodschap zijn?
- *Ofwel, als dit niet spontaan naar boven gekomen is:* Als ik zeg dat dit aantoont dat er een win-winsituatie is voor migranten die naar België komen, dat zowel migranten een voordeel hebben als Belgen.
- *Ofwel, als dit wel naar boven gekomen is:* zoals iemand aangaf, toont deze cartoon dat er een

win-winsituatie is voor migranten die naar België komen: zowel migranten als Belgen hebben er voordeel bij.

- Zien jullie dit in de cartoon? (*als dat niet spontaan naar boven is gekomen*)
- Wat denken jullie daarover?
- Geloven jullie dat?
 - Waarom wel/niet?
- Denken jullie dat migranten nodig zijn om hier te komen werken omdat onze bevolking ouder wordt?

AFRONDENDE VRAGEN (*EVENTUEEL*)

- Horen of zien jullie vaak nieuws over migranten?
 - Op welke manier?
 - Aan wat denken jullie?
- Praten jullie soms met ouders, vrienden of in de klas over migranten?
 - Nooit? Soms?
 - Op welke manieren?
 - Wanneer is dat al gebeurd? In welke context?
- Wat zijn redenen om je land te verlaten? Waar denken jullie aan?
 - Indien vluchten niet wordt vermeld, vluchtelingen vermelden

11.5. METHODIEK DIALOOGGESPREKKEN

GESPREKSGIDS

Tijd	Wat	Facilitator	Materiaal	Doel
1^e lesuur: Focusgroep				
45'	Focusgroep met onderzoeker	Als er vragen voor jonge nieuwkomer aan bod komen tijdens focusgroep, eventueel al noteren.		
5'	Overgang naar/inleiding van dialooggesprekken	Neem even de tijd om samen met de leerlingen de overgang naar het dialooggesprek te maken. In het tweede deel van deze sessie sluit een jongere met een vluchtverhaal aan om zijn/haar verhaal met jullie te delen en op jullie vragen te antwoorden. → Welke vragen zouden jullie graag willen stellen aan iemand met een vluchtverhaal? Zijn er vragen die in je op komen wanneer je beelden van hen tegenkomt? (wat oplijsten en aanmoedigen om in de pauze verder over na te denken)	Pen papier om vragen te noteren	De leerlingen weten wat er te gebeuren staat in het tweede deel van de sessie. De leerlingen denken actief na over potentiële vragen voor de jongere met een vluchtverhaal.
2^e lesuur: Dialooggesprekken				

5'	Einde focusgroep: pauze leerlingen De leerlingen krijgen even pauze. De onderzoeker ontvangt de vrijwilliger met een vluchtverhaal en toetst even kort het verloop af, voor het dialooggesprek.	Bekijk samen met de vrijwilliger de verzamelde vragen al even. Bespreek kort ook nog als je al dan niet op voorhand grenzen van het gesprek moet aangeven. Bespreek kort nog het verloop van het dialooggesprek. Hou in je achterhoofd dat het een spannende ervaring kan zijn voor de vrijwilliger. Voornaamste doel is dan ook de vrijwilliger wat op zijn/haar gemak te stellen.	Infofiche (te vinden op drive) Verzamelde vragen uit het de focusgroep	De vrijwilliger wordt wat op zijn/haar gemak gesteld De vrijwilliger heeft een duidelijk zicht op het verdere verloop van de dialooggesprekken
10'	Welkom + kennismaking + afspraken maken De persoon met vluchtverhaal voegt zich bij de klas. De onderzoeker verwelkomt de deelnemers. Iedereen stelt zichzelf kort voor. Elke deelnemer zet een naamkaartje op de lessenaar.	- Introduceer de vrijwilliger, laat deze kort even zijn/haar naam en leeftijd zeggen. - Doe een kort voorstellingsrondje van de leerlingen en vraag hierbij zijn/haar naam, voornaamste hobby, voornaamste droom(/doel) - Vraag de leerlingen om een naamkaartje op hun lessenaar te zetten (als dat nog niet gebeurd is)		- De deelnemers en persoon met vluchtverhaal leren elkaar kennen. - Het ijs breken en gesprek op gang brengen.

	Afspraken We hebben respect voor elkaar en elkaars grenzen. Wanneer iemand aangeeft zich ergens ongemakkelijk bij te voelen, dan wordt dat geaccepteerd en gerespecteerd. We starten allen vanuit een gezonde nieuwsgierigheid.	- Licht de afspraken kort even toe en vraag bevestiging van de groep.		- Creëren van een veilig klimaat.
	Richting gesprek De mogelijke richtingen van het gesprek worden kort even toegelicht.	Indien gewenst (op infociche of uit korte overleg met vrijwilliger) geef je a.d.h.v. van de infociche duidelijk aan waar wel en niet over gepraat kan worden. → Wanneer tijdens de sessie blijkt dat de afspraken rond respect/de grenzen van de vrijwilliger herhaaldelijk niet gerespecteerd worden kan/mag/moet je de sessie beëindigen. De veiligheid van de betrokken vrijwilliger (en leerlingen) staat nl. altijd centraal!		
15'	Identiteitstaart De vrijwilliger stelt zichzelf verder voor aan de hand van zijn/haar/x identiteitstaart. Het is niet de bedoeling dat het een éézijdige voorstelling is, wel dat er dialoog ontstaat met de leerlingen.	- Leidt dit stuk goed in! Licht het concept van de identiteitstaart even toe (een taart bestaat uit verschillende stukken, als je al deze stukken optelt krijgen we een goed beeld van X/Y) - Vraag de vrijwilliger om te beginnen met het toelichten van zijn taart	- Identiteitstaart vrijwilliger (te vinden op drive)	- Inzicht krijgen in elkaars perspectieven. - Praktische kennismaking met meervoudige identiteit. - Gelijkenissen ontdekken tussen leerling en vrijwilliger.

		(stukje per stukje!) - Stimuleer het gesprek door gerichte vragen te stellen aan klasgroep bij elk taartstukje <i>Bv. Zou nog iemand muziek in zijn/haar taart hebben staan? Welk genre van muziek? Ga je naar feestjes om te dansen op die muziek? ...</i> → Als het gesprek d.m.v. de identiteitstaart goed op gang komt, dan moet je dit niet per sé beperken in tijd. Laat dat dan maar wat organisch verlopen. Hou wel in het oog of de vragen die de leerlingen wilden stellen aan de persoon met vluchtverhaal, ook werkelijk gesteld worden. (Dat kan je eventueel ook actief stimuleren) - Wanneer de vrijwilliger zichzelf volledig heeft voorgesteld a.d.h.v. zijn/haar/X identiteitstaart en/of het wat stroef begint te lopen, rond je dit deel af en maak je de overgang naar de concrete vragen die de leerlingen kunnen stellen.		
--	--	---	--	--

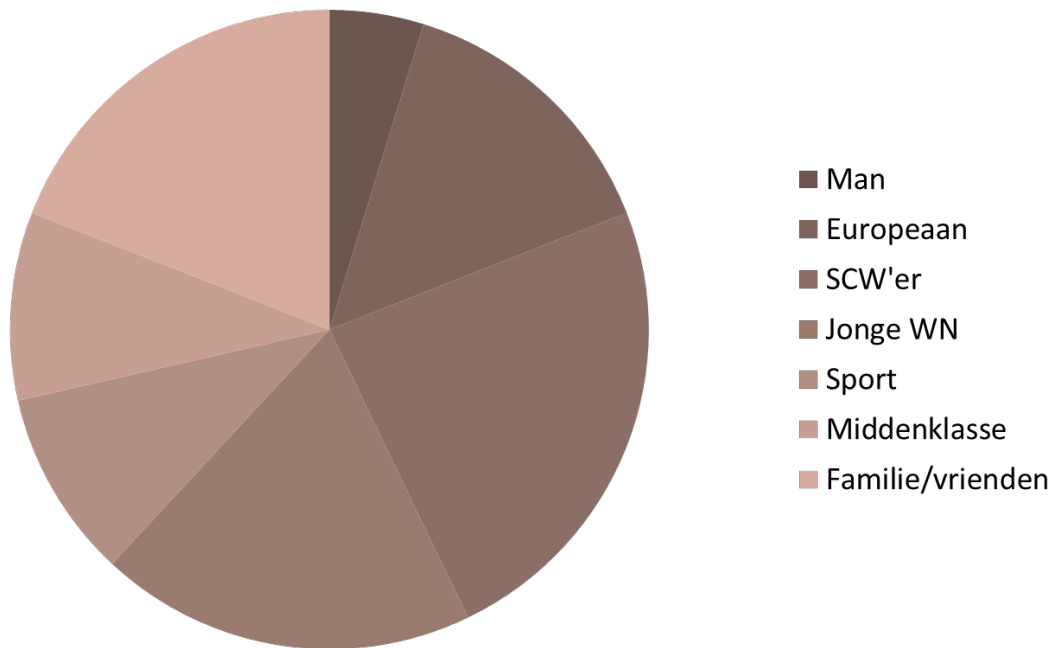
15'	Dialogoog Dialogoog op basis van de vragen die naar boven kwamen tijdens focusgroep, op voorhand zijn verzameld tijdens korte brainstorm, die leerlingen spontaan willen stellen.	- Start dit luik met een vraag die je zelf noteerde (tijdens focusgroep/brainstorm). - Als leerlingen daarna spontaan zelf vragen beginnen te stellen, roep dan driemaal jochei, zet je er ontspannen bij en laat gebeuren. - Als het spontaan stellen van vragen wat uitblijft, stimuleer dan zelf actief verder d.m.v. genoteerde vragen; vragen te stellen aan leerlingen waardoor zij even vanuit het perspectief van de nieuwkomer moeten denken. <i>Bv. hoe zou jij het aanpakken als je ergens terecht komt en de taal niet spreekt? Je moet bv. naar de winkel, de weg vragen, naar school gaan, een sportclub zoeken ...</i> - Rond dit luik tijdig af zodat je nog ruimte hebt voor de evaluatie.	Vragen leerlingen	- Via een open en respectvol gesprek kunnen de leerlingen vragen stellen aan de vrijwilliger. - We pogen het empathisch vermogen van de leerlingen aan te spreken zonder er een 'ooh, ocharm'-show van te maken. - Iedereen voelt zich veilig om dingen wel of niet uit te spreken.
-----	--	--	-------------------	---

5'	Reflectie + afronding + Responster Hoe was het om in gesprek te gaan? Wat blijft je bij uit dit gesprek?	- Bedank de vrijwilliger voor zijn/haar aanwezigheid en de leerlingen voor hun open en respectvolle houding. - Sluit af met het aankondigen van de evaluatie. Vertel hierbij dat we zeer geïnteresseerd zijn hoe in de leerlingen alles hebben ervaren. Zeg ook dat ze eerlijk en vrij mogen antwoorden. - Toon de QR-code. Maak gebruik van dit moment om kort even af te toetsen bij de vrijwilliger. (vb.) <i>Hoe was het voor jou? Vielen de vragen wat mee? Was het niet te spannend? ...</i> → Als hier grote belangrijke dingen uitkomen mag je dit altijd laten weten aan Tumult. Wij doen echter ook nog een nabespreking met de vrijwilliger.	Papier met QR-code/link naar Responster	
----	---	---	---	--

INFOFICHE

Algemene gegevens			
Naam: Leeftijd: Niveau Nederlands: Regio: Gsm-nummer: Emailadres:			
Ik wil graag dat mijn grenzen voor het gesprek worden aangegeven:			
Ik vind het oké om te babbelen over...			
Vluchtverhaal	Ja	Misschien	Nee
... reden van vluchten			
... vluchtroute			
... aankomst in België			
Wonen en leven in België			
... thuis/woonsituatie			
... familie			
... procedure			
... negatieve ervaringen			
... hoe migratie en vluchtelingen in de media komen			
Extra dingen om rekening mee te houden?			

VOORBEELD IDENTITEITSTAART

11.6. VRAGENLIJST IMPACTBEVRAGING

Bedankt! Fijn dat je mee deed met het gesprek. Vul je deze laatste vragen nog in?		
Ik ben een ...	Meisje Jongen X	
In welk studiejaar zit je?	1e 2e 3e 4e	5e 6e 7e
Als je in het 1^e of 2^e jaar zit: Ik volg de ...	A-stroom B-stroom	
Als je in het 3^e tot 7^e jaar zit: Ik volg een studierichting in het ...	BSO (beroeps secundair onderwijs) ASO (algemeen secundair onderwijs) TSO (technisch secundair onderwijs)	
Wat is je algemene indruk na dit gesprek? <i>Omcirkel.</i>		
Ik was positief verrast door ... <i>Je mag meerdere antwoorden aanduiden.</i>	De nieuwe dingen die ik leerde De nieuwe meningen die ik hoorde De gesprekken met mijn klasgenoten Het gesprek met de persoon met een vluchtverhaal Mezelf De cartoons Iets anders: Niets	
Ik was geschrokken van ... <i>Je mag meerdere antwoorden aanduiden.</i>	De nieuwe dingen die ik leerde De nieuwe meningen die ik hoorde De gesprekken met mijn klasgenoten Het gesprek met de persoon met een vluchtverhaal Mezelf De cartoons Iets anders: Niets	
Met wie denk je hier de komende dagen nog over te praten?	Mijn ouders, broer/zus of andere familie Mijn vrienden of lief Mijn leerkrachten Andere mensen: Niemand	
Is je mening over mensen met een migratie- of vluchtverhaal veranderd door dit gesprek?	Nee, mijn mening is niet veranderd. Ja, een beetje. Ja, heel veel.	
Als je 'ja' antwoordde op de vorige vraag: Hoe is je mening veranderd?	Ik denk er nu positiever over dan voor het gesprek. Ik denk er nu negatiever over dan voor het gesprek.	

Wat denk je na het horen van het vluchtverhaal? <i>Omcirkel.</i>	Na dit gesprek zou ik makkelijker een gesprek beginnen met een persoon met een vluchtverhaal. 1 2 3 4 5 <i>helemaal niet akkoord</i> <i>helemaal akkoord</i>
	Ik zie meer gelijkenissen tussen mezelf en een persoon met een vluchtverhaal dan vroeger. 1 2 3 4 5 <i>helemaal niet akkoord</i> <i>helemaal akkoord</i>
	Ik zou meer begrip tonen voor personen met een vluchtverhaal na dit gesprek. 1 2 3 4 5 <i>helemaal niet akkoord</i> <i>helemaal akkoord</i>
Heb je vorig schooljaar, tussen de paasvakantie en het einde van het schooljaar, de online vragenlijst van StampMedia over migratie, vluchtelingen en media ingevuld? Ja -> ga naar 'Vragenlijst vorig schooljaar' Nee -> sla het volgende stukje over en ga naar 'Afsluiting' Ik weet het niet -> sla het volgende stukje over en ga naar 'Afsluiting'	
Vragenlijst vorig schooljaar	
Heb je nadien meer nagedacht over migratie of vluchtelingen door het invullen van de vragenlijst?	Ja Nee Ik weet het niet
Heb je met iemand gepraat over deze vragenlijst?	Mijn ouders, broer/zus of andere familie Mijn vrienden of lief Mijn leerkrachten Andere mensen: Ik heb er met niemand over gepraat Ik weet het niet meer
Is je mening over mensen met een migratie- of vluchtverhaal veranderd door het invullen van deze vragenlijst?	Nee, mijn mening is niet veranderd Ja, een beetje Ja, heel veel
Als je 'ja' antwoordde op de vorige vraag: Hoe is je mening veranderd?	Ik denk er nu positiever over dan voor het invullen van de vragenlijst. Ik denk er nu negatiever over dan voor het invullen van de vragenlijst.
Afsluiting	

Heb je nog vragen, opmerkingen of tips voor ons?	
Wil je deze bevraging over enkele weken nog eens invullen?	ja nee
Als je 'ja' antwoordde op de vorige vraag: Laat dan hier je contactgegevens achter. We hebben dit nodig voor de volgende vragenlijst.	Mijn telefoonnummer: Mijn e-mailadres:

VU: Fried Aernouts, De Coninckplein 26, 2060 Antwerpen

Vlaanderen
verbeelding werkt